

**МІНІСТЕРСТВО ЮСТИЦІЇ УКРАЇНИ
АКАДЕМІЯ ДЕРЖАВНОЇ ПЕНІТЕНЦІАРНОЇ СЛУЖБИ**

**КРИМІНАЛЬНО-ВИКОНАВЧА СИСТЕМА УКРАЇНИ
ТА ЇЇ РОЛЬ У РОЗБУДОВІ
ПРАВОВОЇ І СОЦІАЛЬНОЇ ДЕРЖАВИ**

*Матеріали
III заочної науково-практичної конференції
(Чернігів, 27 листопада 2018 року)*

Чернігів
2018

УДК 340.12+348.3
К82

Рекомендовано до друку науково-методичною радою Академії Державної пенітенціарної служби від 26 листопада 2018 року (протокол № 6).

Редакційна колегія:

Тогочинський О. М., доктор педагогічних наук, доцент, заслужений працівник освіти України;

Олійник О. І., кандидат юридичних наук, доцент;

Чебоненко С. О., кандидат педагогічних наук, доцент;

Денисов С. Ф., доктор юридичних наук, професор;

Ніщимна С. О., доктор юридичних наук, професор;

Шумна Л. П., доктор юридичних наук, доцент;

Аніщенко В. О., кандидат технічних наук, доцент;

Пузирьов М. С., кандидат юридичних наук;

Іваньков І. В., кандидат юридичних наук, доцент.

К82 **Кримінально-виконавча система України та її роль в розбудові правової і соціальної держави:** матеріали III заоч. наук.-практ. конф. (Чернігів, 27 листоп. 2018 р.) / гол. ред.: О. М. Тогочинський; Міністерство юстиції України, Академія Державної пенітенціарної служби. Чернігів, 2018. 486 с.

До збірника матеріалів III заочної науково-практичної конференції увійшли публікації наукових, науково-педагогічних працівників, курсантів, студентів, слухачів, аспірантів Академії Державної пенітенціарної служби та інших закладів вищої освіти України й зарубіжних країн, присвячені проблемам реформування кримінально-виконавчої системи України, актуальним питанням конституційного, цивільного, фінансового, трудового, адміністративного, кримінального, кримінально-виконавчого права, криміналістики, психолого-педагогічних методів підготовки фахівців.

Для наукових, науково-педагогічних працівників, курсантів, студентів, слухачів, аспірантів та докторантів.

За зміст публікацій і достовірність результатів досліджень відповідальність несуть автори. Редколегія залишає за собою право корегувати матеріали виступів та не допускати до друку матеріали, якщо вони не відповідають встановленим вимогам.

УДК 340.12+348.3

© Міністерство юстиції України, Академія Державної пенітенціарної служби, 2018

© Колектив авторів, 2018

Анохіна Катерина Едуардівна,
слухач юридичного факультету
Академії Державної пенітенціарної
служби;

науковий керівник:

Ткаченко Олександр Григорович,
кандидат юридичних наук, т.в.о.
начальника факультету пробації
Академії Державної пенітенціарної
служби

ДЕЯКІ ПИТАННЯ РЕФОРМУВАННЯ ПЕНІТЕНЦІАРНОЇ СИСТЕМИ В УКРАЇНІ

За період проведення реформи пенітенціарної системи запроваджено відхід від каральної до реабілітаційної політики. Однією з основних стратегічних цілей реформи органів та установ виконання покарання є дотримання прав людини шляхом створення необхідних умов поводження та утримання засуджених у відповідності до міжнародних стандартів.

Завдяки європейським партнерам в Україні створено 9 ювенальних центрів пробації і 2 модельні офіси пробації для дорослих суб'єктів пробації. Також розроблено 6 пробаційних програм та розпочато підготування «Системи оцінки розвитку пробації» [1], але все ще існують проблеми в реформуванні пенітенціарної системи в Україні.

Аналізуючи проблеми реформування пенітенціарної системи в Україні, що запроваджене за ініціативою Міністерством юстиції (далі – Мін'юст) і підтримана Урядом, слід зазначити, що реформа передбачала створення нової пенітенціарної системи України шляхом ліквідації Державної пенітенціарної служби (далі – ДПтС) та передання її повноважень і функцій до Міністерства юстиції. А також оптимізацію мережі установ виконання покарань, пропорційно до рівня їх заповнення, підвищення оперативної ефективності державних підприємств пенітенціарної системи тощо. Виконання цих заходів мало за мету залучити нових людей через відкриті конкурси, демілітаризувати систему, скоротити значну чисельність персоналу та підвищити заробітну плату, забезпечити належні умови перебування в пенітенціарних установах [2].

Реформа пенітенціарної системи України передбачена програмою на 2017- 2018 рік, у розділі «Реформа пенітенціарної системи» якої, зокрема, визначено такі заходи: розроблення нового законодавства у сфері функціонування слідчих ізоляторів та установ виконання покарання відповідно до європейських норм; демілітаризація системи; підвищення операційної ефективності 100 державних підприємств у системі пенітенціарної служби за рахунок створення єдиного виробничого холдингу, проведення закупівель через систему електронних закупівель з використанням інформаційно-телекомунікаційної системи «Prozorro»; будівництво нових слідчих ізоляторів та установ виконання покарань за інвестиційною схемою або за рахунок кредитних коштів, переміщення існуючих слідчих ізоляторів та установ виконання покарань за межі міст [2].

Встановлено, що з ліквідацією ДПтС система управління органами і установами Державної кримінально-виконавчої служби кардинально змінилася. Замість єдиного структурного підрозділу, який здійснював управління органами і установами, а саме – центрального апарату ДПтС, в апараті Мін'юсту було утворено декілька самостійних структурних підрозділів, а саме: ДУ Центр пробації; ДУ Центр охорони здоров'я ДКВС України; Адміністрація ДКВС України. Крім того, у складі інших структурних підрозділів апарату Мін'юсту були утворені підрозділи з питань забезпечення діяльності ДКВС: управління персоналу Державної кримінально-виконавчої служби України – у складі департаменту персоналу; управління планово-фінансової діяльності і соціально-трудових відносин кримінально-виконавчої служби та пробації – у складі департаменту фінансового забезпечення та бухгалтерського обліку; відділ аудиту ефективності, фінансового аудиту та аудиту відповідності у системі кримінально-виконавчої служби та пробації і відділ аудиту ефективності, фінансового аудиту та аудиту відповідності на державних підприємствах – у складі департаменту внутрішнього аудиту [2].

Змінилася й структура територіальних органів управління кримінально-виконавчої служби. Замість ліквідованих 24 управлінь ДПтС утворено шість

міжрегіональних управлінь з питань виконання кримінальних покарань та пробації Мін'юсту (далі – міжрегіональні управління), а саме: Центральне (м. Київ); Центрально-Західне (м. Вінниця); Західне (м. Львів); Північно-Східне (м. Харків); Південне (м. Одеса) і Південно-Східне (м. Дніпро) міжрегіональні управління. Внаслідок цих змін загальна штатна чисельність структурних підрозділів апарату Мін'юсту, на які покладені функції управління, контролю та забезпечення діяльності органів і установ (кожний за своїм напрямом), порівняно з чисельністю центрального апарату ДПтС, зменшилась з 300 до 172 од., територіальних органів управління – з 1286 до 730 одиниць [3].

Отже, ліквідувавши ДПтС як орган управління кримінально-виконавчою службою, Мін'юст утворив у своєму складі низку самостійних структурних підрозділів, на кожного з яких поклав власні повноваження керівництва і контролю за діяльністю органів і установ ДКВС за окремими напрямами, чим децентралізував систему управління. У лютому 2017 року координацію та контроль за діяльністю структурних підрозділів кримінально-виконавчої служби апарату Мін'юсту відповідно до наказу Мін'юсту від 03.02.2017 № 559/к було покладено на заступника Міністра Чернишова Д. В. [2].

З ліквідацією ДПтС відбувалася демілітаризація пенітенціарної системи, зокрема в центральному апараті та територіальних органах управління скорочено та замінено на посади працівників 1060 посад осіб рядового і начальницького складу.

Зокрема, їх структура і штатна чисельність була затверджена у травні 2016 року наказом Мін'юсту від 27.05.2016 № 3199/к «Про затвердження структури та штатної чисельності працівників апарату Міністерства юстиції України» (далі – Наказ № 3199), а положення про них – у листопаді (Наказ № 5168). Отже, протягом півроку ці підрозділи існували без визначення функцій і завдань, а їх комплектування досі триває. Станом на 01.04.2018 із 172 штатних посад структурних підрозділів ДКВС апарату Мін'юсту було укомплектовано 151, або 88 відсотків. Аналогічна ситуація спостерігалася із

створенням міжрегіональних управлінь, штати яких були затверджені у жовтні 2016 року [4], а Положення – у грудні цього ж року.

Таким чином ми бачимо, що реформи пенітенціарної системи в Україні, які запроваджені Міністерством юстиції йдуть стрімко на удосконалення системи кримінально-виконавчої служби, а саме зміни у сфері виконання кримінальних покарань та пробації. На шляху удосконалення пенітенціарної системи в Україні ще існує ряд невирішених питань, які в подальшому майбутньому будуть вирішені.

Список використаних джерел

1. Візія змін – 2018. Назустріч Європейським практикам управління пенітенціарними установами. URL: <https://minjust.gov.ua/news/ministry/viziya-zmin---2018-nazustrich-evropeyskim-praktikam-upravlinnya-penitentsiarnimi-ustanovami> (дата звернення: 15.10.2018).

2. Звіт Про результати аудиту ефективності використання Міністерством юстиції України бюджетних коштів, виділених на забезпечення функцій у сфері виконання кримінальних покарань та пробації. Затверджено Рішення Рахункової Палати від 27 червня 2017 року N 13-3 URL: http://www.ac-rada.gov.ua/doccatalog/document/16752676/Zvit_13-3_2017.pdf?subportal=main (дата звернення: 15.10.2018).

3. Про затвердження структури та штатної чисельності працівників апарату Міністерства юстиції України: наказ Міністерства юстиції України від 27.05.2016 р. № 3199/к/. URL: https://www.google.com.ua/url?sa=t&rct=j&q=&esrc=s&source=web&cd=1&ved=2ahUKEwiP6LqrdbeAhWRmIsKHSBCDvgQFjAAegQIAxAC&url=http%3A%2F%2Ffirbisnbuv.gov.ua%2Fcgibin%2Ffirbis_nbuv%2Fcgiirbis_64.exe%3FC21COM%3D2%26I21DBN%3DUJRN%26P21DBN%3DUJRN%26IMAGE_FILE_DOWNLOAD%3D1%26Image_file_name%3DPDF%2FFP_index.htm_2016_5_28.pdf&usg=AOvVaw27iJK9e8rCK5k7X28SbBKq (дата звернення: 15.10.2018).

4. Постанова Кабінету Міністрів України «Про ліквідацію територіальних органів управління Державної пенітенціарної служби та утворення

територіальних органів Міністерства юстиції» від 18 травня 2016 р. № 348 Київ
URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/348-2016-п> (дата звернення: 15.10.2018).

Антощенко Володимир Сергійович,
слухач факультету заочного,
контрактного навчання та підвищення
кваліфікації працівників Академії
Державної пенітенціарної служби;
науковий керівник:
Пузирьов Михайло Сергійович,
кандидат юридичних наук, головний
науковий співробітник науково-
дослідного центру з питань діяльності
органів та установ ДКВС України
Академії Державної пенітенціарної
служби

ПОНЯТТЯ НАСИЛЬНИЦЬКИХ ЗЛОЧИНІВ В УСТАНОВАХ ВИКОНАННЯ ПОКАРАНЬ

Проведений моніторинг оперативно-службової діяльності дає підстави констатувати, що за останні 10 років установами виконання покарань (УВП) проведено значну роботу у сфері вдосконалення запобіжної діяльності. Як результат, відзначається деяке зниження рівня злочинності серед осіб, засуджених до покарань, пов'язаних з позбавленням волі.

Разом із тим, зазначена проблема продовжує залишатися достатньо гострою. Особливе занепокоєння викликає протидія насильницьким злочинам, котрі посягають на найвищі соціальні цінності. І хоча мається значна кількість УВП, де відзначається зниження рівня цих злочинів, тим не менш у ряді досліджуваних установ зазначений рівень залишається сталим, а в деяких кількість насильницьких злочинів з року в рік збільшується.

Також можемо погодитися з наявною у сучасній кримінології точкою зору, що сьогодні неможливо уявити засоби масової інформації, в яких не було

б жодного повідомлення про будь-який акт агресії або насильства. Статистика красномовно свідчить про те, з якою частотою люди ранять і вбивають один одного, заподіюють біль і страждання своїм близьким [1, с. 259]. Так, за даними офіційної статистики, протягом 2017 р. в Україні обліковано 38274 злочинів проти життя та здоров'я особи, 849 злочинів проти статевої свободи та статевої недоторканності особи тощо [2]. При цьому слід зважати на відповідний ступінь латентності.

Як встановлено спеціальними дослідженнями, сама по собі агресивність не робить суб'єкта соціально небезпечним: по-перше, зв'язок агресивності з агресивною поведінкою не завжди є достатньо жорстким; по-друге, акт агресії може набувати і соціально схвалених форм (наприклад, дії правоохоронних органів під час звільнення заручників у випадках, коли мирні переговори не дають позитивних результатів). Те або інше забарвлення агресивність набуває лише в контексті соціального спрямування особи, мотивів її діяльності, тих цінностей, задля досягнення і володіння якими здійснюється ця діяльність [3, с. 52].

У зв'язку з цим, агресивні прояви можуть бути: а) засобом досягнення певної мети або самоцілі; б) способом психологічної розрядки.

Слід зазначити, що слово «агресія» широко використовується в різних сферах знань, зокрема в біології та психології. Серед правових наук ним оперує міжнародне право, в якому поняття агресія є однією з ключових категорій. У кримінальному праві цей термін не прижився. Замість нього вживається поняття насильства (ст. 109, 115, 116, 123, 126, 127, 144, 152, 153, 186, 187 та ін. Кримінального кодексу (КК) України [4]) – фізичного і психічного. Кримінологія також не використовує слово «агресія», а якщо і використовує, то як синонім «насильства» [5, с. 54–58].

Безумовно, насильство є основною формою агресії, причому найпоширенішою і небезпечною. Проте поняття агресії ширше, ніж поняття насильства.

Проблема насильницької злочинності в різні часи була об'єктом дослідження багатьох учених-криміналістів, а також філософів, психологів, педагогів, адже це явище не залишає байдужою наукову громадськість. Слід виділити фундаментальні праці таких вітчизняних та зарубіжних учених, як А. І. Алексєєва, Ю. М. Антоняна, О. М. Бандурки, В. В. Голіни, І. М. Даньшина, А. Ф. Зелінського, О. М. Литвака та ін. [6, с. 78]. Кримінологічна наука досить давно оперує поняттями «насильницькі злочини» і «насильницька злочинність».

Методологічна складність дослідження «насильницької злочинності» дотно до насильницьких злочинів в УВП ускладнюється тим, що стосовно поняття «насильства» немає єдиної думки, адже ця проблема є не лише соціально-правовою, а й філософською [7, с. 172–173]. Через це, у вітчизняній юридичній літературі можна виділити два підходи до визначення поняття «насильства». Прихильники «вужького» погляду на проблему під насильством розуміють лише фізичне насильство. Прихильники іншого, найбільш поширеного, визначення вважають, що поняття насильства охоплює усі випадки застосування насильства і випадки погрози його застосування [8, с. 95]. Так, у спеціальних дослідженнях за означеною проблематикою наголошується, що «суть насильства часто визначається як тип дій або поведінки соціальних суб'єктів, за якого інші суб'єкти зазнають фізичного чи психічного тиску або прямої фізичної шкоди» [9, с. 15].

У зв'язку з цим у чинному законодавстві кримінальну відповідальність передбачено як за фізичне (будь-який суспільно небезпечний та протиправний безпосередній вплив на життя і здоров'я людини, її права та свободи), так і за психічне насильство – до якого віднесено найчастіше погрозу його застосування (наприклад, погроза вбивством, нанесення шкоди здоров'ю, позбавлення волі).

Головною ознакою віднесення злочину до насильницького є спосіб вчинення злочину. Хоча в науці зустрічається й позиція, згідно з якою насильницька злочинність передбачає вчинення злочинів, під час яких

насильство є елементом мотивації, а не просто засобом досягнення мети [10, с. 62]. У свою чергу, в зарубіжній кримінології, виходячи з вузького тлумачення насильницької злочинності, до неї відносять тільки ті делікти, вчиненням яких порушується фізична і психічна недоторканість потерпілого [11, с. 165].

Незважаючи на порівняно незначну частку насильницьких злочинів у загальній структурі злочинності, вони відрізняються підвищеною суспільною небезпекою, оскільки пов'язані з настанням тяжких наслідків для потерпілих. Сучасна насильницька злочинність здебільшого має побутовий або ситуативний характер. Насильство існує у всіх соціальних групах, незалежно від рівня доходу, походження, становища в суспільстві [6, с. 80].

Насильницьку злочинність, згідно з чинним КК України, можна поділити на дві підгрупи із подальшою диференціацією:

1) насильницька некорислива злочинність:

а) злочини проти життя, здоров'я, статевої свободи, честі, гідності, свободи пересування, які вчиняються шляхом фізичного або вербального (словесного) насильства: вбивства (за винятком п. «б» ч. 2 ст. 115 КК України), доведення до самогубства, тілесні ушкодження, побої і мордування, катування, погроза вбивством, зґвалтування, зараження венеричною хворобою, незаконне позбавлення волі, захоплення заручників, незаконне поміщення в психіатричну лікарню,клеп, образа, деякі злочини проти політичних і трудових прав громадян, які вчиняються шляхом насильства;

б) насильницькі посягання на державу, громадську безпеку, громадський порядок і порядок управління; терористичні акти і диверсії, пов'язані із загибеллю людей або спричиненням шкоди здоров'ю, злісне хуліганство, посягання на життя посадових осіб, опір представникам влади, а також інші насильницькі дії та погрози відносно посадових осіб;

в) незаконне насильство представників влади й інших посадових осіб; перевищення влади, явно незаконний арешт, примушування давати показання із застосуванням насильства або знущань тощо;

2) насильницька корислива злочинність (умисне вбивство з корисливих мотивів, бандитизм, розбій, грабіж, вимагання).

Деякі вчені під насильницькими злочинами розуміють умисні злочинні дії, які посягають на захищені законом про кримінальну відповідальність суспільні відносини, що покликані забезпечити фізичні блага (життя та здоров'я) громадян, вчиняються проти волі потерпілого шляхом психічного або фізичного насильства і виникають, як правило, на ґрунті особистої неприязні, помсти, ревнощів, задоволення статевого потягу або з корисливих чи хуліганських мотивів [12, с. 83]. Вважаємо означену позицію найбільш прийнятною, оскільки вона оптимально охоплює всі складові даного поняття.

У будь-якому разі, якщо вести мову в контексті предмета нашого дослідження, насильницькі злочини, що вчиняються засудженими в УВП, завжди охоплюються поняттям «агресивної злочинності». Водночас насильницька злочинність, яка має місце в УВП, не завжди має уніфікований родовий об'єкт. Зокрема, такі насильницькі злочини, вчинювані в цих установах, як умисне вбивство (ст. 115 КК України), умисне тяжке тілесне ушкодження (ст. 121 КК України) належать до злочинів проти життя та здоров'я особи (Розділ II); опір працівникові правоохоронного органу (ст. 342 КК України), погроза або насильство щодо працівника правоохоронного органу (ст. 345 КК України) – до злочинів проти авторитету органів державної влади, органів місцевого самоврядування та об'єднань громадян (Розділ XV); дії, що дезорганізують роботу установ виконання покарань (ст. 392 КК України), втеча з місця позбавлення волі або з-під варти із застосуванням насильства чи погрозою його застосування (ч. 2 ст. 393 КК України) – до злочинів проти правосуддя (Розділ XVIII).

Отже, виходячи з логіки нашого дослідження, насильницькі злочини в УВП є частиною пенітенціарної агресивної злочинності, котрим властиві такі ознаки, як: 1) багатооб'єктовість (різні родові об'єкти); 2) поширеність як на пенітенціарну сферу (ст. 392 КК України), так і на загальні сфери (ст. 115 КК України) кримінально-правової охорони.

Ураховуючи викладені доктринальні положення й специфіку функціонування УВП, вважаємо за доцільне сформулювати науково обґрунтоване визначення поняття «насильницькі злочини в УВП», під яким слід розуміти сукупність суспільно небезпечних діянь, які вчинені засудженими на території конкретної УВП за певний проміжок часу і проявляються в посяганні на життя та здоров'я особи (засудженого, представника пенітенціарного персоналу, інших осіб) шляхом застосування фізичного або психічного насильства над особою потерпілого (нерідко викликаного внаслідок провокаційної поведінки останнього) з метою спричинення йому фізичної або моральної шкоди, на ґрунті особистої неприязні, помсти, з корисливих, хуліганських чи інших мотивів.

Список використаних джерел

1. Михайлов О. Є., Горбань А. В., Міщук В. В. Кримінологія: навч. посіб. Київ: Знання, 2012. 565 с.
2. Єдиний звіт про кримінальні правопорушення за січень – грудень 2017 року / Генеральна прокуратура України. URL: https://www.gp.gov.ua/ua/stst2011.html?dir_id=113281&libid=100820&c=edit&_c=fo (дата звернення: 09.11.2018).
3. Ратинов А. Р., Ситковская О. Д. Насилие, агрессия, жестокость как объекты криминально-психологического исследования. *Насилие, агрессия, жестокость. Криминально-психологическое исследование*: сб. науч. тр. Москва, 1989. 152 с.
4. Кримінальний кодекс України: Закон України від 05.04.2001 р. № 2341-III. *Відомості Верховної Ради України*. 2001. № 25–26. Ст. 131.
5. Литвак О. М. Злочинність, її причини та профілактика. Київ: Держ. спеціалізоване вид-во «Україна», 1997. 167 с.
6. Джужа А. О. Запобігання злочинам проти статевої недоторканості дитини: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08. Харків, 2012. 283 с.
7. Гилинский Я. И. Кримінология. Теория, история, эмпирическая база, социальный контроль: курс лекций. – Санкт-Петербург: Питер, 2002. 377 с.

8. Кримінологія: навч. посіб. / Джужа О. М., Василевич В. В., Іванов Ю. Ф. та ін.; за заг. ред. О. М. Джужа. Київ: Прецедент, 2006. 208 с.
9. Юрченко О. Ю. Роль віктимної поведінки потерпілих при вчиненні тяжких насильницьких злочинів проти життя та здоров'я особи в Україні: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08. Харків, 2004. 188 с.
10. Даньшин И. Н. Криминологическое понятие насильственной преступности, ее количественные и качественные показатели и тенденции развития. *Проблеми боротьби з насильницькою злочинністю*: зб. матер. наук.-практ. конф. / за ред. В. І. Борисова. Харків: ПФ Кн. вид. «Лествиця Марії», 2001. С. 61–67.
11. Кернер Х. Ю. Криминология. Словарь–справочник: пер. с нем. Москва: Норма, 1998. С. 165.
12. Василевич В. Поняття кримінологічної характеристики насильницьких злочинів. *Право України*. 1997. № 12. С. 82–84.

Базурина Тетяна Ігорівна,
студент 4 курсу, група П-51а
Навчально-наукового інституту права
Сумського державного університету;
науковий керівник:
Маланчук Петро Михайлович,
кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри кримінально-правових
дисциплін та судочинства Навчально-
наукового інституту права Сумського
державного університету

ОСНОВНІ ПРОБЛЕМИ РОЗСЛІДУВАННЯ КІБЕРЗЛОЧИНІВ

Розвиток науково-технічного прогресу, розроблення нових інформаційних технологій є невідомою складовою розвитку держав. На сучасному етапі такі технології виконують не тільки функцію засобів

комунікації, а й з великою швидкістю проникають до всіх сфер людського життя. За допомогою інформаційних та телекомунікаційних технологій люди отримують економічні та соціальні вигоди, що робить їх залежними від управління різними процесами за допомогою компютерної техніки.

Особливу роль інформаційно-телекомунікаційні технології відіграють як у сфері ведення бізнесу, так і в управлінні державою, тому їх використання допомагає економити час та певні зусилля. Зберігання та обмін таємною інформацією, укладення договорів, продаж товарів та послуг, переказ грошових коштів та багато інших різноманітних операцій виконується саме за допомогою таких технологій.

Однак впровадження сучасних інформаційно-телекомунікаційних технологій стало підґрунтям для розвитку злочинності у цій сфері. Незаконне втручання в роботу електронно-обчислювальних машин, систем та компютерних мереж, викрадення, привласнення, вимагання компютерної інформації – все це становить загрозу не для однієї людини або компанії, а національній безпеці загалом. Нині питання злочинності у сфері інформаційних та телекомунікаційних технологій є надзвичайно актуальним.

Експерти Всесвітнього економічного форуму в Давосі підготували та у січні 2017 року опублікували щорічну доповідь про глобальні ризики у світі під назвою «Global Risks Report 2017». Виходячи з її концептів, на третьому місці за важливістю для світової спільноти перебувають технологічні ризики – крадіжки персональних даних, махінації з ними, масштабні кібератаки та кіберзлочинність [1].

Злочинна діяльність в сфері інформаційно-телекомунікаційних технологій отримала назву кіберзлочинності. Хоча не рідко в науковій та юридичній літературі використовуються такі поняття як «компютерні злочини», «злочини у сфері високих технологій», «злочини у сфері інформаційних відносин» тощо. В 2001 році Радою Європи було прийнято конвенцію про кіберзлочинність, тому використання цього терміну є обґрунтованим для дослідження злочинів у цій сфері. Поняття

«кіберзлочинність» вперше з'явилося в американській, а потім і в іншій іноземній літературі на початку 1960-х рр. і визначалося як порушення чужих прав та інтересів по відношенню до автоматизованих систем обробки даних [2].

На сьогодні офіційне визначення «кіберзлочинності» відсутнє як на міжнародному рівні так і на національному. Існує велика кількість визначень в доктрині. Їх аналіз дає підстави стверджувати, що вони є схожими між собою за винятком незначних відмінностей.

Однак для ефективного розслідування будь-яких злочинів, необхідно чітко усвідомлювати їх сутність, а для цього повинно бути єдине трактування поняття цього злочину. Тому, пропонуємо закріпити в чинному законодавстві визначення «кіберзлочинності» як протиправне втручання в роботу кібернетичних систем, основною управляючою ланкою яких є компютер, створення та використання в злочинних цілях певної кібернетичної (компютерної) системи, використання в злочинних цілях існуючих кібернетичних (компютерних) систем [3, с. 85]. Крім того, як наголошується більшістю науковців у цій сфері, з якими ми погоджуємося, необхідно законодавчо закріпити такі поняття як кіберпростір, кібертероризм, кібервійні та інші, що пов'язані з цією сферою. Це полегшить розуміння сутності кіберзлочинності, що в свою чергу підвищить ефективність розслідування таких злочинів.

Однією з основних ознак кіберзлочинності є транснаціональність. Тому аналізувати кіберзлочинність потрібно не в межах однієї держави, а в межах всього світу. Нерідко трапляється, коли злочинець знаходиться на території однієї країни, потерпілий – на території другої, а наслідки таких дій – на території третьої. Маніпулювання з ідентичністю є наслідком транснаціонального характеру кіберзлочинності. Так, злочинці змінюють IP-адреси, використовують чужі імена тощо.

Розслідування кіберзлочинів вимагає швидкого аналізу та збереження комп'ютерних даних, які можливо швидко поширювати і швидко знищити. У таких випадках традиційні механізми правової взаємодопомоги і принцип

суверенітету вимагають безліч формальних погоджень, що робить розслідування кіберзлочинів проблематичним [4]. Тому для розкриття та попередження кіберзлочинності необхідно гармонізувати не тільки кримінально-правові норми, а й процесуальні інструменти, а також виробити ефективні механізми та принципи міжнародного співробітництва. Крім того, необхідно створити міжнародний орган, який спеціально буде займатися кіберзлочинністю.

Виходячи із сутності кіберзлочинності та їх транснаціонального характеру виділяють такі основні ознаки: підвищена латентність вчинення такого злочину, дистанційний характер, тобто відсутність безпосереднього контакту злочинця з потерпілим, можливість вчинення злочину в автоматичному режимі в декількох місцях одночасно, багатоепізодність при декількох потерпілих, складний та нестандартний характер таких злочинів, постійне використання різних способів та засобів вчинення злочину, спеціальна підготовка злочинців та інтелектуальний характер, нестандартні способи та засоби запобігання таким злочинам.

Враховуючи всі ці ознаки, можемо припустити, що на сьогодні будь-яка статистика щодо вчинюваних кіберзлочинів не є достовірною. Це вказує на тяжкість таких злочинів та необхідність вирішення питань щодо їх розслідування. Саме транснаціональність цих злочинів є складним для їх розкриття та попередження, так як країни мають різне національне законодавство у сфері боротьби з кіберзлочинністю та різну практику його застосування, а також особливості роботи правоохоронних органів та їх системи.

Невідомою частиною кіберзлочинності є мережа Інтернет, що має також транснаціональний характер та характеризується відсутністю механізмів контролю. Відсутність єдиного центру в мережі Інтернет, який би мав змогу контролювати та за допомогою якого проводилось управління всією мережею, відсутність певної ієрархії – унеможливило розробку внутрішнього механізму контролю, що є необхідним для правозастосування.

Як зазначалось, однією із ознак кіберзлочинності є інтелектуальний характер та спеціальна підготовка злочинця. Для того щоб розкрити такі злочини потрібна і спеціальна підготовка правоохоронних органів. Як правило, вони не володіють відповідним рівнем знань та не мають належної підготовки для правильної кваліфікації кіберзлочинів і ефективного їх розслідування. Тому правоохоронні органи повинні не тільки розуміти сутність вчинення кіберзлочинів, методи та способи їх вчинення, а й оперувати всіма термінами у цій сфері, розуміти принципи вчинення тих чи інших операцій з використанням інформаційних та телекомунікаційних технологій. Тобто, для ефективного розкриття та протидії кіберзлочинності правоохоронні органи повинні повністю розуміти вчинення таких злочинів, включаючи всі деталі. Для цього необхідно під час підготовки кадрів для роботи у сфері боротьби з кіберзлочинністю велику увагу приділяти вивченню інформаційних та телекомунікаційні технологій.

Однак такі технології стрімко розвиваються, в наслідок чого діючі механізми регулювання не встигають включати нові проблеми. Крім того, правоохоронні органи не встигають ознайомлюватися з постійно новими методами та способами здійснення кіберзлочинів. Як наслідок правоохоронні органи під час розслідування кіберзлочинів використовують застарілу практику, що погіршує, а в деяких випадках і унеможлиблює, розкриття таких злочинів.

Таким чином, можемо зробити висновок, що кіберзлочинність є одним із найнебезпечніших соціальних явищ, для боротьби з яким необхідно активне міжнародне співробітництво з усіх питань в цій сфері.

Список використаних джерел

1. Гуцуляк М. В. Вдосконалення чинного законодавства з питань протидії кіберзлочинності та забезпечення кібербезпеки. *Інформація і право*. 2017. № 21). URL: http://ippi.org.ua/sites/default/files/14_3.pdf (дата звернення: 07.10.2018).

2. Савчук Н. В. Кіберзлочинність: зміст та методи боротьби. Теоретичні та прикладні питання економіки: зб. наук. праць. URL: http://tpre.econom.univ.kiev.ua/data/2009_19/zb19_48.pdf (дата звернення: 07.10.2018).

3. *Словник термінів з кібербезпеки* / за заг. ред. О. Копана, Є. Скулиша. Київ: ВБ «Аванпост-Прим», 2012. 214 с.

4. Лісайчук А.А. Проблеми боротьби із кіберзлочинністю на міжнародному рівні. *Актуальні проблеми краєзнавчої науки*: матеріали міжнародної наук.-практ. інтернет конференції. (Луцьк, 9-10 жовт. 2014 р.) Луцьк. URL: <https://internationalconference2014.wordpress.com/2014/10/09/проблеми-боротьби-із-кіберзлочинністю> (дата звернення: 07.10.2018).

***Бакуменко Олександр
Володимирович,***

слухач факультету заочного,
контрактного навчання та підвищення
кваліфікації працівників Академії
Державної пенітенціарної служби;
науковий керівник:

Олійник Олександр Іванович,
кандидат юридичних наук, доцент,
перший проректор Академії Державної
пенітенціарної служби

ТЕОРЕТИКО-ПРАВОВИЙ АСПЕКТ ОСНОВ ОРГАНІЗАЦІЇ ТА ДІЯЛЬНОСТІ МІСЦЕВИХ РАД

Коли Україна здобула незалежність та почала формуватися правова база місцевого самоврядування, національний законодавець вводить в обіг термін «основи місцевого самоврядування», застосовуючи його для характеристики необхідних умов розвитку підґрунтя існування місцевого самоврядування. Поява у вітчизняному законодавстві й науці категорії «основи» започаткувала її

конкуренцію з іншими загальноживаними дефініціями, наприклад, принципами, гарантіями, засадами діяльності органів місцевого самоврядування [5, с. 187].

Місцеве самоврядування України в її сучасних територіальних вимірах пройшло складний і суперечливий історичний шлях, зазнаючи протягом століть впливу східної та західної політичних культур. Цей інститут у сучасному розумінні склався у світовій практиці на межі XVIII-XIX ст., коли абсолютні монархії трансформувались у демократичні, правові держави. Боротьба за утвердження місцевого самоврядування, вільного від феодално-чиновницького свавілля, була однією з причин суспільних рухів. Його ідеї протиставлялись феодалній державі, становому патріархально-общинному (сільському) і корпоративно-цеховому (міському) самоврядуванню. Проте деякі елементи станового самоврядування в демократичних державах збереглися і до наших, наповнившись новим правовим змістом.

Таким чином, історичний досвід міського самоврядування слід урахувати в сучасній науці та у процесі вирішення сучасних проблем розбудови системи самоврядування незалежної України [6, с. 87].

Але лише зміна парадигми управління державою, послідовне проведення реформування місцевого самоврядування, територіальної організації влади в Україні, вдосконалення існуючої системи управління на місцях, розширення повноважень органів місцевого самоврядування сприятиме побудові місцевої влади на засадах демократії.

В першу чергу необхідно проаналізувати ознаки основ організації і діяльності місцевих рад та вивести їх легальне визначення. Основними ознаками є:

- основи організації і діяльності місцевих рад, як умови, можливості і засоби їх функціонування, є критерієм забезпеченості рад і оцінки ефективного виконання ними своїх завдань;

- об'єктивна обумовленість основ організації і діяльності місцевих рад, яка передбачає їх відповідність характеру та існуючому стану розвитку суспільних

відносин, а також економічним, політичним, ідеологічним процесам, що реально існують в суспільстві;

- установчий характер основ, тобто їх спрямованість на створення умов для функціонування й розвитку всіх інститутів місцевого самоврядування і, зокрема, інституту місцевих рад. Вони інтегративно об'єднують і уможливають існування інших інститутів місцевого самоврядування;

- комплексний характер і системність основ, яка втілена у їх внутрішній єдності та взаємоузгодженості [10].

Основи організації і діяльності місцевих рад об'єктивно взаємопов'язані між собою, вони представляють складну систему, кожний елемент якої має, в свою чергу, власні складові частини. Так, елементами основ організації і діяльності місцевих рад є правова, економічна, територіальна, організаційна та загальносоціальна основи, і кожна з них є складною системою.

Правова основа являє собою сукупність правових норм, які закріплюють нормотворчий процес та перелік правових актів, якими безпосередньо керуються у своїй діяльності учасники муніципально-правових відносин і які надають легітимності функціонуванню місцевого самоврядування як особливої підсистеми публічної влади. Іншими словами, до складу правової основи відносять нормативно-правові акти, що закріплюють питання організації і діяльності місцевих рад, уможливають здійснення ними своїх завдань [7, с. 107].

Основи є єдиними для всіх місцевих рад, але змінним є їх внутрішній показник. Так, наприклад, до правової основи організації і діяльності місцевих рад слід віднести статuti, але тільки там, де вони прийняті і діють. Виходячи із вищенаведеного, на наш погляд можна визначити, що основи організації і діяльності місцевих рад – це елемент (показник) державного будівництва, який має внутрішній динамічний характер і проявляється в реально існуючих, у суспільному житті, відносинах та закріплених в нормах права умовах, можливостях і засобах, за допомогою яких оптимально використовуються

належні відповідній місцевій раді функції, повноваження, завдання, утворюється їх система, структура тощо.

Щодо важливості співвідношення основ та принципів організації і діяльності місцевих рад слід зазначити, що збігання лексичних значень правових дефініцій, або досить невелика різниця їх змісту, може впливати на недосконалість правотворчої діяльності органів державної влади та місцевого самоврядування. Аналіз наукових праць з теорії права дозволяє виділити загальноновживане формулювання принципів як основних, вихідних положень, які юридично закріплюють об'єктивні закономірності діяльності місцевих рад [1, с. 215].

При цьому, основоположне значення мають принципи організації і діяльності місцевих рад, що впливають з принципів місцевого самоврядування. Як визначає А. А. Безуглов, основними принципами місцевого самоврядування є вихідні ідеї, керівні начала, які складають фундамент системи місцевого самоврядування, мають найбільш загальне призначення, визначають весь комплекс суспільних відносин, які виникають в процесі організації і діяльності його органів [2, с. 141].

Застосовуючи адміністративно-територіальний принцип організації місцевих рад, можемо зазначити, що система місцевих рад в Україні будується з урахуванням територіальних ознак, виходячи з адміністративно-територіального поділу країни. Керуючись галузевим принципом організації місцевих рад, можна встановити, що їх виконавчі органи здійснюють керівництво відповідною галуззю народного господарства. Застосування лінійного принципу дозволяє здійснити внутрішню будову органів місцевих рад таким чином, коли службовці підпорядковані одному керівнику по всім питанням своєї діяльності. Функціональний принцип організації місцевих рад передбачає керівництво за відповідними напрямками: планування, контролю тощо, коли виконавці підпорядковані не одному керівникові, а декільком. Два останніх принципи на практиці можуть тісно переплітатися, і тоді говорять про існування лінійно-функціонального принципу. Принципів, якими повинні

керуватися в своїй діяльності місцеві ради, досить багато. До них можна віднести принципи професіоналізму, компетентності, ефективності, самостійності діяльності, поєднання колегіальності та єдиноначальства тощо. В свою чергу, до головних, потребуючих детальнішого розгляду принципів, які визначають основи діяльності місцевих рад, на наш погляд, відносять внутрішньоорганізаційні принципи роботи місцевих рад, принцип оптимальної структури місцевих рад і їх органів та чіткого розмежування функцій й повноважень між радами і їх органами [4, с. 271].

До внутрішньоорганізаційних принципів належать визначальний характер сесій в системі форм діяльності місцевих рад, планування в організації роботи рад тощо. Вони показують, яким чином ради можуть реалізувати свою діяльність. Принцип оптимальної структури місцевих рад полягає в тому, щоб їх структура відповідала їхнім завданням та функціям. Він показує відхилення та напрямки удосконалення структури рад під час здійснення ними діяльності по вирішенню питань місцевого значення. Перелік принципів діяльності місцевих рад випливає з аналітичного дослідження теорії, оскільки законодавець не визначає, які ідеї, положення відносяться до принципів організації і діяльності місцевих рад, а наводить лише перелік принципів місцевого самоврядування.

Спроби науковців довести переважну роль принципів над основами, є необґрунтованими, хоча слід погодитись, що принципи є первинними відносно основ, однак не виступають підґрунтям для їх існування. Одним із критеріїв розмежування основ та принципів місцевого самоврядування є характер їх виникнення, оскільки у принципів вві є первісним за основи. Слід враховувати й те, що визначаючи основи організації і діяльності місцевих рад, через певні «умови» та «можливості» їх ефективності, можна говорити про те, що ці умови залежать від принципів місцевого самоврядування. Але з другого боку, умови впливають на зміст принципів, сприяють їх формуванню. Тому потрібно знайти більш чіткі критерії розмежування понять «основи» та «принципи», враховуючи вже вироблені в юридичній літературі критерії, а саме, їх

структуру, характер та значущість суспільних відносин, які ними регулюються [3, с. 78].

При цьому слід зазначити, що мова не йде про співвідношення значущості інститутів основ та принципів місцевого самоврядування, оскільки відсутність будьякого з них завадить існуванню злагодженої системи місцевого самоврядування, а пропонується їх диференціація за сферами застосування. По-перше, кожна з основ організації і діяльності місцевих рад являє собою складну систему, до якої входить достатня для організації і діяльності представницького органу кількість елементів, які зовнішньо об'єктивовані. Окремі принципи не є внутрішньо ускладненими, не представляють системи [9]. Принципи змістовно наповнюють основи, проявляються в них, а основи є однією з форм зовнішнього проявлення принципів. По-друге, принципи не обов'язково втілені в правових актах та виражені в нормах права, в той час, коли основи окреслені в законодавстві і мають вичерпний перелік. Виключення становить лише комплекс загальносоціальних основ. По-третє, принципи є первинними по відношенню до основ. Основи ж, в свою чергу, враховують головні ідеї, втілені в принципах. По-четверте, теорія права говорить про існування норм-принципів. Питання виділення в системі норм права окремого різновиду – норм-основ вченими не піднімалося. Тому слід зауважити, що призначенням основ є забезпечення наявності тих норм, які створять умови для ефективної організації і діяльності місцевих рад. Принципи ж закріплюють найбільш важливі ідеї, керівне здійснення місцевого самоврядування чи функціонування окремих органів системи місцевого самоврядування. По-п'яте, основи являють собою конкретні, чіткі положення нормативного характеру, за допомогою яких забезпечується можливість не лише нормальної діяльності місцевих рад, але й умови реалізації самих принципів місцевого самоврядування [8, с. 282].

Таким чином, основи організації та діяльності місцевих рад за змістом є самостійним правовим явищем, що характеризується зазначеними ознаками лише у межах муніципального права. За таких умов з'являється потреба у їх

дослідженні також з позицій загальної теорії права з метою визначення місця «основ» в галузі муніципального права.

Список використаних джерел

1. Батанов О. В. Конституційно-правовий статус територіальних громад в Україні: монографія / за заг. ред. В.Ф. Погорілка. Київ : Концерн «Видавничий дім ІнЮре», 2003. 356 с.

2. Вакуленко В. Основи місцевого самоврядування сільських громад: навч. посіб. Київ : Видавництво НАДУ, 2005. 352 с.

3. Ворона П. В. Місцеве самоврядування і політичні партії в Україні: монографія. Харків : Видавництво ХарПІ НАДУ «Магістр», 2008. 184 с.

4. Всесвітня декларація місцевого самоврядування. *Місцеве та регіональне самоврядування України*. 1994. Вип. 1/2 (6/7). С. 65–69.

5. Дробот І. Гарантування місцевого самоврядування: теоретико-методологічний аспект. Львів : ЛІДУ НАДУ, 2006. 287 с.

6. Корнієнко М. І. Конституційно-правові основи місцевого самоврядування. Муніципальне право України. Київ : Юрінком Інтер, 2011. С. 85–114.

7. Щебетун І.С. Організаційно-правові гарантії місцевого самоврядування в Україні: монографія. Донецьк : Дельта, 2013. 208 с.

8. Тодика Ю. М. Тлумачення Конституції і законів України: теорія та практика: монографія. Харків : Факт, 2001. 482 с.

9. Про державну підтримку розвитку місцевого самоврядування в Україні: Указ Президента України від 30.08.2001 р., № 749/2001. *Офіційний вісник України*. 2001. № 36. Ст. 1658.

10. Смирнова Т. С. Теоретичні засади місцевого самоврядування в Україні: автореф. дис... канд. юрид. наук: 12.00.02 /Київськ. ун-т ім. Тараса Шевченка. Київ, 2008. 18 с.

Бачинський Вячеслав Миколайович,
слухач юридичного факультету
Академії Державної пенітенціарної
служби

ШЛЯХИ ЗМІЦНЕННЯ ЗАКОННОСТІ ТА ПРАВОПОРЯДКУ

Створення правових передумов для інтеграції України у Євросоюз вимагає вирішення на національному рівні й проблеми вибору способів реалізації Україною своїх міжнародних зобов'язань та встановлення правопорядку в країні.

До дослідників окремих аспектів шляхів зміцнення законності та правопорядку слід віднести таких провідних вітчизняних учених, як В. Денисов, А. Зайчук, І. Кресіна, О. Львова, Л. Луць, Л. Макаренко, В. Муравйов, І. Настасяк, Н. Оніщенко, В. Онришко, Н. М. Пархоменко, О. Стрельцова, Ю. Тихомиров, М. Хаустова, Л. Удовика, Ю. Шемшученко.

Сучасний стан криміногенної ситуації в державі характеризується зростанням кількості тяжких злочинів проти життя і здоров'я людей, майнових інтересів громадян і держави, а також значним загостренням обстановки в окремих регіонах. Злочинність стала одним з визначальних факторів, що загрожує національній безпеці України. Зазначене вимагає рішучої протидії з боку держави різним злочинним проявам.

Законність і правопорядок – основа нормального життя суспільства. Тому їх зміцнення – одне з головних завдань, що стоять перед суспільством, один з основних напрямів діяльності держави, її функція. Зміцнення законності, боротьба зі зростаючою злочинністю – життєво важлива справа.

Законність – основа нормальної життєдіяльності цивілізованого суспільства, усіх ланок його політичної системи. Охоплюючи своєю дією найбільш важливі сфери людського життя, законність вносить в нього відповідно гармонію, забезпечує справедливу диференціацію інтересів людей [1, с. 109].

Зміцнення правопорядку в суспільстві неможливе без забезпечення законності в діяльності самого державного апарату, без ліквідації таких негативних явищ, як корупція, всюдозволеність, байдужість до життєвих проблем громадян. Без запровадження режиму законності та правопорядку створення правової держави в Україні неможливе.

Шляхи зміцнення законності й правопорядку, відзначають Бабкіна О. В., Волинка К. Г. – це основні напрями діяльності держави, пов'язані зі зміцненням законності й правопорядку: переконання, правове виховання, профілактика правопорушень, вплив на правопорушників і застосування до них примусових заходів, підвищення ролі громадянського суспільства в забезпеченні законності й правопорядку, а також забезпечення законності в діяльності державного апарату [2, с. 56].

Проблема зміцнення законності носить комплексний характер, пов'язана з багатьма явищами і процесами соціального життя і може бути успішно вирішена тільки в контексті загальної стабілізації в країні. Як зазначено в частині 2 статті 19 Конституції України, органи державної влади та органи місцевого самоврядування, їх посадові особи зобов'язані діяти лише на підставі і в межах повноважень та у спосіб, що передбаченні Конституцією та законами України [3]. Тобто всі органи державної влади мають спиратись у своїй діяльності на санкціоновані державою норми. Варто вказати і на те, що вони не тільки самі діють відповідно до законів, а й виконують, так би мовити, зворотню функцію – забезпечують додержання законності окремими органами і різними організаціями, установами [4, с. 18].

Основні шляхи зміцнення законності та правопорядку мають бути зведені до таких дій:

- перевірити стан виконання законодавства щодо недопущення створення та функціонування об'єднань громадян, програмні цілі або дії яких спрямовані на ліквідацію незалежності України, зміну конституційного ладу насильницьким шляхом, порушення суверенітету і територіальної цілісності держави, підрив її безпеки, незаконне захоплення державної влади, пропаганду

війни, насильства, на розпалювання міжетнічної, расової, релігійної ворожнечі, посягання на права і свободи людини, здоров'я населення, а також на створення незаконних воєнізованих формувань;

- розробити цільову програму боротьби з тероризмом і насильницьким посяганням на конституційний лад, життя, здоров'я та інші права і свободи громадян, передбачивши створення відповідної правової бази, організаційної основи державної системи протидії таким проявам;

- визначити організаційно-правові засади взаємодії та здійснити спільні заходи правоохоронних органів, місцевих державних адміністрацій та органів самоврядування прикордонних регіонів з метою зміцнення режиму охорони державного кордону, недопущення проникнення в Україну злочинців, нелегальних мігрантів, припинення контрабанди;

- розробити програму боротьби з незаконним обігом вогнепальної зброї, вибухових пристроїв, ядерних речовин, передбачити створення єдиного автоматизованого обліку наявного озброєння державних воєнізованих формувань, на підприємствах виготовлення, об'єктах зберігання, забезпечити контроль за кожною його одиницею на всіх етапах просування від виробництва (надходження) до утилізації;

- узагальнити практику реалізації комплексних планів профілактики правопорушень, з урахуванням стану справ на місцях, прогнозу розвитку криміногенної ситуації та позитивного досвіду, скоригувати спільну роботу з цих питань.

- перевірити діяльність приватних структур щодо здійснення ними охоронних функцій та підготовки охоронців, не допустити спільними заходами незаконного їх використання, залучення для охорони нелегальних об'єктів та злочинців.

- внести пропозиції державам-учасницям ЄС узяти участь у спільній підготовці цільових міжнародно-правових угод та програм щодо посилення боротьби зі злочинністю, і передусім з її організованими формами, тероризмом, незаконним обігом зброї, наркотичних засобів, контрабандою, нелегальною

міграцією, крадіжками культури та історичних цінностей та вантажів на всіх видах транспорту, а також у сфері економіки.

Таким чином, інтеграція України до Євросоюзу вимагатиме вдосконалення правових засад, які б забезпечували реалізацію Україною своїх міжнародно-правових зобов'язань, включно з тими, що випливають з положень про співробітництво з європейськими інтеграційними об'єднаннями. Зокрема, цей процес вимагатиме подальших кроків на шляху приведення у відповідність до європейського конституційного та іншого законодавства українських законодавчих актів, які створюють засади для дії права Євросоюзу у внутрішньому правопорядку країни. Головну увагу має бути зосереджено на механізмі застосування норм міжнародного права у внутрішньому правопорядку. Все це дозволить створити дієвий національний механізм імплементації норм міжнародного права, який наблизить Україну до досягнення її стратегічної мети – інтеграції в Євросоюз.

Список використаних джерел

1. Нікітенко О. І. Забезпечення законності у сфері прав і свобод людини та громадянина. *Європейські та міжнародні підходи до захисту прав людини*: матер. регіон. наук.-практ. конф. (Київ, 7 квіт. 2017 р.). Київ. 2017. С. 109–117.
2. Бабкіна О. В., Волинка К. Г. Теорія держави і права у схемах і визначеннях: навч. посіб. Київ : МАУП, 2004. 144 с.
3. Конституція України від 28.06.1996 р. № 254к/96-ВР. *Відомості Верховної Ради України*. 2016. № 28. Ст. 532.
4. Горбунова Л. М. Конституційні засади забезпечення законності у нормотворчості. *Право України*. 2004. № 7. С. 15–20.

Бердник Віра Андріївна,
студент факультету заочного,
контрактного навчання та підвищення
кваліфікації працівників Академії
Державної пенітенціарної служби;

науковий керівник:

Карелін Владислав Володимирович,
кандидат юридичних наук, доцент
кафедри кримінального, кримінально-
виконавчого права та кримінології
Академії Державної пенітенціарної
служби

КРИМІНОЛОГІЧНА ХАРАКТЕРИСТИКА ТА ЗАПОБІГАННЯ ПЕРЕШКОДЖАННЮ ЗДІЙСНЕННЯ ВИБОРЧОГО ПРАВА

Значна суспільна небезпечність виборчих злочинів спонукає до дослідження їх природи, а насамперед причин та умов їх вчинення.

До причин та умов виборчих злочинів можна віднести: недоліки виборчого законодавства; неналежне врегулювання виборчих процедур; відсутність чітких механізмів взаємодії учасників виборчого процесу; недостатній професійний рівень та правова культура представників влади та населення в цілому; нестабільність політичної ситуації в державі; труднощі з фінансуванням та організацією проведення виборів; недостатність контролю (в тому числі фінансового) за виборчим процесом з боку держави та громадськості; недбалість учасників виборчого процесу під час проведення виборчих процедур; високу латентність електоральної злочинності, а як наслідок – виникнення складнощів з притягненням винних осіб до відповідальності; відсутність інтересу до фіксування та розгляду виборчих правопорушень з боку правоохоронних та слідчих органів; недостатній соціальний контроль, конфліктність та недовіру у відносинах між владою та населенням; низький рівень життя громадян та корупцію у сфері виборчих правовідносин [1, с. 4].

Наведені вище фактори уможливають виникнення проявів електоральної злочинності. Виборчі злочини доцільно розглядати з оглядом на

їх класифікацію, яка може здійснюватися в залежності від їх ступеню тяжкості, предмету, суб'єкту та об'єкту, а також складу злочину, за інтенсивністю й характером злочинної діяльності [2]. Також виборчі злочини класифікуються залежно від рівня їх латентності. Здійснивши зазначену класифікацію ми переконуємось у необхідності її детального законодавчого закріплення.

Значну увагу контролю та нагляду за виборчими правовідносинами приділяють громадські органи, як то організація «Опора», що займається не лише узагальненням статистичних даних, а й контролем за законністю виборчого процесу. За даними цієї організації стан електоральної злочинності характеризується великою кількістю зареєстрованих злочинів, проте неможливістю притягнення винних осіб до відповідальності через недосконалість юридичних норм, процедур та механізмів такого притягнення.

Як наслідок і з огляду на недостатність державних процедур захисту виборчих прав, дієвим методом попередження та боротьби з виборчими злочинами вважається саме збільшення правової культури населення.

З метою пошуку дієвих механізмів захисту виборчих прав та вдосконалення вітчизняних юридичних норм доцільно звернути увагу на міжнародну практику в сфері захисту виборчих прав.

Так, досвід Нідерландів свідчить про те, що в зарубіжних країнах активно застосовується матеріальна відповідальність за порушення виборчих прав у значному розмірі, що застерігає громадян від вчинення виборчих злочинів [3, с. 378].

У законодавстві Ірландії також закріплений великий розмір матеріальної відповідальності за вчинення електоральних злочинів, та передбачено компенсацію за відповідальність за порушення права на участь у виборах та за тиск на волевиявлення особи. У законодавстві Ірландії як і інших країн англосаксонської правової сім'ї, значну роль відіграє прецедент. Розглянувши особливості виборчого права Нідерландів та Ірландії, автор дійшов висновку про те, що вітчизняному законодавцю варто звернути увагу на норми прогресивних країн світу, проте при цьому необхідно аналізувати їх з позиції

доцільності для України та гуманності по відношенню до суб'єктів виборчого процесу.

Розглядаючи заходи запобігання злочинам проти виборчих прав громадян визначається, що дієвим заходом може бути попередження таких порушень. З цією метою та для забезпечення законності виборчого процесу Громадською організацією «Опора» за підтримки Євросоюзу започатковано проект, завдяки якому в областях України на виборах будуть присутні громадські омбудсмени, обрані шляхом конкурсу серед населення та здобули фахову підготовку. Омбудсмени матимуть широке коло повноважень, направлених на захист та недопущення порушення виборчих прав громадян.

Доцільними заходами у сфері захисту виборчих прав автор також вважає: збільшення обсягу матеріального забезпечення виборчих комісій, активне залучення засобів масової інформації та громадських організацій з метою забезпечення прозорості виборчого процесу, фінансовий нагляд, заходи, направлені на покращення реагування на виборчі порушення з боку правозахисних органів, а також збільшення правової культури населення.

Захист виборчих прав напряму пов'язаний з суб'єктами, на які законом покладено обов'язки з такого захисту. Так, наведено класифікацію суб'єктів, які безпосередньо чи опосередковано сприяють недопущенню порушень виборчих прав громадян України та визначає їхні обов'язки у цій сфері [4, с. 32].

Серед заходів недопущення порушень виборчих прав особливо виділяється необхідність забезпечення освіти та практичної участі населення у виборчому процесі. З метою з'ясувати позицію населення з питань захисту виборчих прав та його участі у виборчому процесі, було проведено анкетування громадян, за результатами якого ми дійшли висновку про зацікавленість громадян виборчим процесом, проте їх зневіру у законність та легітимність результатів виборів. Також було встановлено, що опитані громадяни в цілому не повідомляли владні органи про порушення на виборах, свідками яких вони

стали. Саме тому автор наголошує на необхідності проведення роз'яснювальної роботи та навчання серед населення.

Одночасно необхідно працювати над проблемами Українського законодавства про вибори, серед яких: відсутність уніфікованого акту, колізійність норм, невідповідність міжнародним принципам та стандартам, безсистемність внесення змін до вітчизняних нормативних актів та ін.

Підсумовуючи, виражаємо впевненість у тому, що внесення необхідних змін та запровадження ефективних міжнародних практик – це питання часу, і Україна має необхідний потенціал для того, щоб забезпечити належний захист виборчих прав громадян.

Список використаних джерел

1. Виборчі злочини на чергових місцевих виборах – 2015: особливості досудового розслідування. 2016. URL: <https://www.opora.ua.org/vybory/43792-vyborchi-zlochyny-na-cherhovyykh-mistsevykh-vyborakh-2015-osoblyvosti-dosudovoho-rozsliduvannia> (дата звернення: 02.11.2018).

2. Кримінальний кодекс України: Закон від 05.04.2001 № 2341-III // *Відомості Верховної Ради України*. 2001. № 25–26. 131 с.

3. Бойцова В. В., Бойцова Л. В. Правовая система Нидерландов: навч. посіб. Москва : Вид. Зерцало, 1998. 432 с.

4. Мозоль С. А. Суб'єкти запобігання злочинам проти виборчих прав громадян: наук. *Держава і право*. Київ, 2009. Вип. 45. 430–434 с.

Березовська Наталя Леонідівна,
кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри політології, соціології
та соціальних комунікації Одеської
національної академії зв'язку
імені О. С. Попова

НЕОБХІДНІСТЬ ЗАСТОСУВАННЯ ПРАЦІ ЗАСУДЖЕНИХ ЗА СУЧАСНИМ ПРАВОМ

Згідно загальної характеристики Державної кримінально-виконавчої служби України станом на 1 жовтня 2018 р. у сфері управління Державної кримінально-виконавчої служби України перебуває 148 установ. Ще 29 установ знаходяться на території Донецької та Луганської областей, що тимчасово не контролюється українською владою. В 17 установах виконання покарань засуджені не утримуються, у зв'язку із здійсненням оптимізації їх діяльності. В установах виконання покарань та слідчих ізоляторах, розташованих на території, що контролюється українською владою, тримається усього 55 901 особа [1]. Це при наявних статистичних даних щодо чисельності населення в Україні за 2018 р. (на 1 січня поточного року) – 42 386,4 тис. [2] буде 13% наявного населення України. Значна цифра. Не думати про цих осіб як про громадян нашої держави ми не можемо. Суспільство вигадало покарання для виправлення осіб, щоб попередити скоєння ними та іншими особами злочинних діянь в майбутньому. Для досягнення цілей покарання кожне покарання наділене своїм притаманним для нього змістом для найкращого досягнення поставлених цілей. Без мети жоден засіб не застосовується. Тому при застосуванні покарань, пов'язаних із виправно-трудоим впливом, на особливе місце виводиться праця засуджених як засіб виправлення та ресоціалізації.

У ч.1 ст. 23 Загальної декларації прав людини міститься положення, що кожна людина має право на працю, на вільний вибір роботи, на справедливі і сприятливі умови праці і на захист від безробіття [3].

У ст. 6 Міжнародного пакту про економічні, соціальні і культурні права містяться положення, згідно яких держави, які беруть участь у цьому Пакті,

визнають право на працю, що включає право кожної людини дістати можливість заробляти собі на життя працею, яку вона вільно обирає або на яку вона вільно погоджується, і робити належні кроки до забезпечення цього права. Заходи, яких повинні вжити держави-учасниці цього Пакту з метою повного здійснення цього права, включають програми професійно-технічного навчання і підготовки, шляхи і методи досягнення продуктивної зайнятості в умовах, що гарантують основні політичні і економічні свободи людини [4].

Основний закон держави деталізує право на працю у ст. 43, закріпивши основні засади щодо праці особи: «Кожен має право на працю, що включає можливість заробляти собі на життя працею, яку він вільно обирає або на яку вільно погоджується. Держава створює умови для повного здійснення громадянами права на працю, гарантує рівні можливості у виборі професії та роду трудової діяльності, реалізує програми професійно-технічного навчання, підготовки і перепідготовки кадрів відповідно до суспільних потреб. Використання примусової праці забороняється. *Не вважається примусовою працею* військова або альтернативна (невійськова) служба, а також робота чи служба, яка виконується особою за вироком (виділено мною – Н.Б.) чи іншим рішенням суду або відповідно до законів про воєнний і про надзвичайний стан. Кожен має право на належні, безпечні і здорові умови праці, на заробітну плату, не нижчу від визначеної законом. Використання праці жінок і неповнолітніх на небезпечних для їхнього здоров'я роботах забороняється. Громадянам гарантується захист від незаконного звільнення. Право на своєчасне одержання винагороди за працю захищається законом» [5].

Кодекс законів про працю [6] України встановлює основні положення застосування праці осіб в Україні.

У ч. 3 ст. 6 Кримінально-виконавчого кодексу України вказано, що «основними засобами виправлення і ресоціалізації засуджених є встановлений порядок виконання та відбування покарання (режим), пробація, *суспільно корисна праця*, соціально-виховна робота, загальноосвітнє і професійно-

технічне навчання, громадський вплив [7]. Організація праці засуджених регламентується і іншими нормативно-правовими актами [наприклад, 8–11].

Примітним є те, що у 2 ст. 36 КВК України зазначається, що виконання покарання у виді громадських робіт здійснюється на основі *участі засуджених у суспільно корисній праці* і контролю за їхньою поведінкою відповідно до вимог цього Кодексу [7], а в ч. 1 ст. 118 цього ж нормативно-правового акту – засуджені до позбавлення волі мають *право працювати*. Праця здійснюється на добровільній основі на підставі договору цивільно-правового характеру або трудового договору, який укладається між засудженим та фізичною особою – підприємцем або юридичною особою, для яких засуджені здійснюють виконання робіт чи надання послуг. Такі договори погоджуються адміністрацією колонії та повинні містити порядок їх виконання. Адміністрація зобов'язана створювати умови для праці засуджених за договорами цивільно-правового характеру та трудовими договорами [7].

При цьому громадські роботи стоять на четвертому місці серед дванадцяти видів покарання, а позбавлення волі на певний строк – на одинадцятому місці. В першому випадку – обов'язкова складова покарання, в другому – чомусь альтернативна (право працювати).

Тоді, що ж залишається змістом цього виду покарання? Що сприяє досягненню цілей покарання?

Смислове навантаження покарань, пов'язаних із виправно-трудоим впливом, становить саме праця засуджених. Утримання таких осіб саме по собі не здатне виправити засудженого. Тому положення про право на працю засуджених мають бути переглянутими з тим, щоб відтворювати положення Конституції України.

Список використаних джерел

1. Офіційний веб-сайт Державної кримінально-виконавчої служби України. URL: <http://www.kvs.gov.ua/peniten/control/main/uk/publish/article/628075> (дата звернення: 04.11.2018).

2. Офіційний веб-сайт Державної служби статистики України. URL : <http://www.ukrstat.gov.ua/> (дата звернення: 04.11.2018).

3. Загальна декларація прав людини від 10.12.1948. URL : http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_015(дата звернення: 04.11.2018).

4. Міжнародний пакт про економічні, соціальні і культурні права, ратифікований 19.10.1973 р. URL : http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_042 (дата звернення: 02.11.2018).

5. Конституція України від 28.06.1996 р. (в ред. від 30.09.2016 р.). URL : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80> (дата звернення: 04.11.2018).

6. Кодекс законів про працю (редакція від 11.10.2018 р.). URL : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/322-08/> (дата звернення: 02.11.2018).

7. Кримінально-виконавчий кодекс України. URL : http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_015 (дата звернення: 04.11.2018).

8. Про Державну кримінально-виконавчу службу України»: Закон України від 23.06.2005 року (редакція від 01.01.2018). URL : <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/2713-15> (дата звернення: 04.11.2018).

9. Порядок організації виробничої діяльності та залучення засуджених до суспільно корисної праці на підприємствах виправних центрів, виправних та виховних колоній Державної кримінально-виконавчої служби України: наказ Міністерства юстиції України від 03.01.2013 року № 26/5 (редакція від 26.06.2018). URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/z0068-13> (дата звернення: 03.11.2018).

10. Положення про майстерню установи виконання покарань, слідчого ізолятора: наказ Міністерства юстиції України від 22.03.2012 року № 442/5 (редакція від 20.07.2018). URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/z0437-12> (дата звернення: 04.11.2018).

11. Інструкція про умови праці та заробітну плату засуджених до обмеження волі або позбавлення волі: наказ Міністерства юстиції України від

07.03.2013 року № 396/5 (редакція від 22.04.2016). URL:
<http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/z0387-13> (дата звернення: 04.11.2018).

Берцюх Анастасія Олександрівна,
студент 4 курсу Навчально-наукового
інституту права Сумського державного
університету;
науковий керівник:
Маланчук Петро Михайлович,
кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри кримінально-правових
дисциплін та судочинства Навчально-
наукового інституту права Сумського
державного університету

ЗАСОБИ ДОСЛІДЖЕННЯ І ШИФРУВАННЯ ТЕЛЕФОННИХ РОЗМОВ

Кожна сучасна людина не уявляє своє життя без комунікації, зокрема за допомогою мобільного телефону. На сьогодні всі електронні пристрої широкого вжитку обладнані великою кількістю програм, які так чи інакше мають доступ до мережі Інтернет, що робить наше життя більш простішим та комфортнішим, однак постає загроза у несанкціонованому доступі до приватних розмов і через це з'явилася нагальна потреба у захисті мобільних телефонів.

Законом дозволяється оперативним підрозділам за певних умов знімати інформацію з каналів зв'язку, застосовувати інші технічні засоби отримання інформації. В усіх випадках дані, які отримані за допомогою технічних засобів, підлягають обов'язковому контролю і процесуальному закріпленню як докази, що будуть використані при розкритті та розслідуванні злочинів.

Новою галуззю криміналістичної техніки є криміналістична фоноскопія, яка вивчає звукову, особливу мовну інформацію у вигляді магнітних та відео

магнітних записів, а також аудіо- і відеоапаратуру (магнітофони, відеоманітофони, диктофони, магнітні стрічки).

На сучасному етапі розвитку фоноскопії ця експертиза має чотири відносно самостійні спеціальності, а саме:

- 1) технічне дослідження матеріалів та засобів відео звукозапису;
- 2) дослідження акустичних сигналів та середовищ;
- 3) дослідження усної мови людини за її фізичними ознаками;
- 4) мовознавче дослідження усної мови людини.

Сукупність цих спеціальностей охоплює предмет даної експертизи і дозволяє повною мірою вирішувати комплекс класифікаційних, діагностичних та ідентифікаційних завдань.

Успішно можуть вирішуватись такі ідентифікаційні завдання:

1. Чи брав участь гр. М. у розмові, зафіксованій у часовому інтервалі 01–25 хв. сторони А компакт-касети МК-60 № 3? Якщо так, то які слова та фрази належать саме йому?

2. Однією чи різними особами вимовлено фрази, зафіксовані у фонограмах розмов № 1 та № 2 і, відповідно, позначені у протоколі прослуховування фонограм знаками М1 та М2?

3. Чи виготовлена фонограма розмови за допомогою наданого на дослідження диктофона «Olympus» № 4123?

4. Чи з одного джерела походять звукові сигнали автомобільної сирени, зафіксовані у фонограмах № 1 та № 2?

5. На одному чи на різних магнітофонах виконані окремі фрагменти відео- чи фонограми?

Одним із видів зняття інформації з каналів зв'язку є прослуховування телефонних розмов. Прослуховування телефонних переговорів – це негласне отримання інформації, переданої по лініям телефонного зв'язку особами, підозрюваними у вчиненні злочинів, або особами, винність яких встановлена, але вони розшуковуються у зв'язку з ухиленням від кримінальної відповідальності. Прослуховування телефонних переговорів здійснюється

оперативно-технічними підрозділами органів внутрішніх справ чи Служби безпеки України. Прослуховуванню можуть бути піддані переговори, які ведуться з домашнього телефону, службових телефонів, чи телефонів-автоматів з використанням ліній провідного, космічного чи стільникового зв'язку [1].

Отже, в оперативно-розшуковій діяльності прослуховування телефонних розмов необхідне і дуже допомагає розкриттю злочинів. На сьогодні технології вдосконалюються, і фахівці намагаються як можна краще захистити телефон від несанкціонованого проникнення.

Найпростіше, кажуть експерти, силовикам (СБУ, ГПУ, МВС, НАБУ) отримати дані про клієнтів на підставі письмових запитів до банків, податкової служби, операторів стільникового зв'язку.

А ось прослуховування – дуже небезпечний (загрожує кримінальною відповідальністю), складний (санкція суду) і дорогий (при більшому колі осіб) інструмент. Тому воно частіше використовується персонально по відношенню до помітних політиків та підприємців. Крім прослуховування в приміщеннях або речах, дізнатися потрібну інформацію можуть і через «трояни» на ПК або мобільних пристроях. Трохи інша історія – тотальне стеження, коли досліджується весь трафік відвідування сайтів, відбувається зіставлення відвідувань сайтів, MAC- і IP-адрес, даних геолокації і мобільних вишок.

В результаті можна виявити зв'язок між різними пристроями однієї людини, відстежити переміщення і в кінцевому підсумку встановити адресу проживання, місце роботи, реальне ім'я і багато іншого, навіть якщо вживаються заходи з анонімізації.

Для безпеки даних експерти радять використовувати також і такі методи:

- шифровані розділи;
- зберігання даних за межами країни;
- розмови через внутрішню АТС з шифруванням трафіку;
- листування через «месенджер» з підтримкою шифрування.

Найпростіший варіант – Messenger, Jabber. Більш серйозний – через персональний сервер за межами країни [2].

Пишка Д.І. та Торбєєва М.В. зазначають, що з широким розповсюдженням мобільних пристроїв стає актуальним захист циркулюючої ними інформації. Для цього використовуються пасивні, активні та програмні методи захисту, такі як: екранування, індикація несанкціонованої активності мобільного пристрою, активне зашумлення, шифрування трафіку та маскування мовної інформації, а також методи ідентифікації та блокування несанкціонованого доступу до мобільного пристрою [3].

Отже, досліджуючи дане питання ми можемо прийти до висновку, що на сьогодні така техніка у криміналістиці, як фоноскопія, дозволяє дослідити запис телефонних розмов та відповісти на головні та важливі для кримінальної справи питання. Такі питання можуть стосуватися оригінальності запису, розпізнання, хто саме вів дану розмову, чи відповідає запис характеристикам пристрою, який здійснював запис даної розмови та інші уточнюванні питання. Саме тому захист мобільних пристроїв від програм, які прослуховують розмови, є актуальним. На сьогодні вже існує ряд програм та приладів, які шифрують розмови, але все одно експерти зазначають, що дана проблема потребує подальших розробок та впровадження нових сучасних методів та засобів, що допоможуть захистити телефонні розмови.

Список використаних джерел

1. Бандурка О. М. Оперативно-розшукова діяльність // Видавництво Національного університету внутрішніх справ. 2002. № 1. URL: <http://194.44.152.155/elib/local/r26.pdf> (дата звернення: 05.11.2018).

2. Вергун Д. Як спецслужби збирають компромат на українців. *Фінансові новини України*. 2017. URL: <https://news.finance.ua/ua/news/-/411665/yak-spetssluzhby-zbyrayut-kompromat-na-ukrayintsiv> (дата звернення: 05.11.2018).

3. Пишка Д.І., Торбєєва М.В. Аналіз методів та засобів захисту мобільних пристроїв від витоку інформації. URL: <http://ir.nmu.org.ua/bitstream/handle/123456789/1817/26.pdf?sequence=1&isAllowed=y> (дата звернення: 05.11.2018).

Бирко Марина Анатоліївна,
студент 5 курсу Хмельницького
університету управління та права

ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНИЙ СУПРОВІД ПРОЦЕСУ ВИПРАВЛЕННЯ ТА РЕСОЦІАЛІЗАЦІЇ ЗАСУДЖЕНИХ

Найголовніша мета в установах виконання покарань – виправити і виховати засуджених таким чином, щоб вони стали гідними членами суспільства. Психолого-педагогічна робота сприяє формуванню у засуджених поваги до закону, розширення їх світогляду, переконання того, що після звільнення кожний, хто бажає, зможе знайти своє місце в суспільстві та бути йому корисним.

У частині 1 статті 6 Кримінально-виконавчого кодексу визначається поняття виправлення засуджених [1]. Під виправленням розуміється процес позитивних змін, які відбуваються в його особистості та створюють у нього умови до самокерованої поведінки. Виправлення полягає в тому, щоб шляхом примусового впливу на засудженого внести корективи в його соціально-психологічні властивості, нейтралізувати негативні настанови, змусити додержуватися положень закону про кримінальну відповідальність .

Ресоціалізація – це комплекс дій, спрямованих на повторне засвоєння культури відносин у соціумі, формування і закріплення у засуджених певних соціальних норм та ролей, стійкої просоціальної мотивації для усвідомленої відмови від норм кримінального середовища на користь загальноприйнятих цінностей, здобуття навичок, необхідних для успішного повернення у суспільство [2, с. 10]. У пенітенціарній педагогіці ресоціалізацію поділяють на пенітенціарну та постпенітенціарну. Пенітенціарна ресоціалізація являє собою вироблення у засудженого законослухняної поведінки в установі виконання покарань. До постпенітенціарної ресоціалізації відносять комплекс заходів з трудового та побутового влаштування і встановлення зв'язків у звільненого з метою його подальшої соціальної реабілітації після звільнення на свободу, в

результаті чого відбувається відновлення засудженого у соціальному статусі та повернення до самостійного життя.

Цілями педагогічної системи треба ставити та реалізувати завдання ресоціалізації злочинця, тобто досягнення такої зміни особистісних якостей засудженого, яка дозволила повернути його в соціум, розраховуючи на його стабільну соціально-нормативну поведінку після звільнення. Поняття «ресоціалізація» може бути ототожене з поняттям «виправлення та перевиховання». Виправлення – це внутрішній процес позитивних змін окремих якостей, в цілому, спрямованості особистості до самокерованої, правослухняної поведінки. Виправлення розглядається як результат спільної діяльності вихователя і вихованця. Перевиховання засуджених являє собою двосторонній процес, що включає, з одного боку, цілеспрямовану діяльність суб'єкта щодо організації виховного впливу, а з іншого боку, діяльність об'єкта із засвоєння та сприйняття цього впливу. Тільки в результаті такої взаємодії можна досягти певних позитивних змін в особистості засудженого, тобто забезпечити тою чи іншою мірою виправлення.

Основна характеристика психологічного супроводу – це створення умов для переходу особистості до самовдосконалення, особистісного росту. А метою пенітенціарного психолога в процесі ресоціалізації є надання психологічної підтримки та створення сприятливих умов для особистісних змін засудженого.

Головним завданням діяльності соціально-психологічної служби установ виконання покарань є психологічний супровід засуджених. Однією з вимог ефективного функціонування психологічної служби з метою ресоціалізації засуджених, є якісний склад психологів, який визначається їх професійно-психологічною компетентністю. Головними напрямками роботи пенітенціарного психолога є: психопрофілактичний, експертний, психокорекційний, соціально-реабілітаційний, просвітницько-пропагандистський.

Психолого-педагогічний процес реалізується взаємообумовленими формами і видами педагогічної діяльності, які можна згрупувати по функціональному призначенню:

1) інформаційно-освітлювальна діяльність – спрямована на розвиток у засудженого системи знань про матеріальні та духовні цінності суспільства та про самих себе, моральні принципи, методи самопізнання і самовиховання;

2) організаційно-практична діяльність, яка спрямована на забезпечення умов життя та діяльності, необхідних для формування у засуджених особистого трудового та морального досвіду, практичних вмінь та навичок у різних сферах суспільно-корисної діяльності;

3) контрольно-діагностична діяльність, направлена на отримання та аналіз безперервного потоку зворотної інформації необхідної вихователю для керівництва розвитком колективу та особистості;

4) прогностична діяльність, направлена на виявлення та обумовлення перспективних, поетапних та поточних задач виховної роботи з колективом та окремими засудженими, а також оптимальних умов для здійснення поставлених задач [3, с.10-11].

Підготовка до звільнення має починатися якомога раніше після прибуття в місця позбавлення волі. Це означає, що поводження з засудженими та утримування їх мають бути такими, щоб вони не почували себе вилученими з суспільства, а навпаки, розуміли, що продовжують залишатися його частиною. Тому слід залучати громадські організації і соціальних працівників для надання допомоги персоналу установ у їхній психолого-педагогічній діяльності.

Список використаних джерел

1. Кримінально-виконавчий кодекс України. URL : http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_015 (дата звернення: 04.11.2018).

2. Підготовка до звільнення осіб, які відбувають покарання у виді обмеження або позбавлення волі на певний строк, у тому числі неповнолітніх: методичний посібник. Київ : “Версо-04”, 2012. 168 с.

3. Замула С. Ю, Костенко В. А., Мандра В. І., Падалець Б. В., Скоков С.І.
Основи пенітенціарної педагогіки і психології: навч. посіб. Біла Церква. 2003,
101 с.

Вальчук Павло Володимирович,
слухач факультету заочного,
контрактного навчання та підвищення
кваліфікації працівників Академії
Державної пенітенціарної служби;
науковий керівник:

Карелін Владислав Володимирович,
кандидат юридичних наук, доцент
кафедри кримінального, кримінально-
виконавчого права та кримінології
Академії Державної пенітенціарної
служби

СУБ'ЄКТИ ЗАПОБІГАННЯ ВЧИНЕННЮ ЗЛОЧИНІВ ЗАСУДЖЕНИМИ У КРИМІНАЛЬНО – ВИКОНАВЧИХ УСТАНОВАХ ЗАКРИТОГО ТИПУ

На сучасному етапі досить актуальним є створення умов для безпечної життєдіяльності людини і суспільства в цілому, це в більшій мірі залежить від стану криміногенної ситуації в державі та активної боротьби правоохоронної системи із злочинами. Важливим в цьому аспекті також є запобігання вчиненню злочинів в місцях позбавлення волі, оскільки дане покарання має бути направлене на виправлення злочинців задля підтримання правопорядку, ось чому превентивні заходи, що здійснюються суб'єктами запобігання відіграють суттєве значення.

У кримінологічних дослідженнях розрізняють загальні та спеціальні суб'єкти запобігання злочинності. Відомо, що загальні суб'єкти забезпечують профілактичну роботу, бо для них цей напрямок є домінуючим. Прикладом цього слугують освітні установи, а також структури загально-технічного та

виробничого навчання. Спеціальні суб'єкти реалізують завдання профілактичного змісту як похідні, бо вони зосереджені на виконанні більш загальних завдань. Серед них спеціальні громадські об'єднання, що спрямовують зусилля на виконання своїх статутних зобов'язань за місцем проживання. В цілому, перераховані суб'єкти утворюють складну систему, що складається із взаємодіючих елементів, котра для чіткого функціонування вимагає комплексних підходів [1, с. 217].

На сучасному етапі, виходячи із аналізу нормативного забезпечення, наукового обґрунтування та практичної реалізації питання відносно поняття, котре носитиме узагальнюючий характер при розкритті змісту діяльності працівників установ виконання покарань закритого типу, варто привернути увагу до різноманітності термінології. Найчастіше в наукових джерелах та нормативних актах вживаються наступні терміни – адміністрація, персонал, кадри, особовий склад, працівники, службовці, штат тощо. До суб'єктів запобігання злочинів в кримінально-виконавчих установах (далі – КВУ) закритого типу варто віднести керівників відділів та служб, що займаються плануванням та виконанням заходів по запобіганню злочинів, які можуть бути скоєні засудженими, а також дій щодо їх припинення [2, с. 33].

У пенітенціарних установах суб'єкти, котрі займаються попереджувальною діяльністю задля запобігання вчинення злочинів, поділяються на спеціальні та загальні. Очевидно те, що на загальні суб'єкти запобігання вчинення злочинів в КВУ закритого типу, прямо не покладається обов'язок по запобіганню правопорушень, втім здійснюючи певні функціональні обов'язки, вони проводять профілактичну роботу. До них потрібно зарахувати співробітників спецвідділу, служби загальноосвітнього та виробничо – технічного навчання, працівників виробничо-технічних служб, а також матеріально – технічного забезпечення.

Згідно вимог функціональних інструкцій, безпосередньо покладено обов'язок по запобіганню вчиненню злочинів в КВУ закритого типу на спеціальних суб'єктів. До них необхідно віднести: начальника КВУ закритого

типу, заступника начальника з оперативної роботи, заступника начальника з нагляду та безпеки, заступника начальника з охорони, заступника начальника з соціальної роботи а також співробітників оперативного відділу, начальників відділень соціально-психологічної служби, працівників відділів – нагляду та безпеки, охорони, медичних працівників, психологів, чергових в КВУ закритого типу, тощо. До спеціальних суб'єктів, відносяться й спеціальні воєнізовані формування, тобто підрозділи, які функціонують для запобігання і припинення дій, що дезорганізують роботу установ чи у разі масових заворушень у виправних колоніях, здійснюють цілеспрямовані зусилля на зупинення терористичних спроб [3, с. 138–141].

Вказуючи на загальну оцінку суб'єктів попередження правопорушень та злочинів у КВУ закритого типу, їх класифікацію, при визначенні спеціальних та загальних суб'єктів, необхідно підходити із врахуванням ряду обставин, котрі дають можливість розділити функції частин і служб КВУ закритого типу задля організації запобіжної діяльності на кожному її етапі. Проте, це не означає, що всі суб'єкти, котрі зайняті попереджувальною діяльністю мають діяти ізольовано. Адже кожен із них, здійснюючи свої повноваження, щодо профілактики правопорушень, зобов'язаний підтримувати зв'язок із іншими суб'єктами попереджувальної діяльності. При цьому координуючи свої прагнення, обмінюючись потрібною інформацією та застосовуючи наявні сили та засоби.

Необхідно зазначити, що суб'єкти діяльності із запобігання вчинення злочинів в КВУ закритого типу мають взаємодіяти не лише між собою, а й із іншими правоохоронними органами. Подібна взаємодія стосовно запобігання вчинення засудженими злочинів у КВУ закритого типу включає у собі здійснення усіма суб'єктами спільних та злагоджених дій, щодо загального запобігання злочинності у виправних колоніях. До таких дій відноситься аналітичний збір та обробка інформації про негативні процеси, що відбуваються в середовищі засуджених та опрацювання оперативних даних заради з'ясування причин та умов, котрі сприяють скоєнню злочинних вчинків.

Чимала роль відводиться вивченню стану оперативної обстановки і ймовірних змін з метою чіткої організації взаємодії. Врешті-решт, кульмінацією повинна стати розробка й ухвалення управлінських рішень по налагодженню взаємодії у сфері запобігання злочинності у виправних колоніях. Але в цій системі вирішальне значення набуває контроль за виконанням попереджувальних заходів. Тобто, слід констатувати, що неналежний рівень взаємодії, неготовність суб'єктів запобігання злочинності вносити зміни до методів реагування на поведінку засуджених, тягне серйозні наслідки, які пов'язані із переростанням вчинення дисциплінарних проступків засудженими, котрі відбувають покарання в КВУ закритого типу, в подальшу злочинну діяльність [4, с. 65].

Отже, потрібно підсумувати вищевикладене. Суб'єктами діяльності по запобіганню вчинення злочинів засудженими в КВУ закритого типу є посадові особи, які наділені функціональними правами та обов'язками і мають певну компетенцію у цій діяльності. На них поширюються норми, які регулюють режим законності в його конкретній інтерпретації. Сюди же належать співробітники адміністрації виправної колонії, органи, які здійснюють контроль та нагляд за діяльністю органів та установ виконання покарань, а також органи, що ведуть розслідування фактів вчинення злочинів засудженими в ході відбування ними кримінального покарання. В цілому, від злагодженості всіх структур залежить ефективність запобіганню злочинності всіх засуджених через профілактику цих дій, організованість функціонування усієї системи у КВУ закритого типу.

Список використаних джерел

1. Кримінологія: Загальна частина : навч. посіб. / за заг. ред. О. М. Джужи. Київ : Юрінком Інтер, 2009. 312 с.
2. М.В. Романов. Конспект лекцій з кримінально-виконавчого права. Харків : ТОВ «Видавництво права людини», 2015. 256 с.
3. Карпенко Н.В. Про деякі особливості реалізації на практиці криміналістичної характеристики злочинів, що вчиняються засудженими у ході

відбування покарання у виді позбавлення волі. *Юридичний вісник* 1(34) 2015. С.138–141.

4. Боднар І. В. Основні принципи організації взаємодії структурних підрозділів установ виконання покарань закритого типу. *Державна політика у сфері кримінальної юстиції та забезпечення правопорядку в Україні* : матеріали наук.-практ.семін. (м. Дніпропетровськ, 28 лютого 2008 р.). Дніпропетровськ: Дніпропетровський Держ. ун-т внутр. справ, 2008. С. 63 – 66.

Верчук Інна Валентинівна,
студент 5 курсу Хмельницького
університету управління і права

ІСТОРИКО – ПРАВОВІ ЗАСАДИ СТАНОВЛЕННЯ ТА РОЗВИТКУ СУЧАСНОЇ КРИМІНАЛЬНО-ВИКОНАВЧОЇ СИСТЕМИ УКРАЇНИ

Вивчення етапів становлення та розвитку кримінально – виконавчої системи, на мою думку, слід віднести до основних першочергових завдань вітчизняної правової науки. Даному вивченню історії становлення та розвитку кримінально-виконавчої політики України сприятиме періодизація, тобто певна хронологія історичних подій, оскільки, як влучно сказав відомий вчений О.Є. Ферсман, «без хронології немає історії, як без історії немає істинної науки».

На етапі дослідження становлення та розвитку кримінально-виконавчої системи України, можемо зіткнутися з рядом негативних питань, я б сказала проблем, але факт залишається фактом: ані відповідна галузь національного права, ані система, на яку законодавством України покладена функція виконання покарань, ніколи не мали власної писаної історії. Це пояснюється тим, що дана окрема наука, а я б назвала її саме самостійною наукою, немов би розчинилась у середовищі численних розвідок спочатку у сфері історії тюремної системи і законодавства Російської імперії, а згодом – виправно-

трудої системи і законодавства СРСР, створюючи лише основу для більш-менш правдоподібних версій становлення та розвитку останніх [6, с. 109–111].

Дуже влучно з приводу періодизації стверджує Т. О. Гончар. Він запевняє, що залежно від магістрального шляху розвитку кримінального, кримінально-процесуального чи кримінально-виконавчого законодавства та правозастосовної практики – подальшої гуманізації або посилення карального впливу – можна виділити три наступні етапи кримінальної політики (політики у сфері боротьби зі злочинністю):

Отже, перший етап – формування основ кримінальної політики (друга половина XIX ст. – 1917 р.), коли біля першоджерел цієї науки стояли видатні юристи: Е. Феррі, Ф. Лист, А. Принс, К. План, І. Я. Фойницький, С. К. Гогель, М. П. Чубинський та ін.

Другий етап – формування радянської кримінальної політики (1917 р. – кінець 80-х років XX ст.), відзначений роботами вчених А. О. Піонтковського, О. А. Герцензона, А. Н. Трайніна, М. О. Беляєва, В. М. Кудрявцева, Ю. І. Ляпунова, Г. М. Миньковського, П. Н. Панченка, С. В. Бородіна, Л. Д. Гаухмана, М. І. Загороднікова, А. Е. Жалінського, М. О. Стручкова та ін.

Третій етап формування кримінальної політики визначається як пострадянський (з початку 90-х рр. XX ст. до теперішнього часу) [2, с. 93–94].

М. Ю. Кутепов слушно зазначає, що процес становлення і розвитку такого соціального явища, як кримінально-виконавча політика, відбувався в суспільстві залежно від єдиної правової політики держави на певних історичних етапах. Кримінально-виконавча політика відображає результати еволюції суспільства, держави та їх інститутів і відповідає певним періодам їх функціонування [3, с. 116].

Як підкреслює М. М. Яцишин у своїй фундаментальній праці «Історико – правові засади кримінально – виконавчої політики України», першу вдалу спробу скласти історію кримінально – виконавчої системи і законодавства України зроблено І. І. Резником та С. Я. Фаренюком, щоправда, в межах і обсязі, передбачених загальною концепцією навчального посібника з

кримінально –виконавчого права України. Так, автори посібника виділяли три головних періоди у розвитку кримінально – виконавчої системи і законодавства України: каральний (допенітенціарний), філантропічний, політичний.

Перший, найтриваліший, період – каральний – охоплює майже весь час – від моменту фіксації у нормативних джерелах і пам’ятках звичаєвого права функції виконання кримінальних покарань і до кінця XVIII ст., коли під впливом прогресивних вчень сутність і система карних заходів почала поступово змінюватись. Другий період у пенітенціарній літературі дістав назву філантропічного, зважаючи на прагнення окремих осіб та суспільних формувань покращити умови тримання засуджених та привернути увагу широких кіл громадськості до незадовільного стану установ виконання покарань. Третій, останній, період розвитку кримінально – виконавчої системи і законодавства України – політичний. Він характеризується переходом питань у сфері виконання покарань на політичний ґрунт [7, с. 52–54].

В інших підручниках та навчальних посібниках з курсу «Кримінально-виконавче право України», як правило, міститься окремий розділ, присвячений розгляду питання історії кримінально-виконавчого законодавства. При цьому дослідженню підлягає:

- 1) пенітенціарне законодавство на теренах України в період з кінця XVI– до початку XX ст.;
- 2) кримінально-виконавче законодавство України в радянський період;
- 3) кримінально-виконавче законодавство незалежної України [1, с. 45].

Що ж до сьогоднішнього дня, то станом на 1 жовтня 2018 року у сфері управління Державної кримінально-виконавчої служби України перебуває 148 установ. Крім того, 29 установ знаходяться на території Донецької та Луганської областей, що тимчасово не контролюється українською владою.

В 17 установах виконання покарань засуджені не утримуються, у зв’язку із здійсненням оптимізації їх діяльності.

В установах виконання покарань та слідчих ізоляторах, розташованих на території, що контролюється українською владою, тримається усього 55 901 особа.

Можемо чітко сказати, що Державна кримінально-виконавча служба України, забезпечуючи реалізацію правоохоронних і соціально-економічних функцій, виступає як важливий державний соціально-економічний інститут, який сприяє адаптації засуджених та виховує у них характер гідного громадянина нашої держави. Маючи важкий, іноді проблемний розвиток, кримінально-виконавча система стала передовою не лише виховною системою, а й збагатилася зернами гуманізму, перейшовши від самих жорстоких (побиття камінням, довічна робота на галерах, повішення) до порівняно м'яких покарань.

На завершення можемо з впевненістю стверджувати, що кримінально-виконавча система є одним з важливих соціально-правових інститутів держави, діяльність якого залежить від процесу перетворень, які в ній проходять. Вона формується, розвивається і змінюється під впливом соціальних, економічних, політичних перетворень, які проходять в суспільстві. Ситуація, яка на сьогодні склалася в кримінально-виконавчій системі, відображає процеси, які проходять в суспільстві, кримінальному середовищі, що обумовлюють зміни економічної та соціальної сфери, і в кінцевому підсумку формують суспільну свідомість [5, с. 65–67].

Список використаних джерел

1. Гель А. П. Кримінально-виконавче право України : навч. посіб. / за ред. проф. А. Х. Степанюка. Київ: Юрінком Інтер, 2008. 624 с.
2. Гончар Т. О. Поняття та основні етапи формування кримінальної політики: теоретичний аспект. *Правова держава*. 2009. № 11. С. 93–94.
3. Кутєпов М. Ю. Історичні етапи становлення кримінально-виконавчої політики України. *Європейські перспективи*. 2014. № 10. С. 116.
4. Максимів О. Д. Історико-правовий аналіз розвитку політики в сфері боротьби зі злочинністю. *Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ*. 2013. Вип. 2. С. 276.

5. Прусс В. М., Ягунов Д. В. Пенітенціарна система України : моногр. Одеса : Фенікс, 2006. 252 с.

6. Пузирьов М. С. До проблеми оптимізації періодів розвитку законодавства України у сфері виконання покарань. *Часопис Академії адвокатури України*. 2015. Т. 8. № 2 (27). С. 109–111.

7. Яцишин М. М. Історико – правові засади кримінально – виконавчої політики України: монографія. Луцьк: Волин. нац. ун-т ім. Лесі Українки, 2010. 440 с.

Гаврюшенко Світлана Юріївна,
студент факультету заочного,
контрактного навчання та підвищення
кваліфікації працівників Академії
Державної пенітенціарної служби
науковий керівник:
Іваньков Ігор Володимирович,
кандидат юридичних наук, доцент,
старший науковий співробітник
науково-дослідного центру з питань
діяльності органів та установ ДКВС
України Академії Державної
пенітенціарної служби;

ОСОБЛИВОСТІ РОЗВИТКУ СЛУЖБИ ПРОБАЦІЇ ГРУЗІЇ

Вивчення досвіду виникнення, розвитку та становлення служб пробації у країнах пострадянського простору є вкрай важливим для України, тому що це допоможе уникнути ймовірних недоліків під час створення аналогічної державної структури на теренах нашої країни та опрацювати позитивний досвід.

Історія служби пробації Грузії нараховує вже 17 років. До 2001 р. функцію виконання покарань, не пов'язаних з позбавленням волі, було покладено на Міністерство внутрішніх справ Грузії. Службу пробації у складі Міністерства

юстиції Грузії було створено у 2001 р. У 2009 р. було створено Національне агентство виконання альтернативних вироків та пробації, яке увійшло до Міністерства виконання покарань, пробації та юридичної допомоги Грузії¹. У 2010 р. Національне агентство пробації набуло статус юридичної особи публічного права, а у жовтні 2010 р. стало членом Європейської організації з пробації [1].

Національне агентство пробації Грузії створене та функціонує на підставі Закону Грузії «Про порядок виконання покарань не пов'язаних з позбавленням волі та пробації». Національне агентство пробації Грузії виконує наступні покарання, не пов'язані з позбавленням волі: позбавлення права діяльності, або призначення на посаду; позбавлення права діяльності відносно юридичних осіб; громадські та виправні роботи; проходження корекційної програми; відстрочка виконання вироку; обмеження волі; умовно-дострокове звільнення від покарання. Крім функцій спостереження, одним з основних напрямків діяльності Національного агентства пробації є ресоціалізація, реабілітація умовно засуджених та попередження злочинів [2].

Національне агентство пробації реалізує свою діяльність, використовуючи наступні інструменти: оцінка ризику і потреб засуджених; індивідуальне планування виконання вироку; необхідний нагляд і контроль за засудженими; підтримка і допомога в ресоціалізації та реабілітації. До структури Національного агентства пробації входять Голова агентства та його заступник, підрозділи: по контролю за виконанням судових рішень, аналізу та статистики, міжнародних відносин, зв'язків із засобами масової інформації та інформаційних технологій, підрозділ реабілітаційних програм, економічний підрозділ. Територіально до Національного агентства пробації входять 11 регіональних бюро та 52 районних відділення, а також установа обмеження волі (центр для реабілітації засуджених). Штатна чисельність персоналу складає 374

---

¹ З 2018 р. Міністерство виконання покарань, пробації та юридичної допомоги Грузії увійшло до складу Міністерства юстиції Грузії.

співробітників, у тому числі: офіцерів пробації – 204, соціальних працівників – 33, психологів – 11. Середнє навантаження на одного працівника пробації складає близько 30 клієнтів [3].

За останні роки офіси пробації Грузії було забезпечено сучасними технологіями, обладнано пристроями для електронного моніторингу. Створена централізована електронна база даних клієнтів пробації, що інтегрована у мережу усіх державних структур країни, запроваджена їх реєстрація з використанням дактилоскопічних сканерів.

До основних пріоритетів діяльності Національного агентства пробації Грузії належать:

- реалізація реабілітаційних програм, серед яких головне місце займають психореабілітаційні програми, зокрема: подолання агресії, оздоровлення, подолання шкідливих звичок, формування просоціальної поведінки тощо;

- соціально-культурна робота із клієнтами, зокрема: організація та проведення екскурсій до музеїв, виставок, зустрічі з видатними особами тощо;

- проведення професійно-освітніх тренінгів, зокрема: з користування персональними комп'ютерами та іншою сучасною технікою, по вивченню іноземних мов тощо.

З 2011 р. офісами пробації використовується методика оцінки ризиків та потреб засуджених, за результатами якої складається індивідуальний план роботи з кожним клієнтом, а відповідно до потреб, визначених в результаті оцінки, обирається тип реабілітаційних програм. Ці програми спрямовані на: відновлення комунікацій умовно засуджених осіб та осіб, звільнених умовно-достроково, з членами їх сімей; захист від насильства; визначення життєвих цінностей; відновлення комунікативних навичок; напрацювання умінь справлятися з гнівом і стресом, на управління конфліктами; на здоровий спосіб життя тощо. Для залучення засуджених до реабілітаційних програм активну співпрацю налагоджено з урядовими і неурядовими організаціями та Патріархією Грузії. Агентство проводить закупівлю реабілітаційних програм та

тісно співпрацює з різними організаціями в цьому напрямку. У Грузії функціонують 4 центри реабілітації для неповнолітніх клієнтів, де впроваджені спеціальні реабілітаційні програми для них, якими передбачаються професійна підготовка неповнолітніх та психологічна допомога. Спільно з членами сімей неповнолітніх соціальні працівники офісів пробації допомагають неповнолітнім у складанні індивідуального плану навчання, отриманні освіти і навичок [3].

При Національному агентстві пробації Грузії створено спеціальну комісію, до компетенції якої входить розгляд питань про скасування умовного засудження, відміну відстрочки виконання вироку, відміну пробації, зняття судимості, а також вирішення питань про умовно-дострокове звільнення, до складу яких входять співробітник пробації, представник громадської організації та працівник Міністерства юстиції. Комісія також розглядає заяви про дострокове відновлення прав окремих категорій клієнтів [2].

Досвід створення і розвитку пробації у Грузії для України становить особливий інтерес з огляду на наступні обставини:

- впровадження пробації на засадах соціально-правових відносин країни колишнього пострадянського простору, що значно підвищує прийнятність та адаптивність цього досвіду для України у багатьох сферах відносин – суспільних, правових, міжвідомчих, міжнародних;

- відносно нетривалий термін функціонування пробації в Грузії дозволяє вивчати досвід вирішення нормативних та організаційних питань максимально наближених до тих, що постають в Україні сьогодні;

- досить розвинуті міжнародні партнерські відносини у сфері впровадження та розбудови пробації;

- наявність у державної установи «Центр пробації» України власного досвіду пробаційної роботи, в якому зацікавлена служба пробації Грузії, зокрема щодо методики підготовки досудових доповідей щодо неповнолітніх.

Список використаних джерел

1. Конфедерация европейской пробации. Пробации в Европе. URL: <https://www.eep-probation.org/organisation/> (дата звернення: 15 жовтня 2018).

2. О порядке исполнения наказаний, не связанных с заключением под стражу, и пробации. Закон Грузии от 19.06.2007 г. URL: https://matsne.gov.ge/ru/document/download/33400/10/ru/pdf_ (дата звернення: 15 жовтня 2018).

3. Пробація в Грузії. URL: <http://www.kvs.gov.ua/peniten/control/main/uk/publish/article/754672> (дата звернення: 15 жовтня 2018).

Гетта Василь Григорович,
кандидат педагогічних наук, професор
кафедри технологічної освіти та
інформатики Чернігівського
національного університету
«Чернігівський колегіум» імені
Т.Г. Шевченка

РОЛЬ СУЧАСНИХ ПЕДАГОГІЧНИХ ТЕХНОЛОГІЙ У ФОРМУВАННІ В СТУДЕНТІВ КЛЮЧОВИХ І ПРЕДМЕТНИХ КОМПЕТЕНТНОСТЕЙ

На сучасному етапі розвитку суспільства стратегією освіти є підготовка фахівців, здатних виконувати не тільки суто свої обов'язки, а й грамотно, творчо реалізувати проблеми, бачити перспективу і діяти в її руслі. «Освіта ХХІ століття – це освіта для людини. Її стрижень – розвивальна, культурологічна домінанта, виховання відповідальної особистості, яка здатна до самоосвіти і саморозвитку, вміє використовувати набуті знання і вміння для творчого розв'язання проблем, прагне змінити на краще своє життя і життя своєї країни» – говориться в документах про освіту.

На традиційних, старих засадах педагогіки виконати такі завдання не тільки важко, а мабуть не можливо. Тому останнім часом вченими педагогами і психологами, вчителями системи шкільної і професійної освіти ведуться інтенсивні пошуки засобів модернізації освіти її реформування.

На думку багатьох фахівців в основу реформування освіти треба покласти застосування інноваційних та інформаційних комп'ютерних педагогічних технологій. Треба осучаснити програмове, проектне, проблемне навчання, активніше застосовувати дистанційне навчання, на всіх рівнях навчання впроваджувати інтерактивний підхід до засвоєння знань і умінь. Важливою проблемою нашої освіти є її демократизація.

Можна сказати, що дидактичні питання оновлення освіти в значній мірі розроблені. Існує проблема в їх запровадженні в навчальний процес.

На нашу думку найбільшим недоліком в цьому плані є відсутність чіткого планування формування і розвитку особистості, особистісного-орієнтованого навчання. В переважній більшості педагоги різних рангів підпорядковують свою діяльність «педагогічній моделі». Да, значна користь від, наприклад, інтерактивного навчання. Але ж далеко не завжди його доцільно використовувати. Яка взаємодія може бути між учнем і вчителем, викладачем і студентом при з'ясуванні нового, складного матеріалу? Математик доводить теорему, фізик з'ясовує поділ ядр урану, теплотехнік розповідає про механізм конвективного теплообміну і т. ін. Яка може бути співбесіда між людиною, яка проблему знає і не знає? Марна трата часу і не більше.

Інша справа коли та чи інша тема обговорюється на семінарському чи практичному занятті. Співбесідникам відома проблема, залишається обговорити її окремі нюанси, уточнити чи правильно засвоєний навчальний матеріал, «приєднати» отримані знання до наявної системи, що для навчання є дуже важливим. З історії відомо, що Наполеон мав неординарну пам'ять, міг точно відтворити події чи висловлювання багаторічної давності. Коли його запитали, як йому це вдається, він відповів: «Я беру там де поклав».

Подібна ситуація з проблемним та проектним навчанням. Не так давно «мода» була на проблемне навчання. Ще раніше всі говорили про важливість програмованого навчання.

Хоча треба перш за все говорити про ту чи іншу якість особистості, її компетентність. І ось тут треба думати – за допомогою якої педагогічної технології її формувати і розвивати. При такому підході до навчання і виховання ми прийдемо до системного використання засобів, методів чи технологій. На даному занятті ми можемо з успіхом використовувати інтерактивність, а на наступному може виникнути необхідність у використанні проблемності і т. ін. Ось тут і виникає проблема – треба щоб учитель чи викладач не тільки глибоко розумівся на сучасних методах і технологіях навчання, а й знав, інтуїтивно відчував, який з них варто використовувати для формування тієї чи іншої, ключової чи предметної компетентності.

Взагалі то, на нашу думку, термін «педагогічна технологія» не вдалий. Він спонукає викладачів, особливо «технарів», до навчання за якоюсь прийнятою раціональною технологією, так як виготовляється якась деталь на виробництві, за технологічною карткою, в якій чітко визначена послідовність дій.

В педагогіці достатньо термінів, які визначають способи дій – засіб, метод, тип навчання тощо. Хоча справа не в цьому.

Педагогікою і практикою доведена незаперечна користь застосування проектного навчання. То давайте застосуємо його до учня чи студента. Спроекуємо його особистість. Тоді стане зрозуміло коли і яку педагогічну технологію треба застосувати для досягнення мети. При цьому ми зіштовхнемся з проблемою нерозривності навчання і виховання особистості. На кінець зрозуміємо, що найкращий вихователь – це навчання, оскільки навчання це важка праця, в процесі якої формуються ключові, освітні компетентності – вміти навчатись, спілкуватись, висловлювати думку тощо. В процесі навчання безумовно формуються і предметні, галузеві компетентності.

Якось при зустрічі з академіком Д. Тхоржевським студенти його запитали: «Що таке вища освіта?». На наш погляд від дуже влучно відповів: «Освіта це те, що залишиться, якщо від всього отриманого в університеті відняти отримані знання і уміння». На сьогодні цей залишок ще називають ключовими компетентностями.

Рано чи пізно ми зіштовхнемося з необхідністю застосування дистанційного навчання. Це технологія майбутнього. Розвиток штучного інтелекту, комп'ютерної техніки, виникнення потреби навчатись все життя «примусять» його запровадити. Ось тут-то й виникне потреба в умінні навчатись, спілкуватись, організовувати свою навчальну діяльність. Органічним стане інтерактивне навчання. Не треба буде як кажуть його «притягати за вуха», як це часто робиться при традиційному навчанні.

Отже при організації особисто-орієнтованого навчання, як кажуть, знайдеться місце для всіх засобів, методів і технологій навчання. Це місце буде доречне і корисне.

Гладкий В'ячеслав В'ячеславович,
Аспірант Навчально-наукового
інституту права
імені князя Володимира Великого

КОРУПЦІЙНІ РИЗИКИ ОКРЕМИХ НОРМ КРИМІНАЛЬНО- ВИКОНАВЧОГО КОДЕКСУ УКРАЇНИ

У своєму полемічному творі «Про генеалогію моралі» видатний мислитель Ф.В. Ніцше багато уваги приділяв проблематиці сутності покарання, його справедливості та еквівалентності збитку, заподіяному злочинним посяганням. Філософ підкреслював, що «справжнє каяття (*Gewissensbiss*), особливо серед злочинців і ув'язнених, зустрічається вкрай рідко». І більш того, «покарання озлоблює та робить холодним; воно концентрує; воно загострює

почуття відчуження; воно посилює здатність до опору» [1, с. 73]. Цілком очевидно, що і по сьогоднішній день концепція кримінального покарання та існуючі умови відбування покарання не сприяють виправленню засудженого. Додатково ускладнюють практичне досягнення декларованої державою мети та завдань покарання в Україні потужні прояви пенітенціарної корупції (корупційні діяння, що вчиняються засудженими до обмеження чи позбавлення волі з одного боку, та повноважним співробітником установи виконання покарання – з іншого [2, с. 188]) та корупції у кримінально-виконавчій системі загалом.

Безумовно, слід погодитись із тим, що першорядним чинником, який підвищує ймовірність здійснення співробітником установи виконання покарання корупційного діяння є слабка виконавча дисципліна [3, с. 75], однак, врахуємо при цьому й те, що неналежна дисциплінованість співробітників установ виконання покарань є результатом помітного панування корупційної моделі поведінки та логіки серед представників державних органів і в суспільстві загалом, а також результатом неефективності державної політики запобігання корупції, зокрема, у частині створення та вдосконалення антикорупційного законодавства [4, с. 123].

Загалом, проблема антикорупційного законодавства України є суттєвим питанням державної політики запобігання корупції, зважаючи на незначну змінюваність концепції політики та постійну змінюваність антикорупційного законодавства, у залежності від змінюваності політичних лідерів держави, що характерно для недемократичних держав.

Вважаємо, що норми законодавства про запобігання корупції не повинні характеризуватись значним масивом [5] та мають визначати загальні, найбільш оптимальні концептуальні ідеї зниження толерантності до корупції (встановлювати антикорупційну логіку, а не вказувати що, де, коли та як має безпосередньо здійснюватися, щоби уникати корупції, адже абсолютно все визначити в цьому контексті неможливо; тим більше, ще раз наголосимо на тому, що корупція у своїх проявах постійно модифікується [6, с. 4002]), яким

мають ідейно відповідати норми законодавства загалом (цю думку поділяють й інші вчені [7, с. 44]). У зв'язку із цим, потребує значної уваги приведення у відповідність до антикорупційної політики та законодавства норм чинного законодавства, що безпосередньо регулюють ті чи інші суспільні відносини, в яких може мати об'єктивний прояв корупційна поведінка. Щонайперше, в означеному контексті слід звернути увагу на норми кримінально-виконавчого законодавства, з огляду на очевидно високий рівень пенітенціарної корупції.

З огляду на викладене звернемо увагу на Кримінально-виконавчий кодекс України від 11 липня 2003 р. (далі – КВК) в актуальній редакції (від 4 листопада 2018 р.), що є кодифікованим законодавчим актом, який регламентує порядок і умови виконання та відбування кримінальних покарань з метою захисту інтересів особи, суспільства і держави шляхом створення умов для виправлення і ресоціалізації засуджених, запобігання вчиненню нових кримінальних правопорушень як засудженими, так і іншими особами, а також запобігання тортурам та нелюдському або такому, що принижує гідність, поводженню із засудженими. Вказаний законодавчий акт діє майже 15 років і до нього було внесено 32 зміни, утім, слід визнати той факт, що його норми все ще залишаються далекими від досконалості й відповідності як Конституції України, так і нормам антикорупційного законодавства України, концепції державної політики запобігання корупції в Україні. Критичний аналіз КВК дозволяє дійти висновку, що він: характеризується низкою відсилок до бланкетних підзаконних нормативно-правових актів, котрі у значній мірі визначають повноваження адміністрації установ виконання покарань; містить оціночні поняття, з огляду на які (як на орієнтири для вчинення тих чи інших дій) розширюються межі адміністративного розсуду – адміністрація установ виконання покарань в зручному для себе контексті може інтерпретувати власні повноваження та обов'язки засуджених тощо.

Таким чином, аналізуючи норми КВК в актуальній редакції, можемо дійти висновку, що цей кодифікований законодавчий акт містить низку норм, що сприяють пенітенціарній корупції в Україні. Однак, в межах цієї доповіді,

зважаючи на вимоги до її граничного об'єму, нами буде розглянуто лише норми Кодексу, котрі ми об'єднуємо в групу «Норми КВК, котрі уповноважують на позасистемний вплив», тобто, положення Кодексу, що уповноважують центральні органи виконавчої влади на врегулювання кола питань відбування покарання у місцях обмеження та позбавлення волі, обумовлюючи таким чином ризики здійснення корупційного лобіювання у виконавчій влади інтересів злочинного світу в контексті сфери виконання покарань». Чинний КВК містить низку норм, якими уповноважує Міністерство юстиції та Уряд нормативним чином вирішувати широке коло досить важливих завдань кримінально-виконавчої політики у частині регулювання порядку відбування покарання у місцях обмеження та позбавлення волі. Зокрема, Мін'юст повноважний нормативно визначати: (1) порядок і умови виконання покарання у виді обмеження волі та нагляду за засудженими (ч. 10 ст. 59); (2) перелік технічних засобів (тобто, аудіовізуальних, електронних й інших технічних засобів) нагляду і контролю (для попередження втеч та інших злочинів, порушень встановленого законодавством порядку відбування покарання, отримання необхідної інформації про поведінку засуджених) та порядок їх використання (ч. 3 ст. 103); (3) порядок організації побачень, телефонних розмов, користування мережею Інтернет (ч. 8 ст. 110); (4) порядок приймання та вручення посилок (передач) або бандеролей, а також перелік предметів, заборонених до одержання засудженими (ч. 5 ст. 112). Що ж стосується Кабінету Міністрів України (далі – КМУ), то зауважимо, що у ч. 1 ст. 121 КВК передбачається, що Уряд повноважний встановлювати порядок відшкодування вартості витрат на утримання засуджених у виправних колоніях.

Між тим, корупційна інтенція загальної системи державних органів України виключає припущення, що той чи інший державний орган є позбавленим корупційної складової чи буде здійснювати свої повноваження без корупційних мотивів. У зв'язку із цим, важливо виходити саме з ідеї підвищення вартості здійснення того чи іншого завдання держави (підвищення «ціни корупції»), мінімізуючи можливості злочинного світу щодо

маніпулювання державними органами як засобами досягнення бажаної мети. Таким чином, надання повноважень нормативного вирішення важливих питань, які безпосередньо стосуються інтересів злочинного світу у в'язничній сфері (це, зокрема, обумовлено: очевидними інтересами засуджених, що є впливовими очільниками злочинних груп з широкими фінансовими можливостями; інтересами професійних злочинців на в'язничних ринках та у існуванні «в'язничних інститутів», в яких засуджені отримують злочинну кваліфікацію тощо), центральним органам влади, поставили ці державні органи перед численними корупційними ризиками. Вказане пояснюється тим, що: 1) вартість корупційного впливу на ту чи іншу функцію держави за рахунок корупційного лобіювання у національному парламенті (додатково також і Президента, який може ветувати прийнятий законодавчий акт) є більш фінансово затратною, аніж здійснення лобіювання у центральних органах влади (у розглядуваному контексті – в КМУ та Мін'юсті); 2) вірогідність того, що інтереси відповідного міністра чи навіть Кабміну у цілому будуть співпадати із інтересами злочинного світу є більшою, аніж можливість співпадіння інтересів злочинного світу, необхідної кількості народних депутатів для прийняття закону та одночасно інтересів глави держави (при цьому для подолання президентського вето необхідні дві третини голосів народних депутатів від конституційного складу парламенту). Відповідно, позбавлення Мін'юсту та Кабміну відповідних нормотворчих повноважень у кримінально-виконавчій сфері, що закріплені у ч. 10 ст. 59, ч. 3 ст. 103, ч. 8 ст. 110, ч. 5 ст. 112 та у ч. 1 ст. 121 КВК (та, відповідно, врегулювання відповідних порядків не на підзаконному рівні, а нормами КВК) дозволить зменшити корупційний вплив засуджених за рахунок злочинного світу на виконавчу владу та державу загалом, а також мінімізувати можливості для пенітенціарної корупції, котрі можуть розширюватись у результаті корупційного лобіювання інтересів злочинного світу.

Список використаних джерел

1. Nietzsche F. Zur Genealogie der Moral: Eine Streitschrift, 2e Auflage. Leipzig: Verlag von C.G. Naumann, 1892. 183 s.

2. Гладкий В. В. Об'єктивні прояви пенітенціарної корупції. *Науковий вісник публічного та приватного права*. 2017. Т. 2, Вип. 6. С. 187–192.
3. Новиков Е. Е. Коррупционные риски, возникающие при реализации сотрудниками уголовно-исполнительных инспекций контрольно-надзорных функций. *Вестник Кузбасского института*. 2017. № 2 (31). С. 73–85.
4. Гладкий В. В., Заросило В. О. Хабарництво як базисна форма прояву корупції. *Вісник Південного регіонального центру Національної академії правових наук України*. 2018. № 16. С. 123–139.
5. Гладкий В. В. Мінливість і занепад законодавства: постановка питання. *Актуальні проблеми реформування сучасного законодавства: матеріали III міжнар. наук.-практ. конф. (м. Харків, 14–15 вересня 2018 р.)*. Херсон: Гельветика, 2018. С. 5–10.
6. Hladky V.V. The Manifestation of Corruption in Eastern Europe. *Path of Science*. 2018. Vol. 4, № 1. P. 4001–4012.
7. Зыков Д. А., Шеслер А. В., Шеслер С. С. Нормативно-правовые основы противодействия коррупции в уголовно-исполнительной системе России (окончание). *Вестник Владимирского юридического института*. 2014. № 4 (33). С. 38–45.

Гловацький Дмитро Сергійович,
студент факультету заочного,
контрактного навчання та підвищення
кваліфікації працівників Академії
Державної пенітенціарної служби;

науковий керівник:

Карелін Владислав Володимирович,
кандидат юридичних наук, доцент
кафедри кримінального, кримінально-
виконавчого права та кримінології
Академії Державної пенітенціарно
служби

ПРАВОВІ АСПЕКТИ НАЦІОНАЛЬНОЇ СИСТЕМИ ЗАПОБІГАННЯ ТА ПРОТИДІЇ ЛЕГАЛІЗАЦІЇ (ВІДМИВАННЮ) ДОХОДІВ, ОДЕРЖАНИХ ЗЛОЧИННИМ ШЛЯХОМ

Протидія легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, є на сьогодні досить актуальною як у всьому світі, так і в Україні зокрема.

Одним із найважливіших завдань, на сучасному етапі становлення ринкової економіки в Україні, є ефективна протидія злочинам, що вчиняються у сфері економічної діяльності. За сучасних умов розвитку нашої держави, з трансформацією її економіки, збільшується і кількість грошей отриманих злочинним шляхом, власники яких намагаються їх «відмити», тобто легалізувати.

У міжнародній економіці, на протязі останніх десятиліть, при регулюванні фінансових відносин значна увага приділяється боротьбі з легалізації (відмивання) доходів, отриманих незаконним шляхом. Проблемні питання щодо відмивання незаконних доходів не є проблемою окремої країни, чи окремого регіону. Дана проблематика набуває більш глобального значення. Глобалізація міжнародних економічних зв'язків та новітні технології, які впроваджуються у фінансову сферу, роблять вразливою міжнародну фінансову систему, що в свою чергу сприяє легалізації незаконно отриманих доходів [1, с. 33].

Існують різні методи та способи, до яких вдаються різного роду органи (урядові організації, банківський нагляд тощо), щоб запобігти легалізації «брудних» грошей. Зокрема, розробляються і приймаються відповідні законодавчі та підзаконні нормативно-правові акти, удосконалюються форми міжнародного співробітництва у даній сфері та ухвалюються відповідні директиви, запроваджуються заходи контролю та надаються рекомендації щодо конкретних напрямів боротьби з цим явищем.

Особливість національної системи запобігання та протидії легалізації (відмиванню) незаконно отриманих коштів полягає в регулюючій та наглядовій діяльності суб'єктів державного фінансового моніторингу. Дана діяльність безумовно повинна відповідати наявним міжнародним стандартам.

Ефективність системи протидії відмиванню коштів визначена у пункті 9 Вступу до 1 частини Рекомендацій FATF від 2012 року. Ефективність зазначеної системи полягає у наявності деяких структурних елементів, до яких можна віднести: політичну стабільність; зобов'язання на високому рівні щодо усунення недоліків у сфері протидії відмиванню коштів; стабільність установ; верховенство права; спроможна, незалежна та ефективна судова система тощо. А також більше слід акцентувати увагу на тих факторах, які включені до завершеності і складності регуляторного та наглядового режиму в державі, а також до рівня корупції та впливу заходів по боротьбі з нею [2].

Національна система протидії легалізації (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом виступає як елемент забезпечення економічної й фінансової безпеки та стабільності України. І на сучасному етапі економічного розвитку України ефективність та дієвість національної системи протидії легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом має досить важливе значення.

Елементами національної системи протидії легалізації (відмивання) незаконних доходів є: суб'єкти системи фінансового моніторингу в усіх їх організаційно-правових формах; правові норми, які встановлюють

повноваження суб'єктів фінансового моніторингу; види, методи і прийоми фінансового моніторингу [3].

Поєднання зазначених елементів у системному і цілісному плані розкриває сутність адміністративно-правового механізму вказаної системи.

Проаналізувавши нормативно-правове забезпечення даної проблеми, можна прийти до висновку про дворівневу систему управління, яку здійснюють органи державної влади у даній сфері. На першому рівні, завданням групи, до якої входять Верховна Рада України, Президент України, Кабінет Міністрів України, є створення органів регулювання та надання їм повноважень. На другому рівні утворені державні органи, суб'єкти державного фінансового моніторингу (Державна служба фінансового моніторингу України, Національний банк України, Міністерство фінансів України, Міністерство економічного розвитку і торгівлі України, Міністерство юстиції України тощо) проводять державне регулювання та нагляд, розробляють принципи, методи та інструменти регулювання і нагляду, стандарти й нормативи діяльності [4].

Адміністративно-правова діяльність суб'єктів державного регулювання та нагляду України на сучасному етапі потребує новітньої ефективної системи заходів, оскільки, на перший погляд позитивний аспект упровадження міжнародних стандартів у національну систему протидії легалізації (відмивання) доходів, на жаль, є чисто демонстративно-показовою, фасадною стороною української «антивідмивчої системи». Адже існуючі проблеми та негатив у системі уміло приховані в «тихому болоті» невиконання інституційними структурами норм і законів, що регулюють цю досить важливу сферу.

Отже, на сьогодні в Україні вже створена та розвивається національна система протидії відмиванню доходів одержаних незаконним шляхом, у розвитку якої головну роль відіграє фінансовий моніторинг. Характерна особливість української національної системи протидії відмиванню доходів полягає в тому, що на протязі усього періоду її розвитку суттєвий вплив на неї мають міжнародні чинники.

Однак інституційне забезпечення процесу боротьби зі злочинними доходами в Україні є досить слабкою ланкою національної системи протидії відмиванню доходів та має ряд суттєвих недоліків, таких як: відсутність дієвого контролю з боку державних регуляторів; відсутність міжвідомчого співробітництва (Держфінмоніторинг – правоохоронні органи, правоохоронні органи – судова гілка влади), відсутність процедури повернення незаконних доходів тощо. Всі ці негативи стали дієвим підґрунтям катастрофічного для фінансової безпеки України багаторічного виведення незаконних капіталів за кордон.

Список використаних джерел

1. Глущенко О. О., Семеген І. Б. Антилегалізаційний фінансовий моніторинг: ризик-орієнтований підхід: монографія. Київ: УБС НБУ, 2014. 386 с.

2. Міжнародні стандарти з протидії відмиванню доходів та фінансуванню тероризму і розповсюдженню зброї масового знищення затверджені Пленарним засіданням FATF від 16.02.2012 року. URL: http://www.sdfm.gov.ua/content/file/Site_docs/2012/22.03.2012/1.pdf (дата звернення: 27.10.2018).

3. Борець М. В. Національна система протидії легалізації доходів, одержаних злочинним шляхом (адміністративно-правові аспекти). *Вісник Національного технічного університету України „Київський політехнічний інститут”*. Політологія. Соціологія. Право. 2012. № 2. С. 115–120.

4. Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, або фінансуванню тероризму: Закон України від 14.10.2014 року № 1702-VII. URL : <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1702-18#n103> (дата звернення: 30.10.2018).

Голованова Валерія Ігорівна,
студент Навчально-наукового інституту
права Сумського державного
університету;
науковий керівник:
Маланчук Петро Михайлович,
кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри кримінально-правових
дисциплін Навчально-наукового
інституту права Сумського державного
університету

ПОНЯТТЯ ВОГНЕПАЛЬНОЇ ЗБРОЇ, ЇЇ КЛАСИФІКАЦІЯ ТА ОСОБЛИВОСТІ ОГЛЯДУ

На сьогоднішній день велика кількість злочинів здійснюється із використанням зброї. Основним чинником, який вплинули на це є той факт, що можливості вільно придбати, купити, носити та займатися її збутом не контролюються. Він полегшує вчинення злочинних дій, і як наслідок ми бачимо тенденцію до збільшення злочинів із застосуванням вогнепальної зброї. Рівень суспільної небезпечності злочинів із використанням вогнепальної зброї є високим, тому що ставить під загрозу життя та здоров'я осіб.

Важливий внесок у розвиток судової балістики зробили С. Д. Кустанович, В. Л. Черваков, Ю. М. Кубицький, Б. О., Комаринець та ін.

Як зазначають П. Д. Біленчук та О. П. Дубовий, вогнепальна зброя – це пристрій, в якому для вильоту кулі з каналу ствола використовується енергія хімічного розкладу вибухових речовин.

Для вирішення питання, чи належить предмет до вогнепальної зброї, крім установлення загальної ознаки – цільового призначення, необхідно, щоб він задовольняв таким критеріям:

- для метання снаряда має бути використана енергія, яка утворюється під час згоряння вибухової речовини (пороху та ін.);
- предмет повинен мати ствол для спрямування руху снаряда;
- наявність у предмета пристроїв для замкнення каналу ствола та для запалення заряду;

- достатня вражаюча дія снаряда;
- достатня міцність конструкції предмета.

Перші три критерії можна визначити візуально, оглядаючи зброю на місці події. Критерій міцності конструкції передбачає, що з неї можна здійснити більш як один постріл. Вражаюча сила снаряда має становити щонайменше 0,005 кг/мм² [1]. Як зазначають В.В. Копча, Н.В. Копча до конструктивних ознак вогнепальної зброї належать: ствол – пряма металева трубка, що забезпечує надання снаряду необхідної кінетичної енергії і його направлення в ціль, що вражається. Замикаючий механізм призначений для досилання патрона в патронник і герметизації ствола, чим забезпечується спрямований поступальний рух снаряда під дією газів спаленого пороху. Ударний механізм забезпечує запалення порохового заряду [2, с.101–104].

Для розслідування злочину істотне значення має класифікація вогнепальної зброї. Вона являє собою:

- за призначенням: бойова – призначена для вирішення бойових завдань (пістолет ПМ, автомат Калашникова); мисливська – призначена для мисливських цілей (ТОЗ-11, ТОЗ-16, та ін.); навчально-спортивна – призначена для занять спортом (гвинтівки 5,6 мм ТОЗ-8М, пістолет 5,6 мм Марголіна);

- за довжиною ствола: короткоствольна – довжина ствола до 16 см. (пістолети і револьвери); середньоствольна – до 55 см (автомати, пістолети-кулемети, карабіни); довгоствольна (гвинтівки, кулемети);

- за кількістю зарядів: однозарядна; багатозарядна;

- за дією ударно-спускового механізму: автоматична – якщо механізм діє так, що стрільба йде доти, доки палець не буде знятий зі спускового гачка і поки не будуть витрачені патрони; напівавтоматична – після пострілу затвор відходить назад під дією порохових газів, а гільза витягається з патронника. Уперед затвор рухається під дією зворотної пружини, причому він захоплює з магазину черговий патрон і досилає його в патронник. Для проведення чергового пострілу потрібно знову натиснути на спусковий гачок; неавтоматична – однозарядна і багатозарядна магазинна зброя, в якій

перезарядження проводиться стріляючим після кожного пострілу, а енергія порохів газів використовується тільки для додання снарядові руху; комбінована – автоматично обмежує тривалість безперервної стрільби, стріляє одиночним пострілом, чергою по три постріли і довільною чергою;

- за конструктивними особливостями каналу ствола: нарізна; гладкоствольна; змішана (комбінована);

- за способом виготовлення: заводська зброя, виготовлена в умовах технічно оснащеного промислового виробництва за відповідними державними або фірмовими стандартами. Такій зброї надається найменування за прізвищем конструктора (пістолет Макарова), або назва заводу чи фірми-виготовлювача (ТОЗ – Тульський збройовий завод); кустарна зброя, виготовлена майстрами-зброярами в кустарних майстернях. За оформленням і бойовими якостями вона близька до заводської, але за конструкцією і розмірами не відповідає стандартам, у слідчій практиці зустрічається порівняно нечасто; саморобна – здебільшого, виготовляється з підручних матеріалів без дотримання технічних умов; перероблена – виготовляється злочинцями зі стандартної зброї шляхом внесення конструктивних змін – укорочування ствола, відпилювання приклада (наприклад, обрізи гвинтівок та рушниць);

- за числом стволів: одноствольна (гвинтівки, карабіни, автомати, пістолети, револьвери); двоствольна (мисливська зброя): стволи можуть бути розташовані як у горизонтальній, так і у вертикальній площині; багатоствольна (в основному трьох- і чотирьохствольні рушниці).

- за калібром: малий – 3,00; 4,00; 4,25; 5,00; 5,45; 5,60; 6,00; 6,35; 6,50 мм; нормальний – 7,00; 7,62; 7,63; 7,65; 7,80; 8,00; 8,85; 9,00 мм; великий – 9,65; 11,43; 11,55; 11,65 мм і більше. Калібр нарізного ствола зброї відповідає відстані між протилежними полями нарізів. В усіх європейських країнах калібр обчислюється в міліметрах, в Америці й Англії – у дюймах. Калібр гладкоствольної зброї – числова величина, рівна кількості круглих куль, які можна виготовити з одного англійського фунта свинцю (453,6 г) [3]. Патрони,

кулі, дріб, гільзи, картеч, прокладки, пижі підлягають виявленню, фіксації й дослідженню при огляді на місці події [2, с.100–104].

Проте, в цій класифікації відсутня травматична зброя, яка належить до вогнепальної зброї за своїми ознаками. На нашу думку, її треба винести в окрему категорію – за призначення: захисна. А надалі класифікувати все за зовнішніми ознаками.

Завданням огляду є виявлення, фіксація, вилучення зброї, боєприпасів, слідів пострілу і дослідження їх на місці події для визначення виду, системи, калібру зброї, кількості пострілів, дистанції, напрямку і місця, з якого було зроблено постріл. Виявлену зброю фотографують та описують у протоколі огляду. В процесі огляду зброї необхідно дотримуватися певних правил. Так, під час огляду бойової зброї необхідно: встановити, чи знаходиться курок на бойовому або запобіжному взводі та чи є патрон у патроннику, потім витягти магазин, оглянути його поверхню, наступний крок це розрядити зброю, вжити заходів щодо відшукання слідів, оглянути внутрішню поверхню каналу ствола для виявлення слідів пострілу у вигляді нагару, незгорілих порошинок, встановити, чи немає яких-небудь ушкоджень на зброї або чи не відсутні які-небудь частини, визначити наявність або відсутність запаху пороху в каналі ствола. У протоколі огляду зброї треба вказати: місце виявлення; відстань від двох нерухомих об'єктів; положення ствола зброї; вид; систему; наявність і зміст маркувальних позначок; номер зброї або її частин; загальний стан зброї; положення курка запобіжника, кожуха затвора; наявність патрона (гільзи) в патроннику, магазині (барабані), слідів пальців на зброї, кіптяви і нагару, сторонніх часток у стволі та слідів запаху порохових газів [2, с.100–104].

При виявленні слідів кіптяви, незгорілих порошинок, частин змазки необхідно описати в протоколі: інтенсивність кожної зони, колір кіптяви чи порошинок, форму, кількість зон відкладення, їх віддаленість від пошкодження та ін. Виявлена та досліджена на місці події вогнепальна зброя, сліди її дії та боєприпаси підлягають вилученню. Дані об'єкти належним чином пакуються та опечатуються печаткою слідчого. Дослідження вогнепальної зброї, боєприпасів

та слідів пострілу здійснюється за допомогою судово-балістичної експертизи, яка є різновидом криміналістичної експертизи. До основних завдань експертизи відносяться встановлення виду, зразка (моделі) вогнепальної зброї за стріляними кулями, гільзами, слідами пострілу, а також конкретного екземпляра зброї за стріляними кулями та гільзами, визначення можливості застосування для стрільби зброї та боєприпасів, встановлення однорідності патронів, куль, гільз, дробу, картечі, встановлення деяких обставин, пов'язаних із застосуванням вогнепальної зброї [4, с. 352].

Таким чином, вогнепальна зброя – це є пристрій, який використовує енергію хімічного розкладу вибухових речовин для вильоту кулі з каналу ствола. Питання класифікації вогнепальної зброї є вивченим та багато вчених публікують у своїх наукових працях, проте залишається не вивченим поняття належності травматичної зброї до одного з перелічених. Щодо огляду вогнепальної зброї, то на місці події вона здійснюється слідчим на підставі норм Кримінально-процесуального кодексу України. Завданням огляду є виявлення, фіксація, вилучення зброї, боєприпасів, слідів пострілу і дослідження їх на місці події для визначення виду, системи, калібру зброї, кількості пострілів, дистанції, напрямку і місця, з якого було зроблено постріл. Виявлена та досліджена на місці події вогнепальна зброя, сліди її дії та боєприпаси підлягають вилученню. За результатами огляду складається окремий протокол огляду зброї.

Список використаних джерел

1. Біленчук П. Д. Криміналістика: підручник. Київ : «Атіка», 2003. 416 с.
2. Копча В.В., Копча Н.В. Криміналістичне дослідження зброї, боєприпасів, вибухових речовин і пристроїв та слідів їх застосування. *Науковий вісник Ужгородського національного університету, Серія ПРАВО*, вип. 46, т. 2. 2017. С. 100–104.
3. Шепітька В. Ю. Криміналістика. Київ : Концерн «Видавничий Дім «Ін Юре», 2004. 728 с.

4. Криміналістика: учебн. / под ред. Н. П. Яблокова. Москва : Юристъ, 2004. 718 с.

Головенко Валентин Вікторович,
слухач юридичного факультету
Академії Державної пенітенціарної
служби;

науковий керівник:

Денисов Сергій Федорович,
кандидат юридичних наук, професор,
завідувач кафедри кримінального,
кримінально-виконавчого права та
кримінології Академії Державної
пенітенціарно служби

СОЦІАЛЬНА АДАПТАЦІЯ ОСІБ, ПОТЕРПІЛИХ ВІД НЕЗАКОННОГО ПОМІЩЕННЯ В ПСИХІАТРИЧНИЙ ЗАКЛАД

Проблеми охорони психічного здоров'я, захисту прав людини у сфері психіатрії не втрачають своєї гостроти ні для нашої держави, ні для міжнародного співтовариства, і досліджуються спектрально різними фахівцями. Як не прикро, але слід визнати, що «примусова психіатрія» може бути знаряддям розв'язання багатьох проблем, в тому числі матеріальних, побутових чи особистих.

Основоположним завданням для кожної демократичної держави у галузі кримінально-правової охорони прав і свобод людини і громадянина є захист їх життя та здоров'я. Конституція України проголошує життя і здоров'я людини, її честь і гідність, недоторканність і безпеку як найвищу соціальну цінність (ст. 3), наголошуючи, що «ніхто не може бути підданий катуванню, жорстокому, нелюдському або такому, що принижує його гідність, поводженню чи покаранню» (ст. 28) [1]. З перерахованого особливе місце належить забороні незаконного поміщення особи в психіатричний заклад. Жодна людина не може

бути поміщена в психіатричний заклад інакше ніж відповідно до процедури, встановленої законом.

Національне законодавство передбачає відповідальність за незаконне поміщення в психіатричний заклад (ст. 151 Кримінального кодексу України). Проте в практиці ця стаття застосовується обмежено, що обумовлено двома аспектами: високою латентністю даного злочину та не бажанням потерпілого говорити про своє перебування на лікуванні у психіатричному закладі, причому останнє виступає і однією з причин латентності.

Дослідженням незаконного поміщення в психіатричний заклад займалися такі вчені, як С. Ю. Акимов, А. Е. Амосов, А. В. Андрушко, А. В. Волошин, В. В. Голіна, І. В. Кирилюк, М. І. Коржанський, О. С. Наумова, І. М. Тяжкова, М. І. Хавронюк та інші. Проте, незважаючи на достатній ступінь дослідження даної теми, провідні науковці й дотепер дискутують з проблемних питань.

Однією з таких проблем є соціальна адаптація особи, потерпілої від даного злочину. Оскільки вона не тільки позбавляється конституційного права вільно обирати місце свого перебування, права розпоряджатися собою, обирати коло спілкування, а ще відчуває глибокі фізичні (примушування приймати препарати, які є шкідливими для психічно здорової людини) та моральні страждання (виражається це у приниженні її гідності, а саме вимушене перебування з людьми, які дійсно хворіють на тяжкі психічні захворювання) [2].

Але попри це, ще складнішим є повторний процес адаптації потерпілого в соціумі, адже ставлення оточуючих до людей, які знаходилися на стаціонарному лікуванні у психіатричній установі, є упередженим і навіть негативним. Колишнім пацієнтам складно знайти місце в житті, відновити свою «репутацію» адекватної людини, влаштуватися на достойну роботу, створити сім'ю і зробити все можливе, аби оточуючі, які дізналися про «темне минуле», не жахалися їх [3]. Зробити це, враховуючи реалії сьогодення, досить складно, а інколи й взагалі неможливо, адже ніхто не візьме на роботу людину, поведінку якої складно передбачити, це ж стосується і створення сім'ї. Також дуже часто

в потерпілих від цього злочину немає власного житла, оскільки майновий стан цієї особи є однією з причин вчинення такого суспільно-небезпечного діяння.

Розглянувши дане питання можна говорити про безліч проблем у сфері психіатрії, яка в нашій країні перетворилась у зону масового порушення фундаментальних прав людини, а тому ми вважаємо, що потерпілим від незаконного поміщення в психіатричний заклад для повторного налагодження соціально-корисних зв'язків повинна надаватися первинна правова та психологічна підтримка, а також допомога у працевлаштуванні.

Список використаних джерел

1. Конституція України: Закон України від 28.06.1996 р. № 254к/96ВР. *Відомості Верховної Ради України*. 1996. № 30. Ст. 141.

2. Андрушко А. В., Об'єкт незаконного поміщення в психіатричний заклад. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету*. 2014. № 7. С. 171–175.

3. Сенюта І.Я., Клапатий Д.Й., Психіатрична допомога: механізми забезпечення прав пацієнтів та їхніх законних представників. Львів : Медицина і право, 2013. 66 с.

Голубкова Елла Олегівна,
студент 1 курсу магістратури
Криворізького факультету
Національного університету «Одеська
юридична академія»

ТІНЬОВА ЕКОНОМІКА В УКРАЇНІ: ПРИЧИНИ ТА ШЛЯХИ ПОДОЛАННЯ

Тіньова економіка в Україні є однією з найбільших перешкод розвитку конкурентоспроможності країни, зростання соціальних стандартів життя населення та інтеграції в європейське співтовариство. Вона є відображенням

активної криміналізації економічних процесів, високої корумпованості органів державної влади та низької правової і податкової культури юридичних та фізичних осіб. Вирішення цих проблем – серйозний виклик Україні після політичних змін у 2013-2014 рр. [1].

Дослідженням тіньової економіки займалися як зарубіжні, так і вітчизняні науковці, а саме: А. Базилюк, О. Барановський, В. Білоус, І. Бубнов, А. Вакурін, З. Варналія, В. Волик, В. Гвоздицький, Н. Голованов, С. Квасов, А. Крилов, Г. Клейнер, С. Коваленко та інші.

З проблемами присутності тіньової економіки стикаються майже всі країни світу. В одних її обсяги фіксуються на рівні, що не має значного впливу на економіку, а в інших – є свідченням існування відтворювальної системи тіньових економічних відносин. До другої категорії, на жаль, відноситься Україна, обсяги тіньової економіки якої за різними джерелами фіксується на рівні 20-50% ВВП. Причин існування тіньової економіки існує багато. Всіх їх можна виділити в чотири основні групи [2]:

1. Соціально-економічні причини. До переводу своєї діяльності в тіньове русло людину повинно щось спонукати. У більшості випадків занижений рівень доходів спонукає людину до шляхів їх збільшення. Одним з шляхів досягнення цього є приховування доходів чи пошук іншого виду діяльності, який не завжди є легальним (це особливо стосується тих, хто бажає отримувати надприбутки). Також до цього можуть спонукати соціальна несправедливість та нерівномірність доходів. До економічних причин можна віднести стан економіки країни. Закономірною є тенденція збільшення тінізації економіки під час кризових явищ. Однією з основних причин є недосконалість податкової системи країни. Надмірний податковий тягар спричинює перехід грошей «у тінь». Податкові механізми не є досить чіткими, що також є причиною тінізації економіки. Платник податків порівнює економічні наслідки ухилення від податків та санкції, які призначаються за їх відхилення. Чим вища податкова ставка і нижчий розмір санкцій, тим вища економічна мотивація від ухилення.

2. Політичні причини. Політична нестабільність провокує суб'єктів

економічної діяльності до приховування доходів. Крім того, політичні причини впливають на економіку, стан якої також прямо впливає на тінізацію економіки. Бюрократія та «паперова тяганина» теж провокують на давання хабаря чи на перехід до тіньової діяльності. Корупцію необхідно віднести до однієї із рушійних сил тінізації економіки, адже в більшості випадків контролюючим органам відомо про тіньові схеми, а через корумпованість влади боротьба з цими схемами зводиться нанівець. Деякі чиновники здатні вимагати хабар навіть з підприємця, у якого вся діяльність є законною та наявні всі документи. Корупція перетворилась у величезну рушійну силу тіньової економіки, у якій задіяні державні службовці від найнижчих до найвищих рангів.

3. Правові причини. Коли в людини з'явилася мотивація до здійснення тіньової діяльності, прогалини в законодавстві дають змогу реалізувати це на практиці. Досконалого законодавства не існує. Прогалини є в законодавстві більшості країн. І чим більше таких прогалин, тим більшу кількість людей вони спонукають до здійснення неофіційної чи незаконної діяльності. Тому рівень тінізації та корупції в країнах з таким законодавством є високим. Проблемою також є незначна відповідальність за скоєння як дрібних правопорушень, так і економічних злочинів, ухилення від сплати податків. Це дає змогу мінімізувати ризики при здійсненні тіньової діяльності.

4. Морально-етичні причини. Передусім це наше ставлення до тіньової діяльності. Якщо в країнах з розвиненою демократією суспільство засуджує таку діяльність, то в нашій країні це виглядає цілком нормальним явищем. Це свідчить про те, що тіньова економіка прижилася і проблема носить загальнодержавний характер. Детінізація економіки вимагає злагодженої дії всіх гілок влади: законодавчої, виконавчої та судової. Саме тому повинна бути затверджена державна програма детінізації економіки, яка би передбачала цілий ряд реформ усіх трьох гілок влади, що створила би умови для детінізації економіки. До таких умов слід віднести: легалізація вже існуючого тіньового сектору; недопущення тінізації легальних підприємств; стимулювання підприємницької діяльності; застосування жорстких адміністративних та

каральних заходів; подолання корупції. Реальні дії повинні бути спрямовані на вдосконалення законодавства задля усунення бюрократії та корупції. Наступним кроком повинна стати зміна фіскальної політики, спрямована на диференціацію ставок податку залежно від бази оподаткування.

Необхідними є також кроки з підвищення штрафних санкцій та кримінальної відповідальності за скоєння злочинів в економічній сфері, особливо за ухилення від сплати податків. Але ці заходи повинні бути поступовими задля того, щоб вже існуюча тіньова економіка встигла «вийти з тіні». Важливими є також кроки зі зменшення частки готівкових розрахунків шляхом здешевлення банківських послуг та інших шляхів заохочення до безготівкових розрахунків.

Основною метою детінізації економіки України є створення необхідних умов для покращення інвестиційного клімату, зниження податкового та регулятивного тиску на підприємницьку діяльність, захист прав власності та трудових відносин. Дані реформи також дадуть поштовх до забезпечення економічного розвитку, що за умов високих показників тіньової економіки є неможливим.

Список використаних джерел

1. КлубОК. специализированный ресурс по управлению качеством. URL: <http://www.klubok.net/article2533.html> (дата звернення: 18.10.2018).
2. Національна асоціація сільськогосподарських дорадчих служб України. URL: <http://auv.com.ua/51-sectionchief/economy/320> (дата звернення: 18.10.2018).

Гончарова Аліна Сергіївна,
головний спеціаліст Департаменту
державної реєстрації та нотаріату
Міністерства юстиції України

ДО ПИТАННЯ КРИМІНАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ НОТАРІУСА

Питання кримінальної відповідальності у сучасних умовах становлення правової держави є актуальним для представників будь-яких професій. Нотаріат не є виключенням. За свої професійні порушення, залежно від їх характеру, нотаріуси притягуються до різних видів відповідальності.

У сучасній правовій державі вбачається постійне зростання значущості інституту нотаріату, оскільки він історично покликаний посісти важливе місце у забезпеченні режиму законності та правопорядку. Нотаріат в нашій країні становить фундаментальний елемент механізму держави, який у свою чергу забезпечує реалізацію визначного комплексу охоронюваних законом прав, свобод та інтересів.

Згідно із частиною першою ст. 3 Закону України «Про нотаріат» нотаріус – це уповноважена державою фізична особа, яка здійснює нотаріальну діяльність у державній нотаріальній конторі, державному нотаріальному архіві або незалежну професійну нотаріальну діяльність, зокрема, посвідчує права, а також факти, що мають юридичне значення, та вчиняє інші нотаріальні дії, передбачені законом, з метою надання їм юридичної вірогідності [1].

Значимість проблеми кримінальної відповідальності нотаріуса підтверджується інтенсивним реформуванням законодавства у важливих суспільних правовідносинах, яке відбувається протягом останнього часу.

Актуальною темою в нотаріальній спільноті та в суспільстві, зокрема, стала реформа у сфері реєстрації речових прав на нерухоме майно і бізнесу, а також делегування державою спеціальних повноважень нотаріусу.

1 січня 2016 року набув чинності пакет законів щодо реформи системи реєстрації бізнесу та нерухомості, згідно з яким нотаріуси визначені суб'єктами

державної реєстрації юридичних осіб та фізичних осіб-підприємців, а також нерухомості.

6 жовтня 2016 року Верховною Радою України було прийнято Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо вдосконалення державної реєстрації прав на нерухоме майно та захисту прав власності» [2], який отримав серед правознавців назву «антирейдерський». З метою захисту прав власності під час реєстраційних дій, посилення адміністративної та кримінальної відповідальності суб'єктів реєстраційних дій - учасників незаконної змови, зазначеним Законом передбачено певні нововведення, у тому числі і в діяльність нотаріусів, як державних реєстраторів.

Варто зазначити, що нотаріус є спеціальним суб'єктом, а тому загальні положення щодо повноважень його як суб'єкта реєстрації речових прав на нерухоме майно та бізнесу встановлюються Законом України «Про державну реєстрацію речових прав на нерухоме майно та їх обтяжень» (далі – Закон) [3] та Законом України «Про державну реєстрацію юридичних осіб, фізичних осіб – підприємців та громадських формувань» (далі – Закон 1) [4].

У зв'язку з цим законодавець визначив відповідно ст. 10 Закону та ст. 6 Закону¹ нотаріуса як державного реєстратора, який став повноправним реєстратором без будь-яких обмежень щодо реєстрації бізнесу та реєстрації речових прав на нерухоме майно.

Так, тенденція щодо розширення повноважень нотаріуса активізує також питання визначення його юридичної відповідальності, зокрема, кримінальної.

Водночас підрив авторитету нотаріату, заподіяння істотної шкоди правам і законним інтересам громадян, організацій, що охороняються законом, інтересам суспільства і держави, створення умов для здійснення інших, нерідко більш небезпечних, злочинів, що часто допускаються нотаріусами у своїй діяльності, та деякі зловживання з їх сторони, демонструють високу суспільну небезпеку і вимагають адекватної протидії з боку держави, у тому числі за допомогою прийняття заходів кримінально-правового характеру.

Оцінюючи ефективність кримінально-правової протидії зловживанням нотаріусів, доводиться визнати, що вона дуже далека від оптимальної, про що, зокрема, свідчать: відсутність необхідної однаковості у практиці застосування кримінально-правових норм про відповідальність нотаріусів за зловживання своїми повноваженнями, наявність прогалин в кримінальному законодавстві, яке не передбачає відповідальності за цілий ряд суспільно небезпечних діянь, що вчиняються нотаріусами та високий рівень латентності відповідних діянь.

Відповідно до ст. 38 Закону та ст. 35 Закону¹ нотаріус як державний реєстратор за порушення законодавства у сфері державної реєстрації прав несе кримінальну відповідальність у порядку, встановленому законом [3], [4].

Шкода, завдана державним реєстратором фізичній чи юридичній особі під час виконання своїх обов'язків, підлягає відшкодуванню на підставі рішення суду, що набрало законної сили, у порядку, встановленому законом.

При цьому Кримінальним кодексом України (далі – КК України) не встановлено окремого складу злочину у сфері державної реєстрації речових прав на нерухоме майно та державної реєстрації «бізнесу». Таким чином, нотаріуси як державні реєстратори можуть бути притягнуті до кримінальної відповідальності лише за наявності в їх діях (або бездіяльності) фактичного складу злочину, передбаченого КК України.

На наш погляд, доцільним є дослідження питання щодо доповнення КК України окремими складами злочинів стосовно кримінальної відповідальності нотаріусів у сфері державної реєстрації прав та відповідно і «бізнесу».

Аналізуючи особливі повноваження, якими наділений нотаріус, і визначені законодавцем можливості для їх реалізації, зазначене вище дає змогу зробити висновок, що нотаріус є окремим особливим суб'єктом публічних правовідносин.

Слід зазначити, що окрему увагу приділено у науковій літературі проблемам відповідальності нотаріусів за порушення законодавства щодо запобігання легалізації (відмиванню) доходів, здобутих злочинним шляхом. У ст. 209-1 КК України «Умисне порушення вимог законодавства про

запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, або фінансування тероризму» [5] нотаріус розглядається як суб'єкт фінансового моніторингу, який здійснює відповідно до наявних у нього повноважень ідентифікацію осіб і зобов'язаний вчиняти дії щодо протидії легалізації незаконно отриманих доходів та фінансування тероризму.

Законом України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо вдосконалення державної реєстрації прав на нерухоме майно та захисту прав власності» [2] значно посилено кримінальну відповідальність деяких суб'єктів правовідносин. Зазначеним Законом було внесено зміни до статей: 358 (підроблення документів, печаток, штампів та бланків, збут чи використання підроблених документів, печаток, штампів), 364 (зловживання владою або службовим становищем), 365-2 (зловживання повноваженнями особами, які надають публічні послуги) та 367 (службова недбалість) КК України [5], де спеціальним суб'єктом визнано, зокрема, нотаріуса.

Отже, аналіз відповідних норм КК України дає можливість побачити, що в них міститься безпосереднє зазначення нотаріуса, тобто, основою виділення нотаріуса як спеціального суб'єкта злочинів став саме його правовий статус, пов'язаний із наявністю особливих професійних повноважень [6, с. 115].

У зв'язку з тим, що зміни у законодавстві стосовно наділення нотаріусів повноваженнями щодо державної реєстрації речових прав на нерухоме майно та «бізнесу» відбулися нещодавно, практика притягнення до відповідальності таких осіб, які виконують функції державного реєстратора з урахуванням нововведень ще не повністю сформована. Відсутність чітко окресленого поняття відповідальності нотаріуса як спеціального суб'єкта у КК України може негативно позначитися на його практичному застосуванні.

Список використаних джерел

1. Про нотаріат: Закон України від 02 вересня 1993 р. № 3425-XII. URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/3425-12> (дата звернення: 10.10.2018).

2. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо вдосконалення державної реєстрації прав на нерухоме майно та захисту прав

власності: Закон України від 06 жовтня 2016 р. № 1666-VIII. URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/1666-19> (дата звернення: 10.10.2018).

3. Про державну реєстрацію речових прав на нерухоме майно та їх обтяжень: Закон України від 01 липня 2004 р. № 1952-IV. URL: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/1952-15> (дата звернення: 11.10.2018).

4. Про державну реєстрацію юридичних осіб, фізичних осіб - підприємців та громадських формувань: Закон України від 15 травня 2003 р. № 755-IV. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/755-15> (дата звернення: 11.10.2018).

5. Кримінальний кодекс України: Закон України від 5 квітня 2001 р. № 2341-III. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14> (дата звернення: 11.10.2018).

6. Коротюк О. В. Кримінально-правова характеристика нотаріуса як спеціального суб'єкта злочину. *Вісник Академії адвокатури України*. № 2 (24). Київ. С. 114–117.

Гриб Неля Михайлівна,

студент Навчально-наукового інституту права Сумського державного університету;

науковий керівник:

Маланчук Петро Михайлович,

кандидат юридичних наук, доцент, доцент кафедри кримінально-правових дисциплін Навчально-наукового інституту права Сумського державного університету

ВИКОРИСТАННЯ БІОМЕТРИЧНИХ ХАРАКТЕРИСТИК ДЛЯ ІДЕНТИФІКАЦІЇ КОРИСТУВАЧА В ІНТЕРНЕТІ

На сучасному етапі розвитку постає нагальна проблема у захисті інформації у мережі Інтернет. Як зазначають науковці, запровадження

технології біометричної ідентифікації на сьогодні не нове явище, розробляти і використовувати цю ідею почали досить давно.

Дослідники виокремлюють ряд технологій, які можуть бути задіяні в системах безпеки для ідентифікації особистості по відбиткам пальців (як окремих, так і руки в цілому), рис обличчя (на основі оптичного та інфрачервоного зображень), райдужній оболонці очей, голосу, і, відносно недавно, по ЕКГ [1–2].

Серед біометричних механізмів ідентифікації/автентифікації можна виділити такі:

1) по статичних ознаках – те, що практично не міняється з часом, починаючи з народження людини (фізіологічні характеристики);

2) по динамічних ознаках – поведінкові характеристики, тобто ті, які побудовані на особливостях, характерних для підсвідомих рухів в процесі відтворення якої-небудь дії. Динамічні ознаки можуть змінюватися з часом, але не різко, а поступово.

Серед динамічних ознак в задачах ідентифікації/автентифікації користувачів використовуються наступні: голос, почерк, клавіатурний почерк, особливості роботи з маніпулятором «миша».

Всі біометричні системи ідентифікації/автентифікації працюють за однаковим принципом: фізичний або поведінковий зразок за допомогою спеціального пристрою (сканера, спеціальної камери) запам'ятовується системою (процес запису), потім по складному алгоритму перетворюється на цифровий код. Далі цей код порівнюється з еталонними кодами зареєстрованих користувачів, які зберігаються в базі даних комп'ютерної системи. За результатами порівняння біометрична система робить висновок про можливість доступу до інформаційних ресурсів, що захищаються. Головною перевагою біометричних технологій є найвища точність [3, с. 3].

Як ми знаємо, що не існує у світі двох людей у яких би були однакові відбитки пальців, але технології ідуть вперед і сьогодні вигадали декілька способів обману дактилоскопічних сканерів. Наприклад, потрібні відбитки

пальців можуть бути перенесені на плівку або може бути використана фотографія пальця зареєстрованого користувача. Втім, треба зазначити, що сучасні пристрої значно стійкіші по відношенню до подібної фальсифікації. Основним недоліком біометричної ідентифікації є вартість устаткування. Адже для кожного комп'ютера, що входить до цієї системи, необхідно придбати власний сканер. Звичайно, останнім часом ціни на біометричні пристрої постійно знижуються. Крім того, не дуже давно з'явилися миші й клавіатури з вбудованими дактилоскопічними сканерами [4].

Вважаємо за доцільне більш детально розглянути, за допомогою яких біометричних характеристик можна ідентифікувати користувача в інтернеті.

Отже, перше, на що можна звернути увагу, це ідентифікація за райдужною оболонкою ока, яка є унікальною у кожної людини. На думку експертів, вона перевершує в надійності звичну дактилоскопію. Для того, щоб зафіксувати малюнок на райдужці потрібна фотокамера з високим розширенням. Отримане зображення збільшується і перетворюється в унікальний код, який присвоюється людині. Малюнок райдужки, який остаточно формується на другому році життя дитини, практично не змінюється протягом всього життя, якщо людина не отримує травм і не страждає від серйозних офтальмологічних патологій. Перевагою даного методу є легкість в скануванні. Людині не обов'язково зосереджено дивитися в одну точку, бо пляма на сітківці знаходиться прямо на поверхні очного яблука і легко зчитується на відстані, що не перевищує 1 м. Використовувати даний метод зручно в банківських організаціях або громадському транспорті. Зацікавилися технологією і виробники смартфонів. Так, у 2015 році в Японії до продажу надійшла перша модель із сканером райдужної оболонки ока. За думкою розробників впровадження технології ідентифікації за райдужкою ока допоможе захистити особисті данні власників смартфонів [5].

Наступною біометричною характеристикою ідентифікації є розпізнавання за «геометрією» обличчя. Експерти виділяють його як найбільш перспективнішим та доречнішим методом у використанні у зв'язку з тим, що

люди кожного дня ідентифікують один одного по обличчю. Тому доречно навчити цьому і комп'ютер. В основі технології – створення двомірних або тримірних «карт» людських рис – система запам'ятовує і опізнає контури носу і губ, форму брів, відстань між окремими рисами. Розробник системи біометричного аналізу – компанія «Biolink» називає розпізнання за обличчям другою за поширеністю і популярністю біометричною технологією, але «упізнання» за геометрією обличчя – завдання трудомістка, бо на сприйняття машини впливає освітлення, кут нахилу голови, наявність макіяжу. Найбільш ефективно техніка розпізнає статичні зображення – фотографії. Так, система штучного інтелекту facenet створена Google, «визначила» 99,63% фото користувачів Інтернету.

Ще одним не менш цікавим методом ідентифікації є розпізнавання за біологічною активністю серця. Це одна із новітніх технологій динамічної біометричної ідентифікації – встановлення особистості на основі даних про роботу серцево-судинної системи. У 2014 році Канадська компанія «Bionim» представила світу пристрій, який дозволяє використати ЕКГ людини в якості персонального ідентифікатора. «В науковому суспільстві існує ідея про те, що унікальність і сталість людського серцевого ритму дозволяє використати його в якості біометричного ідентифікатора», – зауважив генеральний директор компанії «Bionim» Карл Мартін. «В сутності, необхідно зробити наступне: взяти форму ЕКГ і піддати її машинному аналізу, щоб виявити унікальні і сталі особливості». Високу ефективність технології оцінили спеціалісти з безпеки. «Кардіограма, як виявилось, також може бути досить перспективним засобом біометричної автентифікації» – відмітили експерти Лабораторії Касперського.

І останній із найбільш розповсюджуваних методів біометричної ідентифікації є аналіз голосу. Даний метод простий і для використання потрібно лише забезпечити аналітичний пристрій мікрофоном і записати «звучання» конкретної людини. Широке розповсюдження даного метода обумовлено наявністю мікрофону і можливістю запису звуку на більшості сучасних гаджетів і комп'ютерів. Але, технологія має низку суттєвих недоліків:

голос однієї і тієї людини може звучати по-різному в залежності від її психологічного і фізичного стану, рівня шуму, якості мікрофону [6].

Дослідивши дану тему, можемо зробити висновок, що на сьогодні існує декілька методів біометричних характеристик, які допоможуть ідентифікувати користувача в інтернеті. На наш погляд найдоречнішим у сучасному суспільстві буде використання методу за райдужною оболонкою ока. Він є дуже простим та зручним у користуванні та має великий рівень захисту, що є дуже важливим для сьогодення. Експерти, досліджуючи це питання, приходять до висновку, що у даного методу є недоліки, але на наш погляд, щоб підробити райдужну оболонку ока треба докласти великих зусиль та мати спеціальні прилади. Отже, можна сказати, що усі методи, які існують на сьогодні, потребують доопрацювання та розробки нових інноваційних рівнів захисту.

Список використаних джерел

1. Fainzilberg L.S. Computer Analysis and Recognition of Cognitive Phase Space Electrocardiographic Image // Proceeding of 6th International Conference on Computer analysis of Images and Patterns (CAIP-95). Prague. 1995. P. 668–673.

2. YogendraNarain S. Biometrics Method for Human Identification Using Electrocardiogram // Proceedings of third International Conference, ICB. Alghero, Italy, 2009. P. 1270–1279.

3. Савинов А. Н. Методы, модели и алгоритмы распознавания клавиатурного почерка в ключевых системах: автореф. дис. ... канд. техн. наук: 05.13.19. СПб НИУ ИТМО. 2013. 19 с.

4. Мазниченко Н. І. Підвищення захищеності інформаційних ресурсів комп'ютерних систем на основі систем ідентифікації користувачів. *Актуальні питання сучасної науки*: матеріали Всеукраїнської наук.-практ. інтернет-конф. Бережани, 2017. № 1. С. 236–246.

5. В Японії до продажу поступила перша модель із сканером райдужної оболонки. Інформаційний ІТ-портал «Хабрахабр». 2016. URL: <https://habr.com/post/311876/> (дата звернення: 23.10.2018).

6. Дем'янюк М. Ю. Біометричні засоби ідентифікації у сучасних інформаційних системах. *Інформаційні технології. Безпека та зв'язок*: матеріали 8-ї всеукраїнської наук.-практ. конф. студентів, аспірантів та молодих вчених. Дніпро, 2016. Ч. 1. С. 22–24.

Гришко Інна Юріївна,

студент групи П–51а юридичного факультету Навчально-наукового інституту права Сумського державного університету;

науковий керівник:

Маланчук Петро Михайлович,

кандидат юридичних наук, доцент, доцент кафедри кримінально-правових дисциплін Навчально-наукового інституту права Сумського державного університету

СУДОВО-ПОЧЕРКОЗНАВЧА ЕКСПЕРТИЗА

Криміналістичне дослідження письма має давню історію розвитку і є важливим для розкриття злочину. Новітні технології, які застосовуються при проведенні експертизи, надають більш повні та точні відповіді ніж раніше, але все одно на сьогодні є нагальна проблема у розробці нових способів та методів для проведення судово-почеркознавчої експертизи.

Судове почеркознавство сьогодні – традиційна предметна галузь криміналістики та судової експертології, яка вирішує задачі, спрямовані на встановлення фактичних даних у процесі розслідування злочинів і судового розгляду кримінальних, цивільних і господарських справ [1].

Судове почеркознавство пройшло кілька етапів розвитку, а саме: 1) накопичення знань і досвіду; 2) становлення теоретичних засад;

3) розгортання теоретичних та експериментальних досліджень, математизація знань; 4) формування теорії судово-почеркознавчої ідентифікації [2].

Науковці при дослідженні даного питання виокремлюють наступні напрями подальшого розвитку судового почеркознавства у сучасний період.

Перший напрям стосується дослідження структури вирішення ідентифікаційних завдань з метою оптимізації методики експертизи, а також дослідження закономірностей процесу вирішення експертних завдань. Якщо раніше наукові розробки були спрямовані безпосередньо на об'єкт, тобто на почерк, і методи експертного дослідження базувалися на знаннях почеркових закономірностей, то нині увагу криміналістів привертає «внутрішній», суб'єктивний бік експертної діяльності. Об'єктом дослідження стає власне діяльність експертів. Такі дослідження допомагають оптимізувати роботу експерта-почеркознавця, яку багато років вважали найменш формалізованою, більш залежною від досвіду експерта, його професійних знань, тобто вона мала суто суб'єктивний характер [3].

Другий важливий напрям розвитку судового почеркознавства пов'язаний з інтенсивним проникненням у дослідження почерку математичних методів, тобто з математизацією науки. Основну увагу в цих розробках приділено малооб'ємним почерковим об'єктам, які виконані у звичайних і незвичайних умовах. Так, на цей час вже є окремі розробки, зокрема стосовно дослідження підписів, виконаних у незвичайних умовах (під час алкогольного сп'яніння) [4]. Автор зауважує, що малооб'ємні об'єкти володіють обмеженою інформацією і потребують оптимізації шляхом більш широкого застосування так званих інтегративних і взаємозалежних ознак почерку [2].

Третій напрям розвитку – це формування теоретичних і методичних засад судово-почеркознавчої діагностики. Діагностичні дослідження у судовому почеркознавстві на цей час виокремлено у самостійний напрям: розроблено основні положення судово-почеркознавчої діагностики, визначено їх зміст і місце у системі завдань судово-почеркознавчої експертизи [5]. Можливість вирішення діагностичних завдань експериментально доведена на кількох

почеркових об'єктах (рукописних текстах великого й середнього обсягу, за високої виробленості почерку, на підписах тощо) [2].

Змістом найперспективніших розробок є використання ймовірностатистичного підходу та експериментальне створення кількісних діагностичних методів (встановлення факту навмисної зміни почерку скорописним способом, дослідження підписів у стані алкогольного сп'яніння тощо) [5]. Але на сучасному етапі розвитку судово-почеркознавчої діагностики, на жаль, вирішення завдань можливе здебільшого на рівні розроблених симптомокомплексів, які мають групове значення і не надають достатньої інформації для вирішення діагностичного завдання – встановлення певного «збиваючого» фактора, який діяв на виконавця у момент виконання рукопису чи підпису. У Київському науково-дослідному інституті судових експертиз (далі – НДІСЕ) проводять дослідження, спрямовані на вирішення завдання встановлення певної «збиваючої» причини. Це важлива проблема, яка потребує свого вирішення, і одним із перспективних напрямів досліджень, що лежить в основі розробки методів вирішення діагностичних завдань, також є математичне моделювання.

Четвертий напрям розвитку судового почеркознавства – це поглиблене дослідження інформаційного поля почерку, адже почерк містить у собі інформацію не лише про особливості письмово-рухової системи людини, але й про особу виконавця. Нині розроблено кілька методик, які дозволяють вирішувати питання щодо статі та віку виконавця. Проте, на жаль, не всі вони досконалі: більшість з них трудомісткі, а окремі з них не дають надійних результатів. Зокрема, методика встановлення статі і віку виконавця, розроблена вченими-криміналістами О.П. Рогозіним і З.І. Кірсановим, визнана такою, що дає багато похибок і не може бути впроваджена в експертну практику, а отже, нині завдання з визначення віку виконавця експерт вирішує на підставі свого досвіду з урахуванням етапів формування письмово-рухової навички [2].

Ще один важливий напрям у розвитку судового почеркознавства – це використання у судово-почеркознавчих дослідженнях інструментальних засобів

та їх автоматизація, що здебільшого спрямовано на виявлення динамічних властивостей почерку (координація, темп, ритм рухів, натиск) [6]. Ефективність застосування такого методу дуже ефективний при дослідженні невеликих об'єктів, наприклад таких як підпис.

Важливий напрям у розвитку судового почеркознавства – дослідження копій рукописних записів і підписів, отриманих за допомогою електрофотографічних апаратів, сканерів і принтерів, засобів факсимільного зв'язку [7]. Отже, спеціаліст-почеркознавець, маючи у розпорядженні якісне електрофотографічне зображення підпису або запису, може не лише встановити факт незвичності письма, але й визначити характер «збиваючих» чинників, які впливали на виконавця підпису або запису. Результати дослідження електрофотокопій залежать від певної експертної ситуації: якості зображення, обсягу графічного матеріалу у досліджуваному об'єкті, його конструктивної складності, наявності взаємопов'язаних досліджуваних підписів, кількості та якості порівняльного матеріалу, спеціальної підготовки експерта та досвіду його роботи.

Абсолютно новим напрямом розвитку судового почеркознавства є графологія. Дослідження у галузі графології та психодіагностики особистості обґрунтовують існування зв'язків між особливостями почерку та психологічними особливостями особи, адже почерк акумулює у собі основні характерологічні особливості людини, а графологія є однією із спроб їх розгледіти. Практичне значення графології доволі велике, потреба в їх проведенні зумовлена потребами слідчої та судової практики, адже виявлення психологічних властивостей особистості дозволить звузити коло підозрюваних у правопорушенні осіб, надати правильну оцінку мотивам вчинення злочину, здатності особи адекватно сприймати обставини, що мають значення для справи, дозволить продумувати тактику проведення різних слідчих і судових дій тощо. Завдання почеркознавства у цьому сенсі – знайти закономірності між функціями органів, які відтворюють письмо, і результатом цих функцій – почерком [2].

Дослідивши дану тему ми можемо прийти до висновку, що на сьогодні розроблені різні підходи для проведення судово-почеркознавчу експертизу, але це не припиняє нових пошуків для удосконалення та підвищення точності при дослідженні. Навпаки науковці та практики у даній галузі наполягають, що зупинятися на досягнутому не можна тому, що все що застосовується сьогодні має певні похибки при результаті. У роботі криміналіста велике значення мають окремі розділи психології, невропатології та психіатрії. Отже підтримуючи думки науковців, можна сказати, що проведення судово-почеркознавчої експертизи потребує володіння глибокими знаннями не лише з криміналістики, а з таких, як психологія, невропатологія та психіатрія. Проведення експертизи трудомістка робота та потребує подальших наукових і практичних розробок.

Список використаних джерел

1. Прокопенко В. В. Генезис і сучасний стан судово-почеркознавчої експертизи. Наукове товариство Івана Кушніра. 2012. URL: <http://nauka.kushnir.mk.ua/?p=47157> (дата звернення: 18.10.2018).

2. Меленевська З. С., Шпакович Н. Г. Судове почеркознавство: проблеми і перспективи розвитку. URL: <http://elar.naiu.kiev.ua/bitstream/123456789/1877/1/%D0%9C%D0%B5%D0%BB%D0%B5%D0%BD%D0%B5%D0%B2%D1%81%D1%8C%D0%BA%D0%B0%20%D0%97.%20%D0%A1..pdf> (дата звернення: 18.10.2018).

3. Вопросы формализации описания почерковых объектов: сб. науч. трудов; отв. ред.: В. Б. Федосеева. Москва : ВНИИСЭ. 1977. №27. 118 с.

4. Орлова В. Ф. Теория судебно-почерковедческой идентификации. Труды ВНИИСЭ. 1973. № 6. 335 с.

5. Куприянова А. А. Методические рекомендации решения судебно-почерковедческих диагностических задач. Минск. 1982. 62 с.

6. Возможности объективизации и изучения структуры судебно-почерковедческого исследования: сб. науч. трудов; отв. ред. В. Б. Федосеева. Москва: ВНИИСЭ. 1977. № 26. 124 с.

7. Дроздова Т. А. Криміналістическое исследование электрофотографических копий рукописных текстов и подписей с целью установления их исполнителей. *Криміналістика и судебная экспертиза*. 1997. № 48. С. 90 – 96.

Джепа Олександра Олегівна,
старший судовий експерт Полтавського
науково-дослідного експерно-
криміналістичного центру МВС
України;

Бабич Роман Валерійович,
Завідувач сектору Полтавського
науково-дослідного експерно-
криміналістичного центру МВС
України

АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ В КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ, ЯКІ ВИНИКАЮТЬ ПІД ЧАС ЕКСПЕРТНОГО ДОСЛІДЖЕННЯ НАСІННЯ МАКУ

За міжнародними правовими актами передбачено використання маку в трьох напрямках – для промислової галузі, для наукових досліджень та для фармацевтичної (медичної) промисловості. Нині в Україні діяльність ведеться, здебільшого, у промисловому напрямку. Проте кількість продукції українських господарств, які займаються законним посівом маку, не задовольняє потреб населення. Тому задля забезпечення харчової промисловості та споживчої ланки в країну імпортується насіння маку, однак не завжди належної якості. Відповідно до діючих нормативно-правових актів, що регламентують контроль якості зазначеної продукції, допускають високий відсотковий вміст домішок. Такими домішками можуть бути насіння та фрагменти рослин бур'янів, мінеральні домішки (грудочки землі, камінці та пісок), а також органічні

домішки (частинки насінневих коробочок, частинки листя, стебел та т. п.). Останні, з точки зору криміналістики, можна розглядати як макову солому.

Макова солома згадується в Єдиній конвенції ООН про наркотичні засоби, як продукт, що підлягає контролю [1, с. 2]. Країни, що підписали конвенцію, збирають дані про ввезення і вивезення макової соломи і про її використання для отримання лікарських препаратів. Також вони зобов'язані вживати всіх необхідних заходів, щоб уникнути неконтрольованого виготовлення наркотичних засобів з макової соломи. Насіння маку безпосередньо як наркотичний засіб в Конвенції не зазначається. Проте мак, який використовується в харчових цілях, може містити невеликі домішки макової соломи та дрібних частинок опію, навіть після ретельного очищення. Науково-дослідне виробниче підприємство «Мак України» спільно з Міністерством агрополітики та Міністерством внутрішніх справ України докладають зусиль до приведення відповідних нормативно-правових документів до відповідних норм, з метою сприяння виходу вітчизняних виробників маку на європейський ринок, а також задля надходження імпортової продукції належної якості.

У зв'язку з труднощами придбання макової соломи, у незаконному обігу наркотиків все частіше почали використовувати кондитерський (харчовий) мак, як сировину для подальшого незаконного виготовлення наркотичних засобів. Останнім часом спостерігається тенденція розширення числа споживачів ін'єкційних наркотиків опійного ряду, які перейшли на другий вид наркотиків – кустарні опіати, виготовлені з насіння маку, що мають жаргонну назву «Семкі» та «Бубки». Такі наркотичні засоби, що виготовляються з насіння маку, відрізняються значним вмістом токсичних домішок, які мають додатковий негативний вплив та несуть за собою цілий ряд невинних наслідків для здоров'я. У всесвітній мережі Інтернет почала широко розповсюджуватись інформація про рецептуру кустарного виготовлення наркотичних засобів із застосуванням насіння маку. З одного пакета насіння масою 100 г можна одержати 2-3 дози наркотичного засобу. Це стало однією з основних причин

збільшення надходження на експертне дослідження суміші насіння маку з незначними дрібними домішками. Далеко не поодинокими випадками стало надходження такого насіння маку саме в товарній упаковці, де зазначено назву товару, країну походження, адресу виробника та т. п.

Проблема включає в собі аспекти, які потребують детального вивчення з метою аналізу шляхів підходу до питання з точки зору кримінально-правової норми. Одним з таких аспектів є зв'язок харчового насіння маку з незаконним обігом наркотичних засобів, а саме можливість його використання як засобу для здійснення кримінального правопорушення. В результаті цього склалась така ситуація, коли підприємці ввозять в країну насіння маку, митні органи, в свою чергу, проводять контроль товару на відповідність діючим нормативним актам, після чого такий «продукт» реалізується на території України, безперешкодно заповнюючи оптові бази, склади та прилавки торгівельних точок для реалізації вказаної продукції.

В судово-слідчій практиці значну частину займають діяння, пов'язані з насінням харчового маку, які виступають як засіб для вчинення кримінального правопорушення, пов'язаного з незаконним обігом наркотичних засобів. Ця причина стала підґрунтям для нових підходів до експертного дослідження насіння маку. Власне саме дозріле насіння маку, згідно із затвердженням Постановою КМ України №770 від 06.05.2000р. Переліком наркотичних засобів, психотропних речовин і прекурсорів, до наркотичних засобів не відноситься [3].

Проте, якщо розглядати насіння маку з точки зору предмету-носія, то воно може містити два види нарковмісних речовин:

- опій (сік маку, що згорнувся), який може знаходитися у вигляді нашарувань безпосередньо на самому насінні, або дрібних мікрочастинок, що вірогідно, потрапляють в насіння під час технологічного процесу збору урожаю.

- частинки насінневих коробочок рослини мак, що власне і є маковою соломкою.

У випадках дослідження насіння маку як предмету-носія експертна оцінка має бути категоричною та об'єктивною. Судовою експертизою може бути встановлено, що надане на дослідження насіння є дозрілим насінням маку. Видимі нашарування, та дрібні частинки, які знаходяться в наданому на експертизу дозрілому насінні маку, містять меконову кислоту, наркотичні алкалоїди опію – морфін, кодеїн і є особливо небезпечним наркотичним засобом, обіг якого заборонено – опієм (соком маку, що згорнувся).

При дослідженні суміші насіння маку з незначними включеннями частинок насінневих коробочок, судовою експертизою може бути встановлено, що надана на дослідження суміш є сумішшю дозрілого насіння маку та особливо небезпечного наркотичного засобу, обіг якого заборонено – макової соломи [4].

Вище наведені факти дають підстави стверджувати, що на сьогоднішній день використання насіння маку у злочинних цілях стало проблемним питанням, що набуває суспільно-небезпечного характеру. Одним із важливих аспектів у таких випадках має бути встановлення зв'язку насіння маку з незаконним обігом наркотиків та доведення використання такого насіння під час незаконного виготовлення наркотичних засобів. Суть полягає в тому, що важливий саме намір застосування насіння маку для виготовлення наркотичного засобу, а не використання його в харчових цілях. Слід зазначити, що об'єктом кримінального правопорушення може слугувати харчове насіння маку та вироби з нього, які використовуються з метою передачі прихованим способом наркотичних засобів на територію охоронюваної зони установ пенітенціарної служби.

Варто зазначити, що обробка насіння маку будь-яким екстрактом опію, з подальшим його висушуванням, може бути здійснено в кустарних умовах у надзвичайно великих об'ємах. Одержання наркотичного засобу із обробленого насіння не потребує спеціального обладнання, а отже може здійснюватися в побутових умовах, в тому числі в установах відбування покарань, шляхом екстракції.

Існує достатньо доказів зловживання наркотичними засобами виготовленими з використанням насіння маку, що представляють собою загрозу для здоров'я населення. Така загроза є надзвичайно важливою соціальною проблемою, що, власне, і дає підстави для посилення заходів контролю. Також слід зазначити важливість цього питання для практики розслідування кримінальних правопорушень, пов'язаних із незаконним обігом наркотичних засобів, оскільки від цього залежить ряд важливих та відповідальних процесуальних рішень.

Список використаних джерел

1. Єдина Конвенція про наркотичні засоби 1961 року. Законодавство у сфері обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогія та прекурсорів: зб. нормат. актів у 2-х ч. Ч.1. Київ: нац. ун-т. внутр. справ, 2006. С. 88–138.

2. Конвенція ООН про боротьбу проти незаконного обігу наркотичних засобів і психотропних речовин від 20.12.1988 р. URL: http://zakon2rada.gov.ua/laws/show/995_096 (дата звернення 02.11.2018).

3. Про затвердження переліку наркотичних засобів, психотропних речовин і прекурсорів: постанова КМУ від 06.05.2000 № 770 зі змінами та доповненнями. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/770-2000-%D0%BF> (дата звернення 02.11.2018).

4. Полухин А. Н. Использование семян мака для незаконного оборота наркотических средств. *Судебная экспертиза*. 2005. №3. С. 102–106.

Дорошенко Ярослава Едуардівна,
слухач факультету заочного,
контрактного навчання та підвищення
кваліфікації працівників Академії
Державної пенітенціарної служби;

науковий керівник:

Шамрук Наталія Борисівна,
кандидат юридичних наук, доцент
кафедри адміністративного, цивільного
та господарського права і процесу
Академії Державної пенітенціарної
служби

ОСОБЛИВОСТІ УТРИМАННЯ ОСІБ БЕЗ ГРОМАДЯНСТВА, ЯКІ НЕЗАКОННО ПЕРЕБУВАЮТЬ НА ТЕРИТОРІЇ УКРАЇНИ, В ПУНКТАХ ТИМЧАСОВОГО ПЕРЕБУВАННЯ ІНОЗЕМЦІВ ТА ОСІБ БЕЗ ГРОМАДЯНСТВА

Відповідно до Інструкції «Про примусове повернення і примусове видворення з України іноземців та осіб без громадянства», примусове видворення передбачає: виявлення порушника, поміщення його в пункт тимчасового перебування іноземців та осіб без громадянства, які незаконно перебувають на території України (далі - ПТП). Як зазначено в Типовому положенні «Про пункти тимчасового перебування іноземців та осіб без громадянства, які незаконно перебувають в Україні» є державною установою, що призначена для тимчасового утримання іноземців та осіб без громадянства у разі, коли вони не виконали в установленій строк без поважних причин рішення про примусове повернення або є обґрунтовані підстави вважати, що вони будуть ухилятися від виконання такого рішення, або прийнято адміністративним судом постанову про їх примусове видворення за межі України, або вони прибули на територію України відповідно до міжнародних договорів про реадмісію, або не мають законних підстав для перебування на території України і підлягають примусовому видворенню за її меж.

Стаття 4 Факультативного протоколу до «Конвенції проти катувань та інших жорстоких, нелюдських або таких, що принижують гідність, видів

поводження та покарання» стосується обов'язку держав-учасниць надавати доступ до закладів утримання під вартою задля забезпечення захисту затриманих від тортур чи інших нелюдських або таких, що принижують гідність, видів поведження [3].

Стаття 19 Факультативного протоколу до «Конвенції проти катувань та інших жорстоких, нелюдських або таких, що принижують гідність, видів поведження та покарання» передбачає обов'язок держав регулярно перевіряти поведження із затриманими з метою посилення їх захисту від тортур чи інших жорстоких, нелюдських або таких, що принижують гідність, видів поведження. Україна приєдналась до Факультативний протокол до «Конвенції проти катувань та інших жорстоких, нелюдських або таких, що принижують гідність, видів поведження та покарання» у 2006 році, та визначила свого Уповноваженого ВР з прав людини відповідальним за виконання функцій національного превентивного механізму у 2012 році. Пізніше було створено окремий підрозділ національного превентивного механізму.

Відповідно до Типового положення «Про пункти тимчасового перебування іноземців та осіб без громадянства, які незаконно перебувають в Україні», затриманим надається окреме житло відповідно до статі, віку та, якщо необхідно, релігійних, етнічних чи інших особливостей. Також існують правила щодо відповідності нормам поведінки, зокрема, забезпечення необхідних умови життя, медичної допомоги, харчування, користування правами та свободами, тощо [1].

Затримані мають право на вільне пересування в межах, встановлених адміністрацією в ПТП, зазвичай, лише в житлових приміщеннях та на території пункту, також носити власний одяг, надсилати листи, отримувати посилки, відправляти релігійні обряди, зустрічатися з правозахисниками, адвокатами, представниками дипломатичних представництв або консульських установ країни походження чи країни попереднього постійного проживання, міжнародних та правозахисних організацій.

Стосовно ПТПШ в Чернігівській області, його територія повністю заасфальтована, що робить її непридатною для використання у літній період у спекотні дні. На території Волинського ПТПШ, в свою чергу, є багато зелених зон, тому він, відповідно, більш пристосований для дозвілля.

У кожному ПТПШ є спортивні майданчики із найпростішим тренувальним знаряддям. Кожного ранку охоронці та адміністрація ПТПШ проводять перевірку. Під час перевірки іноземці та особи без громадянства перебувають у своїх житлових кімнатах. За списком перевіряється їх кількість, оглядаються предмети, що знаходяться в кімнатах. Також перевіряється справність ліжок, вікон, решіток, дверей, замків, освітлення, засобів зв'язку і сигналізації, внутрішній порядок [2].

Типовим положенням «Про пункти тимчасового перебування іноземців та осіб без громадянства, які незаконно перебувають в Україні» передбачено наявність кімнати, оснащеної комп'ютерами з доступом до мережі Інтернет. Затримані мають право на володіння та користування мобільними телефонами, щоправда, тільки якщо вони не оснащені камерами. В кожному ПТПШ є стаціонарні телефони, та, зазвичай, вони не є справними.

Діти іноземців та осіб без громадянства розміщуються в ПТПШ разом з батьками, а в разі відсутності батьків – з близькими родичами. Батьки з дітьми можуть проводити вільний час на обладнаних дитячих майданчиках. Час перебування дітей на прогулянці може змінюватись згідно з рекомендаціями лікаря.

Іноземці та особи без громадянства, які перебувають в ПТПШ, можуть надсилати та отримувати листи, передачі, посилки, грошові перекази, подавати заяви, скарги до державних органів і службових осіб. Витрати на відправлення кореспонденції несе іноземець, особа без громадянства, а у випадку, коли він не має на це коштів, кореспонденція пересилається за рахунок пунктів тимчасового перебування у продовж двох діб [2]. Також слід зазначити, що побачення з іноземцями та особами без громадянства проводяться щоденно в

кімнатах для побачень без обмежень у часі впродовж дня із забезпеченням конфіденційності спілкування.

Щодо харчування, то це одне з найбільш суперечливих питань, з яким стикаються монітори під часу відвідування ПТПІ іноземців та осіб без громадянства. Серед затриманих є представники різних національних, етнічних та релігійних груп, тому їхні харчові вподобання суттєво відрізняються. З іншого боку, затримані можуть вільно користуватись кухнею, щоб приготувати їжу. До того ж, керівництва ПТПІ іноземців та осіб без громадянства складають харчові програми відповідно до потреб затриманих, що сповідують іслам. На час посту їм надається додаткове харчування вночі та більше свободи у приготуванні їжі [4].

Затримані отримують безкоштовну базову медичну допомогу. До того, як їх розміщують в пунктах тимчасового перебування усі особи проходять першочерговий медичний огляд та роблять флюорографію (для виявлення туберкульозу). Тих осіб, в кого виявляють інфекційні захворювання, переводять в ізолятор. Також, кімнати для проживання та приміщення, в яких перебувають особи з вадами здоров'я, які не можуть самостійно рухатись, облаштовуються додатковими технічними засобами для задоволення їх потреб.

За необхідності, для проходження особливих діагностичних процедур, затриманих доправляють в медичні заклади поза межами ПТПІ. Однак, ПТПІ іноземців та осіб без громадянства, як державна установа, може купувати лише затверджені медичні препарати українського походження. Інші ліки затримані вимушені купувати за свій рахунок. Зазвичай, їх відправляють в державні медичні заклади на обстеження та лікування, за що вони платять самі.

Як впливає з наведеного вище, політика держави передбачає, що затримані мають змогу оплатити певні необхідні для них послуги. Проте, особи, у яких немає документів, не можуть отримувати грошові перекази та легально працювати [4].

Узагальнюючи наведене вище, можна зробити висновки. Необхідно поліпшити умови утримання всіх затриманих, в тому числі осіб без

громадянства. Зокрема, необхідно забезпечити належну якість медичних послуг для затриманих, в тому числі можливість їх доступу до об'єктів за межами центрів утримання під вартою, харчування для немовлят, стан місць утримання під вартою і надання достатнього харчування з урахуванням культурних особливостей. Затримані не повинні платити за основні послуги, включаючи медичну допомогу та їжу, що відповідає їх культурним вимогам.

Список використаних джерел

1. Про затвердження Типового положення про пункт тимчасового перебування іноземців та осіб без громадянства, які незаконно перебувають в Україні: постанова Кабінету Міністрів України № 1110 від 17 липня 2003. Дата оновлення: 22.12.2016. URL:<http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1110-2003-%D0%BF> (дата звернення: 20.09.2018).

2. Про затвердження Інструкції про порядок утримання іноземців та осіб без громадянства в пунктах тимчасового перебування іноземців та осіб без громадянства, які незаконно перебувають в Україні: наказ Міністерства внутрішніх справ №141 від 29 лютого 2016. Дата оновлення: 29.08.2017. URL:<http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0748-16> (дата звернення: 19.09.2018).

3. Факультативний протокол до Конвенції проти катувань та інших жорстоких, нелюдських або таких, що принижують гідність, видів поводження та покарання. Протокол ратифіковано Законом України № 22-V (22-16) від 21.07.2006. *Відомості Верховної Ради України*, 2006, № 39, Ст. 327.

4. Про матеріально-побутове і медичне забезпечення іноземців та осіб без громадянства, що утримуються в пунктах тимчасового перебування іноземців та осіб без громадянства, які незаконно перебувають в Україні, і пунктах тимчасового тримання та спеціально обладнаних приміщеннях: наказ Міністерства внутрішніх справ України, Міністерства охорони здоров'я України та Адміністрації ДПС України № 336/268/254 від 17.04.2012.

Дрижак Віктор Володимирович,
кандидат педагогічних наук, доцент,
професор кафедри педагогіки та
гуманітарних дисциплін Академії
Державної пенітенціарної служби

ДО ПИТАННЯ ПРО ЮВЕНАЛЬНУ ПРОБАЦІЮ ТА ПРОГРАМИ РОБОТИ З НЕПОВНОЛІТНІМИ

На виконання положень Закону України від 5 лютого 2015 року «Про пробацію» (далі – Закон), станом на 1 липня 2018 року в Україні функціонує 597 підрозділів служби пробації, діяльність яких забезпечують 3,1 тис. працівників (юристи, фахівці із соціальної роботи, психологи) [5].

Стаття 12 Закону визначає особливості пробації щодо неповнолітніх (осіб віком від 14 до 18 років), яка здійснюється з урахуванням їх вікових та психологічних особливостей і одержала назву – ювенальної. Ювенальна пробація спрямована на забезпечення нормального фізичного і психічного розвитку неповнолітніх, профілактику агресивної поведінки, мотивацію позитивних змін особистості та поліпшення соціальних стосунків.

У світі функціонування ювенальної юстиції базується на трьох основних моделях: англосаксонській (Австралія, США), яка передбачає обмежену предметну підсудність: ювенальний суд розглядає усі види правопорушень неповнолітніх, окрім тяжких злочинів; континентальній (Німеччина, Франція) – ювенальні суди мають широку предметну підсудність – всі види правопорушень неповнолітніх розглядаються саме там і, разом з тим, суд розглядає справи дітей, які потребують допомоги з боку держави; скандинавській (Швеція) – поєднується судова й адміністративна ювенальна юстиція. У ній немає окремих ювенальних судів, але в місцевому суді працює ювенальний суддя або створюється ювенальний відділ суду для розгляду справ неповнолітніх [9].

Україна активно впроваджує світовий досвід з гуманізації пенітенціарної системи і відбування покарань без обмеження свободи, комбінуючи елементи різних моделей, які засвідчили свою високу ефективність. Ювенальна юстиція в

Україні виконує такі функції: охоронну – забезпечення судового захисту неповнолітнього як потерпілого, підсудного, засудженого тощо шляхом закриття справи про злочин неповнолітнього або про посягання на злочин, зменшення розміру покарання у зв'язку з неповноліттям; надання переваги виховному впливу перед примусовими заходами тощо; відновну та примирну – правосуддя у справах неповнолітніх має бути не каральним, а передусім таким, що відновлює порушені права та свободи жертви злочину або потерпілого від правопорушення, сприяє усвідомленню правопорушником необхідності відповідати за свої вчинки і здійсненню заходів для відшкодування завданої шкоди. Залагодження конфліктів та вирішення ситуацій, пов'язаних з правопорушеннями, відбувається шляхом досягнення порозуміння між сторонами судового процесу із залученням їх соціального оточення та представників місцевих громад; реабілітаційну, – коли дитина, яка потерпіла від жорстокого поводження, недбалого піклування, або від неповнолітнього правопорушника, який має бути ресоціалізований. Для цього ювенальний суд має стати координатором програм і проектів, а також центральною інституцією серед низки державних та недержавних, які працюють з дітьми [9].

Пробація щодо неповнолітніх здійснюється органом пробації спільно з органами і службами у справах дітей, спеціальними установами та закладами, що здійснюють їх соціальний захист і профілактику правопорушень. Орган пробації сприяє залученню засуджених неповнолітніх до навчання та здобуттю ними повної загальної середньої освіти. Соціально-виховна робота із засудженими неповнолітніми може проводитися із залученням батьків або їхніх законних представників [1].

В Україні вже відкрито 14 центрів ювенальної пробації завдяки проекту технічної допомоги «Реформування системи кримінальної юстиції щодо неповнолітніх в Україні», що виконується за фінансової підтримки Міністерства міжнародних справ Канади.

Основними завданнями Центрів є надання послуг комплексної допомоги (психологічних, соціально-педагогічних, соціально-медичних, інформаційних і

юридичних послуг тощо), що сприятиме зниженню рівня рецидиву злочинів, та якнайшвидшому поверненню неповнолітніх до соціально-прийнятних умов життєдіяльності на благо держави та громади, надавши своєчасно комплексну фахову допомогу [7]. Наказом Міністерства юстиції України від 18.08.2017 №2649/5 затверджено типові положення про сектор ювенальної пробації, в якому визначено, що сектор ювенальної пробації (далі – Сектор) є уповноваженим органом з питань пробації, який забезпечує реалізацію державної політики у сфері виконання певних видів кримінальних покарань, не пов'язаних із позбавленням волі, та пробації щодо неповнолітніх. Сектор безпосередньо підпорядковується Державній установі «Центр пробації», веде облік та забезпечує виконання судових рішень стосовно неповнолітніх осіб, які проживають в межах адміністративно-територіальної одиниці розташування Сектору [4].

Серед основних функцій Сектору виділимо лише ті, які носять соціально-виховний характер: підготовка досудових доповідей щодо неповнолітніх обвинувачених відповідно до ухвали суду, які додатково мають містити інформацію про вплив криміногенних факторів на поведінку особи та рекомендації щодо заходів, спрямованих на мінімізацію ризику повторного вчинення кримінальних правопорушень; реалізація пробаційних програм щодо осіб, звільнених від відбування покарання з випробуванням; проведення соціально-виховної роботи із засудженими, до яких застосовано пробацію; узагальнення та аналіз інформації про осіб для визначення їх потреб в наданні соціально-педагогічних, соціально-медичних, соціально-економічних, психологічних, юридичних та інформаційних послуг; визначення криміногенних факторів, що впливають на поведінку неповнолітнього засудженого; розроблення та реалізація заходів щодо роботи із неповнолітніми особами, які сприятимуть мінімізації ризику вчинення нових правопорушень; забезпечення організації соціально-виховної роботи із неповнолітніми особами за індивідуальним планом роботи, визначеним на підставі оцінки криміногенних факторів неповнолітньої особи; сприяння залученню

неповнолітніх осіб до виховних заходів та соціально корисної діяльності, до заходів, спрямованих на мотивацію позитивних змін особистості, поліпшення соціальних стосунків та профілактику правопорушень; сприяння залученню неповнолітніх засуджених до навчання та здобуттю ними повної загальної середньої освіти; проведення роботи із батьками або законними представниками неповнолітніх засуджених щодо їх залучення до соціально-виховної роботи; забезпечення взаємодії з органами і службами у справах дітей, спеціальними установами та закладами, що здійснюють їх соціальний захист і профілактику правопорушень, щодо заходів соціальної профілактики, соціальної реабілітації та соціального супроводу неповнолітніх; реалізація інших заходів, спрямованих на виправлення неповнолітніх засуджених та запобігання вчиненню ними повторних кримінальних правопорушень; залучення волонтерів пробації до здійснення нагляду за неповнолітніми засудженими та проведення з ними соціально-виховної роботи тощо [2].

З метою досягнення позитивних змін у поведінці неповнолітнього ювенальна пробація діє на основі пробаційних програм для неповнолітніх, при розробці яких, враховується те, що за кримінальні правопорушення, ув'язнення застосовується лише як крайній захід, а в інших випадках пенітенціарна система надає якісні послуги правопорушнику у вирішенні його проблем за допомогою вказаних програм. Статистика свідчить, що завдяки застосуванню індивідуального підходу до вирішення проблем неповнолітніх та усуненню факторів, що сприяли скоєнню ним правопорушення, максимально зменшується ризик повторної злочинності та ув'язнення таких осіб. За попередній період лише 1,5% неповнолітніх, які перебували на обліку органів пробації та отримували допомогу в центрах ювенальної пробації, повторно вчинили злочини. Особливостями пробаційних програм для неповнолітніх є те, що тематика занять сформована у відповідності до основних завдань та специфіки підліткового віку і зорієнтована на те, що когнітивна, емоційна, поведінкова та соціальна сфери дитини активно формуються. Більшою мірою у програмах для неповнолітніх використані сучасні поведінкові техніки через

ігрові методики, матеріал подається з використанням метафор, групових ігор, аналогій із життя підлітків.

Пробаційні програми для неповнолітніх суб'єктів пробації розроблені з урахуванням когнітивно-поведінкового підходу та містять: інформаційно-мотиваційний компонент, корекційний компонент, компонент розвитку навичок. Наказом Міністерства юстиції від 11.06.2018 № 1797/5 затверджені пробаційні програми для неповнолітніх суб'єктів пробації, такі як: «Зміна прокримінального мислення», «Подолання агресивної поведінки», «Попередження вживання психоактивних речовин». Реалізацію пробаційних програм з неповнолітніми здійснюють разом із суб'єктом, що надає соціальні послуги, визначені Законами України «Про соціальні послуги» та «Про соціальну роботу з сім'ями, дітьми та молоддю».

Таким чином, в Україні вже зроблено певні кроки для втілення у життя прогресивних положень міжнародно-правових актів, що дає підстави стверджувати про позитивні зміни у національній пенітенціарній системі. Пробація – не є абсолютно новим революційним шляхом, це більш цивілізований шлях, який довів свою ефективність в усьому світі, саме з точки зору безпеки суспільства та попередження вчинення повторних правопорушень особами, які вже їх вчиняли [7]. Повномасштабне впровадження пробації в Україні підтримується проектами Євросоюзу, американської агенції USAID, а також урядами Канади, Норвегії і Нідерландів [8].

Досвід західних держав доводить значну користь для суспільства і держави відбування покарань без обмеження свободи за нетяжкі злочини, що не становлять значної небезпеки для суспільства. Згідно зі статистикою Ради Європи, понад 90 відсотків осіб, що отримали другий шанс стати повноцінними членами суспільства, не скоювали повторних правопорушень. Українські урядовці стверджують, що повернення в суспільство незіпсованих тюремною субкультурою громадян є корисним для держави [8].

Список використаних джерел

1. Закон України від 5 лютого 2015 року № 160-VIII «Про пробацію» із змінами. /Відомості Верховної Ради (ВВР), 2015, № 13, ст.93. <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/160-19> (дата звернення: 15.10.2018).

2. Постанова Кабінету Міністрів України від 18 січня 2017 р. № 24 «Порядок розробки та реалізації пробаційних програм». <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/24-2017-%D0%BF> (дата звернення: 15.10.2018).

3. Розпорядження Кабінету Міністрів України від 13 вересня 2017 р. № 655-р «Про утворення державної установи “Центр пробації”». <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/655-2017-%D1%80> (дата звернення: 15.10.2018).

4. Наказ Міністерства юстиції України від 18.08.2017 №2649/5 «Типове положення про сектор ювенальної юстиції». URL : <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1031-17> (дата звернення: 15.10.2018).

5. Пробація в Україні. Матер. з Вікіпедії — вільної енциклопедії. URL : https://uk.wikipedia.org/wiki/Пробація_в_Україні (дата звернення: 15.10.2018).

6. Розвиток системи пробації в Україні: матеріали першої національної конференції (Київ, 02 листопада 2017 р.) Міністерство юстиції України, Державна кримінально-виконавча служба України. URL : <http://www.kvs.gov.ua/peniten/control/main/uk/publish/category/control/main/uk/publish/article/878763;jsessionid=18308D227F83C492BEED95EB8D9EA301>. (дата звернення: 15.10.2018).

7. Вергілес Э.Ю. Безпека суспільства - це найголовніша мета впровадження пробації в Україні. URL : <https://city-nikopol.com.ua/7290-bezpeka-susplstva-ce-naugolovns>. (дата звернення: 15.10.2018).

8. Пробація в Україні: другий шанс замість в'язниці. URL : <https://www.dw.com/.../пробація...україні...замість.../a-445> (дата звернення: 15.10.2018).

9. Ювенальна юстиція. Матер. з Вікіпедії — вільної енциклопедії. URL : <https://uk.wikipedia.org/wiki/>. (дата звернення: 15.10.2018).

Єрмак Олексій Вікторович,

кандидат юридичних наук, доцент кафедри кримінального, кримінально-виконавчого права та кримінології Академії Державної пенітенціарної служби;

Козьма Євгенія Михайлівна,

слухач факультету заочного, контрактного навчання та підвищення кваліфікації працівників Академії Державної пенітенціарної служби

ДО ПИТАННЯ ПРО ПРАВОВУ ПРИРОДУ СПЕЦІАЛЬНОЇ КОНФІСКАЦІЇ

Незважаючи на значну кількість ужитих за останній час урядом та Президентом України заходів (створення патрульної поліції, введення електронного декларування доходів чиновників різних рангів, заснування Антикорупційного суду та Державного бюро розслідувань, реформи судової системи та переатестації суддів тощо), проблема зростання кількості корупційних злочинів все ще залишається доволі актуальною. За даними авторитетних вітчизняних та міжнародних неурядових організацій (Transparency International, Amnesty International, Українська Гельсінська спілка) Україна знаходиться у першій десятці країн з надзвичайно високим рівнем корупції [1, с. 297]. Тож поява у 2013 році інституту спеціальної конфіскації як іншого засобу кримінально-правового характеру було беззаперечним кроком уперед на шляху протидії корупції та іншим тяжким злочинам.

Законом України «Про внесення змін до Кримінального та Кримінального процесуального кодексів України щодо виконання Плану дій щодо лібералізації Європейським Союзом візового режиму для України» № 222-VII від 18.04.2013 р. Кримінальний кодекс України (далі – КК України) було доповнено статтями 96¹ «Спеціальна конфіскація» і 96² «Випадки застосування спеціальної конфіскації», та назву розділу XIV Загальної частини КК України було змінено на «Інші заходи кримінально-правового характеру» [2].

Запровадження інституту спеціальної конфіскації у вітчизняному кримінальному законодавстві відбулося не без впливу зарубіжного і міжнародного досвіду. У цьому питанні український законодавець пішов шляхом Швейцарії, Молдови та Польщі. Законодавство цих країн визначило спеціальну конфіскацію як інший засіб кримінально-правового характеру. Для прикладу, законодавство США та Великої Британії відносить спеціальну конфіскацію до допоміжних заходів кримінально-процесуального характеру, Федеративної Республіки Німеччини та Іспанії – до особливих правових наслідків злочину, а Франції та Японії – до додаткових видів покарання [3, с. 247].

Статтею 96¹ КК України визначено, що спеціальна конфіскація полягає у примусовому безоплатному вилученні за рішенням суду у власність держави грошей, цінностей та іншого майна у випадках, визначених КК України, за умови вчинення умисного злочину або суспільно небезпечного діяння, що підпадає під ознаки діяння, передбаченого Особливою частиною КК України, за які передбачено основне покарання у виді позбавлення волі або штрафу понад три тисячі неоподатковуваних мінімумів доходів громадян, а так само передбаченого частиною 1 ст. 150, ст. 154, частинами 2 і 3 ст. 159¹, частиною 1 ст. 190, ст. 192, частиною 1 ст. 204, 209¹, 210, частинами 1 і 2 ст. 212, 212¹, частиною 1 ст. 222, 229, 239¹, 239², частиною 2 ст. 244, частиною 1 ст. 248, 249, частинами 1 і 2 ст. 300, частиною 1 ст. 301, 302, 310, 311, 313, 318, 319, 362, ст. 363, частиною 1 ст. 363¹, 364¹, 365² КК України. Статтею 96² ККУ прописано випадки застосування спеціальної конфіскації [4].

Більшість вітчизняних науковців (В. С. Батиргарєєва [5], М. І. Хавронюк [1], О. В. Єрмак [6] та ін.) підтримують офіційне тлумачення спеціальної конфіскації як іншого засобу кримінально-правового впливу. Але у науковому середовищі продовжує вестися активна дискусія щодо особливостей правової природи спеціальної конфіскації. Так, Г. М. Собко визначає спеціальну конфіскацію як вид кримінального покарання [7, с. 14]; С. С. Ковальова розглядає як захід безпеки, який застосовуються з превентивною метою [8, с. 217]; О. Кондра тлумачить її як засіб кримінально-процесуального примусу [9].

У дисертаційному дослідженні О.В. Єрмака доволі повно і детально виокремлено ознаки спеціальної конфіскації як іншого засобу кримінально-правового впливу, а саме:

- це інший засіб кримінально-правового характеру, який застосовується як окремо, так і разом із покаранням;

- має примусовий характер і застосовується незалежно від волі особи, до майна якої її застосовано;

- має майновий характер, який полягає у тому, що особа позбавляється права на майно, яке перебуває у неї на законних підставах, а також на законно здобуте майно;

- має безоплатний характер, тобто особа, до майна якої її застосовано не отримує відшкодування за конфісковане в неї майно;

- може обмежувати майнові інтереси як винного, так і третіх осіб;

- застосовується до майна, що пов'язане із вчиненням злочину, або суспільно небезпечного діяння;

- застосовується виключно на підставі вироку або ухвали суду;

- застосовується у разі вчинення одного із злочинів або суспільно небезпечних діянь, які містять ознаки вказаних злочинів, перелік яких визначено у ч. 1 ст. 96¹ КК України, а також умисних злочинів, за які передбачено покарання у виді позбавлення волі або штраф у розмірі понад три тисячі неоподатковуваних мінімумів доходів громадян;

- передбачає можливість її заміни на конфіскацію грошової суми, яка

еквівалентна вартості майна, що повинно підлягати спеціальній конфіскації (ч. 2 ст. 96² КК України) [6, с. 135–136].

Узагальнюючи думку вітчизняних науковців щодо особливостей правової природи спеціальної конфіскації, можна стверджувати, що:

- спеціальна конфіскація є незвичним кримінально-правовим явищем: в одних випадках – це прояв кримінальної відповідальності; а в інших – прояв реагування на суспільно небезпечне діяння, що не є кримінальною відповідальністю;

- спеціальна конфіскація застосовується незалежно від конфіскації, передбаченою КК України;

- спеціальна конфіскація на даний час не є покаранням, а віднесена законодавцем до інших заходів кримінально-правового характеру;

- спеціальна конфіскація є новим для вітчизняного законодавства явищем, тому даний інститут потребує подальшого вдосконалення на підставі узагальнення судової практики та проведення подальших доктринальних досліджень [10, с. 245].

Список використаних джерел

1. Хавронюк М. І. Кримінальне законодавство України та інших держав континентальної Європи: порівняльний аналіз, проблеми гармонізації: монографія. Київ : Юрисконсульт, 2006. 1048 с.

2. Про внесення змін до Кримінального і Кримінального процесуального кодексів України стосовно виконання Плану дій щодо лібералізації ЄС візового режиму для України: Закон України від 18.04.2013 р. № 222-VII. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/222-18#n9> (дата звернення: 01.10.2018).

3. Пироженко О.С. Спеціальна конфіскація за кримінальним законодавством зарубіжних країн. *Вісник Запорізького національного університету. Юридичні науки*. 2014. № 4(2). С. 248–257.

4. Кримінальний кодекс України від 05.04.2001 р. URL: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/2341-14> (дата звернення: 20.09.2018).

5. Батиргарєєва В. С. Спеціальна конфіскація як засіб запобігання

злочинності в Україні. *Питання боротьби зі злочинністю* : зб. наук. пр. Харків, 2014. С. 101–109.

6. Єрмак О. В. Конфіскація як захід кримінально-правового характеру : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08 / Національна академія прокуратури України. Київ. 2017. 261 с.

7. Собко Г. М. Конфіскація за кримінальним законодавством України : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08 / Академія правових наук України ; Інститут держави і права імені В. М. Корецького. Київ. 2008. 20 с.

8. Ковальова С. С., Шпак Ю. С. Кримінально-правовий статус спеціальної конфіскації. *Науковий вісник Національного університету біоресурсів і природокористування України*. 2015. Вип. 213. Ч. 1. С. 217–224.

9. Кондра О. Проблеми правової природи «спеціальної конфіскації» у кримінально-правових санкціях. URL : <http://radnuk.info/statti/558-krumino1og/15366-2011-01-23-02-03-02.html> (дата звернення: 30.09.2018).

10. Єрмак О. В., Козьма Є. М. Особливості правової природи спеціальної конфіскації як засобу кримінально-правового характеру. *Порівняльно-аналітичне право*. 2018. № 3. С. 244–246.

Жученко Вікторія Валеріївна,
студент 4 курсу Навчально-наукового
інституту права Сумського державного
університету;
науковий керівник:
Маланчук Петро Михайлович,
кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри кримінально-правових
дисциплін та судочинства Навчально-
наукового інституту права Сумського
державного університету

ЩОДО КРИМІНАЛІСТИЧНОЇ ХАРАКТЕРИСТИКИ ОСОБИ ЗЛОЧИНЦЯ, ЩО ВЧИНЯЄ ВБИВСТВО НА ЗАМОВЛЕННЯ

Одним із основних структурних елементів криміналістичної методики є криміналістична характеристика, яка має важливе практичне і теоретичне значення для боротьби зі злочинністю, а також є надійним інструментом в роботі правоохоронних органів з розкриття і розслідування злочинів. Зокрема, в криміналістичній характеристиці злочинів передбачено її важливий структурний елемент – «особа злочинця». В.Ф. Глазирін у своїй праці акцентує увагу на тому, що криміналістичне вивчення особистості злочинця проводиться для отримання необхідних даних задля успішного розкриття злочину, вибору та застосування найбільш ефективних тактичних прийомів, вчинення на злочинця потрібного виховного впливу [1, с. 6].

Особа злочинця являє собою сукупність соціально значущих ознак, зв'язків і відносин, які характеризують людину, винну в порушенні кримінального закону, в поєднанні з іншими (неособистими) умовами й обставинами, що впливають на її злочинну поведінку. Структурою ознак особистості вбивці можна вважати такі відокремлені групи: 1) біологічно обумовлені ознаки (темперамент, характер); 2) особливості різноманітних психічних процесів; 3) досвід (обсяг та якість знань, умінь і навичок, звички); 4) соціально обумовлена спрямованість особистості (світогляд, прагнення, моральні переконання). П.М. Маланчук зазначає, що основною проблемою у

вивченні особи злочинця є дослідження співвідношення її біологічного і соціального, тобто вродженого і набутого [2].

Здійснюючи характеристику особи, яка вчиняє вбивство на замовлення насамперед необхідно визначити суб'єктів даного злочину: замовника, виконавця та в окремих випадках посередника. Вивчення матеріалів розкритих замовних вбивств свідчить, що замовниками злочину, як правило, виступають наступні особи: а) які займаються підприємницькою, банківською діяльністю (конкуренти або партнери по бізнесу); б) представники кримінального середовища (лідери або члени злочинних угруповань, які бажають зайняти їх місце); в) щодо яких порушено кримінальні справи; г) політичні діячі; д) посадовці державних органів; є) підлеглі, які претендують на посаду начальника; є) родичі; ж) один із подружжя або коханці; з) боржники потерпілого; и) яких шантажують або в яких вимагають майно, гроші; і) інші особи [4, с. 12]. Замовники, як правило, не приховують свого негативного ставлення до потерпілих, а їх взаємовідносини напередодні вбивства мають явний конфліктний характер. Замовник вбивства є найбільш небезпечним суб'єктом, оскільки злочин вчинюється саме в його інтересах та саме він втягує у злочинну діяльність інших осіб.

Посередник у вбивстві на замовлення здійснює пошук конкретного виконавця, є зв'язуючою ланкою між замовником і виконавцем. Посередниками виступають особи з оточення організатора, підлеглі йому по службі, члени злочинних угруповань. Роль посередника зводиться до того, що він виступає як додатковий засіб захисту замовника. Ні кілер, ні замовник не знають один одного.

Виконавців вбивств на замовлення можна поділити на певні групи: 1) випадкові вбивці, які вчинили злочин уперше, що суперечить загальній соціально-позитивній спрямованості, яка характеризується всією попередньою поведінкою [3, с. 59]; 2) бойовики злочинних угруповань, які вчиняють убивства на замовлення спільно; професійні виконавці-одинаки; організовані групи, що спеціалізуються на вчиненні вбивств на замовлення.

Перша група «кілерів-дилетантів» характеризується низькою вартістю послуг. Але їх використання не дає високих гарантій і не виключає помилок: він може вбити не ту людину, поранити жертву, тим самим не довести злочинний задум до кінця та залишити докази причетності. Друга група «кілерів-професіоналів» володіє достатньо високими навичками щодо підготовки та вчинення вбивства. Характерними ознаками «професійної» підготовки вбивці є ретельна підготовка до вбивства: вибір і попереднє вивчення майбутнього місця засідки, розрахунок відстані і кута прицілювання, підбір засобів маскування і шляхів відходу після вчинення вбивства з урахуванням наявності транспортних засобів. Для кілерів характерним є маскування способу життя та поведінки. Наймані вбивці-професіонали, у свою чергу, поділяються на кілерів-одинаків, які виконують поодинокі замовлення різних осіб, і кілерів, що перебувають на постійному утриманні певного злочинного угруповання та вчиняють вбивства групою з кількох осіб. Серед вбивць-професіоналів виділяють групу легіонерів та відставників. Так для виконання вбивств на замовлення можуть бути завербовані військовослужбовці, працівники МВС, СБУ, охоронних підрозділів, майстри спорту (снайпери, сапери, біатлоністи). Військовослужбовці краще інших розуміються у питаннях розвідки, а також детальніше відпрацьовують плани майбутніх операцій. До того ж важливо, що вбивці цієї групи не мають судимостей і не перебувають на обліку у правоохоронних органах.

Найманими вбивцями керує не лише корисливий інтерес. Вони у своїй більшості є некрофільними натурами, поведінка яких визначається самою потребою у вчиненні вбивств. Але в той же час, наймані вбивці є надзвичайно обережними та виваженими. У таких ситуаціях можуть діяти лише спокійні, витримані особи, здатні розраховувати різні варіанти розвитку подій. Зовсім не виключається й те, що окремі наймані вбивці мають і мотив помсти багатим і успішним людям через те, що вони успішніші за них [5, с. 43]. Особистість найманого вбивці представляє собою виключну небезпеку для суспільства

через те, що вчинені ними злочини дуже важко розкрити, оскільки між ними та особистістю потерпілого відсутній будь-який соціальний зв'язок.

Таким чином, можна зробити висновок, що головним завданням при розслідуванні вбивств вчинених на замовлення є збирання відомостей про особу злочинця. Саме тому основні ознаки особи вбивці займають ключове місце у криміналістичній характеристиці названої категорії злочинців. Комплекс відомостей про особистість вбивці на замовлення, так званого «кілера», формується у результаті накопичення даних про типологічні риси та поведінку осіб, які вчинили таке вбивство. Ці дані є основою для формулювання і перевірки версій у кожній конкретній кримінальній справі. Узагальнена інформація про особистість вбивць, є надзвичайно важливою при плануванні огляду місця події, побудові версій щодо злочинця, вибору тактики допиту підозрюваних і обвинувачених та інших слідчих дій з їх участю. Інтерпретація інформації щодо особистості вбивці є досить складною і обумовлює обов'язкове використання допомоги спеціалістів у галузях психології, судової медицини, психіатрії та інших наук.

Список використаних джерел

1. Глазирин Ф. В. Изучение личности обвиняемого и тактика следственных действий. Свердловск : 1973. 156 с.
2. Маланчук П. М. Криміналістична характеристика особи неповнолітнього злочинця та вчинених ним злочинів. *Молодий вчений*. 2017. № 11. С. 925–928.
3. Шепітько В. Ю Особливості криміналістичної характеристики вбивств на замовлення. Вибрані твори. Київ : Апостіль, 2010. С. 445–451.
4. Горбачевський В. Я. Особливості кримінологічної характеристики вбивств на замовлення. *Право України*. 1999. № 5. С. 58–61.
5. Костенко М. В. Вбивства на замовлення: криміналістична характеристика : монографія. Харків : Вид. СПД ФО Вапнярчук Н.М., 2006. 160 с.

Заболотна Ірина Сергіївна,
слухач факультету заочного,
контрактного навчання та підвищення
кваліфікація працівників Академії
Державної пенітенціарної служби;
науковий керівник:
Царюк Сергій Васильович,
кандидат юридичних наук, начальник
юридичного факультету Академії
Державної пенітенціарної служби

ОБ'ЄКТИВНА СТОРОНА ЗЛОЧИНІВ, ЩО ПЕРЕШКОДЖАЮТЬ ДІЯЛЬНОСТІ ЖУРНАЛІСТІВ В УКРАЇНІ

Конституція України кожній особі гарантує право на свободу думки і слова, на вільне вираження своїх поглядів і переконань. Кожен має право вільно збирати, зберігати, використовувати і поширювати інформацію усно, письмово або іншим способом – на власний вибір. Громадяни України реалізують зазначене конституційне право шляхом законної професійної діяльності журналістів [1].

Водночас незалежні журналісти, максимально об'єктивно розповсюджуючи правдиву інформацію, на жаль, потерпають від постійних погроз та насильницьких дій від осіб, які намагаються цю інформацію приховати. Держава як особлива форма організації суспільства взяла на себе функцію захисту журналістів і їхньої професійної діяльності від будь-яких протиправних посягань. Так, відповідальність за перешкодження законній професійній діяльності журналіста передбачена ст. 171 Кримінального кодексу України (далі – КК України) [2].

Отже, засоби масової інформації (далі – ЗМІ) стають основним джерелом, що формує уявлення людини про реалії навколишнього світу. Більше того, масова інформація є одним із основних інструментів соціального регулювання.

Актуальність дослідження полягає в тому, що злочини, які стосуються погрози або насильства щодо журналіста є досить поширеним серед злочинів, що стосуються журналістської діяльності.

Так, за даними Генеральної Прокуратури лише за півроку 2017 року в Україні зареєстровано 149 кримінальних правопорушень, скоєних проти працівників ЗМІ, з них 30 кримінальних проваджень були відкриті за статтею 345-1 («Погроза або насильство щодо журналіста») ККУ, з яких 4 закрито [3].

Верховна Рада ухвалила відповідний Закон, який посилює «гарантії законної професійної діяльності журналістів» [4]. Законом доповнено Кримінальний кодекс низкою спеціальних складів злочинів, якими передбачена кримінальна відповідальність за такі злочини: «Погроза або насильство щодо журналіста» (ст. 345-1 КК України), «Умисне знищення або пошкодження майна журналіста» (ст. 347-1 КК України); «Посягання на життя журналіста» (стаття 348-1 КК України); «Захоплення журналіста як заручника» (ст. 349-1 КК України).

Зупинимося більш детально на ознаках об'єктивної сторони зазначених нами статей КК України. Так, Кримінальний кодекс доповнили статтею 345-1 «Погроза або насильство щодо журналіста». Об'єктивна сторона характеризується умисним заподіянням журналісту, його близьким родичам чи членам сім'ї побоїв, легких або середньої тяжкості тілесних ушкоджень у зв'язку зі здійсненням цим журналістом законної професійної діяльності.

Кримінальний кодекс також доповнено статтею 348-1 «Посягання на життя журналіста», яка передбачає, що вбивство або замах на вбивство журналіста, його близьких карається позбавленням волі на строк від дев'яти до п'ятнадцяти років або довічним позбавленням волі [5].

Проаналізувавши ознаки об'єктивної сторони злочинів, що вчиняються проти журналістів, необхідно констатувати їх насильницький характер та наявність значної суспільної небезпеки таких діянь, оскільки журналістська діяльність свідчить про рівень демократії в країні, стан прав і свобод її громадян. Крім того, однією з необхідних передумов стабільної журналістської

діяльності є захищеність авторів. Також для української журналістики є актуальною проблема відсутності дієвих механізмів захисту прав журналістів, які проводять журналістські розслідування. Це, в свою чергу призводить до самообмеження, надмірної стриманості журналістів у своїй діяльності через відчуття незахищеності та вразливості.

Список використаних джерел

1. Конституція України: від 28 червня 1996 р. 254к/96-ВР., Дата оновлення: 30.09.2016. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80> (дата звернення: 10.11.2018).

2. Кримінальний кодекс України: 05.04.2001 р. № 2341-III. Дата оновлення: 10.11.2018. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14> (дата звернення: 10.11.2018).

3. Статистичні дані Генеральної прокуратури України. URL: <https://www.gp.gov.ua/ua/statinfo.html> (дата звернення 10.11.2018).

4. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо посилення гарантій законної професійної діяльності журналістів: Закон України від 14.05.2015 р. № 421-VIII. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/421-19> (дата звернення: 10.11.2018)

5. Буряк К.М. *Злочини проти професійної діяльності журналістів в Україні: Кримінально-правове та кримінологічне дослідження*: автореф. дис... канд. юрид. наук. 12.00.08./ Дніпровський національний університет імені Олеся Гончара. Дніпро, 2018. 245 с.

*Звенигородський
Михайлович,*

Олександр

кандидат юридичних наук, доцент
кафедри кримінального, кримінально-
виконавчого права та кримінології
Академії Державної пенітенціарної
служби

КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВІ АСПЕКТИ РЕАЛІЗАЦІЇ В УКРАЇНІ ПОЛОЖЕНЬ КОНВЕНЦІЇ РАДИ ЄВРОПИ «ПРО ЗАПОБІГАННЯ НАСИЛЬСТВУ СТОСОВНО ЖІНОК І ДОМАШНЬОМУ НАСИЛЬСТВУ ТА БОРТЬБУ З ЦИМИ ЯВИЩАМИ»

За останні десятиліття міжнародна спільнота здійснила вагомі кроки у боротьбі з таким ганебним явищем, як сімейне (домашнє) насильство, що стало глобальною проблемою сьогодення. Дані міжнародних, урядових та неурядових правозахисних організацій щодо бруталного порушення прав таких вразливих категорій як жінки, діти, члени родини тощо, свідчать про серйозний виклик світовому суспільству у сфері захисту прав людини [1].

Протягом останніх трьох десятиліть було закладено міжнародно-правову базу в сфері боротьби з насильством щодо жінок та домашнього насильства. Одним із вагоміших документів останніх років стала Конвенція Ради Європи «Про запобігання насильству стосовно жінок і домашньому насильству та боротьбу з цими явищами», також відома як Стамбульська конвенція (далі – Конвенція) [2].

Конвенція була прийнята всіма 47 країнами-членами Ради Європи 11 травня 2011 року і стала першою європейською угодою, спрямованою на боротьбу з насильством над жінками та домашнім насильством [3]. У ній сформульовані мінімальні стандарти запобігання, забезпечення захисту і кримінального переслідування, а також розробки комплексної політики. Документ поєднав кращі світові стандарти та практики щодо сучасного погляду на права людини, який передбачає розуміння того, що боротьба з насильством стосовно жінок, дітей та членів родини є обов'язком держави.

З метою імплементації у чинне законодавство України положень Конвенції, Верховною Радою України було прийнято ряд законів, зокрема Закон України «Про запобігання та протидію домашньому насильству» від 07 грудня 2017 року № 2229-VIII, Закон України «Про внесення змін до деяких законів України у зв'язку з ратифікацією Конвенції Ради Європи про запобігання насильству стосовно жінок і домашньому насильству та боротьбу з цими явищами» від 06.12.2017 № 2227-VIII.

Системна узгодженість зазначених законів проявляється у тому, що у них: сформульовано нормативне поняття «домашнє насильство»; диференційовано його форми (фізичне, сексуальне, психологічне, економічне); встановлено обмежувальні заходи стосовно осіб, які його вчинили; законодавчо закріплено нові чи доповнено застарілі склади адміністративних чи кримінальних правопорушень; визначено організаційно-практичні заходи щодо контролю за поведінкою кривдника з метою недопущення повторного вчинення домашнього насильства, за дотриманням ним тимчасових обмежень його прав та виконанням обов'язків, покладених на нього у зв'язку із вчиненням домашнього насильства та інше [4, 5].

В аспекті внесених доповнень до кримінального законодавства України у зв'язку з ратифікацією Конвенції, слід вказати на такі вагомні зміни чинному Кримінальному кодексу України (далі – КК) [6].

Зокрема, законодавець імплементавав саме поняття «домашнє насильство» у нову статтю 126-1 КК, визначивши його як умисне систематичне вчинення фізичного, психологічного або економічного насильства щодо подружжя чи колишнього подружжя або іншої особи, з якою винний перебуває (перебував) у сімейних або близьких відносинах, що призводить до фізичних або психологічних страждань, розладів здоров'я, втрати працездатності, емоційної залежності або погіршення якості життя потерпілої особи. Новий вид кримінального правопорушення введено до розділу II Особливої частини КК як злочин проти життя та здоров'я особи, що передбачає покарання у вигляді громадських робіт на строк від ста п'ятдесяти до двохсот сорока годин, або

арештом на строк до шести місяців, або обмеженням волі на строк до п'яти років, або позбавленням волі на строк до двох років [5].

На переконання відомих українських науковців М.І. Мельника та М.І. Хавронюка, домашнє насильство, передбачене ст. 126-1 КК, слід відрізнити від насильства, передбаченого ст. 173-2 Кодексу України про адміністративні правопорушення (далі – КАП). На думку зазначених авторів, ст. 173-2 КАП передбачає як домашнє насильство, так і насильство за ознаками статі. З точки зору наслідків домашнього насильства, то ними можуть бути лише шкода фізичному або психічному здоров'ю, що не охоплюються поняттям «фізичні або психологічні страждання, розлади здоров'я, втрата працездатності, емоційна залежність або погіршення якості життя потерпілої особи», визначеним ст. 126-1 КК [7, с. 385].

Серед новацій, що пов'язані з домашнім насильством і внесених до Особливої частини КК, слід вказати на ст. 151-2 «Примушування до шлюбу» як злочину проти волі, честі та гідності особи. Об'єктивна сторона злочину в цілому відтворює ст. 37 Конвенції та характеризується діями у таких формах: 1) примушування особи до вступу у шлюб, продовження примусово укладеного шлюбу; 2) примушування до вступу у співжиття без укладання шлюбу чи продовження до такого співжиття; 3) спонукання особи до переміщення на територію іншої держави, ніж та, в якій вона проживає, з метою вступу в шлюб чи співжиття без укладання шлюбу тощо. Суб'єкт злочину загальний, хоча, зазвичай, ним є особа, яка має сімейну владу над потерпілою особою (батько, дід, мати) [7, с. 455].

Зміни до розділу III Особливої частини КК «Злочини проти статевої свободи та статевої недоторканості особи» у ст. ст. 152-154 КК України врахували положення ст. 36 Конвенції щодо сексуального насильства як складової домашнього насильства. Так, у зміст ст. 152 КК «Згвалтування» внесено значні зміни щодо визначення згвалтування та конструкції кваліфікуючих ознак злочину. Нова редакція диспозиції ч. 1 ст. 152 КК, яка вступає в законну силу з 2019 року, щодо об'єктивної сторони цього виду

кримінального правопорушення значно розширює трактування злочинних дій сексуального характеру у порівнянні з нині діючою редакцією. Так, за діючою редакцією ч. 1 ст. 152 КК зґвалтування визначається як «статеві зносини із застосуванням фізичного насильства, погрози його застосування або з використанням безпорадного стану потерпілої особи», а за новою редакцією Закону – як «вчинення дій сексуального характеру, пов'язаних із вагінальним, анальним або оральним проникненням в тіло іншої особи з використанням геніталій або будь-якого іншого предмета, без добровільної згоди потерпілої особи».

У ст. 153 КК внесено зміни не тільки щодо її назви («Сексуальне насильство» – замість «Насильницьке задоволення статевої пристрасті неприродним способом»), але й визначення сексуального насильства як вчинення будь-яких насильницьких дій сексуального характеру, не пов'язаних із проникненням в тіло іншої особи, без добровільної згоди потерпілої особи.

Подібні новації застосовано й до ч. 1 ст. 154 КК «Примушування до вступу в статевий зв'язок», де такі дії виключають раніше зазначені гендерні відмінності особи (вказівка на чоловічу та жіночу стать), замінюючи їх поняттям «особа», а зазначені злочинні дії – «вступ в статевий зв'язок природним або неприродним способом особою» замінено на «здійснення акту сексуального характеру» [5].

Найвагомішою новацією до Загальної частини КК відносно обмежувальних заходів до осіб, які вчинили домашнє насильство є запровадження розділу XIII-1 «Обмежувальні заходи» та ст. 91-1 КК «Обмежувальні заходи, що застосовуються до осіб, які вчинили домашнє насильство», що відповідає ст. 53 Конвенції. Саме розділ XIII-1 Загальної частини КК розширює перелік кримінально-правових заходів поряд із примусовими заходами медичного характеру, виховними заходами щодо неповнолітніх, спеціальною конфіскацією та заходами щодо юридичних осіб (штраф, конфіскація майна, ліквідація).

Відповідно до ч. 1 ст. 91-1 КК в інтересах потерпілого від злочину, пов'язаного з домашнім насильством, одночасно з призначенням покарання, не пов'язаного з позбавленням волі, або звільненням з підстав, передбачених КК, від кримінальної відповідальності чи покарання, суд може застосувати до особи, яка вчинила домашнє насильство, один або декілька обмежувальних заходів, відповідно до якого (яких) на засудженого можуть бути покладені такі обов'язки: 1) заборона перебувати в місці спільного проживання з особою, яка постраждала від домашнього насильства; 2) обмеження спілкування з дитиною у разі, якщо домашнє насильство вчинено стосовно дитини або у її присутності; 3) заборона наближатися на визначену відстань до місця, де особа, яка постраждала від домашнього насильства, може постійно чи тимчасово проживати, тимчасово чи систематично перебувати у зв'язку з роботою, навчанням, лікуванням чи з інших причин; 4) заборона листування, телефонних переговорів з особою, яка постраждала від домашнього насильства, інших контактів через засоби зв'язку чи електронних комунікацій особисто або через третіх осіб; 5) направлення для проходження програми для кривдників або пробаційної програми.

Передбачені обмежувальні заходи можуть бути застосовані виключно до осіб, які вчинили злочин, пов'язаний з домашнім насильством. При необхідності суд може застосувати одночасно усі зазначені обмежувальні заходи [7, с. 270].

Підсумовуючи вищезазначене, констатуємо, що реалізація положень Конвенції в законодавство України:

1) надасть змогу імплементувати міжнародні стандарти протидії насильству, забезпечити комплексний підхід до запобігання будь-яким формам насильства стосовно жінок, узгодити політику гендерної рівності та профілактику насильства, передбачені чинним законодавством України та розширить коло осіб, які підпадають під дію чинного законодавства;

2) сприятиме унеможливленню дискримінації за ознакою статі та подоланню гендерно-зумовленого насильства як одного з проявів

дискримінації, сприятиме міжвідомчій взаємодії та забезпеченню скоординованого оперативного та ефективного реагування на випадки домашнього насильства на регіональному та місцевому рівнях.

3) дозволить запровадити додаткові заходи, спрямовані на створення запобіжних, захисних та каральних кримінально-правових механізмів боротьби з різним формами насильства стосовно жінок (зґвалтуванням та іншими актами сексуального насильства, примусовим шлюбом, примусовим абортom чи стерилізацією та ін.), а також с домашнім насильством, чим буде забезпечено відповідність законодавства України сучасним європейським стандартам у цій сфері та нагальним потребам українського суспільства.

4) запровадить створення запобіжних і захисних механізмів боротьби з усіма формами гендерно зумовленого насильства (*домашнє насильство, сексуальне насильство, переслідування, сексуальні домагання, примусові шлюби, каліцтва жіночих геніталій, примусові аборти, примусова стерилізація*), чим буде забезпечено відповідність законодавства України сучасним європейським стандартам у цій сфері;

5) сприятиме забезпеченню додаткових гарантій захисту права на рівність між чоловіками та жінками, вилученню правових положень, які спричиняють дискримінацію; вдосконаленню цивільно-правових засобів захисту потерпілих від насильства.

Список використаної літератури

1. Коломоець О. Д. Світовий досвід протидії насильству в сім'ї. *Ученые записки Таврического национального университета им. В. И. Вернадского*. Серия «Юридические науки». 2011. Том 24 (63). № 1. С. 202–208.

2. Пояснювальна записка до проекту Закону України «Про внесення змін до деяких законів України у зв'язку з ратифікацією Конвенції Ради Європи про запобігання насильству стосовно жінок і домашньому насильству та боротьбу з цими явищами». URL :

http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=59648 (дата звернення: 25.10.2018).

3. Конвенція Ради Європи про запобігання та боротьбу з насильством в отношении жінок і домашнім насильством. URL : <https://rm.coe.int/168046253f> (дата звернення: 25.10.2018).

4. Про запобігання та протидію домашньому насильству: Закон України від 07 грудня 2017 року № 2229-VIII. URL : http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=60306 (дата звернення: 25.10.2018);

5. Про внесення змін до деяких законів України у зв'язку з ратифікацією Конвенції Ради Європи про запобігання насильству стосовно жінок і домашньому насильству та боротьбу з цими явищами: закон України від 06.12.2017 2227-VIII. URL : <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2227-19> (дата звернення: 25.10.2018).

6. Кримінальний кодекс України: Закон України від 05 квітня 2001 року №2341-III. URL : <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14> (дата звернення: 25/10/2018)/

7. Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України /за ред. М. І. Мельника, М. І. Хавронюка. 10-те вид., перероб. та допов. Київ : ВД Дакор, 2018. 1360 с.

Зобнів Лілія Миронівна,
слухач факультету заочного,
контрактного навчання та підвищення
кваліфікації працівників Академії
Державної пенітенціарної служби

КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВА ХАРАКТЕРИСТИКА ЗЛОЧИНІВ ПРОТИ ПРАВОСУДДЯ

У Розділі XVIII Особливої частини КК України передбачена відповідальність за злочини, родовим об'єктом яких є суспільні відносини, що забезпечують нормальну, регламентовану законодавством діяльність суду і

органів, які йому сприяють, по реалізації завдань і цілей у сфері здійснення правосуддя. Поняття правосуддя використовується в науці у двох значеннях: вузькому і широкому. У першому значенні під правосуддям розуміють регламентовану законом форму діяльності суду по розгляду і вирішенню цивільних, господарських, адміністративних, кримінальних справ, а також справ про адміністративні правопорушення. Саме з цього розуміння виходить Конституція України, коли в ч. 1 ст. 124 визначає, що правосуддя в Україні здійснюється виключно судами.

Усі злочини? передбачені у Розділі XVIII Особливої частини КК України? за їх безпосередніми об'єктами можуть бути поділені на наступні групи, зокрема:

1. Злочини, які посягають на конституційні принципи діяльності органів дізнання, досудового слідства, прокуратури та суду і до яких належать: завідомо незаконні затримання, привід, арешт або тримання під вартою (ст. 371 КК України); притягнення завідомо невинного до кримінальної відповідальності (ст. 372 КК України); порушення права на захист (ст. 374 КК України); постановлення суддею (суддями) завідомо неправосудного вироку, рішення, ухвали або постанови (ст. 375 КК України); втручання в діяльність судових органів (ст. 376 КК України); незаконне втручання в роботу автоматизованої системи документообігу суду (ст. 376.1 КК України); втручання в діяльність захисника чи представника особи (ст. 397 КК України).

2. Злочини, які посягають на життя, здоров'я, особисту безпеку, власність суддів, народних засідателів, присяжних та інших учасників судочинства і до яких віднесено: погроза або насильство щодо судді, народного засідателя чи присяжного (ст. 377 КК України); погроза або насильство щодо захисника чи представника особи (ст. 398 КК України); умисне знищення або пошкодження майна судді, народного засідателя чи присяжного (ст. 378 КК України); умисне знищення або пошкодження майна захисника чи представника особи (ст. 399 КК України); посягання на життя судді, народного засідателя чи присяжного у зв'язку з їх діяльністю, пов'язаною із здійсненням правосуддя (ст. 379 КК

України); посягання на життя захисника чи представника особи у зв'язку з діяльністю, пов'язаною з наданням правової допомоги (ст. 400 КК України).

3. Злочини, які посягають на відносини, що забезпечують одержання достовірних доказів та істинних висновків у справі, і до яких належать: примушування давати показання (ст. 373 КК України); завідомо неправдиве повідомлення про вчинення злочину (ст. 383 КК України); завідомо неправдиве показання (ст. 384 КК України); відмова свідка від давання показань або відмова експерта чи перекладача від виконання покладених на них обов'язків (ст. 385 КК України); перешкоджання з'явленню свідка, потерпілого, експерта, примушування їх до відмови від давання показань чи висновку (ст. 386 КК України).

4. Злочини, які посягають на відносини, що забезпечують своєчасне розкриття та запобігання злочинних посягань. До них віднесено: невжиття заходів безпеки щодо осіб, взятих під захист (ст. 380 КК України); розголошення відомостей про заходи безпеки щодо особи, взятої під захист (ст. 381 КК України); розголошення даних досудового слідства або дізнання (ст. 387 КК України); приховування злочину (ст. 396 КК України); порушення правил адміністративного нагляду (ст. 395 КК України).

5. Злочини, які посягають на відносини, що забезпечують належне виконання рішень, вироків, ухвал, постанов суду і призначеного ним покарання, а саме: невиконання судового рішення (ст. 382 КК України); незаконні дії щодо майна, на яке накладено арешт або яке описано чи підлягає конфіскації (ст. 388 КК України); ухилення від покарання, не пов'язаного з позбавленням волі (ст. 389 КК України); ухилення від відбування покарання у виді обмеження волі та у виді позбавлення волі (ст. 390 КК України); злісна непокоря вимогам адміністрації установи виконання покарань (ст. 391 КК України); дії, що дезорганізують роботу установ виконання покарань (ст. 392 КК України); втеча з місця позбавлення волі або з-під варти (ст. 393 КК України); втеча зі спеціалізованого лікувального закладу (ст. 394 КК України).

Об'єктивна сторона злочинів проти правосуддя полягає в різних видах перешкоджання чи протидії нормальній діяльності органів чи установ, які здійснюють правосуддя, або діяльності уповноважених законом осіб, які сприяють здійсненню судочинства. Частіше за все це проявляється в формі активної поведінки – дії. Наприклад, постановлення суддею завідомо неправосудного вироку (ст. 375 КК України), погроза вбивством народному засідателю (ч. 1 ст. 377 КК України) або знищення майна захисника (ст. 399 КК України) вчиняються лише шляхом активної поведінки суб'єктів цих злочинів. Окремі злочини проти правосуддя можуть вчинятися лише шляхом пасивної поведінки – бездіяльності. Наприклад, відмова свідка від давання показань (ч. 1 ст. 385 КК України) чи ухилення від покарання (ст. 389 КК України) полягають у невиконанні особою покладених на неї обов'язків, тобто у злочинній бездіяльності суб'єкта.

Деякі зі злочинів проти правосуддя можуть вчинятися шляхом як дії, так і бездіяльності. Наприклад, ухилення від відбування покарання у виді обмеження волі (ч. 1 ст. 390 КК України) може полягати в самовільному залишенні місця обмеження волі (дія), а за ч. 2 цієї статті – у неповерненні до місця відбування цього покарання особи, якій було дозволено короткочасний виїзд із місця обмеження волі (бездіяльність). Злочин, передбачений ч. 1 ст. 382 КК України, може вчинятися шляхом невиконання вироку, рішення, ухвали чи постанови суду (бездіяльність), а може полягати у перешкоджанні їх виконанню (дія).

У переважній більшості випадків суб'єкти злочинів проти правосуддя – спеціальні. До них належать, перш за все, професійні судді та народні засідателі або присяжні під час виконання ними своїх обов'язків щодо здійснення правосуддя (наприклад, за ст. 375 КК України), а також службові особи органів дізнання, досудового слідства, прокуратури, установ виконання судових рішень (наприклад, статті 371-373, 382 КК України). Спеціальними суб'єктами можуть виступати й інші учасники судочинства, наприклад, свідки, потерпілі, експерти, перекладачі, оцінювачі майна, засуджені тощо (зокрема, статті 384, 385, 390, 392 КК України).

Злочини проти правосуддя, суб'єктами яких є відповідні службові особи, належать до так званих спеціальних видів службових злочинів, об'єктом яких передусім є нормальна діяльність відповідних органів чи установ щодо здійснення правосуддя. Тому кваліфікація таких злочинів ще й за статтями КК України, які передбачають відповідальність за загальні види службових злочинів (статті 364, 365, 366, 367 КК України), можлива, як правило, лише за наявності так званої реальної сукупності загального і спеціального виду службового злочину. Деякі зі злочинів проти правосуддя можуть бути вчинені як спеціальними, так і загальними суб'єктами. Наприклад, злочин, передбачений ч. 1 ст. 382 КК України, коли він полягає в умисному невиконанні вироку, рішення, ухвали чи постанови суду, може бути вчинений лише спеціальним суб'єктом, тобто не будь-якою, а лише такою особою, на яку зазначеним судовим актом покладений обов'язок його виконання і яка має реальну можливість це зробити. Проте якщо цей злочин виражається в умисному перешкоджанні виконанню судового акта, то в цьому випадку він може бути вчинений як зазначеним спеціальним суб'єктом, так і будь-якою особою, що досягла 16-річного віку, тобто загальним суб'єктом. Залежно від способу (форми) його вчинення як спеціальним, так і загальним може бути і суб'єкт злочину, передбаченого, зокрема, ст. 3761 КК України.

Окремі зі злочинів проти правосуддя можуть вчинятися і загальними суб'єктами. Наприклад, суб'єктами злочинів, передбачених статтями 377–379, 383, 386, 396, 398–400 КК України, можуть бути будь-які особи, що досягли певного віку кримінальної відповідальності.

Із суб'єктивної сторони злочини проти правосуддя переважно є умисними, причому деякі з них (наприклад, такі злочини з формальним складом, як передбачені частинами 1 та 2 ст. 371, ст. 372, ч. 1 ст. 375 КК України та ін.) можуть бути вчинені лише з прямим умислом. Окремі злочини проти правосуддя можуть бути вчинені як з прямим, так і з непрямим умислом. Наприклад, знищення або пошкодження майна судді, народного засідателя чи присяжного за ч. 1 ст. 378 КК України вчиняється як з прямим, так і з непрямим

умислом. Посягання на життя судді (ст. 379 КК України), якщо воно полягає в замаху на вбивство, може бути вчинено лише з прямим умислом, а у випадках, коли таке посягання виражається в закінченому вбивстві, умисел на позбавлення життя потерпілого може бути як прямий, так і непрямий.

Лише злочини, передбачені статтями 380 та 381 КК України, можуть бути вчинені з необережності або за наявності змішаної форми вини.

Надзвичайно високий рівень латентності злочинів проти правосуддя, наявність недосконалої системи кримінальної статистики і системи її показників утруднює оцінку їх реального рівня. Але проведений нами аналіз дає всі підстави стверджувати, що злочини проти правосуддя загалом і по окремим їх видам мають невисокий рівень і незначну питому вагу у загальній структурі злочинності, яка протягом 2006–2016 років вона коливалась у межах 0,7% – 1,2%. Протягом цих років відбувалося то різке збільшення то невмотивоване зниження їх реєстрації. 99% виявлених злочинів проти правосуддя – це злочини невеликої та середньої тяжкості. Структура злочинів проти правосуддя має наступний вигляд, зокрема: порушення правил адміністративного нагляду (ст. 395 КК України), ухилення від покарання, не пов'язаного з позбавленням волі (ст. 389 КК України), завідомо неправдиве повідомлення про вчинення злочину (ст. 383 КК України), завідомо неправдиве показання (ст. 384 КК України) та приховування злочину (ст. 396 КК України).

Виявлення досліджуваних видів злочинів, не потребує значних зусиль з боку правоохоронних органів. А тим паче застосування всього комплексу оперативно-розшукових заходів. В той же час, злочини, безпосередньо пов'язані зі здійсненням правосуддя, такі, наприклад, як завідомо незаконні затримання, привід, арешт або тримання під вартою (ст. 371 КК України), притягнення завідомо невинного до кримінальної відповідальності (ст. 372 КК України), примушування давати показання (ст. 373 КК України), порушення права на захист (ст. 374 КК України), постановлення суддею (суддями) завідомо несправедливого вироку, рішення, ухвали або постанови виявлялися вкрай рідко [1, с. 175–176].

Список використаних джерел

1. Кальман О. Г., Мірошніченко С. С. Кримінологічна характеристика злочинів проти правосуддя. *Боротьба з організованою злочинністю і корупцією (теорія і практика)*. Київ ^ 2011. Вип. 24. С. 171–182.

2. В. І. Борисов, В. Я. Тацій, В. І. Тютюгін та ін. Кримінальне право України. Загальна частина: підручник. 5-те вид., переробл. і допов. Харків : Право, 2015. 528 с.

3. Степанюк А.Х., Яковець І.С. Науково-практичний коментар Кримінально-виконавчий кодекс України: видання друге, доповнене і перероблене. Харків : ТОВ «Одіссей», 2008. 560 с.

Зубарєв Олександр Ігорович,
студент 1 курсу магістратури
Криворізького факультету
Національного університету «Одеська
юридична академія»

ПРАВОВІ ЗАСАДИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРОТИДІЇ КОРУПЦІЇ У ДІЯЛЬНОСТІ ДЕРЖАВНОЇ ФІСКАЛЬНОЇ СЛУЖБИ УКРАЇНИ

Україна у ХХІ столітті – це правова, демократична, соціальна держава, яка обрала євроінтеграційний курс. Разом із тим на сьогодні існує ціла низка факторів, що суттєвим чином гальмують процес повноцінного приєднання нашої держави до високорозвиненої західної спільноти, основним серед яких є корупція. Корупція наразі значно стримує процес Євроінтеграції України, оскільки набула масштабного поширення в системі державної влади, в тому числі в системі Державної фіскальної служби України (далі – ДФСУ).

Під корупцію у ДФСУ запропоновано розуміти дії працівників ДФСУ, спрямовані на досягнення корисної мети як для себе, так і/або для інших осіб шляхом неправомірного використання свого службового становища,

порушення правових норм, а також моральних засад суспільства та його інтересів, що може призводити до зростання фінансових махінацій, шахрайства, сприяння платникам уникненню від сплати податків та різного роду внесків до відповідних бюджетів, нанесення державі збитків у вигляді відсутності належних надходжень до державного бюджету [1].

Протидію корупції у діяльності ДФСУ визначено, як специфічний різновид суспільної діяльності, змістом якої є розробка та реалізація комплексу заходів політико-правового, соціально-економічного, організаційно-управлінського, культурно-виховного та іншого характеру, спрямованих на виявлення й ліквідацію проявів корупції у діяльності структурних ланок ДФСУ всіх рівнів, усунення їх негативних наслідків та притягнення до відповідної юридичної відповідальності винних у вчиненні корупційних дій осіб, а також на встановлення та ліквідацію умов, обставин і факторів, що прямо чи опосередковано сприяють розвитку корупції в системі ДФСУ [3, с. 62].

До основних ознак протидії корупції в діяльності ДФСУ віднесено наступні: а) має комплексний характер, тобто досліджувану протидію не слід розглядати як виключно правове явище, оскільки вона має цілу низку аспектів політичного, соціально-економічного, морально-етичного та освітньо-виховного характеру, які втім, як правило, реалізуються на фоні регулятивного впливу права та через відповідні юридичні форми і засоби; б) здійснюється як державою в особі її компетентних органів і посадових осіб, так і представниками громадськості; в) має внутрішній та зовнішній характер. Перший, тобто внутрішній характер, притаманний протидії, суб'єкт та об'єкт якої перебувають в межах однієї організаційної системи, тобто системи ДФСУ. Друга ж – зовнішня протидія – реалізується суб'єктами, що не належать до зазначеної системи; г) здійснюється виключно на підставі, порядку, формах та методах визначених законодавством; ґ) передбачає як боротьбу із наявними випадками проявів корупції та її негативними наслідками, так і здійснення профілактично-запобіжної діяльності, яке передбачає виявлення та усунення причин і факторів, що сприяють виникненню і розвитку корупції. Головною

метою даного аспекту протидії є створення такого політико-правового, соціально-економічного та морально-психологічного середовища, клімату у системі ДФСУ, який би був максимально несприятливим для процвітання корупції та мінімізував вірогідність вчинення посадовими особами ДФСУ корупційних дій [3, с. 63].

Саме якісна та ефективна протидія корупції у системі ДФСУ є дуже важливим питанням, що гостро стоїть перед Україною, адже саме даний орган влади займається безпосередньою реалізацією державної податкової та митної політики, а також політики з питань адміністрування єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування, тож «ураження» його корупцією загрожує фінансово-економічній стабільності та міцності українських держави і суспільства і, як результат, національній безпеці [1].

З метою усунення зазначених причин та факторів, що породжують корупцію і сприяють її розвитку в діяльності ДФСУ запропоновано такі правові та організаційні кроки (заходи): 1) правові: а) завершення розпочатої адміністративної реформи як передумова завершення процесу розмежування функцій органів державної влади з надання адміністративних послуг та контрольно-наглядових (інспекційних) функцій, зокрема ДФСУ; б) зменшення адміністративного тиску на підприємців, запобігання тінізації економіки шляхом зменшення податкового тиску на підприємців; в) забезпечення доброчесності на державній службі та службі в органах місцевого самоврядування шляхом оптимізації співвідношення рівня базової (фіксованої) заробітної плати (посадового окладу) залежно від складності роботи і рівня відповідальності за конкретною посадою та додаткової заробітної плати (премій, надбавок), яка встановлюється на правовому рівні; г) удосконалення антикорупційної експертизи шляхом визначення відповідального органу (посадових осіб), які б несли юридичну відповідальність за належне проведення антикорупційної експертизи за умови високого рівня оплати праці; 2) організаційні: а) покращення роботи стосовно підбору персоналу; б) покращення соціально-правового захисту персоналу; в) підвищення до

належного рівня матеріального забезпечення персоналу; г) розробка системи стимулів для персоналу на фоні профілактичної роботи серед працівників ДФСУ.

Отже, необхідність прийняти на рівні ДФС відповідного відомчого акту, який би визначав концептуальні та стратегічні аспекти впровадження державної антикорупційної політики безпосередньо в середині даного відомства. Такий підхід дозволить врахувати з одного боку специфіку правового статусу даного органу влади, а з іншого – особливості найбільш притаманних йому проявів корупції, що у свою чергу сприятиме виробленню більш дієвих та ефективних засобів протидії останнім.

Список використаних джерел

1. Запобігання і протидія проявам корупції як елемент модернізації системи державної служби. Івано-Франківськ: Івано-Франківський центр науки, інновацій та інформатизації, 2012. 237 с.

2. Камлик М. І. Корупція в Україні. Київ: Товариство «Знання», 1998. 187 с.

3. Литвин Н.А. Шляхи протидії корупції в підрозділах правової роботи Державної фіскальної служби України. Київ: Підприємництво, господарство і право, 2014. 212 с.

Зусь Ігор Валерійович,
студент факультету заочного,
контрактного навчання та підвищення
кваліфікації працівників Академії
Державної пенітенціарної служби

**ВІДОБРАЖЕННЯ НОРМ КОНВЕНЦІЇ З ЗАХИСТУ
ПРАВ ЛЮДИНИ І ОСНОВОПОЛОЖНИХ СВОБОД У
КРИМІНАЛЬНОМУ ЗАКОНОДАВСТВІ УКРАЇНИ ТА ПОЛЬЩІ**

Визначення прав людини та їх дотримання завжди були у центрі уваги людства. Ще в античні часи стояло питання: як забезпечити існування сильної держави та при цьому зберегти права людини? Будучи споконвічним, це питання турбує більшість демократичних держав й сьогодні. Законодавством України та Польщі визначено обов'язковість юрисдикції Європейського суду з прав людини в усіх питаннях, що стосуються тлумачення і застосування Конвенції [1; 2].

Таким чином Конвенція стала частиною національного законодавства, а юрисдикція Європейського Суду з прав людини (далі – Європейський суд) поширилася на спори громадян України та Польщі з державою, але на жаль, Україна є одним із лідерів за кількістю заяв, що надходять до Європейського суду. Це – серйозний сигнал для органів державної влади про те, що механізм захисту прав людини в Україні потребує істотного вдосконалення. Зокрема, йдеться про необхідність вдосконалення застосування Конвенції та практики Європейського Суду у судовій практиці.

Так, за статистичною інформацією, наявною на сайті Європейського суду, станом на 31 грудня 2017 року в Європейському суді перебувало на розгляді 13 650 заяв проти України, що становить 19,5% усіх заяв, які перебувають на розгляді. Це найбільша частка однієї країни. Для порівняння, щодо Італії на розгляді перебувало 10 100 заяв (14,4%), Росії – 10 000 (14,3%), Туреччини – 9 500 (13,6%), Румунії – 3 400 (4,9%). За період 1998–2014 рр. щодо України було винесено 1 002 рішення; з них у 987 рішеннях було констатовано щонайменше одне порушення Конвенції або Протоколів до неї.

Громадянам України та Польщі, а також тим, хто на законних підставах перебуває на їх території, надається право після використання всіх національних засобів правового захисту звертатися за захистом своїх прав і свобод до відповідних міжнародних установ чи до відповідних органів міжнародних організацій, членом або учасником яких є їх країна.

Для гарантування можливості користування всіма правами та свободами людини і громадянина держава повинна забезпечити механізм реалізації прав і свобод, гарантованих Конвенцією про захист прав і основних свобод людини.

Положення у сфері дотримання прав людини в Україні та Польщі є неоднаковим, у деяких сферах відзначається певний прогрес, але зберігаються серйозні проблеми. Багато положень Конвенції, працюючих в Польщі, все ще очікують на прийняття законів. Розвиток та конкретизація прав і свобод нормами галузевого законодавства, відповідними законами мають свої особливості, що ґрунтуються на специфічному змісті прав і свобод, закріплених Конституціями України та Конвенцією про захист прав і основних свобод людини.

Отже, можна зробити висновок про те, що Конвенція про захист прав і основних свобод людини є основою для подальшої законодавчої та іншої нормотворчої діяльності, її норми мають особливе пріоритетне значення у правовій системі України.

Так, однією з гарантій дотримання прав і свобод людини і громадянина, закріплених в Конвенції, є їх кримінально-правовий захист.

Відтворення статті 3 Конвенції, що забороняє катування, міститься в статтях Конституцій України та Польщі.

Згідно з законодавством обох країн вчинення катувань та інших видів жорстокого поводження з людиною з боку будь-якої особи становлять собою тяжкий злочин, відносно якого заборонені всякі посилення на «наказ вищого начальника або державної влади», «виключні обставини» та інше.

Ряд положень Конвенції, що стосуються прав людини на свободу та особисту недоторканість, було закріплено у Конституції України, зокрема,

ст. 29 [3]. Так, кожній людині було гарантовано право на свободу та особисту недоторканість. Законними обмеженнями цього права визнано лише арешт, затримання та позбавлення волі особи у порядку, передбаченому законом. Крім цього, гарантується право користуватися допомогою захисника. В окремих випадках, передбачених у законі, на осіб, які здійснюють досудове провадження, і суд покладається обов'язок забезпечення участі захисника у справі.

Всі шість підстав можливого обмеження свободи, які визначені у частині першій ст. 5 Конвенції, знайшли своє відображення у кримінально-процесуальному законодавстві України та Польщі.

Право кожної людини при порушенні відносно неї кримінального обвинувачення на справедливий і відкритий розгляд впродовж розумного строку незалежним і безстороннім судом, створеним відповідно до закону, закріплене у ч. 1 ст. 6 Конвенції, гарантовано Конституцією та законами обох країн.

Конституційні вимоги щодо незалежності суддів знайшли своє відображення у положеннях Кримінально-процесуального кодексу України на законодавстві Польщі. Так, згідно положення ст. 18 Кодексу при здійсненні правосуддя в кримінальних справах судді незалежні і підкоряються тільки закону, вирішують кримінальні справи на основі закону, в умовах, що виключають сторонній вплив на суддів.

Знайшла своє відображення в нормах національного законодавства обох країн також і ст. 7 Конвенції. Згідно діючих положень, Конституції України та Польщі, – «ніхто не може відповідати за діяння, які на час їх вчинення не визнавалися законом як правопорушення». Право обвинуваченого на перегляд його справи вищою судовою інстанцією, зокрема, передбачена ст. 2 Протоколу 7 можливість виправлення судових помилок після вступу в силу кінцевого вироку у разі відкриття нових обставин, при тому як фактичного, так і правового характеру, забезпечено можливістю перегляду вироку, ухвал і постанов суду, що набрали законної сили у касаційному [2].

Крім того, українські та польські суди повинні враховувати Конвенцію в своїй судовій практиці. А це означає, по – перше, необхідність мати текст Конвенції, а також прецедентну практику Європейського суду з прав людини українською мовою. Адже Конвенція стала частиною національного законодавства України, і кожна особа може звернутися до національного суду з заявою про порушення його прав. На сьогоднішній день до Європейського суду з прав людини звернулось близько 1 500 громадян України з заявами про порушення нашою державою вимог Конвенції. Щодо 35 заяв було прийнято рішення про взаємодію з урядом України. Основні питання, що порушуються в заявах наших громадян, стосуються умов утримання осіб, засуджених до виняткової міри покарання, права на справедливий судовий розгляд та права вільного користування власністю.

Головною передумовою ефективного захисту Конвенцією прав людини в Європі є застосування Конвенції державами в їхньому правопорядку у світлі прецедентної практики Суду. Це передусім передбачає приведення державами законів та адміністративної практики у відповідність з Конвенцією. В дійсності тільки невелика група правників-міжнародників дотримується тієї думки, що держави зобов'язані інкорпорувати Конвенцію в національне право. Європейський суд неодноразово підкреслював, що не існує такого юридичного обов'язку.

Зокрема, про це йдеться в ухвалі по справі «Ірландія проти об'єднаного Королівства» 1978 року [4]. І все ж навіть у тих державах, які не інкорпорували Конвенцію у своє внутрішнє право, існує тенденція посилатись на Конвенцію та її тлумачення в рішеннях Європейського суду та уникати конфліктів між Конвенцією і національним правом. Таким чином зменшуючи ймовірність того, що суду доведеться прийняти рішення, яке суперечитиме Конвенції.

Однак дійсне положення міжнародного права в національній правовій системі і визначається не тільки конституційними нормами, але й бажанням національних судів застосовувати норми міжнародного права у своїх рішеннях.

Саме так працюють суди більшості європейських держав, прямо застосовуючи положення Конвенції.

Список використаних джерел

1. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод від 04.11.1950 р. *Офіційний вісник України*. 1998. № 13. Ст. 270.

2. Конвенція Ради Європи про захист прав людини та основних свобод із поправками, внесеними відповідно до положень. URL : http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004 (дата звернення: 12.11.2018).

3. Міжнародний пакт про громадянські і політичні права. URL : http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_043 (дата звернення: 12.11.2018).

4. Violations by Article and by State – 1959 – 2014. European Court of human rights – search HUDOC case-law. URL : http://www.echr.coe.int/Documents/Stats_violation_1959_2014_ENG.pdf (дата звернення: 12.11.2018).

Іваньков Ігор Володимирович,
кандидат юридичних наук, доцент,
старший науковий співробітник
науково-дослідного центру з питань
діяльності органів та установ НКВС
України Академії Державної
пенітенціарної служби;
Курочка Юлія Миколаївна,
студент факультету заочного,
контрактного навчання та підвищення
кваліфікації працівників Академії
Державної пенітенціарної служби

ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ ТАБІРНОЇ СИСТЕМИ СРСР У ПЕРЕДВОЄННІ РОКИ (1939-1941 РР.)

У 1938–1940 рр. НКВС СРСР та його складову частину – Головне Управління таборів (далі – ГУЛАГ) охопила криза. Її першоджерелом стало драматичне зростання числа засуджених до позбавлення волі у 1937–1938 рр. Різке збільшення числа таборів на території Радянського Союзу і, одночасно, суттєве розширення переліку галузей народного господарства, що ними обслуговувались (особливо це стосувалось реалізації технічно складних проектів, зокрема, у промисловому будівництві та здобичі корисних копалин), викликали необхідність перебудови внутрішньої структури більшості таборів (тобто за рахунок розкрупнення досягти їхньої мінімальної спеціалізації).

Основним засобом вирішення проблеми стали зміни у системі керівництва таборів за рахунок підсилення рівню інженерно-технічного та фінансового забезпечення, що, у свою чергу, породило вибухове збільшення чисельності центрального апарату ГУЛАГу та ускладнення його структури.

Перед війною в системі ГУЛАГу було 53 виправно-трудова табори, 425 виправно-трудова колоній, у тому числі 170 – промислових, 83 – сільськогосподарських, 172 – контрагентських і 50 колоній для неповнолітніх, 392 загальні тюрми, без врахування в'язниць, що обслуговували потреби ГУДБ НКВС СРСР [1, с. 331].

Криза розвивалася на фоні передвоєнної мілітаризації економіки СРСР, що передбачала форсований розвиток нових галузей і нарощування потужностей у недостатньо розвинених галузях, зокрема, виробництві алюмінію, що потребувало будівництво електростанцій, розвиток військового суднобудівництва та створенні стратегічної транспортної мережі (автомобільних шляхів, залізних доріг тощо).

За наявності суворо централізованої ієрархічної структури держави можливі були тільки два варіанти виходу із кризи – реорганізація ГУЛАГу в межах НКВС з виділенням з його структури всіх або більшої частини виробничих Управлінь для прямого підпорядкування НКВС або повне виділення ГУЛАГу із НКВС та створення на його базі окремого наркомату.

Розпочата у 1940 р. реформа проводилась за першим сценарієм: 4 січня 1940 р. на базі Управління залізничного будівництва ГУЛАГу було організовано Головне Управління залізничного будівництва НКВС СРСР, а 13 вересня 1940 р. на базі Гідротехнічного Відділу ГУЛАГу – Головне Управління гідротехнічного будівництва НКВС [2].

Таким чином, у наслідок організаційних змін НКВС залишався одночасно і універсальним державним каральним органом, і органом, що здійснював всебічну охоронювальну діяльність на території країни (у складі НКВС перебували прикордонні війська, конвойні війська, місцева протиповітряна оборона, підрозділи пожежної охорони тощо), і одним з найбільш значних господарських наркоматів.

Подальша реорганізація за першим сценарієм могла надалі привести до того, що загроза кризового становища була б не тільки не усуненою, а, навпаки, перенесеною на більш високий рівень управління. Тому, ймовірно, не випадково радикальна реформа табірної системи збіглася за часом з реорганізацією НКВС як цілісної державної структури. Указом Президії Верховної Ради СРСР від 3 лютого 1941 р. НКВС було розділено на два наркомати – безпосередньо НКВС і Наркомат державної безпеки (НКДБ) [3, с. 212].

26 лютого 1941 р. була оголошена нова структура НКВС, що включала, окрім ГУЛАГу, дев'ять спеціалізованих виробничих Головних управлінь і Управлінь (Головні управління: гідротехнічного будівництва, гірничо-металургійних підприємств, залізничного будівництва, промислового будівництва, будівництва на Далекій Півночі, шосейно-дорожнього будівництва; Управління: лісової промисловості, паливної промисловості, з будівництва Куйбишевських заводів. Незабаром до них додалися Головне Управління аеродромного будівництва, що не мало спочатку у своєму складі місць ув'язнення, і Управління таборів із будівництва підприємств чорної металургії [4].

З цього переліку на територію Української РСР розповсюджували свою юрисдикцію Головне управління таборів промислового будівництва; Головне управління виправно-трудова таборів та колоній, Головне управління шосейних шляхів. На відміну від більшості інших регіонів колишнього Радянського Союзу, табори для ув'язнених на території сучасної України з'явилися в останній період існування табірної системи – на початку 50-х років ХХ сторіччя. Це пояснюється наступними причинами: по-перше, на період організації та становлення табірної системи перед нею ставилось головне завдання – розвиток мало засвоєних регіонів Далекого Сходу та Крайньої Півночі СРСР; по-друге, поява таборів для ув'язнених (так само як і поява значної кількості концентраційних таборів для німецьких військовополонених) на території України була пов'язана з необхідністю відновлення життєво важливих галузей народного господарства після Великої Вітчизняної війни [5, с. 369].

Реформа 1941 р. стала останньою на шляху еволюції системи місць ув'язнення Радянського Союзу. Надалі життя, природно, вносило свої корективи (змінювалися кількість та виробнича спеціалізація Головних управлінь, розподіл функцій між ГУЛАГом і виробничими Головними управліннями, частина функцій ГУЛАГу періодично передавалася територіальним органам; змінювався порядок розподілу засуджених між

виправно-трудовами таборами та Відділами виправно-трудових колоній і Управліннями виправно-трудових лісових колоній тощо. Але головний принцип організаційних змін – злиття виробничого і табірних комплексів у єдину табірно-виробничу ієрархічну структуру – до 1953 р. залишався незмінним.

Таким чином, можливо дійти наступних висновків. У наслідок організаційних змін з місць ув'язнення у складі ГУЛАГа залишилися виправно-трудова табори, що спеціалізувалися на виробництві продукції сільського господарства, товарів широкого споживання та рибальстві, а також всі територіальні Відділи виправно-трудових колоній і Управління виправно-трудових лісових колоній. Також до основних функцій ГУЛАГа відносилися розробка нормативних документів з режиму та охорони, централізований облік і розподіл ув'язнених, здійснення загального контролю за місцями ув'язнення (у тому числі за санітарним станом і культурно-виховною роботою).

Список використаних джерел

1. Уголовно-исполнительное право России: теория, законодательство, международные стандарты, отечественная практика конца XIX — начала XXI века: Учебник для вузов. Под ред. д. ю. н., проф. А.И. Зубкова. 3-е изд., перераб. и доп. Москва : Норма, 2006. 720 с.

2. Никита Васильевич Петров. История империи «Гулаг». URL : <http://www.pseudology.org/GULAG/Glava08.htm> (дата звернення: 14.09.2018).

3. Р. С. Мулукаев, А. Я. Малыгин, А. Е. Епифанов. История отечественных органов внутренних дел. Учебник для вузов. Москва: NOTA BENE Медиа Трейд Компания, 2005. 336 с.

4. НКВД – НКГБ СССР: февраль 1941 г. – июль 1941 г. URL : <http://istmat.info/node/38989> (дата звернення: 15.09.2018).

5. Іваньков І. В. Система таборів на території України (кінець 20-х – кінець 50-х років ХХ сторіччя). *Вісник Запорізького юридичного інституту*. 2003. №4. С. 368–374.

Івахно Тетяна Олексіївна,
студент факультету заочного,
контрактного навчання та підвищення
кваліфікації працівників Академії
Державної пенітенціарної служби

ПОНЯТТЯ ТА ОЗНАКИ ОБСТАВИН, ЩО ВИКЛЮЧАЮТЬ ЗЛОЧИННІСТЬ ДІЯННЯ

Дослідження обставин, що виключають злочинність діяння, у вітчизняній кримінально-правовій науці завжди посідало важливе місце. Традиційно велика увага приділялась необхідній обороні та крайній необхідності, певну розробку отримали проблеми затримання злочинця, згоди потерпілого, професійного і господарського ризику, виконання наказу і виконання професійних (службових) функцій, трансплантації органів людини і тканин людського тіла, медичні експерименти та ін.

Разом із тим ставало все більш очевидним, що у дослідженні обставин, що виключають суспільну небезпечність і протиправність діяння, наука підійшла до певної межі: був накопичений достатньо великий і різносторонній емпіричний матеріал, досягнуті певні результати аналітичної діяльності, визначились позиції з найбільш дискусійних проблем, висловлені аргументи якщо і не вичерпали себе, однак будувалися вони на відомих вихідних позиціях.

Одним із перших найбільш вагомих та ґрунтовних досліджень цієї проблеми стала докторська дисертація доцента кафедри кримінального права Юридичної академії ім. Ярослава Мудрого») Ю. В. Бауліна на тему: «Уголовно-правовые проблемы учения об обстоятельствах, исключающих преступность (общественную опасность и противоправность) деяния».

У дисертації автором дана як загальна характеристика обставин, що виключають злочинність (суспільну небезпечність та протиправність) діяння, так і досліджені основні питання, що стосувались окремих видів таких обставин, що були передбачені на той час у КК України (необхідної оборони, затримання злочинця та крайньої необхідності) [1, с. 11].

Для визначення поняття обставин, що виключають злочинність діяння варто звернутися до зарубіжного досвіду. Так, в кримінальному законодавстві країн романо-германської правової сім'ї до таких обставин відносять разом з необхідною обороною, крайньою необхідністю та іншими наступні, які за законодавством України, також виключають кримінальну відповідальність, але за іншими підставами (недосягнення віку кримінальної відповідальності, неосудність, невинувате спричинення шкоди і т.д.). Трохи по-іншому трактує природу даних обставин законодавство Німеччини: в нормі про необхідну оборону вказується те, що «той, хто вчиняє діяння, яке було викликане потребою необхідної оборони, вчиняє не протиправно», але з іншої сторони, «хто вчиняє протиправне діяння, в умовах виключно крайньої необхідності, діє невинувато» [2, с. 30].

В кримінальному законодавстві країн загального права, дані обставини відносяться до розряду «виправдовуючих» і виключаючих вину. За своєю юридичною сутністю, розглядувані обставини неоднакові, одні перетворюють скоєне діяння в правомірне, а інші лише виключають протиправність, тобто роблять скоєне діяння не цікавим для права.

Але воно і досі має місце в сучасному зарубіжному кримінальному праві. Так наприклад Римський Статут Міжнародного кримінального суду від 17 червня 1998 року не використовує ніде формулювання «обставина, що виключає злочинність діяння». Замість цього, в цьому документі мова йде про обставини, які звільняють від відповідальності. При цьому перелік даних обставин дуже великий [3, с. 20].

Всі обставини мають зовсім різну юридичну природу (неосудність, вимушена інтоксикація, помилка у факті...). З іншої сторони в багатьох нових кримінальних кодексах європейських держав, прийнятих за останнє десятиріччя, намітилася тенденція відомості всіх названих обставин зводити «до єдиної юридичної підстави».

Але це неозначає, що законодавству ряду європейських держав став відомий інститут обставин, які виключають злочинність діяння. Можна сказати

лише те, що наша держава опинилася в трохи вигіднішому становищі. Отже при наявності тієї або іншої обставини, яка виключає злочинність діяння, зберігаються всі ознаки відповідного складу злочину.

Проте діяння особи не може підлягати кримінально-правовій оцінці в силу наявності такої дозволюючої обставини, яка анулює протиправність спричиненої шкоди, тобто виключає формальну ознаку злочинності діяння. Але з іншої сторони, порушення умов правомірності обставини дозволяє таку шкоду розцінювати як злочину. В одній із монографій обставина, виключаючи злочинність діяння, визначалась, як вказаний в кримінальному законі привід, який виключає кримінальну відповідальність за вчинену охоронюваним інтересам шкоду [4, с. 22].

Таке виключення кримінальної відповідальності можливе при дотриманні критеріїв допустимості спричинення шкоди в рамках кожної з обставин. Але в даному визначенні є неточність, тому що кримінальне законодавство знає також інші випадки, при наявності яких виключається кримінальна відповідальність, тобто причинена об'єкту кримінально – правової охорони шкода також розцінюється як «неправомірна».

Тому визначення обставин, виключаючи злочинність діяння, як категорії кримінального права, являється першочергово важливим, тому що правильне вирішення даного питання дозволить сформулювати унікальні характеристики даної категорії кримінального права.

Для того, щоб сформулювати визначення такої обставини, необхідно відповісти на питання, що з себе представляє обставина, для виключення злочинності скоєного [5, с. 42]. Під терміном «обставина» – розуміється побічний випадок, пригода, відносини, зв'язок або щеплення стороннього діла з тим, про кого йде мова [6, с. 26].

Також деякі філологічні джерела обставину виділяють як, «явище супутне якому-небудь іншому явищу і з ним пов'язане», а також як «умову, визначаючу положення, існування кого-небудь, чого-небудь». Чи можливо застосувати філологічне визначення обставини до правового? На мій погляд так, можливо.

Тому що наявність обставини, яка виключає злочинність діяння завжди пов'язана з дією якого-небудь зовнішнього фактору. Наприклад, оборона – це контрнапад, дія, яка вчиняється в бік нападаючого, в тому випадку коли на потерпілого було вчинено напад.

Список використаних джерел

1. Пономаренко Г. О., Нікітенко О. І., Шинкаренко І. Р. та ін. Кримінальне право: навч. посібник:альбом схем. Херсон : Видавець Чуєв С.М., 2007. 208 с.
2. Лісова Н. В. Крайня необхідність як обставина, що виключає злочинність діяння : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08. Київ. 2006. 198 с.
3. Орловський Б. М. Теорія і практичні основи кримінально-правового регулювання обставин, що виключають злочинність діяння при захисті від суспільно небезпечного посягання: автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08. Запоріжжя. 2013. 20 с.
4. Гориславський К. О. Право людини та громадянина на самозахист життя і здоров'я від протиправних посягань: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.02. Донецьк. 2003. 205 с.
5. Мала енциклопедія міжнародного права. За заг. ред. проф. Ю. Л. Бошицького. НАН України, Київський університет права. Київ : Вид-во Ліра-К, 2013. 440 с.
6. Козлов А. П. Понятие преступления. Санкт-Петербург : Юрид. центр Пресс, 2004. 741 с.

Каграманян Ельміра Арсенівна,
студент 6 курсу Дніпровського
національного університету
імені Олеся Гончара

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ СЬОГОДЕННЯ ЩОДО ВІДШКОДУВАННЯ (КОМПЕНСАЦІЇ) ШКОДИ, ЗАВДАНОЇ ЗЛОЧИНОМ, У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОВАДЖЕННІ

Відповідно до ст. 3 Конституції України (в редакції від 30.09.2016 року), людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпека визнаються в Україні найвищою соціальною цінністю.

Згідно до ст. 28 Конституції України, кожен має право на повагу до його гідності. Ніхто не може бути підданий катуванню, жорстокому, нелюдському або такому, що принижує його гідність, поводженню чи покаранню. Жодна людина без її вільної згоди не може бути піддана медичним, науковим чи іншим досліддам [1].

Судова практика України в кримінальних справах, при порушенні вимог кримінально-процесуального законодавства, вирішує питання шляхом можливості компенсації моральної шкоди. До прийняття остаточного висновку про можливість компенсації моральної шкоди роз'яснює та визначає Пленум Верховного Суду України. Зокрема, в п. 2 ч. 3 Постанови №4 від 31 березня 1995 року «Про практику в справах про відшкодування моральної (немайнової) шкоди» наголошується, що відповідно до п. 10 ч. 1 ст. 56 Кримінального процесуального кодексу України (далі – КПК України) потерпілий має право на відшкодування завданої кримінальним правопорушенням шкоди в порядку, передбаченому законом [2, с. 3].

Глава 9 КПК України регламентує відшкодування (компенсацію) шкоди у кримінальному провадженні, цивільний позов – ст.ст. 127 – 130 [2, с. 4].

Особливої актуальності дана теза набуває під час пошуку додаткових можливостей захисту прав потерпілих осіб, які обмежені у своїх можливостях (стан здоров'я, інші поважні причини), що є позитивним зі сторони захисту їх

прав українським законодавством. Однак, виходячи з природи права на компенсацію моральної шкоди, в її основі лежить виключна ініціатива суб'єкта моральних, психологічних та фізичних страждань. Це пояснюється тим, що моральна шкода є явищем суто особистісним.

Відповідно до такого бачення проблеми, яка базується лише на нормах кримінально-процесуального законодавства України, частина суддів в Україні вважає та притримується думки, що у кримінальній справі може бути розглянутий лише позов про відшкодування матеріальної шкоди, заподіяної злочинцем, а позови про відшкодування моральної шкоди підлягають розгляду тільки в порядку цивільного судочинства на підставі загальної норми – Цивільного кодексу України (далі – ЦК України) з урахуванням наявності обвинувального вироку суду щодо винності у вчиненому злочині певної особи [3]. Однак, це хибна думка, бо відповідно до чинного КПК України, шкода (матеріальна та моральна), завдана кримінальним правопорушенням або іншим суспільно небезпечним діянням, може бути стягнута судовим рішенням за результатами розгляду цивільного позову в кримінальному провадженні (ч. 2 ст. 127 КПК України). При цьому, ч. 1 ст. 23 ЦК України наголошує та регламентує, що особа має право на відшкодування моральної шкоди, завданої внаслідок порушення її прав [4, с. 1].

Особливістю процедури відшкодування шкоди потерпілому внаслідок злочину є також те, що вона регулюється також цивільним правом. Згідно ч.1 ст. 1207 ЦК України шкода, завдана каліцтвом, іншим ушкодженням здоров'я або смертю внаслідок злочину, відшкодовується потерпілому або особам, визначеним ст. 1200 ЦК України, державою, якщо не встановлено особу, яка вчинила злочин, або якщо вона є неплатоспроможною [4, с. 12].

В Україні існує декілька проблем, пов'язаних з виплатою компенсацій збитків жертвам від умисних насильницьких злочинців. На сьогодні в Україні відсутній дієвий механізм такої компенсації, а також існує велика кількість кримінальних проваджень, де неможливо встановити особу злочинця. Відповідно до поставлених завдань Міністерством юстиції було напрацьовано

три законодавчі акти. Це проект Закону України «Про ратифікацію Європейської конвенції про відшкодування збитків жертвам насильницьких злочинів», проект Закону України «Про компенсацію збитків жертвам умисних насильницьких злочинів», а також проект Закону про внесення змін до Бюджетного кодексу України, який передбачає створення Державного фонду компенсації збитків жертвам злочинів [5].

Одною із основних проблем є визначення, обґрунтування, доказовість та підтвердження розміру відшкодування (компенсації) моральної шкоди в кримінальному провадженні, бо даний розмір відшкодування прямо залежить від обставин кримінальної справи та емоційно-психологічного стану потерпілої особи, її фізичні та психологічні особливості, що для кожної потерпілої особи різні. При цьому, доказами завданої моральної шкоди може слугувати покази свідків, висновки експертів, письмові докази (медичні довідки, виписки тощо). Але кожний суддя на свій розсуд та суб'єктивно оцінює вищезазначені докази при прийнятті рішення.

З усього зазначеного можна зробити висновок, що право потерпілого на відшкодування шкоди, внаслідок злочину є його невід'ємним правом в рамках кримінального процесу, що гарантується не тільки Конституцією України і КПК України, а й ЦК України. Однак це передбачається активними діями, ініціативною та активною позицією самого потерпілого.

Для вирішення цієї проблеми вимоги щодо розміру, доказовості та визначеності відшкодування (компенсації) моральної шкоди в кримінальному провадженні повинні знаходити свій вираз у складенні відповідного позову (не тільки цивільного позову) з конкретними матеріальними вимогами під час кримінального провадження, що будуть законодавчо закріплені і зрозумілі для потерпілого.

Список використаної літератури

1. Конституція України : Закон від 28.06.1996 №254к/96-ВР. База даних «Законодавство України». URL : <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр> (дата звернення: 05.11.2018).

2. Кримінальний процесуальний кодекс України : Закон від 13.04.2012 4651-VI. База даних «Законодавство України» ВР України. URL : <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#n1358> (дата звернення: 05.11.2018).

3. Курган В. В. Право на компенсацію моральної шкоди, завданої злочином: *матер. наук.-практ. Інтернет-конф.* 04.10.2011. №5. URL: http://legalactivity.com.ua/index.php?option=com_content&view=article&id=97%3A2011-10-05-04-56-14&catid=17%3A-5&Itemid=13&lang=ru (дата звернення: 05.11.2018).

4. Цивільний кодекс України : Закон від 16.01.2003 435-IV. База даних «Законодавство України». URL : <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15> (дата звернення: 05.11.2018).

5. Кістяник В. Право потерпілого від злочину на відшкодування шкоди. URL : <https://blog.liga.net/user/vkistyanyk/article/pravo-poterpilogo-vid-zlochynu-na-vidshkoduvannya-shkodi> (дата звернення: 05.11.2018).

Карелін Владислав Володимирович,
кандидат юридичних наук, доцент
кафедри кримінального, кримінально-
виконавчого права та кримінології
Академії Державної пенітенціарної
служби

ПРАВОВИЙ РЕЖИМ ЗВЕРНЕНЬ ЗАСУДЖЕНИХ НА ОКРЕМИХ ТЕРИТОРІЯХ ДОНЕЦЬКОЇ І ЛУГАНСЬКОЇ ОБЛАСТЕЙ В УМОВАХ ПРОВЕДЕННЯ ОПЕРАЦІЇ ОБ'ЄДНАНИХ СИЛ

Навесні 2014 року війська Російської Федерації (далі РФ) здійснили вторгнення на територію України. Спочатку влада РФ провела в Автономній республіці Крим незаконний референдум, за результатами якого окупувала півострів, але цього їй здалося замало і вона почала захоплення інших

адміністративно-територіальних одиниць нашої держави, результатом чого були створені на окупованій нею частині окремих районів Донецької та Луганської областей (далі ОРДЛО) так звані квазідержавні утворення «Донецька народна республіка» (далі ДНР) і «Луганська народна республіка» (далі ЛНР).

Із загостренням ситуації наша держава втратила контроль над ОРДЛО, а члени незаконних збройних формувань почали захоплювати будівлі органів державної влади та місцевого самоврядування, у тому числі органів та установ виконання покарань, управлінь юстиції, міліції (з 2015 р. національної поліції), прокуратури, суду та ін. Тобто українські правоохоронні та контролюючі органи перестали функціонувати на непідконтрольних уряду територіях. Після чого нашою державою був введений режим антитерористичної операції, який у свою чергу 2018 року переріс в операцію об'єднаних сил.

Антитерористична операція, АТО (англ. Antiterrorist operation) – система заходів, спрямованих на попередження, запобігання та припинення злочинних діянь, здійснюваних з терористичною метою, звільнення заручників, знешкодження терористів, мінімізацію наслідків терористичного акту чи іншого злочину, здійснюваного з терористичною метою.

Операція об'єднаних сил (ООС, англ. Joint forces operation) – комплекс військових та спеціальних організаційно-правових заходів українських силових структур, спрямований на протидію діяльності незаконних російських та проросійських збройних формувань у війні на сході України.

Після початку проведення АТО у квітні 2014 року органам державної влади та місцевого самоврядування, що знаходяться на підконтрольній Україні території, тимчасово була передана юрисдикція щодо територій, які знаходяться під тимчасовою окупацією РФ та незаконних збройних формувань. Тому населення зазначених територій змушене виїжджати на підконтрольну уряду територію, щоб звернутися до них.

Паралельно вищевказані органи створені в «ДНР» та «ЛНР», їх діяльність не відповідає українському законодавству, а тому є незаконною.

В установах виконання покарань на тимчасово окупованих територіях, а також у прифронтових районах залишилася значна кількість осіб, які відбувають покарання, а тому вони повинні користуватись українським законодавством щодо звернення громадян, оскільки є громадянами України.

Основні засади формування політики щодо звернень громадян закладено в основному нормативному акті нашої держави у – Конституції України 1996 року, яка визначає статтею 40, що усі мають право направляти індивідуальні чи колективні письмові звернення до органів державної влади, органів місцевого самоврядування та посадових і службових осіб цих органів, що зобов'язані розглянути звернення і дати обґрунтовану відповідь у встановлений законом строк [1].

Зокрема нормативно-правові акти, які регламентують питання звернення громадян, це:

- Закон України «Про звернення громадян» від 02.10.1996 р. № 393/96-ВР;

- Закон України «Про інформацію» від 02.10.1992 р. № 2657-XII;

- Закон України «Про доступ до публічної інформації» від 13.01.2011 р. № 2939-VI;

- Указ Президента України «Про заходи щодо забезпечення конституційних прав громадян на звернення» від 19.03.1997 р. № 241/97;

- Указ Президента України «Про додаткові заходи щодо забезпечення реалізації конституційних прав громадян на звернення» від 13.07.2002 р. №700/2002.;

- Указ Президента України «Про першочергові заходи щодо забезпечення реалізації та гарантування конституційних прав на звернення громадян до органів державної влади та органів місцевого самоврядування» від 07.02.2008 р. № 109/2008 р;

- Інструкція з діловодства за зверненнями громадян в органах державної влади і місцевого самоврядування, об'єднаннях громадян, на підприємствах, в

установах, організаціях незалежно від форм власності, в засобах масової інформації, затверджена Постановою Кабміну від 14.04.1997 р № 348.

Згідно зі ст.1 Закону України «Про звернення громадян» громадяни України мають право звернутися до органів державної влади, місцевого самоврядування, об'єднань громадян, підприємств, установ, організацій незалежно від форм власності, засобів масової інформації, посадових осіб відповідно до їх функціональних обов'язків із зауваженнями, скаргами та пропозиціями, що стосуються їх статутної діяльності, заявою або клопотанням щодо реалізації своїх соціально-економічних, політичних та особистих прав і законних інтересів та скаргою про їх порушення [2].

Стаття 5 вищезазначеного Закону зазначає, що звернення адресуються органам державної влади і органам місцевого самоврядування, підприємствам, установам, організаціям незалежно від форми власності, об'єднанням громадян або посадовим особам, до повноважень яких належить вирішення порушених у зверненнях питань. Звернення може бути подано окремою особою (індивідуальне) або групою осіб (колективне) [2].

У ст. 63 Конституції України, зазначається, що засуджений користується усіма правами людини і громадянина, крім обмежень, передбачених законом та вироком суду [1].

Законом України «Про Державну кримінально-виконавчу службу України», а саме п. 2 ч. 1 ст. 18 закріплено, що посадові та службові особи органів і установ виконання покарань, слідчих ізоляторів зобов'язані забезпечувати дотримання прав людини і громадянина, реалізацію законних прав та інтересів засуджених і осіб, узятих під варту, вимог законодавства щодо виконання і відбування кримінальних покарань [3].

У Статті 8 Кримінально-виконавчого кодексу України закріплено право засуджених звертатися відповідно до законодавства з пропозиціями, заявами і скаргами до адміністрації органів і установ виконання покарань, їх вищестоящих органів, до Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини, Європейського суду з прав людини, а також інших відповідних органів

міжнародних організацій, членом або учасником яких є Україна, до уповноважених осіб таких міжнародних організацій, суду, органів прокуратури, інших органів державної влади, органів місцевого самоврядування та об'єднань [4].

Слід зазначити, що на сьогоднішній день існує проблема нормативного врегулювання звернення засуджених громадян України в умовах проведення Операції об'єднаних сил в ОРДЛО. Немає окремих норм в кримінально-виконавчому кодексі, які б регулювали це питання. Тому слід переглянути загальні нормативні акти щодо звернення громадян, а також щодо звернення окремих категорій осіб та внести доповнення щодо них під час проведення військових дій в умовах Операції об'єднаних сил.

Список використаних джерел

1. Конституція України: Закон України від 28.06. 1996 №254к/96-ВР. База даних «Законодавство України». URL : <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр> (дата звернення: 14.05.2018).

2. Про звернення громадян» Закон України від 02.10.1996 № 393/96-ВР. База даних «Законодавство України». URL : <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/393/96-вр> (дата звернення: 14.05.2018).

3. Про державну кримінально-виконавчу службу: Закон України від 23.06.2005 № 2713-IV. База даних «Законодавство України». URL : <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/2713-15> (дата звернення: 14.05.2018).

4. Кримінально-виконавчий кодекс України: Закон України від 11.07.2003 № 1129-IV. База даних «Законодавство України». URL : <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/1129-15>. (дата звернення: 14.05.2018).

Карнаухий Євгеній Володимирович
слухач факультету заочного,
контрактного навчання та підвищення
кваліфікації працівників Академії
Державної пенітенціарної служби

ПОНЯТТЯ, ОЗНАКИ ТА ПРАВОВА ПРИРОДА БАНДИ

Як підтверджує практика, бандитизм є одним з найнебезпечніших злочинних проявів, що часто поєднаний з різного роду тяжкими та особливо тяжкими злочинами. До них належить: вбивство, розбій, захоплення заручників, вимагання, а також нанесення тілесних ушкоджень тощо. Бандитизм можна розкрити в повному обсязі, якщо вказати на різноманіття форм його проявів, а це в свою чергу впливає на складність кримінально-правової кваліфікації та доказування вини співучасників.

Стаття 257 Кримінального кодексу України визначає бандитизм як організацію озброєної банди з метою нападу на підприємства, установи, організації чи на окремих осіб, а також участь у такій банді або у вчинюваному нею нападі. Згідно пункту 17 Постанови Пленуму Верховного Суду України (далі – ППВСУ) № 13 від 23.12.2005 року «Про практику розгляду судами кримінальних справ про злочини, вчинені стійкими злочинними об'єднаннями», банда – це організована група зі зброєю, котра була створена попередньо для вчинення кількох нападів, при цьому об'єктами задоволення їх цілей стають підприємства, організації, установи чи окремі особи, або ж у їх прагненнях може бути один напад, проте із ретельною, довготривалою підготовкою [1, с. 283].

Із вищезазначеного стає зрозумілим, що насамперед, банда характеризується як озброєна злочинна група і їй притаманні ознаки організованої групи або ж злочинної організації. Цікавим є той аспект, що поміж науковців мають місце різноманітні погляди стосовно ознак, якими наділена організована злочинна група. Окремі вчені характеризують ознаки дій, які з'являються через наявності спільних інтересів, окреслених цілей [2, с. 83].

Інша група науковців привертає увагу до таких ознак, як підбір та вербування учасників, проведення завчасного планування дій із розподілом ролей між собою; здійснення заходів, котрі б приховували злочин; підготовка засобів задля реалізації злочинцями своїх намірів; налагодження групової дисципліни та контроль за виконанням вказівок організатора тощо [3, с. 25]. Деякі дослідники схильні до виділення ознак організованої групи у певному ракурсі: по-перше, банді притаманна стійкість, тобто неодноразове вчинення злочинів; по-друге, при вчиненні злочинів забезпечується реальний рольовий розподіл обов'язків; по-третє, характерна наявність так званого «общака», тобто спільних грошових надходжень; по-четверте, є підтримка кругової поруки; по-п'яте, озброєність [4, с. 362]. Тобто, всі ці ознаки характеризують банду, оскільки базовими є норми діючого законодавства, хоча у науковій літературі існує чимало інтерпретацій.

Аргументуємо висловлену думку низкою прикладів. Зокрема, Д. А. Корецький зазначає серед ознак організованих злочинних груп наявність лідера, від якого залежить встановлення ієрархії в середині групи та розподіл поміж ними ролей. На його думку, важливою залишається стійкість злочинної діяльності, закріплення норм поведіння в самій банді [5, с. 57–58].

Інший вчений В. Биков розширює характеристику банди, зосереджуючи увагу на конкретних деталях ознак. Для нього значимим залишається характер взаємовідносин у групі, наявність спеціального грошового фонду, котрим володіє лідер, даючи відповідні розпорядження. А також не слід скидати із важелів і механізм розподілу злочинних доходів групи [6, с. 7–9]. У більшості випадків групу вважають стійкою, бо вона є стабільною й згуртованою, а її учасники прагнуть до скоєння нових злочинів заради єдиного наміру – злочинного результату. Варто відзначити, що про згуртованість та стабільність організованої групи свідчить її висока ступінь організованості. А це в свою чергу залежить від майже постійного складу учасників групи, розподілу між ними ролей, тісного взаємозв'язку, а також тривалості злочинної діяльності та

дотримання внутрішньої дисципліни. Досить помітною в банді є роль організатора, його активність [7, с. 44].

Згідно ст. 257 КК України, організація озброєної банди з метою нападу на підприємства, установи, організації чи на окремих осіб, а також участь у такій банді або у вчинюваному нею нападі караються позбавленням волі на строк від п'яти до п'ятнадцяти років з конфіскацією майна. Грунтуючись на ст. 257 КК України та положеннях ППВСУ приходимо до висновку, що розглядаючи об'єктивну сторону, можна сказати про банду як певне злочинне формування, яке включає якісні ознаки – стійкість, озброєність, склад із декількох (мінімум 3) осіб, організованість та націленість на досягнення спеціальної мети – нападу на підприємства, організації, установи чи на окремих громадян. [8, с. 27]. Доцільно було б виділити такі ознаки банди, як спільність та згуртованість, адже це переконано доводить про її більшу ступінь організованості та стійкості. До речі, їй характерна ознака ієрархічності, що відслідковується через послідовне заміщення посад, від найнижчих до найвищих, згідно порядку їх підлеглих [9, с. 84].

Приміром, як наголошує В.В. Голіна, не можна зводити бандитизм до простого різновиду розбою, вбивства чи хуліганства, відкидати стійкість як ознаку банди, бо це призводить до спотворення змісту закону, вносить суперечності в правову природу цього злочину, спричиняє помилки при їх кваліфікації, внаслідок чого з'являється необґрунтованість репресій до осіб, які вчинили менш небезпечні злочини [10, с. 135].

Вчений Ю.Г. Гаврилов вказує, що стійкість та організованість банди – це насамперед, майже постійний основний склад учасників, наявність взаємозв'язку між цими особами, узгодженості в діях, сталість форм та методів, котрі застосовують злочинці для зростання кількості злочинів та тривалості існування банди. [11, с. 139].

Аналізуючи зміст ознаки стійкості банди, необхідно підкреслити характерні її елементи: попередньо створений, майже незмінний склад учасників банди; для досягнення спільної мети це об'єднання функціонує на

основі єдиного плану вчинення злочину (злочинів); здійснює розподіл ролей; спрямовує сили на узгодження дій для реалізації головної мети банди. Крім того, важливою складовою у стійкості банди слугує застосування постійних та своєрідних форм та методів злочинної діяльності; вчинення дій іншого характеру, які направлені на вирішення життєво необхідних питань, що пов'язані із існуванням банди, задоволенням потреб та виконанням поставлених перед нею цілей та завдань.

Таким чином, проведений аналіз ознак банди як спеціальної форми співучасті, дає підстави сформулювати поняття «банди» наступним чином. Банда – це згуртована, стійка озброєна злочинна група, що створена попередньо задля вчинення кількох нападів на підприємства, установи, організації чи на окремих осіб, або здійснює один напад, що вимагає ретельної та довготривалої підготовки. В цілому стає зрозумілим, що термін «згуртованість» несе вагоме смислове навантаження на відміну від поняття «стійкість» і підтверджує про тісніші міжособистісні зв'язки у злочинній групі. З наукової точки зору термін «банда» подається в різних ракурсах, має неоднозначне формулювання, і це відбувається із-за причин не врегулювання місця та змісту банди в КК України. Ось чому на сучасному етапі необхідно предметно зайнятись удосконаленням законодавчих норм щодо «банди» для більш перспективних практичних наслідків та винесення справедливих судових рішень.

Список використаних джерел

1. Постанови Пленуму Верховного Суду України у кримінальних справах Київ : Видавничий дім «Скіф», 2009. 536 с.

2. Єрмакова Т. Н. Банда и преступное сообщество (преступная организация) как формы соучастия: сравнительно-правовой анализ: дис. ... на соискание ученой степени кандидата юридических наук / Государственное образовательное учреждение высшего профессионального образования «Вятский государственный гуманитарный университет». 2009. 194 с.

3. Алексеев В. В. Понятие организованной группы. *Социальная законность*. №11. 1989. С. 25–26.

4. Фойницкий И. Я. Уголовно-правовая доктрина о соучастии. *Юридический вестник*. Том VII. Кн. I. 1991. 561 с.
5. Корецкий Д.А. Основы теории и методологии криминологического исследования тяжких преступлений, совершаемых с применением оружия: дис. ... доктора юрид. наук: 12.00.08. Москва. 1997. 314 с.
6. Биков В. Совершение преступления группой лиц по предварительному сговору. *Законность* № 3. 1999. С. 7–9.
7. Абакумова Ю. В. Вчинення злочину групою осіб за попередньою змовою, організованою групою або злочинною організацією: кримінально-правова характеристика та особливості кваліфікації. *Держава та регіони. Серія: Право*. №4. 2008. С. 42–47.
8. Вознюк А. А. Ознака озброєності банди у контексті вдосконалення кримінальної відповідальності за бандитизм. *Вісник криминологічної асоціації України*. №4. 2013. С. 27–35
9. Вознюк А. Визначення поняття «форма співучасті» та її види в теорії кримінального права. *Науковий часопис Національної академії прокуратури України*. №1. 2015. 46–56.
10. Голіна В.В. Криминологічні та кримінально-правові проблеми боротьби з бандитизмом: соціально-правове і криминологічне дослідження: монографія. Харків : Регіон-інформ, 2004. 210 с.
11. Гаврилов Ю. Г. Озброєність як ознака банди: деякі кримінально-правові та криміналістичні проблеми. *Прикарпатський юридичний вісник*. №1 (16). 2017. С. 139–144.

Картун Тетяна Володимирівна,
курсант 122 навчальної групи Академії
Державної пенітенціарної служби;
науковий керівник:

Дрижак Віктор Володимирович,
кандидат педагогічних наук, доцент,
професор кафедри педагогіки та
гуманітарних дисциплін Академії
Державної пенітенціарної служби

СОЦІАЛЬНИЙ ПЕДАГОГ ЯК СУБ'ЄКТ ЦЕНТРІВ СЛУЖБИ ПРОБАЦІЇ

Підготовка соціальних педагогів і соціальних працівників як окремий напрямок суспільної практики і самостійний вид професійної діяльності почала формуватися в Україні на початку 90-х років минулого століття, коли «Кваліфікаційний довідник посад керівників, спеціалістів і службовців» був доповнений кваліфікаційною характеристикою «спеціаліст із соціальної роботи», «соціальний педагог» та «соціальний працівник» на основі Постанови Держкомпраці. Ці посади стали еквівалентом прийнятої в світі посади «соціальний працівник» [3].

Відомо, що соціальний педагог – це фахівець з виховної роботи з дітьми, підлітками, молоддю, дорослими, який покликаний створювати сприятливі соціальні, навчально-виховні умови для розвитку і соціалізації особи; це фахівець, який зайнятий у сфері соціально-педагогічної роботи або освітньо-виховної діяльності; він організовує взаємодію освітніх і позашкільних закладів і установ, сім'ї, громадськості з метою створення в соціальному середовищі умов для соціальної адаптації і благополуччя в мікросоціумі дітей і молоді, їх всебічного розвитку [4].

Соціальний педагог – посередник між особистістю і соціумом – це психолог, який розуміє дитину, знає її вікові та індивідуальні особливості; це координатор, який регулює вплив педагогів (учителів-предметників, педагогів-організаторів, педагогів додаткової освіти), батьків, учнівського колективу,

соціуму (підліткова субкультура, громадські об'єднання та організації, дитячі позашкільні творчі колективи) на дитину [5].

У травні 2009 року в столиці Данії м. Копенгагені, де проходила XVII міжнародна конференція, на якій було представлено соціальних педагогів із 44 країн, її учасники прийняли рішення про заснування професійного свята – міжнародного дня соціального педагога, яке відтоді щороку відзначається 2 жовтня. У міжнародний день соціального педагога у різних країнах світу проводяться тематичні заходи, головним чином, професійні конференції, форуми, симпозіуми, науково-практичні семінари. На них обговорюються найрізноманітніші теми соціального плану, скажімо такі, як: підвищення ролі сім'ї в розвитку соціуму; духовно-моральна культура і соціально-політичний потенціал сучасного суспільства; здоровий спосіб життя і проблеми виховання молоді; соціальні конфлікти і методи їх подолання тощо. Як показав досвід відзначення міжнародного дня соціального педагога в Україні у попередні роки, активними учасниками свята є вищі навчальні заклади, що безпосередньо готують соціальних працівників, серед заходів яких, є науково-методичні ігри, майстер-класи, тренінги та науково-практичні семінари, а самі студенти готують капусники і концерти [2]. Незважаючи на те, що міжнародний день соціального педагога став відзначатися зовсім недавно, значення, яке несуть для суспільства соціальні педагоги, неможливо виміряти ніякими показниками. «Багато успішних людей, які раніше вважалися важкими підлітками, що займають в суспільстві свої гідні місця, часто згадують своїх наставників теплими словами, відчуваючи до них почуття глибокої поваги» [1].

На сьогодні професія соціального педагога затребувана і виділена в окрему категорію системи освіти. Соціальні педагоги входять у викладацькі склади більшості навчальних і виховних закладів. Їх робота часто нагадує роботу психолога, але це відбувається тому, що вони тісно співпрацюють, адже робота з важкими підлітками вимагає особливого, тонкого підходу. Внутрішній світ так званих «важких» дітей, як правило, відчуває глибокі травми. Вони можуть бути пов'язані як з сімейними негараздами, так і з цілою масою інших

факторів. Виявити проблему і підібрати метод її подолання досить непросто, адже діти, як правило, замикаються в собі. Знайти ключик, який відкриє і звільнить молоду людину від цих абсолютно зайвих проблем і є те, заради чого вони обрали цей нелегкий шлях [1]. Представники цієї професії, забезпечують соціальний розвиток і виховання дитини, її орієнтацію на соціальні цінності, норми і правила поведінки в суспільстві, в якому дитина зможе реалізовувати себе як особистість.

Проблемні діти, підлітки, молодь завжди викликали з боку освітньої системи підвищену увагу і особливі підходи. Нерідко ця увага виявлялася своєчасним явищем і дозволяла домагатися позитивних результатів. Зняти з дитини клеймо «важкого» підлітка – це надзвичайно тяжка праця, що вимагає від педагога глибокого розуміння, любові і турботи про внутрішній світ свого підопічного [1].

Свідченням цього є те, що сьогодні соціальні педагоги працюють у різних соціальних інституціях: у школах, інтернатах, дитячих будинках, притулках, центрах реабілітації і соціальних службах, центрах служби пробації і здійснюють соціально-педагогічний патронаж здобувачів освіти, колективу та мікрогруп, осіб, які потребують піклування чи перебувають у складних життєвих обставинах, клієнтів пенітенціарної системи. Оскільки, про роботу соціального педагога загалом написано дуже багато, то нашу увагу спрямуємо на деякі аспекти його роботи в центрах служби пробації України.

Національна пробація складається з трьох видів пробації, що обумовлені особливостями правового статусу осіб (суб'єктів пробації) в системі правосуддя: досудова пробація, наглядова пробація, пенітенціарна пробація.

Досудова пробація застосовується на етапі судового провадження щодо осіб, обвинувачених у вчиненні злочину, та полягає у складанні досудової доповіді – письмової інформації, що характеризує особу обвинуваченого. Підставою для застосування досудової пробації є письмовий запит суду до органу пробації про надання досудової доповіді обвинуваченого.

Наглядова пробація – це здійснення наглядових та соціально-виховних заходів щодо: засуджених до покарань у виді позбавлення права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю; осіб, яким покарання у виді обмеження волі або позбавлення волі на певний строк замінено покаранням у виді громадських робіт або виправних робіт; осіб, звільнених від відбування покарання з випробуванням, звільнених від відбування покарання вагітних жінок і жінок, які мають дітей віком до трьох років; направлення засуджених до обмеження волі для відбування покарання до виправних центрів. Підставою для застосування наглядової пробації є відповідні судові рішення (вирок суду, ухвала суду) або акт про помилування, яким покарання у виді позбавлення або обмеження волі замінено на більш м'яке.

Соціально-виховна робота в системі пробації – це сукупність заходів, що проводяться за індивідуальним планом роботи із засудженим з урахуванням оцінки ризиків вчинення повторних кримінальних правопорушень та передбачає диференційований підхід під час надання консультативної, психологічної та інших видів допомоги; сприяння працевлаштуванню; залучення до навчання; участь у виховних заходах та соціально корисній діяльності; проведення індивідуально-профілактичної роботи (кейс-менеджмент або індивідуальне ведення справи).

Пенітенціарна пробація – це підготовка осіб, які відбувають покарання у виді обмеження волі або позбавлення волі на певний строк, до звільнення з метою трудового і побутового влаштування таких осіб після звільнення за обраним ними місцем проживання. Заходи пенітенціарної пробації здійснюються органом пробації за місцем, яке обрав засуджений для проживання після звільнення. Особливим видом пробації є пробація щодо неповнолітніх (ювенальна пробація). Законом України «Про пробацію» визначаються особливості пробації щодо неповнолітніх. Зауважимо, що у спрямуванні заходів пробації щодо неповнолітніх робиться акцент на: забезпечення їх нормального фізичного і психічного розвитку; профілактику агресивної поведінки; мотивацію позитивних змін особистості; поліпшення

соціальних стосунків. Досудова доповідь про обвинуваченого неповнолітнього додатково повинна містити: інформацію про вплив криміногенних факторів на поведінку; рекомендації щодо заходів, спрямованих на мінімізацію ризику вчинення повторних кримінальних правопорушень. Соціально-виховна робота із неповнолітніми засудженими може проводитися із залученням батьків або їх законних представників.

Отже, заходи пробації реалізуються у взаємодії з органами і службами у справах дітей, спеціальними установами та закладами, які здійснюють їх соціальний захист і профілактику правопорушень. Пробаційні програми щодо засуджених неповнолітніх реалізуються разом із центральним органом виконавчої влади, що формує державну політику у сфері соціальної політики.

Список використаних джерел

1. Бірюкова М. С. Зміст та структура професійної діяльності соціального педагога. URL : osvid-loippo.at.ua/statti/birukova.doc (дата звернення: 14.10.2018).

2. Мельник Ю., Шаргородська С. Соціальний педагог та його професійна діяльність. *Психологічна газета*. 2008. №4.

3. Методика планування діяльності соціального педагога в загальноосвітньому навчальному закладі. URL : www.educationua.net/silovs-1293-5.html (дата звернення: 15.10.2018).

4. 2 жовтня – Міжнародний день соціального педагога. URL : <https://pageofsocialteachers.blogspot.com/2017/10/2.html> (дата звернення: 15.10.2018).

5. Сторінка соціального педагога. URL : <http://schoolsumy2.klasna.com/uk/site/storinka-sotsialnogo-peda.html> (дата звернення: 15.10.2018).

*Кернякевич-Танасійчук Юлія
Володимирівна,*

кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри кримінального права
Прикарпатського національного
університету імені Василя Стефаника

ПИТАННЯ КРИМІНАЛЬНО-ВИКОНАВЧОЇ ПОЛІТИКИ У ПРАЦЯХ ВИДАТНИХ ПИСЬМЕННИКІВ ТА МИСЛИТЕЛІВ

Дослідження питання історії становлення та розвитку кримінально-виконавчої політики не можуть ґрунтуватися лише на офіційних документах, нормативно-правових актах. Слід також аналізувати трактати, твори тощо видатних мислителів та письменників свого часу, які займали активну громадську позицію та висловлювали авторські міркування щодо покарання, його мети та умов відбування у своїх працях та літературних шедеврах.

Як зазначає О.В. Козаченко, українська класична література в цілому характеризується гуманістичним ставленням до осіб, які вчинили злочин, вказуючи на те, що надлишкова жорстокість відповідальності в цілому не відповідає українському менталітету, який відзначається шанобливим ставленням до особи, навіть за умови вчинення нею злочину [1, с. 346].

Т.Г. Шевченко ставив людину в центр буття, вимагаючи здійснення її захисту, в тому числі кримінально-правовими засобами. Противник кріпацтва, він вимагав його скасування, відповідальності панів за нелюдське ставлення до кріпаків, засуджував тих, хто принижує беззахисних, зневажає людську гідність, знущається, кривдить, обманює, тих, хто примушує іншу людину страждати, спричиняє їй душевні та фізичні муки [2, с. 93]. До прикладу, доля ліричного героя – ув'язненого зображена у циклі поезій Т. Г. Шевченка «В казематі».

Показовою в руслі «тюремної» літератури є постать І. Я. Франка (цикл «Тюремні сонети», «В тюремнім шпиталі» та інші), який став автором першої спроби тюремного «живописання» [3, с. 296]. Крім того, у повісті І. Я. Франка «На дні», головний герой якої Андрій, потрапивши до «казні», здивований

умовами перебування там людей, йдеться про необхідність забезпечення гуманістичного спрямування покарання, яке не повинно бути направленим на створення нелюдських умов особам, які його відбувають [1, с. 346].

«В'язничні» мотиви присутні і в творчості Лесі Українки, зокрема, в її оповіданні «Помилка (Думки арештованого)».

На початку ХХ століття тематика покарання та ув'язнення відстежувалася у прозі В. К. Винниченка («Дим», «Суд», «Темна сила»), О. Ю. Кобилянської («Лист засудженого на смерть вояка до своєї жінки»), М. М. Коцюбинського («Невідомий», «Persona grata», «На віру»), А. Ю. Тесленка («В тюрмі») тощо.

Слід зауважити, що поняття «тюремна література» у ХХ століття набуло особливої дефініції, коли «топос» тюрми став досить поширеним явищем серед переслідуваної більшовицьким режимом і в подальшому ув'язненої (найчастіше знищеної) інтелігенції [3, с. 296], серед представників якої можемо назвати: В.К. Винниченка, Г.М. Косинку, В.С. Стуса, Н.В. Суровцову, твори яких і відображали «відчуту ними на собі» тюремну та виправно-трудова політику держави.

Крім питань кримінально-виконавчої політики, моральних та психологічних аспектів відбування покарань, предметом дослідження також були педагогічні основи організації процесу виконання-відбування покарань, яким присвячені праці українських радянських письменників та педагогів – А. С. Макаренка та В.О. Сухомлинського.

Центральною ідеєю педагогічної системи А.С. Макаренка було виховання в колективі і через колектив [4, с. 10], яку він безпосередньо застосовував до неповнолітніх засуджених, перебуваючи на посаді начальника трудової колонії ім. Ф. Дзержинського для неповнолітніх злочинців і безпритульних (м. Харків), на яку він був призначений у 1927 році.

Слід зазначити, що методика здійснення виправного впливу на засуджених, розроблена А. С. Макаренком, не втрачає своєї актуальності і

сьогодні, а тому може бути застосована на практиці у сукупності з новітніми засобами педагогічного впливу на неповнолітніх у процесі виконання покарань.

Список використаних джерел

1. Козаченко О. В. Духовні засади сучасного кримінально-правового впливу в українській класичній літературі. *Наукові праці НУ ОЮА*. 2013. С. 342–351.

2. Фріс П. Л. Кримінально-правова політика Української держави: теоретичні, історичні та правові проблеми. Київ : Атіка, 2005. 232 с.

3. Цебрик О. Є. «В'язничні» мотиви в українській літературі ХХ століття. *Науковий вісник МНУ імені В. О. Сухомлинського. Філологічні науки (Літературознавство)*. 2015. № 2 (16). С. 296–300.

4. С. Я. Харченко, О. Л. Караман, Н. П. Краснов.а Пенітенціарна педагогіка : наук.-метод. посіб. для студ. вищ. навч. закл. Луганськ : Вид-во ДЗ «ЛНУ імені Тараса Шевченка», 2011. 329 с.

Кім Аліна Володимирівна,
курсант 2 курсу факультету пробації
Академії Державної пенітенціарної
служби;

науковий керівник:

Шамрук Наталія Борисівна
кандидат юридичних наук, доцент
кафедри адміністративного, цивільного
та господарського права і процесу
Академії Державної пенітенціарної
служби

ОСОБЛИВОСТІ СТАНОВЛЕННЯ ТА РОЗВИТКУ СЛУЖБИ ПРОБАЦІЇ В УКРАЇНІ

Україна, як демократична держава має забезпечити належний захист прав і свобод людини та громадянина. Невід'ємною частиною цього процесу є удосконалення та підвищення якості й ефективності діяльності органів

виконавчої влади. Одним із головних органів виконавчої влади є орган пробації. Але у зв'язку з тим, що відносно недавно, лише в січні 2017 року, були створені уповноважені органи з питань пробації, більша частина українського суспільства ще не розуміє суті та призначення органу пробації.

В Законі України « Про пробацію» від 5 лютого 2015 року вказано в статті 2, що «орган пробації – це центральний орган виконавчої влади , що реалізує державну політику у сфері пробації.» В свою чергу «пробація – це система наглядових та соціально-виховних заходів, що застосовуються за рішенням суду та відповідно до закону до засуджених, виконання певних видів кримінальних покарань, не пов'язаних з позбавленням волі, та забезпечення суду інформацією, що характеризує обвинуваченого» [1].

Зрозуміло, що «пробація» (з латинської «probatio») - перекладається «випробування» або «віддавати під нагляд». З цього виходить, що орган пробації наглядає за правопорушниками, але це не єдине завдання, яке виконує цей орган. В різних країнах світу служба пробації виконує схожі функції, завдання, ставить схожі цілі, тощо, але все ж таки кожна з них має свої особливості. І саме серед цих особливостей можна знайти ще один вірний шлях удосконалення функціонування органів пробації в Україні.

Наприклад одним із завдань , які виконує Служба пробації та медіації в Чехії є те, що вони займаються не тільки засудженими, але й потерпілими. Вони намагаються відновити у потерпілого відчуття захищеності . Також у них використовується таке цікаве поняття як «медіація», що в перекладі з англійської «mediation» означає «посередництво». Медіація – це вид альтернативного врегулювання спорів, метод вирішення спорів із залученням посередника (медіатора), який допомагає сторонам конфлікту налагодити процес комунікації і проаналізувати конфліктну ситуацію таким чином, щоб вони самі змогли обрати той варіант рішення, який би задовольняв інтереси і потреби усіх учасників конфлікту. Це поняття вживається не лише у Службі пробації та медіації Чехії, але і в органах пробації Латвії та Словенії [2;

3]. Тому варто звернути увагу на цей спосіб вирішення конфліктів, який не потребує судового рішення.

Також в багатьох країнах-членах Європейського Союзу органи пробації виконують таке завдання як надання допомоги не тільки правопорушнику, але і його сім'ї із метою підтримки та покращення сімейних відносин. Оскільки не тільки засуджений проходить через психологічний тиск, а і члени його сім'ї, особливо діти. Варто уділяти цим дітям більше уваги, адже вони можуть стати в майбутньому такими самими правопорушниками як і їх родичі через проблеми в сімейних відносинах.

Немало важливими в діяльності органів пробації є їх принципи, адже вони тісно пов'язані з офіційною місією цього органу. В частині 1 статті 5 Закону України «Про пробацію» вказано перелік принципів [1], проте його, на нашу думку, варто було б доповнити принципом реалізму. Так, для багатьох країн Європи є такий спільний принцип для служб пробації як принцип реалізму, який в нас відсутній. Він полягає у встановленні реальних цілей спільно з клієнтом, виходячи з його конкретної ситуації, та його підготовки до труднощів, на які йому доведеться наразитись внаслідок скоєного правопорушення. Цей принцип є важливим, оскільки якщо працівник пробації ставить недосяжні цілі та обіцяє клієнту неможливе, пізніше це може призвести до того, що правопорушник не буде вірити в справедливість та чесність роботи нинішньої правової системи та системи органів державної влади.

Служба пробації та медіації в Чехії має використовувати такі важливі принципи як прозорість та мотивація [4]. Принцип прозорості полягає у представленні звіту до відповідних органів про перебіг роботи з правопорушником, та надавати клієнтам інформацію про обставини в яких вони опинились у результаті вчиненого ним правопорушення та перспективи вирішення цієї проблеми. В свою чергу принцип мотивації забезпечує участь правопорушника в усуненні або виправленні наслідків їх делікту. Це дає зрозуміти засудженому на скільки його протиправні дії шкодять суспільству. Завдяки цьому принципу клієнт набуває нових навичок та знань, що надають

йому змогу не конфліктувати з законом у подальшому майбутньому. Тобто принцип мотивації дає змогу та поштовх для правопорушника змінити модель своєї поведінки у кращу сторону .

Тому можна сказати, що сучасні українські органи пробації та їх правова база розвинені на достатньому рівні, але все ж таки є елементи якими варто доповнити цю систему.

1. Поширення такого процесу як медіація. В Україні медіація також існує, але вона не так поширена і більшість українського суспільства навіть не знають такого поняття. Цей спосіб вирішення конфліктів має достатньо переваг , оскільки не потребує звернень до суду, не займає так багато часу, як судовий процес, знижує вартість процесу вирішення спору, має конфіденційний характер тощо.

2. Органи пробації повинні займатися не лише засудженими, але й їх сім'ями та постраждалими. На це варто звернути увагу, адже не тільки правопорушник потребує цієї допомоги, але і його сім'я та постраждалий, якому він завдав шкоди. Постраждалому потрібна ця допомога для повернення впевненості у захищеності та віри в справну роботу органів державної влади. Сім'я правопорушника зазнає не менше психологічного тиску, в особливості діти. На них дуже важливо звертати увагу, адже вони українське майбутнє. Саме через проблеми взаємовідносин в таких сім'ях діти можуть піти по тому ж шляху, що і їх родичі. І яке ж тоді майбутнє може чекати Україну?

3. Введення принципу прозорості, реалізму та мотивації. Принцип прозорості необхідний для того аби органи пробації виконували свою роботу добросовісно і підтверджували це своїми звітами, які відправлятимуться для перевірки у відповідні органи. Також цей принцип передбачає надання необхідної для правопорушника інформації в межах можливостей працівника пробації. Принцип реалізму є не менш важливим, адже обманюючи своїми ілюзіями клієнтів, вони роблять лише гірше, оскільки засуджений перестане вірити у справедливість та добросовісність роботи органів державної влади, що не коректно і не правильно пояснили обставини в яких він знаходить і дали

зайву та марну надію на кращий результат. Принцип мотивації потрібен для кращого розуміння засудженим яку шкоду для суспільства та для окремих осіб приносить його протиправне діяння, оскільки наслідки цього діяння, при введенні такого принципу, засуджений має виправити сам. Принцип мотивації так називається не просто так, адже він дає поштовх правопорушнику змінити модель своєї поведінки на кращу і в майбутньому не конфліктувати із законом.

Розвиток органів пробації в Україні важливий, бо вона виконує такі важливі функції, як:

- забезпечення безпеки суспільства (громади) шляхом запобігання вчиненню правопорушень;

- надання суду інформації, що характеризує обвинувачену особу для прийняття справедливого рішення (складення досудової доповіді);

- організація виконання покарань, не пов'язаних з позбавленням волі;

- нагляд: контроль за особою, яка вчинила правопорушення, а також допомога, спрямована на підтримку такої особи в суспільстві (консультації, мотивування до змін, сприяння у вирішенні проблемних питань):

- допомога особі, яка готується до звільнення з місць позбавлення волі, в адаптації до життя в суспільстві тощо.

Отже, якщо вище зазначені вимоги будуть введені, то вона зможе активно брати участь у формуванні загального майбутнього в Україні.

Список використаних джерел

1. Про пробацію: Закон України від 5 лютого 2015 року № 160-VIII. Дата оновлення: 01.01.2018. URL : <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/160-19> (дата звернення: 26.10.2018).

2. Ягунов Д. Служба пробації: концепція, засади діяльності, організаційна структура: Конспект лекцій. Одеса : ОРІДУ НАДУ, 2006. 76 с.

3. Європейські правила апробації: Рекомендація Комітету Міністрів Ради Європи від 20 січня 2010 р. URL : <https://sites.google.com/site/probationofficerru/home/novosti/opytdrugih-stran> (дата звернення: 26.10.2018).

4. Пробація та служби пробації в країнах – кандидатах у члени ЄС. За ред. А. Кальмтоута, Дж. Робертс, С. Віндінг. Київ : Атіка, 2005. 448 с.

Койло Юлія Василівна,

студент Навчально-наукового інституту
права Сумського державного
університету

науковий керівник:

Маланчук Петро Михайлович,

кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри кримінально-правових
дисциплін Навчально-наукового
інституту права Сумського державного
університету

КРИМІНАЛІСТИЧНА ХАРАКТЕРИСТИКА ВБИВСТВА ПРИ ВІДСУТНОСТІ ТРУПА

На сьогоднішній день злочинна діяльність прогресує досить швидкими темпами. Науковці-криміналісти мають цілу низку напрацювань, які включають у себе як теоретичні положення, так і практичні рекомендації в даній сфері, що пов'язані з розкриттям та проведенням розслідувань убивств за окремими криміналістичними критеріями.

Проте останнім часом все більш значного поширення набувають злочини, що пов'язані зі зникненням особи (замасковані вбивства). Слід зауважити, що в Україні даній проблематиці приділено недостатньо уваги. Актуальність теми обраного дослідження зумовлена необхідністю проведення поглибленого комплексного наукового розроблення нових положень та рекомендацій щодо розслідування вбивств при відсутності трупа.

Наразі в розшуковій та слідчій практиці виділяють дві категорії вбивств: 1) вчинені в умовах очевидності; 2) вчинені в умовах неочевидності. Сутність останньої категорії полягає в вчиненні вбивства саме з подальшим

приховуванням особи та знищення слідів (досить часто безпосередньо трупа потерпілого). Вбивства, вчинені в умовах неочевидності потребують особливого підходу дослідження даного питання через мінімальну кількість інформації, а в окремих випадках за її повної відсутності. Результати опитування слідчих Національної поліції України стверджують про недосконалість існуючих положень та законодавства в даній сфері. Так, наприклад, розслідування злочинів даного характеру потребує зна знань як кримінального та кримінально-процесуального законодавства, так і наук криміналістики, кримінального й кримінально-процесуального права.

Наразі доведено, що саме глибинне розслідування вбивства на початковому етапі гарантує більш успішне подальше проведення справи та розкриття її. Дослідження показало, що існують значні недоліки при здійсненні перевірок щодо фактів зникнення громадян. За даними, наведеними О.Ю. Булукувим, з 400 вивчених розшукових проваджень огляд місця проживання зниклого здійснювався у 320 випадках (80%), у 228 випадках (57%) огляд здійснювався без детального опису місця огляду і без участі фахівця, а у 80 випадках (20%) огляд не здійснювався взагалі [1].

Слід додати, що досить часто даних для припущення про вбивство особи, що зникла безвісті, є недостатньо, для цього слідчий має перевірити можливе місцезнаходження постраждалого. Це може бути місце роботи (чи не стала людина жертвою виробничого травматизму), ізолятори тимчасового затримання, відділення поліції (у разі скоєння особою правопорушення), морги, лікарні чи медичні витверезники, військовий комісаріат, робота в іншій місцевості, родичі та друзі, де може перебувати тимчасово розшукувана особа.

Варто відмітити, що при дослідженні вбивств в умовах неочевидності (часом, глибокої латентності), які вчиняються з подальшим приховуванням особи потерпілого, необхідно віддати належне всім (без винятку) елементам криміналістичної характеристики вбивства. Дане поняття охоплює систему взаємопов'язаних та узагальнених ознак дослідження вбивства, що проявляється у вигляді способів, механізмів, обстановки вчинення

правопорушення, осіб вбивці та постраждалого, а також інших аспектах даного злочину, відомості про які є важливими для практичного вирішення завдань кримінального судочинства під час провадження у кримінальних справах про вбивства.

До комплексу елементів даної характеристики слід віднести наступне:

- спосіб вчинення вбивств (часто даний елемент дозволяє висунути версії як щодо самого вбивства, так і щодо мотивів його, та може вказувати на особу злочинця);

- спосіб приховування вбивств (дані дії підозрюваного, як правило, мотивовані прагненням вбивці приховати сліди скоєного злочину та уникнути відповідальності);

- час та місце вчинення злочину (наведені компоненти криміналістичної характеристики вбивства дозволяють встановити причинно-наслідкові зв'язки між всіма елементами характеристики, а також сприяють встановленню безлічі обставин, які є сприяючими для подальшого розслідування злочину);

- типова «слідова картина» (система відомостей про типові сліди, що були залишеними вбивцею на місці вчинення злочину, також мають безперечно немалий вплив для більшої транспарентності картини проведеного дослідження);

- характеристика особи злочинця та потерпілого.

Особливого вивчення потребує саме остання категорія, так як вона є ключовою, а часом вирішальною при розкритті справ даного характеру. Необхідно звернути увагу на той факт, вбивця, як правило, володіє рядом специфічних ознак, особливостей темпераменту, характеру й навичок, які досить часто розкривають мотиви скоєного злочину. Як свідчить практика, найбільше число вбивств скоюють чоловіки (приблизно 93%), як правило, у віці 30–45 років. Серед них в більшості випадках, вбивства були вчинені родичами, товаришами, що перебували в конфліктних відносинах з потерпілим (70 %). Ситуації даного характеру найчастіше були зафіксовані ввечері (19–23 год.), як правило тіло постраждалого знищувалося або того ж дня, вранці, або ж

протягом 1–2 днів [3]. Саме тому, як вже було наведено раніше, оперативність проведення дослідження на початковому етапі розслідування часом є найважливішим елементом успішного розкриття справи.

Особливою категорією в криміналістичній характеристиці вбивств є особа потерпілого, тому слід уважно й детально проводити оцінку всіх аспектів при вивченні жертви. Помітною категорією потерпілих є особи, які є найменш захищені фізично й морально (люди літнього віку, діти, у тому числі немовлята та підлітки), причиною вбивств є мотиви сексуального характеру, хуліганські дії, помста, а також досить часто – це заволодіння чужим майном. Іншою категорією є люди, до обов'язку яких входить охорона громадського порядку, матеріальних цінностей (тобто злочини відбуваються з метою подальшим заволодінням майна). Окремою категорією є особи, що займаються бізнесом, політикою, нелегальною та протизаконною діяльністю. Взаємозв'язок особа-потерпілий повинен бути досить ретельно досліджуваним, адже характер відносин, мотиви злочину досить часто дають можливість висунути версії щодо вбивства саме мотивованою віктимною поведінкою жертви.

Можна резюмувати, що в процесі розкриття злочинів за відсутності трупа останніми роками виявлено ряд недоліків: велика кількість невпізнаних трупів не введена в дактилоскопічні картотеки оперативно-довідкових обліків (дана ситуація зумовлена непрофесійним отриманням відбитків пальців жертв); недосконалість системи ідентифікації особи через несвоєчасне надходження обліково-реєстраційних документів щодо безвісно зниклого громадянина, або ж неякісна обробка документації через некомпетентність працівників розшукових органів; відсутність індивідуальних ознак та особливих прикмет при здійсненні реєстрації безвісно зниклих громадян.

Таким чином на основі проведеного аналізу можна зробити висновок, що в криміналістичній характеристиці вбивств за відсутності трупа всі елементи даної категорії є важливими при проведенні розслідувань та розкритті злочину, крім того комплексність та системність підходу є ключовими для успішного завершення справи. Нівелювання окремими елементами характеристики та

пріоритетність інших свідчить про некомпетентність слідчих органів та неефективність процесу розслідувань.

Список використаних джерел

1. Булулуков О. Ю. Криміналістична характеристика вбивств при відсутності трупа. *Використання досягнень науки і техніки у боротьбі зі злочинністю*: матеріали наук.-практ. конф. (Харків 19 листопада 1997 р.) Харків. Право. 1998. С. 109–111.

2. Волобуєв А. Ф. Криміналістика: навч. посіб. Київ : «КНТ», 2011. 54 с.

3. Горбачевський В. Я. Особливості досудового розслідування за фактами безвісного зникнення осіб. *Юридичний часопис Національної академії внутрішніх справ*. 2014. № 2. С. 185–201.

4. Іщук Д. О. Стан наукових досліджень проблем розслідування вбивств, пов'язаних із безвісним зникненням особи. *Науковий вісник Національної академії внутрішніх справ*. 2016. № 2. С. 213–228.

5. Когутич І.І. Криміналістика: курс лекцій. Київ : Атіка, 2008. 888 с.

6. Пясковський В.В. Криміналістика у питаннях і відповідях: навч.посіб. Київ : Центр учбової літератури, 2015. 544 с.

7. Шепітько В. Ю. Криміналістика: підручник. 5-те вид. переробл. та допов. Київ : Ін Юре, 2016. 464 с.

Конопля Юрій Миколайович,
студент юридичного факультету
Академії Державної пенітенціарної
служби;

науковий керівник:

Дрижак Віктор Володимирович,
кандидат педагогічних наук, доцент,
професор кафедри педагогіки та
гуманітарних дисциплін Академії
Державної пенітенціарної служби

ПРО ОСОБЛИВОСТІ ОРГАНІЗАЦІЇ НАУКОВО-ДОСЛІДНИЦЬКОЇ РОБОТИ ЗДОБУВАЧІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ У ЗАКЛАДІ ВИЩОЇ ОСВІТИ ЗІ СПЕЦИФІЧНИМИ УМОВАМИ НАВЧАННЯ

На виконання Постанови Кабінету Міністрів України від 21 жовтня 2015 року № 1111-р «Про утворення Академії Державної пенітенціарної служби», навчальний заклад зі специфічними умовами навчання, який мав назву Чернігівський юридичний коледж Державної пенітенціарної служби України, шляхом реорганізації перетворився на Академію Державної пенітенціарної служби (далі – Академія) і став повноправним суб'єктом наукової діяльності, оскільки згідно статті 4. Закону України від 26 листопада 2015 року № 848-VIII «Про наукову та науково-технічну діяльність» суб'єктами наукової діяльності є: наукові працівники, науково-педагогічні працівники, аспіранти, ад'юнкти і докторанти, інші вчені, наукові установи, університети, академії, інститути, музеї, інші юридичні особи незалежно від форми власності, що мають відповідні наукові підрозділи, та громадські наукові організації [1].

З моменту створення Академії питанню організації наукової роботи була приділена особлива увага. Проте, специфічні умови навчання, які застосовуються у Академії, суттєво впливають на функціонування практично всіх підрозділів закладу вищої освіти. Не виключенням є і організація науково-дослідницької роботи як складової наукової діяльності загалом, яка має свої певні особливості.

Оскільки Академія, окрім того, що є вузом зі специфічними умовами навчання, є відомчим вузом, (належить до Міністерства юстиції України), тому тематика, зміст та система науково-дослідницької діяльності в більшій мірі спрямовані на вирішення проблем, задоволення інтересів свого відомства.

Зокрема, як приклад, можна розглянути процес створення у 2015 році в Україні служби пробації, як нового суб'єкта пенітенціарної системи, який хоч і є досить дослідженим за кордоном, для нашої науки є явищем новим, і потребує аналізу та проведення ґрунтовних наукових досліджень щодо визначення його ефективності, пошуку раціональних шляхів підвищення результативності, розширення категорій клієнтів тощо. Наразі Академія стала ініціатором проведення низки наукових досліджень різного рівня в плані організації роботи служби пробації.

В Академії науково-дослідницька діяльність здобувачами вищої освіти організована системно і проводиться на декількох рівнях.

Здобувачі вищої освіти, які навчаються на першому (бакалаврському) рівні, по-перше, залучені в Академії до роботи в предметних гуртках. У закладі функціонує 10 кафедр і на всіх їх створені предметні гуртки, до яких залучаються студенти, курсанти та слухачі 1–4 курсів. Як правило, до складу гуртків входять здобувачі вищої освіти того курсу, на якому вивчаються дисципліни, що викладаються науково-педагогічними працівниками кафедри. Учасники гуртків утворюють курсантське (студентське) наукове товариство. Очолює цю роботу проректор з наукової роботи.

По-друге, здійснюється підготовка курсантських (студентських) конкурсних робіт. Щороку на початку жовтня оголошується конкурс науково-дослідницьких робіт, і як мінімум, 2–3 курсанти (студенти) від кафедри беруть участь у їх підготовці. У кінці лютого – на початку березня конкурсна комісія Академії визначає переможця, призерів та розподіляє місця між іншими учасниками конкурсу. Для навчального закладу вже стало традицією направляти кращі роботи на Всеукраїнські конкурси, де роботи наших учасників не рідко займають призові місця.

По-третє, участь здобувачів вищої освіти в науково-практичних конференціях, семінарах, дискусійних майданчиках, брифінгах тощо.

Особливо популярними серед курсантської (студентської) молоді є науково-практичні семінари, присвячені професійним святам та ювілейним датам, проблемам діяльності органів та установ Державної кримінально-виконавчої служби, юридичних інституцій. На такі семінари, крім звичайно, науково-педагогічних працівників кафедр закладу вищої освіти, запрошуються як курсанти (студенти) молодших курсів, так і старших, які є активними учасниками – виступаючими, доповідачами.

Якщо науково-практичний семінар носить більш практичний, ніж теоретичний характер, досить часто гостями та учасниками семінарів є практичні працівники слідчого ізолятора, виправних колоній, центрів служби пробації, управління юстиції, служби зайнятості населення тощо. Залучення курсантів (студентів) молодших курсів спеціально планується для того, щоб унаочнити процес залучення саме курсантської (студентської) молоді до науково-дослідницької діяльності в Академії.

По-четверте, декілька років поспіль курсантсько-студентське наукове товариство під керівництвом науково-педагогічних працівників науково-дослідного центру проводить інтелектуально-науковий конкурс: «Курсантсько-студентська весна», на якому команди з декількох закладів вищої освіти, між якими укладено угоду про співпрацю, змагаються за звання найкращої в плані наукової, інтелектуальної, мовної компетентностей серед рівних.

По-п'яте, виконання курсантами (студентами) курсових робіт, підготовка рефератів, доповідей, тез, які друкуються в академічних збірках.

Здобувачі вищої освіти на 2-му (магістерському) рівні займаються більш складними і відповідальними елементами науково-дослідницької діяльності, оскільки освітній процес, який спрямований на здобуття освітнього ступеня магістра, закінчується атестацією у виді захисту дипломної роботи магістра (магістерська дисертація). За обсягом дана робота готується в межах 75–100

сторінок і являє собою самостійну, завершену науково-дослідницьку роботу, присвячену розв'язанню певної проблеми у галузі юриспруденції.

Крім того, здобувачі ступеня магістра обов'язково беруть участь в конференції, до якої готують та опубліковують тези виступу. До керівництва підготовкою магістерських робіт залучені кращі науковці Академії (доктори, професори, доценти) в галузі права, на долю яких покладено відповідальне завдання – щороку визначити тематику дипломних робіт, яка має відрізнитися своєю новизною, що зробити не так просто, оскільки ліцензований обсяг підготовки магістрів складає 175 осіб.

Здобувачі вищої освіти на третьому (освітньо-науковому) рівні, де здійснюється підготовка докторів філософії в галузі права в аспірантурі за денною та заочною формою навчання протягом 4-х років освоюють освітню програму, розраховану на 45 кредитів (згідно Закону «Про вищу освіту» програма має бути розрахована на 30–60 кредитів [2]), проводять дослідження і готують дисертації для прилюдного захисту на здобуття наукового ступеня. Цей процес в Академії започаткований зовсім недавно, лише рік назад. Проте 20 аспірантів 2017 року набору (саме стільки дозволяє ліцензований обсяг) займаються науково-дослідницькою діяльністю в галузі юриспруденції.

Підсумовуючи викладене, можна дійти висновку, що науково-педагогічні працівники Академії, працюючи зі здобувачами вищої освіти в плані організації науково-дослідницької роботи, ставлять на меті:

- по-перше, навчання їх методиці організації науково-дослідницької роботи, а саме: як обрати тему дослідження, як визначити її науковий апарат (мету, об'єкт, предмет, завдання дослідження), скласти план, вибрати способи, шляхи та методи теоретичного та емпіричного дослідження, сформулювати висновки та зробити рекомендації тощо;

- по-друге, залучити якомога більшу кількість здобувачів вищої освіти до активної участі в науковій діяльності, оскільки наукова діяльність – це інтелектуальна діяльність, яка спрямована на пошук нових знань, формування умінь і навичок, тобто професійної компетентності; яка забезпечує досягнення

мети освіти: всебічний розвиток людини як особистості та найвищої цінності суспільства, її талантів, інтелектуальних, творчих і фізичних здібностей, формування цінностей і необхідних для успішної самореалізації компетентностей, виховання відповідальних громадян, які здатні до свідомого суспільного вибору та спрямування своєї діяльності на користь іншим людям і суспільству, збагачення на цій основі інтелектуального, економічного, творчого, культурного потенціалу Українського народу, підвищення освітнього рівня громадян задля забезпечення сталого розвитку України та її європейського вибору [3].

- по-третє, наблизити освіту до сучасних європейських стандартів і вимог, згідно яких, наукова діяльність в роботі закладу освіти займає найвищий щабель.

Список використаних джерел

1. Про наукову і науково-технічну діяльність: Закон України від 26 листопада 2015 року № 848-VIII. *Відомості Верховної Ради*. 2016, № 3.
2. Про вищу освіту: Закон України від 1 липня 2014 року № 1556-VII. *Відомості Верховної Ради*. 2014. № 37–38.
3. Про освіту: Закон України від 5 вересня 2017 року № 2145-VIII. *Голос України* від 27.09.2017 р. № 178–179.

Костецька Юлія Дмитрівна,
слухач факультету заочного,
контрактного навчання та підвищення
кваліфікації працівників Академії
Державної пенітенціарної служби

АНАЛІЗ КОНСТИТУЦІЙНО-ПРАВОВОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ОРГАНІВ ПУБЛІЧНОЇ ВЛАДИ

Пріоритетним видом юридичної відповідальності у конституційному праві України є конституційно-правова відповідальність, яка нині

сформувалася як інститут конституційного права та елемент системи гарантій конституційного права України. Конституційно-правова відповідальність є однією із важливих умов забезпечення взаємозв'язку держави та інститутів громадянського суспільства [1, с. 185]. У сучасних умовах подальшої розбудови правової державності в Україні конституційно-правова відповідальність органів та посадових осіб державної влади є важливою гарантією конституційності, законності та правопорядку, реалізації прав і свобод людини та громадянина.

Проблеми конституційної відповідальності органів державної влади досить часто висвітлюються в науковій літературі, а разом з тим питання відповідальності у сфері місцевого самоврядування досліджувалися лише фрагментарно. При цьому зміст конституційної відповідальності у сфері місцевого самоврядування розуміють по-різному. По-перше, як відповідальність держави, органів державної влади та посадових осіб у сфері захисту прав і інтересів місцевого самоврядування, і по-друге – як відповідальність самих органів місцевого самоврядування перед територіальною громадою, державою, юридичними та фізичними особами за належне вирішення питань місцевого значення, виконання Конституції та законів України [3, с. 35–36].

Дослідження конституційно-правової відповідальності органів влади в контексті проблем реалізації і забезпечення ефективності конституційно-правових норм проводилися вітчизняними та зарубіжними вченими: С. А. Авакьяном, О.О. Алексєєвим, М.В. Баглаєм, О. Д. Градовським, М. М. Ковалевським, О.О. Котляревським, Н. О. Бобровою, Ю. П. Єременком, Ф. М. Рудинським, Н. М. Колосовою, В. В. Копейчиковим, В. О. Лучиним, М. Х. Фарукшиним, В. Е. Чиркіним, В. М. Шаповалом, М. Ф. Шаргородським та ін. Водночас спеціальних праць на рівні монографій практично немає, а категорія осіб, що нас цікавить – політичні діячі – має специфічні риси відповідальності, які потребують більш «прискіпливої» уваги та дослідження.

Наприклад, Конституцією України передбачено, що серед найвищих державних органів і посадових осіб конституційно-правова відповідальність

поширюється лише на Президента України (ст. 111), Кабінет Міністрів (ст. 85, 87, 113), Верховну Раду (п. 8 ст. 106) і депутатів (ст. 81). У процедурі імпичменту (судовому усуненні президента з посади) беруть участь парламент держави і визначена спеціальним законом або конституцією судова установа в Україні (Конституційний суд) [2].

Розглянемо конституційно-правову відповідальність окремої групи суб'єктів – Президента, Уряду і міністрів. Вони покликані забезпечити реалізацію законів, для чого наділені необхідними повноваженнями, мають у своєму розпорядженні юридичні, матеріальні, технічні та інші засоби. Але водночас саме від них може йти загроза порушення законності й правопорядку: ці органи достатньо часто намагаються «встати над законом», «звільнитися від нього». Крім того, їм «... природно належить право ухвалювати рішення в тих випадках і ситуаціях, які заздалегідь не були нормовані законом, і реалізація цієї довільної влади може здійснюватися беззаконно і шкідливо» [5].

Основними формами конституційно-правової відповідальності вказаних суб'єктів є: звіти президента, уряду і його членів, інтерпеляції (запити), парламентські питання, вотум недовіри, а також імпичмент і подібні процедури [5]. Слід зазначити ще один важливий момент. Відповідальність за якість управління покладається, перш за все, на систему управління та її органи, проте законодавча практика дає конкретні форми відповідальності, в основному пов'язані з посадовою особою.

Згідно із законодавством про місцеве самоврядування органи [4] (посадові особи) місцевого самоврядування є суб'єктами конституційно-правової відповідальності. Так, ст. 75 Закону України «Про місцеве самоврядування в Україні» закріплює принцип відповідальності органів (посадових осіб) місцевого самоврядування перед територіальною громадою: «Органи і посадові особи місцевого самоврядування підзвітні, підконтрольні і відповідальні перед територіальною громадою».

Територіальна громада в будь-який час може припинити повноваження органів (посадових осіб) місцевого самоврядування, якщо останні порушують

Конституцію, закони України, обмежують права і свободи громадян, не забезпечують здійснення покладених на них функцій. Ст. 78 цього закону конкретизує підстави застосування конституційно-правової санкції – дострокового припинення повноважень місцевої ради. Повноваження місцевої ради можуть бути достроково припинені у випадках: 1) якщо рада ухвалила рішення з порушенням Конституції України, законів, прав і свобод громадян; 2) якщо сесії ради не проводяться без поважних причин у встановлені законом терміни; 3) якщо рада не вирішує питання, віднесені до її компетенції. Ст. 31 Закону України «Про статус депутатів місцевих рад народних депутатів» [4] передбачає підстави відкликання депутата місцевої ради. Таким чином, депутат може бути відкликаний виборцями в разі порушення положень Конституції і законів України; незадовільного здійснення депутатських обов'язків; невідповідності практичної діяльності основним принципам і положенням його передвиборної програми; використання депутатського мандата в особистих або корисливих цілях; систематичного порушення норм етики і моралі.

Виборці мають право ставити питання про відкликання (конституційно-правова відповідальність) депутата місцевої ради і за наявності інших підстав, які вони вважають істотними.

Проведений аналіз конституційно-правової відповідальності органів публічної влади (посадових осіб) дає можливість зробити такі висновки:

Конституційно-правова відповідальність органів публічної влади є самостійним видом юридичної відповідальності; має виняткове політико-правове значення як інститут, здатний протистояти державному свавілля, забезпечити правомірне, доцільне й ефективне державне управління, отже, гарантувати справедливість, свободу і верховенство права у сфері політичних відносин.

Контрольна сутність відповідальності відображається в збереженні стабільності й цілісності соціальної системи, спонуканні інституцій здійснення публічної влади до належної ролевої поведінки. Для ефективної діяльності

органів публічної влади й політичної стабільності в державі необхідно удосконалити правовий механізм притягання до відповідальності органів влади.

Список використаних джерел

1. Градовский А.Д. Государственное право важнейших европейских держав: лекции, читанные в 1885 году. Санкт-Петербург: Изд. Л. Ф. Пантелеева, 1895. 528 с.

2. Конституція України : офіц. текст. Київ : КМ, 2013. 96 с.

3. Мельник О. В. Конституційно-правова відповідальність вищих органів державної влади: дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.02. Київський національний ун-т ім. Т. Шевченка. Київ. 2000. 199 с.

4. Про місцеве самоврядування в Україні: Закон України від 21.05.1997 р. *Відомості Верховної Ради України*. 1997. № 24. Ст. 170.

5. Про статус депутатів місцевих рад народних депутатів: Закон України від 04.02.1994 р. *Відомості Верховної Ради України*. 1994. № 24. Ст. 180.

Костюченко Роман Павлович,
слухач факультету заочного,
контрактного навчання та підвищення
кваліфікації працівників Академії
Державної пенітенціарної служби
науковий керівник:
Пузирьов Михайло Сергійович,
кандидат юридичних наук, головний
науковий співробітник науково-
дослідного центру з питань діяльності
органів та установ ДКВС України
Академії Державної пенітенціарної
служби

ДЕЯКІ АСПЕКТИ ВПРОВАДЖЕННЯ ЗАРУБІЖНОГО ДОСВІДУ ЗАСТОСУВАННЯ ІНСТИТУТУ ЗВІЛЬНЕННЯ ВІД ВІДБУВАННЯ ПОКАРАННЯ

Сутність порівняльно-правового (компаративного) методу у процесі дослідження інституту звільнення від відбування покарання полягає в тому, що поряд із врахуванням міжнародних пенітенціарних стандартів, із метою пошуку прийнятних рішень з удосконалення регламентації цього міжгалузевого інституту в законодавстві України доцільно звертатися до зарубіжного досвіду. Сучасна Україна не тільки проголосила повернення до загальнолюдських цінностей, в тому числі у сфері кримінально-правової та кримінально-виконавчої політики, а й реалізує зазначені напрями на практиці. Чимало корисного в цьому відношенні український законодавець знайшов у законодавстві інших демократичних, розвинених у правовому відношенні держав при розробленні нових Кримінального кодексу (КК), Кримінально-виконавчого кодексу (КВК), Кримінального процесуального кодексу та інших основоположних нормативно-правових актів. Проведене дослідження засвідчило, що норми про звільнення від відбування покарання були відомі законодавству ряду країн Європи, Північної Америки вже у ХІХ ст. На сьогодні вони є найбільш розробленими у КК сучасних зарубіжних держав.

Прогресивним є й те, що у кримінальному та кримінально-виконавчому

законодавстві переважної більшості зарубіжних держав регламентуються такі види звільнення від відбування покарання, як умовно-дострокове звільнення від відбування покарання, звільнення від покарання через хворобу та ін.

Так, загальні риси у правовій регламентації звільнення від відбування покарання властиві КК окремих країн. Наприклад, багато спільного в цьому відношенні в КК Австрії, Іспанії, Федеративної Республіки Німеччина, Швейцарії, КК країн ближнього зарубіжжя, кримінальному законодавстві Англії, Канади та Сполучених Штатів Америки. Незважаючи на істотні відмінності, у всіх КК зарубіжних країн реалізується лінія на обмеження сфери застосування карального впливу на осіб, які вчинили злочин.

Багато схожих із українським КК і КВК положень міститься у КК і КВК країн ближнього зарубіжжя. Зокрема, у КК, КВК Азербайджану, Білорусі, Казахстану, Киргизії, Латвії, Литви, Молдови, Росії, Таджикистану, Узбекистану, Естонії та інших держав регламентуються умовно-дострокове звільнення від відбування покарання, звільнення від покарання через хворобу та інші відомі КК України та КВК України види звільнення від відбування покарання.

Більше того, серед основних завдань кримінально-виконавчого законодавства важливою є допомога в соціальній адаптації особам, які звільняються від відбування покарання. Аналіз зазначеного правового інституту в кримінально-виконавчому законодавстві країн, що порівнюються, показав, що допомога засудженим, які звільняються з місць позбавлення волі, включає допомогу в трудовому і побутовому влаштуванні, виховну (правороз'яснювальну) роботу, надання інших видів соціальної допомоги.

Під час вивчення спеціальної наукової літератури з предмета дослідження нами в межах аналізу зарубіжного досвіду встановлено наявність досить актуальної для вітчизняної правозастосовної практики проблеми.

Так, сучасний учений-компаративіст М. С. Пузирьов у процесі порівняльного аналізу виконання покарання у виді позбавлення волі на певний строк в Україні та зарубіжних країнах установив, що в законодавстві Франції та

Швейцарії однією з обов'язкових вимог застосування умовно-дострокового звільнення передбачено відшкодування особою збитків, заподіяних злочином, за який її було засуджено [1, с. 421].

Інша українська дослідниця Д. В. Казначеева [2, с. 29] зазначає, що КК Франції містить ст. 132-59 «Про звільнення від покарання», в якій закріплено, що звільнення від покарання можливе в тому випадку, якщо виправлення (ресоціалізація) винного досягнуте, *заподіяні збитки відшкодовані*, а порушення, яке є наслідком діяння, припинилось [3].

Водночас, як встановлено іншою вітчизняною дослідницею умовно-дострокового звільнення О. В. Дащенко [4, с. 65–66], у Швейцарії у зв'язку із достроковим звільненням орган, що виконує покарання, може призначати іспитовий термін від шести місяців до трьох років та дати вказівки щодо поведінки особи (зокрема, щодо навчання, професії, місця перебування, відмови від вживання алкогольних напоїв, *відшкодування збитків у певний строк*) (п. 1 абз. 3 ст. 91 КК Швейцарії) [5, с. 143]. Тобто бачимо, що законодавець цієї країни допускає відшкодування шкоди після звільнення особи від відбування покарання за згаданою підставою.

Підхід, за яким під час встановлення нагляду за умовно-достроково звільненою особою під час невідбутої частини покарання на неї судом може бути покладено обов'язок відшкодувати завдану злочином шкоду у встановлений термін, відповідає абз. 2 п. 8 Рекомендації N Rec (2003) 22 Комітету міністрів Ради Європи державам-членам «Про умовно-дострокове звільнення» [6].

Водночас, як встановлено сучасними дослідниками зарубіжного досвіду [1, с. 422], не всі країни сприймають зазначені рекомендації та закріплюють обов'язок засудженого відшкодувати шкоду, заподіяну злочином, у разі застосування умовно-дострокового звільнення від відбування покарання. Заразом аналіз законодавства України вказує, що ні КК, ні КПК, ні КВК такого обов'язку засудженого не передбачають.

На окреслену проблему в різні роки (2013, 2014, 2018 рр.) звертали увагу такі вітчизняні вчені, як О. І. Богатирьова, І. І. Журова, О. В. Лісіцков, М. С. Пузирьов [1, с. 421–425; 7, с. 58; 8, с. 51], обґрунтовуючи відповідний концептуальний підхід, відповідно до якого за загальним правилом (за винятком випадків неможливості подальшого виконання покарання) звільнення від відбування покарання має застосовуватися лише тоді, коли мету виправлення засудженого, запобігання з його боку нового злочину досягнуто, заподіяний збиток відшкодований і коли звільнення не суперечить вимозі справедливості та меті загального запобігання злочинам.

При цьому примітно, що поіменовані вчені наводили не лише теоретичні судження щодо зазначеної проблеми, а й емпіричні дані за результатами власних досліджень.

Долучаючись до позиції вищепоіменованих учених, погоджуємося з тим, що реалізація зазначеної пропозиції стане на лише черговим кроком на шляху практичної реалізації принципів кримінально-виконавчого законодавства, а й стимулюватиме залучення засуджених до суспільно корисної праці (як дієвого антикриміногенного фактора), стабілізуватиме криміногенну обстановку не лише в органах і установах виконання покарань, а й у суспільстві загалом.

Список використаних джерел

1. Пузирьов М. С. Порівняльний аналіз виконання покарання у виді позбавлення волі на певний строк в Україні та зарубіжних країнах: монографія. Київ: ВД «Дакор», 2018. 514 с.
2. Казначєєва Д. В. Умовно-дострокове звільнення від відбування покарання: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08. Харків, 2011. 205 с.
3. Уголовное законодательство зарубежных стран (Англии, США, Франции, Германии, Японии): сб. законодательных материалов / под ред. И. Д. Козочкина. Москва: Зерцало, 1999. 352 с.
4. Дашенко О. В. Умовно-дострокове звільнення від відбування покарання неповнолітніх: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08. Запоріжжя, 2009. 230 с.

5. Уголовный кодекс Швейцарии / науч. ред., предисл. и пер. с нем. А. В. Серебренниковой. Санкт-Петербург: Юрид. центр Пресс, 2002. 350 с.

6. Рекомендация N Rec (2003) 22 Комитета министров Совета Европы государствам-членам «Об условно-досрочном освобождении» от 24.09.2003 г. URL: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/994_665 (дата звернення: 09.11.2018).

7. Богатирьова О. І., Журова І. І., Лісіцков О. В. Інститут звільнення від відбування покарання у законодавстві України: навч. посіб. / за заг. ред. докт. юрид. наук, проф. І. Г. Богатирьова. Київ: ВД «Дакор», 2014. 214 с.

8. Журова І. І. Виконання органами і установами Державної пенітенціарної служби України звільнення від відбування покарання: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08. Харків, 2013. 227 с.

Кочубко Юлія Володимирівна,
слухач факультету заочного,
контрактного навчання та підвищення
кваліфікації працівників Академії
Державної пенітенціарної служби

ІСТОРИКО-ПРАВОВІ ЗАСАДИ СТАНОВЛЕННЯ ТА РОЗВИТКУ СУЧАСНОЇ КРИМІНАЛЬНО-ВИКОНАВЧОЇ СИСТЕМИ УКРАЇНИ

Вивчення основних періодів становлення та розвитку кримінально-виконавчої системи і законодавства на території України можна віднести до ряду першочергових завдань вітчизняної науки кримінально-виконавчого права.

Як не дивно, але факт залишається фактом: ані відповідна галузь національного права, ані система, на яку законодавством України покладена функція виконання покарань, ніколи не мали власної писаної історії.

У розвитку кримінально-виконавчої системи і законодавства України виокремлюють три головних періоди: каральний (допенітенціарний), філантропічний та політичний [6].

Перший, найтриваліший, період – каральний – охоплює майже весь час – від моменту фіксації у нормативних джерелах і пам'ятках звичаєвого права функції виконання кримінальних покарань і до кінця XVIII століття, коли під впливом прогресивних вчень сутність і система карних заходів почала поступово змінюватись. На думку багатьох видатних фахівців у галузі кримінального права та пенітенціарії (в літературі XIX ст. – тюрмознавства) – І. Фойницького, Д. Тальберга, В. Нікітіна, М. Таганцева, С. Познишева, М. Гернета та інших. Цей період характеризується повною байдужістю суспільних і державних структур до долі засуджених та надзвичайною жорстокістю каральних заходів [6].

До цього слід лише додати, що розвиток символізму в праві, який потребував співвіднесеності покарання та характеру вчиненого злочину, був першопричиною розвитку спочатку тілесних покарань, а згодом – різного роду ганебних покарань [7].

Зокрема, Г. В. Демченко, аналізуючи законодавство періоду Литовських статутів, виокремлює лише чотири основних: 1) «задоволення потерпілого і загладжування спричиненої кривди»; 2) «задоволення держави і загладжування спричиненої кривди»; 3) «суспільна охорона і позбавлення суспільства від злочинця»; 4) «виправлення злочинця» [10].

Зі змісту вищезазначеного видно, що мета виправлення посідає останню сходинку і проявляється лише в тому, що покараний дає обітницю – «потім такого не коїти та не допускати». Але від цього «каральний» період не втрачає свого значення для науки, оскільки, як можна судити із документів, що дійшли до нас у первісному вигляді, саме у цей період здійснюються перші спроби виокремити кримінально-виконавчу діяльність у самостійну галузь державного управління і надати їй чинності на нормативно-правовому рівні [8].

Другий період дістав назву філантропічного, зважаючи на прагнення окремих осіб та суспільних формувань покращити умови тримання засуджених та повернути увагу широких кіл громадськості до незадовільного стану установ виконання покарань. На території України він майже збігся з першою хвилею пенітенціарних реформ у Західній Європі, ініційованою працями Ч. Беккарія, В. Кокса, Д. Говарда, І. Бентама, філантропічна діяльність яких істотно вплинула на подальший розвиток кримінально-виконавчої системи і законодавства [7].

Значний внесок у розвиток піклувальної політики вніс О. Б. Куракін. Відомий поет І. П. Котляревський, який жив тоді у Полтаві і був свідком турбот цього філантропа і реформатора про вдів, сиріт, засуджених, про будівництво лікарень, притулків, нових в'язниць та інших «благих дел», написав на його честь оду, опубліковану П. А. Кулішем вже після смерті самого О. Б. Куракіна.

Останньою значною подією філантропічного періоду була організація Товариства піклувального про тюрми, яке на першому етапі свого існування зробило багато корисного у сфері реформування кримінально-виконавчої системи і законодавства. Але після отримання статусу державної установи це Товариство фактично перетворилося на бюрократичну машину [3].

Третій, останній, період розвитку кримінально-виконавчої системи і законодавства України – політичний. Він характеризується переходом питань у сфері виконання покарань на політичний ґрунт [4]. Умовно цей період можна поділити на три визначальних етапи:

1) «пенітенціарний», коли органи і установи виконання покарань перебували у сфері державно-правового регулювання Російської імперії;

2) «виправно-трудоий», коли під впливом виправно-трудої політики засади державно-правового регулювання системи виконання покарань тричі піддавалися суттєвому перегляду;

3) «кримінально-виконавчий», коли після виділення зі складу СРСР Україна почала формувати засади власної політики у сфері виконання покарань і розбудовувати власну нормативно-правову базу.

Перший етап характеризується активною участю державних структур у роботі міжнародних інституцій – Міжнародної пенітенціарної комісії та Міжнародних пенітенціарних конгресів, діяльність яких була спрямована на розробку загальних засад розбудови кримінально-виконавчої системи і законодавства та впровадження передових методів роботи із засудженими [5]. Незважаючи на негативні характеристики стану системи і законодавства цієї доби, які можна знайти в праці М. Гернета «Історія царської тюрми», кращий досвід все ж таки аналізувався і впроваджувався, особливо після утворення Головного тюремного управління.

Другий етап характеризується роздвоєністю проголошених на весь світ начебто гуманістичних засад виправно-трудової політики та існуючої практики виконання кримінальних покарань [3].

Третій етап розвитку кримінально-виконавчої системи можна охарактеризувати одним словом – «олюднення». Україна відмовилась від ряду ганебних для будь-якої цивілізованої держави покарань – смертної кари, заслання, вислання. Введено відстрочення виконання вироку суду для вагітних жінок та жінок, які мають неповнолітніх дітей. Збільшено кількість побачень, зняті обмеження стосовно отримання в'язнями кореспонденції, знята заборона на телефонні дзвінки до родичів, збільшено розмір грошей для придбання продуктів харчування і предметів першої необхідності, зняті обмеження на перелік продуктів харчування, дозволених до придбання, збільшено кількість та вагу посилок і передач від рідних тощо [10].

Тобто формується принципово нове кримінально-виконавче законодавство, сутність якого свідчить про бажання України стати в один ряд з цивілізованими країнами Європи, де честь, гідність і людські права кожної людини неухильно охороняються законом.

Список використаних джерел

1. Конституція України: закон України від 28.06. 1996 № 253к/96-ВР . База даних «Законодавство України». URL :

<http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80> (дата звернення: 25.10.2018).

2. Кримінальний кодекс України: чинне законодавство із змінами та допов. на 02 квітня 2018 року: Офіц. текст. Київ: Правова єдність, 2018. 208 с.

3. Уголовно-исполнительное право России: учебник для юрид. вузов и факультетов. Под ред А. И. Зубкова. Москва : Издательская группа ИНФРА М–НОРМА, 1997. 614 с.

4. Евреинов Н. История телесных наказаний: репринтное издание. Харьков : Прогресс ЛТД. 1994. 235 с.

5. О.М. Джужа, С.Я. Фаренюк, В.О. Корчинський та ін. Кримінально-виконавче право України (Загальна та Особлива частини): навч. посіб. 2-е вид., перероб. і допов. Київ : ЮрінкомІнтер, 2002. 448 с.

6. Кримінально-виконавче право України: Загальна та Особлива частини: навч. посіб. Київ : Юрінком Інтер, 2002. 446 с.

7. Семаков Г. С.; Хронюк І. В. Гель А. П. Кримінально-виконавче право України: курс лекцій. Київ : Юрінком Інтер, 2000. 196 с.

8. Ягунов Д. В. Державне управління пенітенціарною системою України: механізми ресоціалізації засуджених: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук: спец. 25.00.02 / Одеський регіональний інститут державного управління НАДУ при Президенті України. Одеса. 2004. 20 с.

9. Шмаров И. В. Социологические проблемы исполнения уголовного наказания. Рязань : ВШ, 1980. 240 с.

10. Шаломеев Є. Формування інституту звільнення від покарання у кримінальному праві України другої половини XVII та XVIII ст. *Право України*. 2002. № 11. С.135–139.

Кравченко Марія Миколаївна,
студент юридичного факультету
Академії Державної пенітенціарної
служби;

науковий керівник:

Самофалов Леонід Прохорович,
кандидат юридичних наук, доцент
кафедри теорії та історії держави і права,
конституційного права Академії
Державної пенітенціарної служби

ПРАВО І ДЕРЖАВНИЙ ПРИМУС

Кардинальне оновлення основ української державності загострило традиційні проблеми правової сфери життя суспільства. До числа останніх слід віднести взаємодію права і примусу. Актуальність цієї проблеми багаторазово зростає в світлі проголошення України правовою державою.

Право і примус є соціальними явищами, вони не можуть бути розглянуті в ізоляції один від одного. Їх взаємодія знаходить свій вияв у двох аспектах. По-перше, примусовість є невід'ємною властивістю права. По-друге, примус, опосередкований правом, набуває нових інтеграційних властивостей, воно стає правовим примусом.

Примус є тим засобом, який забезпечує дієвість права. Держава є монополістом примусового впливу, що забезпечує стабільність суспільних відносин. Володіючи величезним каральним потенціалом, вона забезпечує загальнообов'язковість наказів. У зв'язку з цим державний примус виступає потужним організуючим фактором суспільного устрою.

Право є ефективним засобом регулювання суспільних відносин в тому випадку, коли усі члени суспільства повною мірою виконують вимоги, укладені в нормах права. При цьому не слід забувати, що право виступає засобом досягнення соціальних компромісів. З цією позиції в діяльності держави, у функціонуванні права виражаються загальні скоординовані інтереси різних груп суспільства. Разом з тим досягнення компромісу зовсім не означає відмову від застосування заходів державного примусу. Врахування широкої гами

інтересів між різними сторонами суспільних відносин не завжди призводить до вироблення таких загальних правил, які б влаштували всіх суб'єктів, що і передбачає можливість подальшого застосування заходів державного примусу.

Державний примус не є метою діяльності держави, а виступає крайнім засобом, що забезпечує його діяльність. Примус виступає атрибутивною властивістю права, що дає можливість поширити його дії на необхідне коло учасників суспільних відносин. Він виступає своєрідним механізмом самозахисту права.

Нездатність права якісно регулювати суспільні відносини, неможливість встановлення логіки суспільного розвитку призводять до кількісного росту числа правопорушень. У зв'язку з цим можливо вести мову про те, що право вступає в конфронтацію з іншими соціальними регуляторами. Це, перш за все, виявляється в протиставленні правових норм і норм моралі (моральності). Такий стан, як відомо, не сприяє досягненню цілей нормативного регулювання. Норми моралі повинні виробляти своєрідні заміри якості правових норм.

Вищесказане жодною мірою не означає, що слід відмовитися від правового регулювання певних суспільних відносин і передати їх іншим нормативним регуляторам. Слід вести мову про комплексний підхід із застосуванням найбільш оптимального співвідношення норм соціального регулювання [3, с. 57].

Шляхом застосування правового механізму держава регулює суспільні відносини між владою й особами, на яких ця влада поширюється. У такий спосіб держава виступає учасником відносин із підлеглими владі особами у тій чи іншій формі, в порядку й на умовах, установлених нею як політичною організацією суспільства. Інакше кажучи, право служить сполучною ланкою між державою й підпорядкованими їй фізичними та юридичними особами, а також іншими державами.

Ознаками державно-правового примусу є: правозастосовна діяльність, спрямована на охорону правопорядку, реалізується в межах охоронних правовідносин тощо. Кожна влада характеризується наявністю примусу, що

ґрунтується на необхідності управління спільнотою людей. Примус виступає як засіб забезпечення цінностей, який створює такий фактичний стан, який не виключає рішення індивіда з ланки детермінації, але ставить його у становище, що усуває вибір іншого варіанта поведінки.

Враховуючи характеристику державного примусу, його визначають як метод державного впливу на свідомість та поведінку суб'єктів, на майно учасників правових відносин з метою запобігання правопорушенням, покаранню та виправленню правопорушників, поновленню порушених прав тощо, який застосовується незалежно від волі та бажання зобов'язаних суб'єктів [1, с. 362]. Влада через норми права здійснює примус і цей примус є невід'ємною рисою права, неодмінна і фундаментальна умова права в будь-якому суспільстві – це легітимне.

Для визначення примусу суттєве значення має конкретизація того до чого примушується особа, до якої цей примус застосовується. Для констатації наявності примусу важливим є не тільки застосування певних заходів, а й результат їхнього застосування. Інакше кажучи, важливо знати остаточний результат примусового впливу, а говорити про наявність примусу можна лише тоді, коли для суб'єкта застосування примусу очевидно, що мети примусу досягнуто.

Застосування державного примусу не залежить від волі та бажання суб'єктів права, щодо яких він здійснюється. Процес реалізації примусових заходів не залежить від бажання конкретного суб'єкта права у конкретній життєвій ситуації виконувати чи не виконувати їх.

Державний примус застосовується з метою захисту прав та законних інтересів особи, суспільстві, держави. Заходи державного примусу застосовуються у чітко визначених законодавством випадках (наявності відповідної фактичної підстави), тільки у тій формі, порядку та умовах які передбачені діючою системою нормативно-правових приписів держави. Державний примус реалізується через правозастосовну форму діяльності держави. На індивідуальному рівні правового регулювання заходи державно-

правового примусу втілюються в результаті прийняття правозастосовних рішень [2, с. 90].

Отже, державний примус – це метод впливу держави на особу та суспільство, з метою забезпечення належної реалізації норм права, котрий здійснюється через правозастосовну діяльність незалежно від волі та бажання юридично зобов'язаних суб'єктів.

Список використаних джерел:

1. Горошко В. В. Державний примус як основа заходів забезпечення. *Порівняльно-аналітичне право*. 2014. №5. С. 361–365.
2. Каленіченко Л. І. Державно-правовий примус та система його форм. *Правоохоронна функція держави: теоретико-методологічні та історико-правові проблеми*. Харків, 2017. С. 89–92.
3. Шевчук С. В. Концепція позитивних обов'язків держави у практиці Європейського суду з прав людини. *Право України*. 2010. № 2. С. 55–64.

Красногор Олександр Володимирович,
кандидат юридичних наук, доктор
філософії в галузі права, голова
осередку ВГО «Академія нотаріату
України», старший викладач кафедри
адміністративного, цивільного,
господарського права і процесу
Академії Державної пенітенціарної
служби

ВЧИНЕННЯ НОТАРІАЛЬНИХ ДІЙ В МІСЦЯХ ПОЗБАВЛЕННЯ ВОЛІ

Скільки існує державність, стільки існують і місця позбавлення волі. Навіть у Старому Заповіті згадуються місця утримування злодіїв під вартою в Єрусалимі, а також докладно описано позбавлення волі Йосипа в Єгипті.

В місцях позбавлення волі кримінально-виконавчої системи України, які контролюються українською владою, тобто без установ Криму та окупованої частини Донецької та Луганської областей, згідно даним, повідомленим «Донецькому Меморіалу» Міністерством юстиції України (надалі – МЮ), станом на 01.01.2018 року трималося 57 100 осіб.

Кримінально-виконавчим кодексом України зазначено, що держава поважає та охороняє права, свободи і законні інтереси засуджених, забезпечує необхідні умови для їх виправлення і ресоціалізації, соціальний і правовий захист та їх особисту безпеку. Засуджені користуються усіма правами людини та громадянина, передбаченими Конституцією України, за винятком обмежень встановлених вироком і законами України [1].

Також кримінально-виконавчий кодекс надає право засудженим на соціальне забезпечення, у тому числі й на отримання пенсії. Водночас Закон України «Про попереднє ув'язнення» та Кримінально-виконавчий кодекс забороняють арештованим і засудженим мати при собі та використовувати готівку. Грошові кошти можуть бути виключно на особистих рахунках арештованих і засуджених. Маючи право на отримання пенсій та інших соціальних виплат, арештовані й засуджені без посвідчення відповідних довіреностей не можуть розпоряджатись належними їм коштами [2].

Крім того, у них може виникнути потреба в посвідченні довіреностей, пов'язаних з відчуженням нерухомого майна, а також у посвідченні заповітів.

Цивільний кодексу України (далі – ЦК України) передбачає, що довіреність особи, яка перебуває в місці позбавлення волі (СІЗО), може бути посвідчена начальником місця позбавлення волі. Стаття 1 252 ЦК України зазначає: заповіт особи, яка відбуває покарання у вигляді позбавлення волі, може бути посвідчений начальником місця позбавлення волі. Заповіт особи, яка тримається під вартою, може бути посвідчений начальником СІЗО. Згадані заповіти повинні посвідчуватись при свідках [3].

У ст. 40 Закону України «Про нотаріат» також зазначено, що довіреності та заповіти осіб, які перебувають в установах виконання покарань чи слідчих

ізоляторах, посвідчені начальниками таких установ чи слідчих ізоляторів, прирівнюються до нотаріально посвідчених [4].

Начальники установ виконання покарань та СІЗО під час посвідчення заповітів і довіреностей встановлюють особу та перевіряють її цивільну дієздатність у порядку, передбаченому для таких установ. Коли особа потрапляє в подібну установу, її відповідним чином фотографують (у профіль і анфас, фото підписується із зазначенням дати народження або з використанням таблички, на якій за допомогою наборного шрифту зазначаються відповідні дані, які відображаються безпосередньо на фото), дактилоскопіюють, на неї заводиться відповідна особова справа арештованого, у якій зазначаються дані про місце народження, роботи, сімейний стан тощо. У цій справі крім анкетних даних арештованого є копії постанов про обрання запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою, про продовження строку перебування під вартою.

Присутність не менш як двох свідків є обов'язковою умовою під час посвідчення заповіту. Начальники СІЗО і місця позбавлення волі повинні встановити особу свідків, ім'я та по батькові, дати їх народження та місця проживання і зазначити у заповіті. Свідком не може бути інша службова чи посадова особа.

Начальники СІЗО і місць позбавлення волі, посвідчуючи заповіт і довіреність, учиняють посвідчувальні написи за формами, що затверджені Міністерством юстиції України. Посвідчувальний напис можна розміщувати як на лицьовому, так і на зворотному боці заповіту чи довіреності. Він має бути написаний зрозуміло, чітко, без підчисток, виправлення. Застереження підписом посадової особи та скріплення печаткою вчиняється у день посвідчення довіреності чи заповіту. Для вчинення посвідчувального напису може використовуватись штамп з відповідним текстом.

Посвідчені заповіти і довіреності реєструються начальниками СІЗО і місць позбавлення волі в реєстрі для реєстрації заповітів і довіреностей, форма якого встановлюється Міністерством юстиції України. Кожен заповіт чи довіреність реєструється за окремим порядковим номером. Номер, за яким

zareestrovano zapovit chi doverenist, zaznachaetsya v posvidchualnoyu napisi. Reestracija zapovitiv i doverenostey provoditsya nachalnikami SIZO i miscy pozbavleniya voli tilky piсля pidpysannya ta skripлення pečatkoju posvidchualnoyu napisu na dokumenti.

Posadova osoba pid čas posvidčennja zapovitu zobov'язana roz'jasniti zapovidacu зміст ст. 1241 ЦК України про право на обов'язкову частку у спадщині [3].

Zapovit skladaetsya i posvidčuetsya u dvoh primirnikax. Odin primirnik zapovitu vidaetsya zapovidacu. Drugij u той же день передаetsya do deržavnogo notarialnoyu arhivu za postijnim miscem proživannja zapovidaca.

При posvidčenni doverenosti u її тексті zaznachaються місце i дата її складання (pidpysannya), prіzvisce, ім'я, по батькові, місце проживання представника i особи, яку представляють. U doverenosti zaznachaetsya строк, на який вона видана. Якщо строк doverenosti не vстановлений, вона zberігає чинність до припинення її дії. Строк doverenosti zaznachaetsya словами. Doverenist, u якій не zaznachenо дату її posvidčennja, є нікчемною. Posvidčena doverenist надаetsya особі, від імені якої вона posvidčena, або на прохання такої особи i за її рахунок надсилаetsya за zaznаченою нею адресою особі, на ім'я якої видано таку doverenist.

Tрапляються випадки, коли до notariusa звертаються з проханням здійснити виїзд у SIZO чи в місця позбавлення волі для posvidčennja zapovitu, doverenosti чи заяви, наприклад, про прийняття спадщини.

Posvidčiti pravocin bez dopomogi slіdčogo (prokurora, судді) неможливо. Для того щоб зайти на територію SIZO, необхідно мати письмовий дозвіл slіdčogo (prokurora, судді). Та й при наявності дозволу без slіdчogo не обійтись. На підставі дозволу slіdчogo notariус теоретично може пройти через прохідну SIZO. Але, щоб зустрітись з арештованим, йому потрібно заповнити відповідну заявку в черговій частині SIZO.

Mozhливим є варіант, коли slіdчий сам проводить notariusa в SIZO, надавши йому відповідний письмовий дозвіл. Як показує практика, slіdчий

може оформити дозвіл на побачення, не як нотаріусу, а як учаснику слідчої дії (наприклад, як свідку, який братиме участь під час проведення очної ставки). Оскільки дозвіл на побачення нотаріуса з арештованим зберігатиметься в його особовій справі, а про це може довідатись адміністрація СІЗО, то слідчий психологічно побоїться це робити, щоб не звинуватили його в особистій зацікавленості. Слідчому набагато простіше дати можливість нотаріусу посвідчити правочин не в СІЗО, а у своєму кабінеті. Для цього непотрібно давати навіть ніякого офіційного дозволу.

Може виникнути ситуація, коли слідчий затримав особу за підозрою у вчиненні злочину (на 72 години), і особа ще не є арештованою. У слідчого є паспорт і картка платника податків підозрюваного. Разом із конвоєм відповідного районного управління слідчий і підозрюваний приїжджають до офісу нотаріуса і звертаються з проханням учинити правочин. Подібна ситуація є можливою на практиці. Можливо, що в такій ситуації нотаріус повинен відмовити у вчиненні нотаріальної дії, оскільки неможливо переконатися у добровільному волевиявленні особи, яку до робочого місця нотаріуса доставлено під конвоєм та в наручниках.

Стаття 110 Кримінально-виконавчого кодексу України передбачає, що особа, яка відбуває покарання в місці позбавлення волі, може мати телефонні розмови без обмеження їх кількості під контролем адміністрації [1]. Телефонні розмови оплачуються з особистих коштів засудженого. Засудженому можуть дозволені короткочасні побачення тривалістю до чотирьох годин, не тільки з родичами та адвокатами, а й з іншими особами. До інших осіб можна віднести і нотаріуса. Засудженій особі необхідно заздалегідь отримати дозвіл від начальника місця позбавлення волі на побачення з нотаріусом. При цьому нотаріус має врахувати, що перед побаченням із засудженим він підлягатиме обшуку. Цілком імовірно, що в процесі обшуку в нього вилучать паспорт і картку платника податків засудженого. Таким чином, побачення засудженого з нотаріусом втратить будь-який сенс.

Список використаної літератури

1. Кримінально-виконавчий кодекс: Закон України від 01.01.2014 № 1129-IV/ВР. База даних «Законодавство України». URL : <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1129-15> (дата звернення: 11.10.2018).
2. Про попереднє ув'язнення: Закон України від 30.06.1993 № 3352-XII/ВР. База даних «Законодавство України». URL : <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3352-12> (дата звернення: 11.10.2018).
3. Цивільний процесуальний кодекс України: Закон України від 18.07.1963 № 1618-IV/ВР. База даних «Законодавство України». URL : <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1618-15> (дата звернення: 11.10.2018).
4. Про нотаріат України: Закон України від 02.09.1993 № 3425-XII/ВР. База даних «Законодавство України». URL : <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3425-12> (дата звернення: 11.10.2018).

Куценко Анастасія Олександрівна,
студент групи 5 курсу Університету
державної фіскальної служби України;
науковий керівник:
Нікітін Юрій Вікторович ,
доктор юридичних наук, професор
кафедри кримінального права та
кримінології Університету державної
фіскальної служби України

КОРУПЦІЙНА ЗЛОЧИННІСТЬ В УКРАЇНІ: ПРОБЛЕМИ ТА ШЛЯХИ ЗАПОБІГАННЯ

В умовах сьогодення корупція в Україні проникла в усі сфери життєдіяльності суспільства й створює загрозу національній безпеці держави. Практика одержання-надання неправомірних вигод настільки укорінилась у

свідомість громадян за роки незалежності України, що вже у більшості випадках не вважається злочинною поведінкою.

Ужиті заходи протидії корупції поки не дають бажаних результатів. Тому, розгляд даної теми є актуальним.

Дану тему досліджували: С. М. Алфьорова, А. М. Бойко, О. Ю. Бусол, В. М. Гаращук, В. Д. Гвоздецький, В. В. Голіна, Д. С. Машлякевич, М. І. Мельник, В. Я. Настюк, С. В. Невмержицький, М. І. Хавронюк, О. Ю. Шостко та ін.

Відповідно до Закону України від 14.10.2014 р., №1700-VII «Про запобігання корупції», корупція – використання особою, зазначеною в частині першій статті 3 цього Закону, наданих їй службових повноважень чи пов'язаних з ними можливостей з метою одержання неправомірної вигоди або прийняття такої вигоди чи прийняття обіцянки/пропозиції такої вигоди для себе чи інших осіб або відповідно обіцянка/пропозиція чи надання неправомірної вигоди особі, зазначеній у частині першій статті 3 цього Закону, або на її вимогу іншим фізичним чи юридичним особам з метою схилити цю особу до протиправного використання наданих їй службових повноважень чи пов'язаних з ними можливостей [1].

Зарубіжні науковці вивчають явище корупції у вузькому галузевому розумінні, і суб'єктами корупційних діянь бачать привілейовану особу з обмеженим доступом до себе населення, яка своєю політичною діяльністю впливає на державні та суспільні відносини за допомогою використання наданої політичної влади. Так, наприклад, Дж. ла Паломбал характеризує це явище як будь-які дії чиновників, якщо останні відступають від своїх визначених законом обов'язків в обмін на особисті вигоди [2, с. 31]. Д. Бейлі під корупцією розуміє зловживання владою, використання її в особистих цілях, які необов'язково повинні давати матеріальні вигоди [3, с. 15]. Д. Най визначає корупцію як поведінку, що відхиляється від офіційно визначених державою обов'язків під впливом приватних інтересів [4, с. 8]

Законом України «Про Національне антикорупційне бюро України» від 14 жовтня 2014 р. № 1698-VII статтю 45 КК України було доповнено приміткою, у якій встановлено перелік злочинів, що відносяться до корупційних. Згідно з приміткою до ст. 45, корупційними злочинами вважаються злочини, передбачені статтями 191, 262, 308, 312, 313, 320, 357, 410, у випадку їх учинення шляхом зловживання службовим становищем, а також злочини, передбачені статтями 210, 354, 364, 364-1, 365-2, 368-369-2 цього Кодексу [5].

Питома вага корупційної злочинності в загальному масиві злочинів, облікованих в Україні у 2017 р., складає 2,7%. Незважаючи на незначну частку таких злочинів у структурі всієї злочинності, уявляється вкрай важкою недооцінка негативного впливу корупції на економічний розвиток держави і навіть на сам факт подальшого існування останньої. Щодо структури безпосередньо корупційної злочинності, то на частку її окремих проявів, передбачених статтями 364–368 КК України, припадає понад 90%, а саме: ст. 364 КК України – 20,5%, ст. 365 КК України – 8,9%, ст. 366 КК України – 40,6%, ст. 367 КК України – 11,7%, ст. 368 КК України – 10,6%.

Доказом поширеності корупційної злочинності в усіх сферах суспільного життя в Україні є її поділ за органами державної влади, в яких мають місце корупційні прояви. Так, за результатами соціологічного дослідження, здійсненого Центром Разумкова у 2016 р., корупція, на думку респондентів, найбільше поширена у таких органах державної влади й окремих сферах: медицина – 84,6%; правоохоронні органи – 84,0%; судова система – 83,4%; державна влада в цілому – 82,3%; політична сфера загалом – 79,6%; вища освіта – 77,4%; органи прокуратури – 76,7%; податкові органи – 76,6%; політичні партії – 76,0%; митна служба – 71,9%; місцеве самоврядування в цілому – 67,8%; економічна сфера, діяльність підприємств – 67,3%; СБУ – 58,0%; середня освіта – 52,7%; Збройні сили України – 46,8%; професійні спілки – 45,2%; громадські організації – 39,1% [6].

Надати структуру корупційної злочинності можна й за тяжкістю злочинів корупційної спрямованості. Так, у 2017 р. органами кримінальної юстиції було обліковано 50,1% корупційних кримінальних правопорушень невеликої тяжкості, 23,5% – середньої тяжкості, 25,3% – тяжких і 0,4% – особливо тяжких злочинів. Однак при цьому спостерігається негативна тенденція, що відбивається в якісній характеристиці корупційної злочинності. Протягом 2015–2017 рр. відбувається скорочення питомої ваги корупційних злочинів невеликої тяжкості та паралельне збільшення частки особливо тяжких злочинів та злочинів середньої тяжкості. Зокрема, питома вага особливо тяжких злочинів корупційної спрямованості збільшилась у чотири рази (з 0,1% до 0,4%), а злочинів середньої тяжкості – відповідно з 17,7% до 23,5%. Зазначені показники мають обов'язково враховуватись антикорупційними органами під час здійснення оперативно-розшукової діяльності, що має бути, в першу чергу, спрямована не на виявлення так званих дрібних корупціонерів, які одержують незначні суми неправомірних вигод, а передусім на тих службових осіб, які створили організовані злочинні групи й злочинні організації, винні у розкраданні сотень мільйонів Державного бюджету України.

Вивчення сучасного стану корупційної злочинності в Україні дає підстави для переходу до розв'язання іншого наукового завдання – визначення основних заходів запобігання та стратегій протидії корупції. В узагальненому вигляді вони представлені у Законі України «Про засади державної антикорупційної політики в Україні (Антикорупційна стратегія) на 2014–2017 роки» від 14 жовтня 2014 р. Головними напрямками протидії корупційній злочинності відповідно до зазначеного нормативно-правового акта є: 1) запобігання корупції у представницьких органах влади; 2) створення доброчесної публічної служби; 3) запобігання корупції у діяльності органів виконавчої влади; 4) запобігання корупції у сфері державних закупівель; 5) запобігання корупції у судовій системі та органах кримінальної юстиції; 6) запобігання корупції у приватному секторі; 7) забезпечення доступу громадян до інформації; 8) формування негативного ставлення до корупції та ін. [7]

Важливою умовою ефективної реалізації стратегій протидії корупційній злочинності в Україні є організація роботи нових антикорупційних органів: Національного антикорупційного бюро України, Державного бюро розслідувань, Національного агентства з питань запобігання корупції, Спеціалізованої антикорупційної прокуратури, Національної поліції, Національного агентства України з питань виявлення, розшуку та управління активами, одержаними від корупційних та інших злочинів.

Перегляд критеріїв ефективності роботи антикорупційних органів – ще одна вимога на шляху успішної протидії корупційній злочинності в Україні.

Висновки: за даними статистики кількість корупційних злочинів із кожним роком зменшуються. Переважно вчиняються злочини тяжкі і невеликої тяжкості. Найбільш криміногенними з точки зору поширення корупції є судова, медична і правоохоронна сфери.

Стратегія системної протидії корупції повинна бути доповнена наступними заходами:

- визначення корупційних ризиків у різних сферах суспільного життя;
- недопущення обрання службовим особам, які підозрюються у вчиненні кваліфікованих корупційних діянь, запобіжних заходів у виді особистої поруки, застави чи домашнього арешту;
- створення та організація діяльності нових антикорупційних органів;
- зміна критеріїв оцінки роботи правоохоронних органів.

Список використаних джерел

1. Про запобігання корупції: Закон України від 14 жовтня 2014 р. № 1700-VII. Дата оновлення : 23.03.2017. URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/1700-18/print1445539698072170> (дата звернення: 18.10.2018).

2. Мілер В., Гределанд О., Кошечкіна Т. Звичаєва корупція? Громадяни та уряд у посткомуністичній Європі: підруч.. Київ : «К.І.С.», 2004. 328 с.

3. Political corruption : a handbook / edited by Arnold J. Heidenheimer, Michael Johnston, and Victor T. LeVine [sic]. New Brunswick, U.S.A. : Transaction Publishers, c1989. 1017 p.

4. Nye J. Corruption and political development: a cost-benefit analysis. *American Political Science*. 1967. № 12 (61). P. 417.

5. Про Національне антикорупційне бюро України: Закон України від 14.10.2014 р. № 1698-VII. Дата оновлення: 03.07.2018. URL : <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1698-18> (дата звернення: 18.10.2018).

6. Центр Разумкова. URL : http://razumkov.org.ua/ukr/poll.php?poll_id=903 (дата звернення: 18.10.2018).

7. Про засади державної антикорупційної політики в Україні (Антикорупційна стратегія) на 2014–2017 роки: Закон України від 14.10.2014 р. № 1699-VII. *Відомості Верховної Ради України*. 2014. № 46. Ст. 2047.

Кучерява Катерина Олександрівна,
студент 4 курсу Навчально-наукового
інституту права Сумського державного
університету;
науковий керівник:
Маланчук Петро Михайлович,
кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри кримінально-правових
дисциплін Навчально-наукового
інституту права Сумського державного
університету

ВИКОРИСТАННЯ СПЕЦІАЛЬНИХ ЗНАТЬ ПРИ РОЗСЛІДУВАННІ ЗЛОЧИНІВ У СФЕРІ ГОСПОДАРСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Боротьба з порушеннями закону у сфері господарської діяльності на сьогодні дуже актуальна. Економічні злочини мають певні особливості та потребують спеціальних знань для їх виявлення та припинення.

На думку шведського вченого Бу Свенсона, складовими частинами характеристики економічного злочину є елементи: 1) каране діяння; 2) тривале; 3) систематичне; 4) корисливого характеру; 5) здійснюване в межах

господарської діяльності, яка становить саму основу цього діяння. До економічної злочинності не належать організована злочинність і майнові злочини традиційного характеру, які вчиняються окремими особами, якщо ці злочини не мають жодного зв'язку з господарською діяльністю [1, с. 25–26].

Порівняно із кримінальними деліктами виявлення і розкриття економічних злочинів має свої особливості на всіх етапах – від відкриття кримінального провадження, його розслідування і до судового розгляду. Адже економічна злочинність – це і сукупність корисливих посягань на власність, яка використовується в сфері господарської діяльності, і встановлений порядок управління економічними процесами. Це поєднання в сукупності кількох десятків складів злочину [2, с. 484].

Вітчизняні вчені в криміналістичному аспекті під економічними злочинами розуміють корисливі діяння, що вчиняються особами, які виконують певні функції у сфері виробництва і послуг, а також особами, пов'язаними з регулюванням цієї діяльності та здійсненням контролю [3, с. 15].

Проведений А.Ф. Волобуєвим аналіз слідчо-судової практики і криміналістичної літератури дає змогу виділити особливості механізму економічних злочинів, які зумовлюють специфіку їх виявлення, відкриття кримінальних проваджень і початкового етапу розслідування:

1) суб'єктами вчинення злочинів, з одного боку, є суб'єкти підприємницької діяльності та їх наймані керівники, а з іншого – державні службові особи, які уповноважені здійснювати регулюючі та контрольні функції щодо підприємництва;

2) вказаними суб'єктами з метою незаконного збагачення вчиняються комплекси злочинів, куди можуть входити в різному поєднанні злочини проти власності (ст.ст. 190, 191 КК України), господарські злочини (ст.ст. 205, 209, 212, 222 КК України та ін.), службові злочини (ст. ст. 364–370 КК України та ін.) тощо;

3) комплекси злочинів вчиняються організованими групами осіб із розподіленням функцій між ними, що дає змогу організаторам уникати

персональної відповідальності, перекладаючи її на найманих «керівників» підприємств;

4) при вчиненні злочинів використовуються підприємства з їх банківськими рахунками і відповідні розрахункові операції для передачі (розподілення) незаконно отриманих коштів;

5) незаконні операції з коштами і майном маскуються під легальні господарські операції шляхом укладання фіктивних цивільно-правових угод (договорів) [4, с. 18].

Важливу роль у виявленні і припиненні правопорушень у сфері економіки відіграє належна організація документування за оперативно-розшуковими справами, результати якого дають в розпорядження співробітників оперативних підрозділів матеріальні джерела криміналістично значущої інформації. При проведенні такого документування неможливо обійтися без участі спеціалістів державних контрольних та податкових служб, а також установ судових експертиз і експертних підрозділів. Спеціальні знання та вміння, якими володіють спеціалісти, становлять об'єктивну основу для виявлення й кваліфікованого дослідження криміногенних обставин вчинення злочинів у сфері економіки. Проте оперативні співробітники Державної служби боротьби з економічною злочинністю, вирішуючи питання щодо залучення фахівців до документування злочинної діяльності, повинні розуміти, в яких випадках необхідно провести ревізію, аудиторську перевірку або судово-економічне експертне дослідження. Під час вирішення цього питання слід враховувати особливості аудиту, ревізії та судової експертизи, а також відмінності між ними, які виникають із правової природи сутності вказаних понять. При цьому необхідно виходити не тільки з прав і обов'язків аудитора, ревізора та експерта, а й також з цілей (задач) застосування спеціальних знань, способу їх реалізації й особливостей предмету спеціального дослідження [5].

Аудит є незалежною формою фінансово-господарського контролю, яку керівник підприємства вибирає добровільно і формулює питання, поставлені на дослідження з метою отримання науково обґрунтованих висновків для

подальшого удосконалення фінансово-господарської діяльності, маркетингу, бухгалтерського обліку, внутрішньогосподарського контролю тощо. Крім того, вкладники капіталів у підприємницьку діяльність зацікавлені, щоб належна їм частка прибутку розподілялася правильно і була підтверджена аудитором. Висновки аудитора є обґрунтованим доказом в разі вирішення майнових спорів у господарському і місцевому судах між власником і його контрагентами. Перманентний внутрішній аудит на підприємстві сприяє удосконаленню технологічного процесу, впровадженню ноу-хау та інших досягнень науково-технічного прогресу у виробництво. Стратегічний аудит дає можливість суб'єктам підприємницької діяльності прогнозувати розвиток маркетингу, поширювати комерційну діяльність на внутрішньому і міжнародному ринках, допомагає уникнути банкрутства в умовах ринкових відносин [6, с. 35–36].

Ревізія – це метод документального контролю за фінансово-господарською діяльністю підприємства, установи, організації, дотриманням законодавства з фінансових питань, достовірністю обліку та звітності, способів документального викриття недостач, розтрат, привласнень та крадіжок коштів і матеріальних цінностей, попередження фінансових зловживань. Вона входить до першочергових функцій органів державного та позавідомчого контролю. Ревізія полягає в документальній і фактичній перевірці певного комплексу або окремих питань фінансово-господарської діяльності підконтрольної установи. Вона повинна забезпечувати виявлення наявних фактів порушення законодавства, встановлення винних у їх допущенні посадових і матеріально відповідальних осіб. Результати ревізії викладаються в акті [7, с. 86].

Призначення судово-економічної експертизи – це кримінально-процесуальна дія. Будь-яка судова експертиза є формою залучення експерта стороною кримінального провадження і призначається постановою слідчого, прокурора (або ухвалою суду) чи на договірних умовах стороною захисту та полягає у виконанні за дорученням правоохоронних органів чи сторони захисту дослідження виявлених матеріалів кримінального провадження і об'єктів та дачі висновку особами, обізнаними в науці, техніці й інших спеціальних

галузях знань. Судово-бухгалтерська експертиза має процесуально-правовий та економічний зміст. Економічний зміст судово-бухгалтерської експертизи включає систему економічних знань у галузі бухгалтерського обліку і фінансів, економічного аналізу, статистики, наукових методів дослідження економіки та інших розділів економічної науки. Виявлення збитків, завданих підприємствам і окремим громадянам, покладено на ревізію і аудит [6, с. 34–35].

Економічна експертиза призначається, як правило, після проведення ревізії фінансово-господарської діяльності, яка виявила порушення чинного законодавства та встановила суму заподіяного збитку і винуватців допущених порушень, що стало предметом юридичного розслідування [5].

Отже, можна прийти до висновку, що для того, щоб виявити порушення у господарській діяльності, особа повинна володіти спеціальними економічними та бухгалтерськими знаннями. Аудит, ревізія та економічна експертиза за своєю суттю є різною, але в деяких випадках дані, які отримані аудитом чи ревізією необхідні для проведення економічної експертизи. На нашу думку, економічна експертиза буде найбільш ефективна у господарській діяльності. Для виявлення фінансових порушень, які мають відношення до певної кримінальної справи Державна служба боротьби з економічною злочинністю при Міністерстві внутрішніх справ використовують спеціальні знання та методи для їх виявлення та притягнення до відповідальності винних осіб.

Список використаних джерел

1. Свенсон Бу. Экономическая преступность: перевод со шведского под редакцией М. А. Могуновой. Москва : Прогресс, 1987. 160 с.
2. Криминология: учебник для юридических вузов / под редакцией д-ра юрид. наук, проф. А. И. Долговой. Москва : Издательская группа ИНФРАМ-НОРМА, 1997. 779 с.
3. Попович В. М. Тіньова економіка як предмет економічної криминології: монографія. Київ : Правові джерела, 1998. 447 с.
4. Волобуєв А. Ф. Особливості відкриття кримінальних проваджень щодо економічних злочинів. *Актуальні проблеми кримінального права та процесу:*

матеріали III Всеукраїнської наук.-практ. конф. (м. Кривий Ріг, 16 червня 2017 р.). 287 с.

5. Софілканич О. В. Використання спеціальних знань в оперативно-розшуковій практиці протидії економічним злочинам. *Часопис Академії адвокатури України*. 2013. № 18. С. 1–6.

6. Білуха М. Т. Судово-бухгалтерська експертиза: підруч. Київ : Видавнича компанія ВОЛЯ, 2004. 656 с.

7. Каменський М. М. Довідник працівника державної контрольно-ревізійної служби. Київ : Видавництво ДІЯ, 2001. Т. 1. 431 с.

Левченко Яна Олегівна,
студент 4 курсу групи П–51а
юридичного факультету
Навчально-наукового інституту права
Сумського державного університету;
науковий керівник:
Маланчук Петро Михайлович,
кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри кримінально-правових
дисциплін Навчально-наукового
інституту права Сумського державного
університету

НОВІ КРИМІНАЛІСТИЧНІ ПІДХОДИ ЩОДО ПРОТИДІЇ КОРУПЦІЇ

На сьогодні корупційні злочини є актуальною проблемою для України. Підтвердженням цього є «Стратегія сталого розвитку «Україна – 2020», одною із цілей якої є безпека. Її основою є чесне правосуддя, прозоре очищення влади, запровадження та використання ефективних механізмів щодо протидії корупції. На думку дослідників цієї проблеми сучасний розвиток інформаційних технологій допоможе вдосконалити та запровадити нові криміналістичні підходи протидії корупції.

Павлюк Н.В. виокремлює серед різновидів інформаційних систем найбільш продуктивні, такі, що відповідають як сучасному стану наукових досліджень, так і потребам судово-слідчої практики, а саме: інформаційно-довідкова, інформаційно-пошукова, інформаційно-модельна та інформаційно-консультаційна [1, с. 97].

Реалізація тієї або іншої системи відбувається у формі спеціально побудованої комп'ютерної програми [2, с. 183]. У цьому аспекті особливого значення набувають інформаційно-консультаційні системи, які засновані на збиранні, класифікації та використанні узагальненого досвіду розслідування у вигляді суджень певної категорії досвідчених фахівців [3, с. 179].

Інформаційно-консультаційні системи на підставі усвідомлення й аналізу вихідної інформації, формування слідчих версій сприяють визначенню найбільш оптимальної послідовності проведення окремих слідчих (розшукових) дій. При цьому йдеться не тільки про визначення стратегічних напрямів розслідування, а й про обрання тактики (технології) проведення окремих слідчих (розшукових) дій. Слідчий може скористатися так званими демонстраційними прикладами, скажімо, отримати перелік можливих експертиз, які призначаються при розслідуванні певної категорії злочинів і питань щодо них, або перелік можливих ситуацій, що складаються на певному етапі розслідування, та можливих алгоритмів дій слідчого стосовно виходу із цих ситуацій тощо [4, с. 247].

За допомогою спеціальної комп'ютерної програми система може обирати оптимальні варіанти вирішення ситуації залежно від інформації, яка є в розпорядженні слідчого. Для цього йому необхідно ввести дані про слідчу ситуацію конкретної події злочину, а комп'ютер, виходячи з ознак відомих обставин, порівнюючи їх із формалізованою типовою криміналістичною характеристикою певної категорії злочинів, типовими версіями, зможе запропонувати оптимальний перелік слідчих (розшукових) дій, доцільність і порядок призначення тих або інших судових експертиз, допоможе встановити

невідомі обставини злочину та можливі джерела отримання інформації щодо них [5, с. 87].

Прикладом реалізації сучасних інформаційних технологій у практичній діяльності співробітників органів кримінальної юстиції є створення комп'ютерної програми з умовною назвою «Протидія корупції». До структури зазначеної комп'ютерної програми можуть входити два блоки: ресурсний і консультативний. Перший блок включає узагальнену інформацію, яка подана за категоріями злочинів корупційної спрямованості й містить такі відомості:

- довідкові дані про характерні ознаки певної категорії корупційного злочину, зокрема: предмет злочинного посягання, спосіб злочину, дані про обстановку злочину, особу злочинця, типові сліди, а також об'єкти, що з ними пов'язані, способи їх вилучення;

- дані щодо потенційно корупційних сфер діяльності та відповідні ризики проявів корупційних діянь;

- перелік корупційно-небезпечних функцій, що виконуються службовою особою, під час реалізації яких найбільш імовірно виникнення корупційних проявів або дій;

- нормативна база, що включає тексти конвенцій, законів, коментарів до них, а також постанови, положення, накази, розпорядження, з якими необхідно ознайомитися слідчому;

- зразки документів, що використовуються в ході здійснення кримінального провадження, наприклад, «Запити», «Клопотання», «Постанови», «Повідомлення», «Рапорти», «Обвинувальні акти» тощо;

- архівні дані про справи за певною категорією злочинів і відповідні судові рішення.

Другий блок зазначеної комп'ютерної системи може включати відомості щодо оптимальної організації розслідування злочинів корупційної спрямованості. Принцип роботи цього блоку «запит – повідомлення», коли користувач (найчастіше слідчий) заносить до спеціальних вікон такі відомості з матеріалів кримінального провадження, як: місце вчинення корупційного

діяння; сфера діяльності; відомості про підозрювану особу, у тому числі категорію, до якої належить службова особа; вид функцій, що виконуються цією особою; відомості про доходи, витрати, про майно й зобов'язання майнового характеру особи та близьких членів її сім'ї; ознаки, які характеризують корупційну поведінку посадової особи, у тому числі соціальні індикатори корупційної поведінки; наявність ознак у роботі установи, організації, підприємства, що породжують корупційні правопорушення або сприяють їх розповсюдженню; спосіб, знаряддя та засоби вчинення злочину; предмет злочинного посягання; сума неправомірної вигоди або сума матеріальних збитків; інформація про заявника; наявні в матеріалах провадження докази та проведені слідчі (розшукові) дії. Частина цієї інформації заповнюється слідчим шляхом обрання запропонованих комп'ютерною програмою відповідей. Після оброблення зазначених даних на дисплей виводиться інформація, яка розподіляється за певними аспектами [1, с. 102].

Наприклад, джерелами наповнення другого блоку інформаційного забезпечення розслідування незаконного збагачення (хабарництва) виступають:

1) рапорти працівників оперативних підрозділів про регулярні корупційні дії певної службової особи або про факт злочину корупційного характеру, що вже відбувся;

2) заява громадянина про обіцянку, надану іншій особі щодо здійснення ним протиправних дій корупційного характеру чи примушення її з боку інших осіб до здійснення зазначених дій;

3) заява службової особи про провокаційні дії корупційного характеру з боку інших осіб або пропозицію здійснення нею таких дій;

4) повідомлення осіб, що поінформовані про ознаки дій корупційної спрямованості;

5) матеріали розслідування іншого злочину [6, с. 89].

Отже, досліджуючи дане питання ми можемо зазначити, що корупція є нагальною проблемою для України. С. Базір у дослідженні витоків становлення і розвитку корупції зазначав, що перші згадки щодо підкупу суддів описує ще

давньогрецький поет Гомер в «Іліаді». Потім наводиться приклад корупційних проявів у Давньому Римі [7, с. 224]. С цього ми можемо прийти до висновку, що перші прояви корупції мають глибоку історію.

На сьогодні деякі науковці вбачають, що декларації посадових осіб є новим підходом у протидії корупції. Можна сказати, що на сьогодні це великий крок у напрямі подолання корупції. Актуальним у розкритті таких злочинів є вдосконалені інформаційні технології, які б допомогли б проаналізувати усі характеристики поведінки та особистості корупціонера та надати слідчому додаткову інформацію, яка допоможе у розкритті злочину. Виходячи с цього, вбачаємо за необхідне втілити у практичну діяльність правоохоронних органів спеціальні програми, які б сприяли ефективному розкритті корупційних злочинів.

Список використаної літератури

1. Павлюк Н. В. Поняття та інноваційні засади техніко-криміналістичного забезпечення розслідування злочинів. *Теорія та практика судової експертизи і криміналістики*. 2015. № 15. С. 96 – 104

2. Журавель В.А. Сучасні концепції формування окремих криміналістичних методик розслідування злочинів. *Вісник Академії правових наук України*. Харків : Право. 2007. № 2(49). С. 177-186.

3. Журавель В. Інформаційне забезпечення процесу розслідування: шляхи та засоби. *Вісник Академії правових наук України*. Харків, 2004. № 2 (37). С. 179.

4. Журавель В. А. Криміналістичні методики: сучасні наукові концепції. *Вісник Академії правових наук України*. Харків, 2004. № 4. С. 246-248.

5. Водянова Н. Б. Основы планирования и программирования следственной деятельности: монография. Москва, Юрлитинформ. 2010. 144 с.

6. Павлюк Н. В. Інформаційні системи як засоби забезпечення розслідування злочинів корупційної спрямованості. *Науковий вісник Херсонського державного університету*. Херсон: 2014. № 6–1. Т. 4. С. 89–90.

7. Базір С. Становлення та розвиток законодавства щодо протидії хабарництву, корупції та одержанню неправомірної вигоди суддями. *Підприємство, господарство і право*. 2017. № 1. С. 223–228.

Лобова Юлія Сергіївна,
студент 5 курсу Дніпровського
національного університету
імені Олеся Гончара

ХАРАКТЕРИСТИКА ШТРАФУ ЯК ВИДУ КРИМІНАЛЬНОГО ПОКАРАННЯ

У сучасній системі покарань, яка існує у кримінальному праві України, штраф займає важливе місце. Він може стосуватись основних покарань або покарань, що призначаються як основні, так і додаткові. У наш час, коли проходить демократизація системи покарань на принципах гуманізму, вивчення питання щодо доцільності застосування штрафу за вчинення того або іншого злочину набуває значної ваги. На мою думку, було б корисним при розробленні цього питання більше уваги приділяти історичному минулому кримінального права України, досліджувати не тільки теоретичні, але й історичні аспекти, пов'язані з проблемою виникнення і розвитку поняття кримінального штрафу.

У вітчизняній науці чимало вчених торкалися питань застосування кримінального покарання у виді штрафу, зокрема: Н. О. Гуторова, В. П. Козирєва, О. І. Плужнік, Ю. А. Пономаренко, В. О. Попрас, А. А. Смирнов, В. В. Сташис, В. І. Тютюгін та ін.

Штраф поступово стає основним видом покарань у державах Європи. У Франції штраф не призначається за злочини проти людства, проти життя людини тощо, але широко призначається за крадіжки та інші майнові злочини, злочини проти громадської безпеки тощо, при цьому сягає надзвичайно великих сум. До речі, в усіх країнах давно дійшли висновку про те, що деякі

види покарань є надто витратними для держави. Наприклад, у Швеції витрати на утримання одного ув'язненого на день становлять у закритій в'язниці – 180, у відкритій – 120 доларів США. Штраф же навпаки приносить прибуток.

Актуальність теми дослідження штрафу як виду кримінального покарання зумовлена гуманізацією вітчизняного та іноземного законодавства.

Аналіз проблематики існування штрафу як міри покарання слід розпочинати з періоду існування Київської Русі, коли закладались основні підвалини поняття кримінального штрафу як виду покарань.

У Руській Правді, як правило не передбачено каліцтва та тілесних покарань, заслання тощо. Відповідальність навіть за вбивство за часів Київської Русі мала переважно примирливий характер, який полягав в сплаті штрафу для залагодження порушеного права в суспільстві з метою збереження кількості одноплемінників в умовах постійної небезпеки зовнішніх війн. Відповідальність мала колективний характер, що пояснюється існуванням людини не відособлено, а в суспільстві (рід, община, сім'я). Штраф був основним видом покарання і не мав на меті залякати винних [4].

Суть штрафу визначає і його зміст, який виражається в позбавленні злочинця матеріальних благ. Іншими словами, зміст такого поняття, як штраф, формує конкретний розмір обмежень майнових інтересів особи, яка вчинила злочин, тобто призначення штрафу – це економічний вплив на свідомість індивіда з метою змінити його вольові установки, негативні антисуспільні мотиви поведінки. Це покарання змушує людину придушити свої бажання, спрямовані на вчинення протиправних дій, боротися з внутрішньою негативною реакцією на явища оточуючої дійсності. Штраф шляхом обмеження майнових прав впливає на особу таким чином, що ставить в її свідомості певний психологічний бар'єр, який не дозволяє їй скоїти злочин [5].

Сьогодні є потреба збільшити термін сплати штрафу, що зумовлено станом соціально-економічного розвитку країни. На малозабезпечених громадян, які не мають постійного заробітку, припадає в останні роки значна частка засуджених, які часто неспроможні своєчасно сплатити штраф.

Відсутність відповідної норми змушує суд при постановленні вироку застосовувати інші покарання – виправні роботи, обмеження волі, позбавлення волі на певний строк, що наразі суперечить принципу індивідуалізації покарання.

Вступ України до Ради Європи у 1995 р. зумовив суттєві зміни кримінальної політики, одним з основних напрямків якої обрано гуманізацію кримінального покарання.

На сьогодні штраф як вид кримінального покарання у боротьбі зі злочинністю в Україні відіграє одну з провідних ролей. Він належить до покарань, які є найпоширенішими в санкціях статей Особливої частини Кримінального кодексу України, що зумовлює часте його застосування як кримінального покарання.

Враховуючи викладене вище, необхідно, по-перше, переглянути відповідальність засудженого за неспроможність сплати штрафу та ухилення від його сплати, тобто узгодити ст. 26 КВК України та ст. 389 КК України у частині відповідальності за несплату штрафу або його частини та ухилення від сплати. По-друге, конкретизувати, у яких випадках особа вважається такою, яка ухиляється від сплати штрафу, оскільки на сьогодні в жодному з нормативних актів немає визначення поняття «ухилення від сплати штрафу», що суттєво ускладнює процедуру притягнення особи за дане порушення.

Список використаних джерел

1. Кримінальний кодекс України: Закон України від 05.04.2001 № 2341-III (редакція станом на 2018 р.). URL : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2341-14> (дата звернення 20.10.2018).

2. Кримінально-виконавчий кодекс України: Закон України від 11.07.2003 № 1129-IV (редакція станом на 2017 р.). URL : <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/1129-15> (дата звернення 20.10.2018).

3. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод: Міжнародний документ от 04.11.1950 (редакція станом на 2013 р.). URL : http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/ru/995_004 (дата звернення 23.10.2018).

4. Русская Правда. Пространная редакція. Российское законодательство X-XX вв. Москва : С. 65–70.

5. Северин О. О. До проблеми виконання покарання у виді штрафу. *Вісник Кримінологічної асоціації України*. 2013. № 5. С.168–172.

Лукашева Наталія Олегівна,
слухач факультету заочного,
контрактного навчання та підвищення
кваліфікації працівників Академії
Державної пенітенціарної служби

ЗАКРІПЛЕННЯ ПРАВОВОГО СТАТУСУ ЗАСУДЖЕНИХ В ЗАКОНОДАВСТВІ УКРАЇНИ

Закріплення у кримінально-виконавчому законодавстві правового статусу засуджених визначається з урахуванням положень Конституції України, яка суттєво змінила вимоги до джерел обмежень прав людини і громадянина. Частина 3 ст. 63 Конституції України встановлює, що «засуджений користується всіма правами людини і громадянина, за винятком обмежень, які визначені законом і встановлені вироком суду». Передусім, потрібно звернути увагу на те, що обмеження прав засуджених повинні встановлюватися лише законом. Не можуть встановлюватися обмеження прав громадянина підзаконними, в тому числі й відомчими, нормативними актами. Тим більше вони не можуть передбачатися вказівками посадових осіб органів виконання покарань. Уся діяльність персоналу Державної кримінально-виконавчої служби України стосовно поводження із засудженими повинна будуватися на неухильному дотриманні закону. Обмеження, крім того, можуть встановлюватися в інтересах забезпечення суворо визначеного кола соціально-політичних цінностей, наприклад захист основ конституційного ладу, в інтересах національної безпеки, територіальної цілісності або громадського порядку, для охорони здоров'я населення, для захисту репутації або прав і свобод інших людей. Ці підстави обмеження прав базуються на положеннях

ряду міжнародних актів ООН, в тому числі й у Європейській конвенції про захист прав людини і основних свобод [1, с. 9].

Актуальність вивчення даної теми полягає у необхідності порівняльно-правового аналізу норм Кримінального-виконавчого кодексу України (далі – КВК), що визначають правовий статус засуджених відповідно до міжнародно-правових стандартів поводження з ув'язненими.

Слід констатувати, що поряд із терміном «правовий статус» наразі досить часто використовується термін «правове положення». Зокрема, серед учених, які вивчають загальний правовий статус людини, поширена думка, що вони є рівнозначними за змістом (О. Г. Кушніренко, Т. М. Слінько).

Як зазначає А.С. Степанюк, правовий статус засудженого – це різновид галузевого правового статусу, який визначається нормами кримінально-виконавчого законодавства і, своєю чергою, поділяється на підвиди – правові статуси осіб, які відбувають різні види кримінальних покарань, призначених їм за вироком суду, що набрав законної сили [4, с. 111]. Таку думку поділяє й О. Лисодєд [9, с. 31].

КВК України у статті 7 зазначає, що держава поважає і охороняє права, свободи і законні інтереси засуджених, забезпечує необхідні умови для їх виправлення і ресоціалізації, соціальну і правову захищеність та їх особисту безпеку. Засуджені користуються усіма правами людини і громадянина за винятком обмежень, визначених законами України [2, с. 4].

У кримінально-виконавчому законодавстві України правовий статус закріплюється двома шляхами: 1) встановленням нормативного визначення правового статусу засуджених; 2) регламентацією прав, законних інтересів і обов'язків засуджених.

Одним із фундаментальних прав засуджених є право на правову допомогу, яке останнім часом набуло більш врегульованого та гарантованого змісту. Зокрема, КВК встановлює, що засудженому гарантується право на правову допомогу. Для одержання правової допомоги засуджені можуть користуватися послугами адвокатів або інших фахівців у галузі права, які за

законом мають право на надання правової допомоги особисто чи за дорученням юридичної особи. Таке право поширюється і на засуджених осіб, які перебувають на лікуванні у закладах охорони здоров'я [2, с. 9].

Відповідно до ст. 8 КВК засуджені мають право:

- на отримання інформації про свої права й обов'язки, порядок і умови виконання та відбування призначеного судом покарання;

- на гуманне ставлення до себе і на повагу гідності, властивої людській особистості;

- звертатися відповідно до законодавства з пропозиціями, заявами і скаргами до адміністрації органів і установ виконання покарань, їх вищестоящих органів, а також до Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини, суду, органів прокуратури, інших органів державної влади, органів місцевого самоврядування та об'єднань громадян. При цьому, відповідно до ч. 4 ст. 113 КВК України пропозиції, заяви і скарги засуджених до позбавлення волі, адресовані Уповноваженому Верховної Ради з прав людини та прокуророві, переглядові не підлягають і не пізніше як у добовий строк надсилаються за належністю;

- давати пояснення і вести листування, а також звертатися з пропозиціями, заявами й скаргами рідною мовою. Відповіді засудженим даються мовою звернення. У разі відсутності можливості дати відповідь мовою звернення вона дається українською мовою з перекладом відповіді на мову звернення, який забезпечується органом або установою виконання покарань;

- на охорону здоров'я [2, с. 6].

Обмеження цивільних прав і свобод засуджених можуть встановлюватися вироком суду. Це трапляється в тих випадках, коли вироком суду визначається конкретна міра покарання, зокрема фіксований відсоток відрахувань із заробітної плати при виправних роботах. Крім того, призначення додаткового покарання, наприклад позбавлення права обіймати певну посаду чи займатися певною діяльністю, може породжувати право обмеження для засуджених під час відбування основного.

Обмеження загально-цивільних прав засуджених можуть впливати з режиму відбування покарання, встановленого КВК. Фактично вказані форми обмежень загально-цивільних прав засудженого базуються на дії норм кримінально-виконавчого законодавства, що регулюють режим відбування покарання (наприклад, встановлення перегляду кореспонденції, обшуку, заборони зберігати гроші і цінні речі в місцях позбавлення волі).

Слід зазначити, що на розвиток і динамічність правового статусу засуджених впливають:

- конкретні історичні умови розвитку суспільства;
- економічний і політичний стан країни, рівень матеріального забезпечення громадян і кримінально-виконавчої системи;
- суспільна свідомість, культурний і моральний рівень і стан населення;
- система цінностей і пріоритетів суспільства і держави, що визначають цілі і зміст покарання;
- ефективність нормотворчої системи, адекватне і справедливе застосування правообмежень, а також їх належне суб'єктивне сприйняття засудженими;
- впровадження прогресивних ідей і творче втілення міжнародно-правових норм.

Крім того, такими ініціативними повноваженнями необхідно наділити й посадових осіб кримінально-виконавчих установ. Вони повинні мати можливість самостійно, за власною ініціативою, використовувати заходи забезпечення безпеки засудженого.

Отже, можемо зазначити, що правовий статус засуджених до позбавлення волі визначається їх правовим статусом як суб'єктів кримінально-виконавчих правовідносин, що суттєво впливає на фактичне застосування норм інших галузей права. Таким чином, правовий стан засудженого певною мірою залежить від виду установи, де він відбуває покарання, режиму, що в ній встановлений, а також від того, яку частину строку покарання відбув засуджений тощо.

Список використаних джерел

1. Конституція України: наук.-практ. комент. / редкол.: В. Я. Тацій (голова) та ін. 2-ге вид., переробл. і допов. Харків: Право, 2012. 1 128 с.
2. Кримінально-виконавчий кодекс України. *Офіційний вісник України*. 2003. № 33. Ст. 1767.
3. Богатирьов І. Г. Кримінально-виконавче право України: підруч. Київ : Всеукраїнська асоціація видавців «Правова єдність», 2008. 352 с.
4. А. П. Гель, Г. С. Семаков, І. С. Яковець. Кримінально-виконавче право України: навч. посіб. За ред. А. Х. Степанюка. Київ : Юрінком Інтер, 2008. 624 с.
5. Науково-практичний коментар Кримінально-виконавчого кодексу України / А. Гель, О. Гель, В. Корчинський та ін.; за заг. ред. А. Степанюка. Київ : ЮрінкомІнтер, 2008. 496 с.

Маланчук Петро Михайлович,

кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри кримінально-правових
дисциплін Навчально-наукового
інституту права Сумського державного
університету;

Сізова Катерина Олександрівна,

студент 4 курсу Навчально-наукового
інституту права Сумського державного
університету

ПРОБЛЕМИ СУДОВО-ЕКСПЕРТНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Сучасні умови економічного розвитку України характеризуються реформуванням державної судово-правової системи, що, на жаль, супроводжується криміналізацією суспільства і стрімким зростанням правопорушень. На сьогодні є актуальним швидке та якісне розкриття злочину за допомогою судово-експертної діяльності. Її ефективність залежить від нормативно-правового регулювання та запровадження нових методик у

діяльності. Саме тому вбачаємо за необхідне розглянути проблемні питання судово-експертної діяльності.

Судово-експертна діяльність держав повинна відповідати національним принципам і міжнародним правовим і професійним стандартам. Висновок, складений експертами однієї держави, повинен мати силу доказів для судів іншої держави [1].

Оновленню Закону України «Про судову експертизу» у редакції від 20.01.2018 року (далі – Закон) сприяло дві підстави. По-перше, судова експертиза – одна із складових судової системи. Тому в умовах проведення комплексної реформи цей процес закономірний. По-друге, практика проведення судових експертиз вийшла за межі чинного законодавства, і більше регулювалася підзаконними актами, рішеннями судів та поясненнями органами виконавчої влади [2].

Кравченко О.А. зазначає, що на сьогодні потребує узгодження норм Закону та процесуального законодавства, як приклад, у новому Кримінальному процесуальному кодексі України у редакції від 04.11.2018 року (далі – КПК), на відміну інших процесуальних законів, взагалі не передбачена можливість призначення додаткових, повторних, комісійних та комплексних експертиз. Поряд з цим необхідний комплексний підхід щодо розв'язання питань однозначного термінологічного визначення понятійного апарату інституту судової експертизи, а також систематизації та конкретизації права і обов'язків судового експерта, що характеризують його процесуальний статус як учасника відповідного процесу, так і правовий статус експерта як посадової особи державної спеціалізованої установи судових експертиз та професійного судового експерта, що не є працівником такої установи [3]. Варто зазначити, що у чинній редакції КПК є стаття 332, відповідно до якої можуть призначатися додаткові експертизи, отже ми не погоджуємося з даною думкою.

Завдання, які постають перед судово-експертними установами, службами та підрозділами в нових умовах, вимагають пошуку та визначення шляхів підвищення ефективності існуючої системи організації судово-експертної

діяльності, оптимізації її організації та правового забезпечення. Це, насамперед, застосування новітніх досягнень науки і техніки, стандартизація та сертифікація єдиних науково-обґрунтованих методик судово-експертних досліджень, вирішення нетрадиційних експертних завдань, скорочення термінів виконання експертиз, підвищення їх об'єктивності, якості та доказової цінності.

Практичні проблеми організації судово-експертної діяльності вимагають свого вирішення шляхом виявлення та усунення різноманітних суперечностей, неузгодженості, пробілів як в організації діяльності експертних установ, так і в управлінні ними [4, с. 6].

У ст. 7 Закону визначено [5], що судово-експертну діяльність здійснюють державні спеціалізовані установи, а також у випадках і на умовах, визначених цим законом, судові експерти, які не є працівниками зазначених установ. При цьому законодавець визначив, що виконання окремих видів судових експертиз може бути легітимним лише державними спеціалізованими установами. Зокрема, право здійснення судово-експертної діяльності, пов'язаної з проведенням криміналістичних, судово-медичних і судово-психіатричних експертиз, надане виключно державним спеціалізованим установам ч. 3 ст. 7 базового Закону. Закон України «Про підприємництво» у редакції від 05.04.2015 року (ч. 2 ст. 4) [6] із змінами, внесеними згідно із Законом України «Про ліцензування певних видів господарської діяльності» у редакції від 28.09.2017 року [7], також встановлює, що діяльність, пов'язана з проведенням криміналістичних, судово-медичних та судово-психіатричних експертиз, може здійснюватися тільки державними підприємствами та організаціями. Проте законодавець зважив на можливі потреби слідчої та судової практики і встановив у ч. 4 ст. 7 Закону можливість залучення до проведення деяких видів експертиз, які не здійснюються виключно державними спеціалізованими установами, за рішенням особи або органу, що призначили судову експертизу, крім судових експертів також інших фахівців з відповідних галузей знань.

Серед учених-юристів, а саме Л.М. Головченко, А.В. Іщенко, М. Я. Сегає, Н. І. Клименко розповсюдженим є погляд на те, що у ст. 7 Закону не лише

закріплена вже існуюча на час прийняття закону державна форма судово-експертної діяльності, яка здійснюється судово-експертними установами, а й упорядковано також судово-експертну діяльність осіб, які не є працівниками державних судово-експертних установ. Можливість проведення судової експертизи такими особами передбачалась і до прийняття закону за чинними на той час КПК України та ЦПК України. Але діяльність цих осіб не була поставлена в певні організаційні рамки, що обумовлювало виникнення ряду негативних наслідків, пов'язаних з відсутністю контролю за добором таких осіб та якістю їх роботи. За думкою М.Я. Сегая наведена норма містить вичерпний перелік суб'єктів здійснення судово-експертної діяльності з правом проведення судових експертиз у формі державних спеціалізованих експертних установ [8, с. 16–17].

На думку В.Г. Гончаренка, який зауважив, що законодавство в сфері статусу суб'єктів призначення, проведення, оцінки й використання результатів судових експертиз вимагає змістовного і редакційного вдосконалення. Це стосується як Закону, так і процесуальних кодексів [9, с. 17].

На переконання М.Я. Сегая важливими у вирішенні питань реформування організації судово-експертної діяльності є проблеми оптимізації наукової організації та управління інфраструктурою судово-експертної діяльності, що забезпечують практичну реалізацію її правових і методологічних основ. До таких проблем, на його думку, варто віднести:

- оптимізацію організаційних форм керування державними судово-експертними установами й недержавними експертними структурами;
- уніфікацію науково-методичної й інформаційної бази судово-експертних установ, організацію й координування науково-дослідницької роботи в галузі судової експертизи;
- удосконалення методики та процедури атестації професійних судових експертів;
- організацію базового навчання фахівців у галузі судово-експертної діяльності гуманітарного й природно-технічного профілів;

- удосконалення методичної та профілактичної роботи судово-експертних установ, оптимізація використання слідчими та судами можливостей судових експертиз [8, с. 30].

Резюмуючи викладене, можна зробити висновок, що вдосконалення судово-експертної діяльності є надзвичайно важливим напрямом в науці криміналістиці [10].

Отже, можемо прийти до висновку, що на сьогодні вже зроблені певні кроки щодо усунення прогалин та удосконалення нормативно-правового регулювання судово-експертної діяльності. На сьогодні залишається актуальним внесення законодавчих поправок до Закону та нормативно-правових актів. Також науковці, які займаються даним питанням, слушно зауважують, слід удосконалити шляхом підвищення правового забезпечення та ефективності існуючої системи організації судово-експертної діяльності.

Список використаних джерел

1. Клименко Н. І., Купрієвич О. А. Міжнародне співробітництво судово-експертних установ. URL : http://vkslaw.knu.ua/images/verstka/4_2014_Klimenko_Kyprievuch.pdf (дата звернення: 30.10.2018).

2. Лапін І. Реформування судово-експертної діяльності: парламент розпочинає роботу. URL : <https://blog.liga.net/user/ilapin/article/26747> (дата звернення: 30.10.2018).

3. Кравченко О. А. Правові та організаційні проблеми регулювання судово-експертної діяльності. *Ученые записки Таврического национального университета им. В.И. Вернадського. Серия «Юридические науки»*. 2013. Том 26 (65). № 1. С. 233–237.

4. Новиков С. Н. Организационно-правовые основы экспертно-криминалистической деятельности в органах внутренних дел: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.11 / Рязань. 2005. 229 с.

5. Про судову експертизу: Закон України від 25 лютого 1994 р. № 4038-XI1. *Відомості Верховної Ради України*. 1994. № 28. Ст. 232.

6. Про підприємництво: Закон України від 7 лютого 1991 р. № 698-XII. *Відомості Верховної Ради УРСР*. 1991. № 14. Ст. 168.

7. Про ліцензування певних видів господарської діяльності: Закон України від 1 червня 2000 р. № 1775-III. *Відомості Верховної Ради України*. 2000. № 36. Ст. 299.

8. Сегай М. Я. Судова експертологія: об'єкт, предмет, природа й система науки *Теорія та практика судової експертизи і криміналістики*: зб. наук.-практ. матеріалів (до 80-річчя заснування Харківського НДІ судових експертиз. Харків. 2003. Вип. 3. 592 с.

9. Експертизи у судовій практиці: наук.-практ. посіб. За заг. ред. В. Г. Гончаренка. 2-ге вид., перероб. і допов. Київ : Юрінком Інтер, 2010. 400 с.

10. Маланчук П. М. Судово-слідчі дії як засіб розгляду кримінальних справ у суді. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/ln_2017_3_17 (дата звернення: 30.10.2018).

Марійчик Андрій Вікторович,
слухач факультету заочного,
контрактного навчання та підвищення
кваліфікації працівників Академії
Державної пенітенціарної служби;
науковий керівник:
Олійник Олександр Іванович,
кандидат юридичних наук, доцент,
перший проректор Академії Державної
пенітенціарної служби

ОСОБЛИВОСТІ ПРАВОВОГО СТАТУСУ КОНСТИТУЦІЙНОГО СУДУ УКРАЇНИ ЯК ЄДИНОГО ОРГАНУ КОНСТИТУЦІЙНОЇ ЮРИСДИКЦІЇ

Першоосновою визначення функцій, правового статусу Конституційного Суду України (надалі – Суд) та його місця в системі державних органів є положення Розділу XII Основного Закону України, відповідно до яких Суд вирішує питання про відповідність Конституції України законів України та у передбачених цією Конституцією випадках інших актів, здійснює офіційне

тлумачення Конституції України, а також інші повноваження відповідно до цієї Конституції. Діяльність Суду ґрунтується на принципах верховенства права, незалежності, колегіальності, гласності, обґрунтованості та обов'язковості ухвалених ним рішень і висновків (ст. 147) [1].

Спеціальний Закон України «Про Конституційний Суд України» [2] більш детально врегульовує комплекс правових та організаційних питань функціонування цього органу і закріплює його завдання та статус у чіткому визначенні: «Конституційний Суд України є органом конституційної юрисдикції, який забезпечує верховенство Конституції України, вирішує питання про відповідність Конституції України законів України та у передбачених Конституцією України випадках інших актів, здійснює офіційне тлумачення Конституції України, а також інші повноваження відповідно до Конституції України» (ст. 1).

Як бачимо, правовий статус Суду визначається окремим Розділом Конституції України та спеціальним законом, що підкреслює автономність цього органу в системі державних органів, що обумовлюється низкою притаманних лише йому ознак, наприклад, реалізація Судом особливих функцій – охорона стабільності Основного Закону, забезпечення принципу верховенства права (ст. 8); спеціальна процедура формування складу; виключні повноваження; окремий суб'єктний склад і порядок ініціювання перед судом визначених питань тощо.

Слід звернути увагу, що Розділ VIII «Правосуддя» Конституції України в чинній редакції не згадує Суд серед органів правосуддя, хоча відповідно до ст.124 Конституції України в редакції до 30 вересня 2016 року Конституційний Суд України разом із судами загальної юрисдикції входив до судової системи України, зокрема, передбачалося, що «Судочинство здійснюється Конституційним Судом України та судами загальної юрисдикції» (ст.124) [3]. Аналогічна норма була закріплена в ч. 3 ст. 1 Закону України «Про судоустрій і статус суддів» від 07.07.2010 р. № 2453-VI [4]. Крім того, ст. 3 цього Закону передбачала, що «Суди загальної юрисдикції утворюють єдину систему.

Конституційний Суд України є єдиним органом конституційної юрисдикції в Україні»; ст. 144 – «В Україні діє єдина система забезпечення функціонування судової влади – судів загальної юрисдикції та Конституційного Суду України». Отже, відповідно до раніше діючого законодавства Суд, хоча і мав відмінний правовий статус, визначався як складова системи судоустрою України поряд із судами загальної юрисдикції. Закон України «Про судоустрій і статус суддів» від 02.06.2016р. № 1402-VIII вже не згадує Суд у складі судової системи України (ст.17, 31 Закону) [5].

Серед правників та представників суддівської спільноти викликає дискусію оцінка правового статусу Суду, надана Великою Палатою Верховного Суду у постанові від 14.03.2018р. в адміністративній справі №П/800/120/14 за адміністративним позовом до Верховної Ради України про визнання незаконною Постанови від 24 лютого 2014 року №775-7 «Про реагування на факти порушення суддями Конституційного Суду України присяги суддів» [6]. Зокрема, в постанові вказується на «політичний характер формування цього органу конституційної юрисдикції». Крім того, зазначено, що «Конституційний Суд України не розглядає конкретні юридичні справи у спорах між певними суб'єктами права, а може визнавати неконституційними нормативні акти (тобто діяти як негативний законодавець) та здійснювати обов'язкові для застосування тлумачення Основного Закону і за чинною на той час редакцією Конституції України тлумачення законів (тобто діяти як позитивний законодавець).

Ці обставини суттєво відрізняють Конституційний Суд України від судів загальної юрисдикції, оскільки зазначене вище свідчить про те, що цей орган є більшою мірою політичним, ніж судовим.

На нашу думку, Суд є самостійним незалежним судовим органом з особливим правовим статусом, що здійснює судовий конституційний контроль у державі, єдиним органом, який забезпечує вирішення визначених питань у порядку конституційного судочинства, а формування суддівського корпусу Президентом України, Верховною Радою України та з'їздом суддів України

забезпечує політичну нейтральність та незалежність Суду при здійсненні конституційного правосуддя.

Отже, такі особливості правового статусу Суду як автономність у системі державних органів, спеціальний порядок формування суддівського корпусу, наділення колом виключних повноважень, обов'язковість та остаточність рішень і висновків Суду, які не можуть бути оскаржені, обумовлюються спеціальною функцією – охороною конституціоналізму в державі, забезпечення принципу верховенства права, а також захисту прав та свобод людини шляхом визнання неконституційними законів та інших правових актів, тлумачення Конституції України, розгляду конституційної скарги особи.

Список використаних джерел

1. Конституція України: Закон України від 28.06.1996р. № 254к/96-ВР в редакції від 30.09.2016 р. URL :<http://zakon2.rada.gov.ua/laws/main/254к> (дата звернення: 02.11.2018).

2. Про Конституційний Суд України: Закон України від 13.07.2017 р. № 2136-VIII. URL : <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2136-19> (дата звернення: 02.11.2018).

3. Конституція України: Закон України від 28.06.1996р. № 254к/96-ВР в редакції від 02.03.2014р. URL : <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80/ed20140302> (дата звернення: 02.11.2018).

4. Про судоустрій і статус суддів: Закон України від 07.07.2010р. № 2453-VI. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2453-17> (дата звернення: 02.11.2018).

5. Про судоустрій і статус суддів: Закон України від 02.06.2016р. № 1402-VIII. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1402-19> (дата звернення: 02.11.2018).

6. Постанова Великої Палати Верховного Суду від 14.03.2018р. в адміністративній справі №П/800/120/14. URL : <http://reyestr.court.gov.ua/review/73195164> (дата звернення: 02.11.2018).

Марканич Діана Ігорівна,
курсант 4 курсу Академії Державної
пенітенціарної служби

ВИЩИЙ СУД З ПИТАНЬ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ ЯК СУБ'ЄКТ ЗАХИСТУ ПРАВ НА РЕЗУЛЬТАТИ ТВОРЧОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Інтелектуальна власність посідає особливе місце серед основних пріоритетів розвитку багатьох держав, зокрема і України. Це зумовлено тим, що інтелектуальна власність відіграє важливу роль в інноваційних процесах та зростанні економіки. Проте, різного роду посягання на права інтелектуальної власності сповільнюють процес розвитку економіки нашої держави.

Частина 2 статті 27 Загальної декларації прав людини від 10 грудня 1948 року проголошує, що кожна людина має право на захист її моральних і матеріальних інтересів, що є результатом наукових, літературних або художніх праць, автором яких вона є [1].

Одним з перших та досить дієвим суб'єктом захисту прав інтелектуальної власності є Всесвітня організація інтелектуальної власності (англ. World Intellectual Property Organization або WIPO), яка є однією із спеціалізованих агентств Організації Об'єднаних Націй. Дана організація була створена у 1967 році з метою заохочення та захисту інтелектуальної власності. Станом на 1 січня 2018 року до організації входить 191 держава. Варто відзначити, що Україна 30 вересня 1968 року Україна ратифікувала Конвенцію про утворення Всесвітньої організації інтелектуальної власності та стала повноправним членом даної організації з 12.04.1970 року.

Згідно з ІПА 2016 Special 301 Recommendations, Україна посіла перше місце в рейтингу держав, які найчастіше порушують права інтелектуальної власності, вслід за Україною наступними у списку є такі держави як Росія, Китай, Чилі. Про це йдеться в щорічному звіті Міжнародного альянсу інтелектуальної власності (ІПА) [2].

Доцільно відмітити, що одним із суб'єктів захисту прав інтелектуальної власності є суд. Сьогодні справи щодо захисту права інтелектуальної власності

підсудні судам різних спеціалізацій, натомість рівень довіри населення України до судів становить лише 16 % [3], що не може не привернути уваги як законотворця, так і наукової спільноти. У зв'язку з цим виникла потреба у створенні Вищого суду з питань інтелектуальної власності. Закон України «Про судоустрій і статус суддів» від 2 червня 2016 року в статті 31 передбачив наявність в судовій системі України Вищого суду з питань інтелектуальної власності, який повинен розглядати справи відповідно до своєї компетенції [4].

Як наслідок, Указом Президента України від 29 вересня 2017 року №299/2017 «Про утворення Вищого суду з питань інтелектуальної власності», був утворений відповідний суд. 30 вересня 2017 р. Вища кваліфікаційна комісія суддів України оголосила конкурс на зайняття у Вищому суді з питань інтелектуальної власності 21 вакантної посади та затвердила умови проведення конкурсу на зайняття вакантних посад суддів. На сьогоднішній день ще триває набір на посади суддів до Вищого суду з питань інтелектуальної власності.

Новий Закон України «Про судоустрій і статус суддів» у статті 33 визначив спеціальні кваліфікаційні вимоги до кандидата на посаду судді Вищого суду з питань інтелектуальної власності, а саме окрім загальних вимог до кандидата на посаду судді даний кандидат повинен відповідати одній з наступних вимог: 1) мати стаж роботи на посаді судді не менше трьох років; 2) мати досвід професійної діяльності представника у справах інтелектуальної власності (патентного повіреного) щонайменше п'ять років; 3) мати досвід професійної діяльності адвоката щодо здійснення представництва в суді у справах щодо захисту прав інтелектуальної власності щонайменше п'ять років; 4) мати сукупний стаж (досвід) роботи (професійної діяльності) відповідно до вищезгаданих пунктів вимог щонайменше п'ять років [4].

Доцільно зазначити, що Законом України «Про судоустрій і статус суддів» у статті 32 закріплено повноваження суддів з питань інтелектуальної власності: 1) здійснення правосуддя як судом першої інстанції у справах, визначених процесуальним законом; 2) аналіз судової статистики, вивчення та узагальнення судової практики, інформування про результати узагальнення

судової практики Верховного Суду; 3) здійснення інших повноважень передбачених законом [4].

Зарубіжний досвід доводить, що подібні суди досить ефективно функціонують у багатьох розвинутих країнах, наприклад, у *Федеративній Республіці Німеччина* діє *Федеральний патентний суд*, що складається з 140 суддів та щорічно розглядає близько 4,5 тис. справ [5]. Особливістю суду є те, що кількість судових рішень відповідає кількості нових позовів. Суди з вирішення спорів у сфері інтелектуальної власності успішно функціонують також у Австрії, Швейцарії, Великобританії та інших країнах, які зарекомендували себе як ефективні суб'єкти захисту права інтелектуальної власності.

Отже, враховуючи вищевикладене можемо дійти висновку, що створення Вищого спеціалізованого суду з питань інтелектуальної власності є досить слушною ідеєю, оскільки суді даного суду буду спеціалізуватись виключно на розгляді справ у сфері інтелектуальної власності, а це сприятиме швидкому отриманню об'єктивного та обґрунтованого судового рішення. Раціоналізм нормотворця щодо створення відповідного вищого спеціалізованого суду полягає у тому, що це буде дійсно новий суб'єкт захисту права інтелектуальної власності, який буде характеризуватись оновленим складом суддів, які матимуть нові бачення та підходи щодо вирішення справ з питань інтелектуальної власності, а також сприятиме відновленню довіри до судової влади.

Список використаних джерел

1. Загальна декларація прав людини від 10.12.1948р. № 995_015. Голос України. 2008. 10 груд. (№ 236).

2. Міжнародний Альянс Інтелектуальної Власності опублікував щорічний звіт по Україні. URL: <https://www.law.univ.kiev.ua/ua/component/k2/4103>(дата звернення: 15.11.2018).

3. Довіра населення до судової влади становить 16 відсотків - дослідження Програми USAID «Нове правосуддя»

URL:<http://rsu.gov.ua/en/news/dovira-naselenna-do-sudovoi-vladi-stanovit-16-vidotkiv-doslidzenna-programi-usaid-nove-pravosudda> (дата звернення 17.11.2018).

4. Про судоустрій і статус суддів: Закон України від 07.07.2010 р. № 2453-VI. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1402-19> (дата звернення 15.11.2018).

5. Досвід патентних судів у країнах Європи. URL:<http://yurgazeta.com/golovna/dosvid-patentnih-sudiv-u-krayinah-evropi.html>(дата звернення 17.11.2018).

Милейко Анастасія Павлівна,
слухач факультету заочного,
контрактного навчання та підвищення
кваліфікації працівників Академії
Державної пенітенціарної служби

ДОСЛІДЖЕННЯ ОКРЕМИХ ПРИЧИН ТА УМОВ, ЩО СПРИЯЮТЬ ЗЛОЧИННОСТІ В УСТАНОВАХ ВИКОНАННЯ ПОКАРАНЬ

Питання дослідження чинників та умов, що сприяють злочинності в умовах виконання покарань, їх вплив на криміногенне середовище в таких установах висвітлено у працях науковців: О. М. Бандурки, Ю. В. Бауліна, І. Г. Богатирьова, В. І. Борисова, Т.А. Денисової, О. М. Джужи, А.В. Кирилюка, Д.В. Рівмана, І. Я. Фрідмана, В.Ю. Шепітько, Г.Й. Шнайдера, М.Є. Шумило та ін.

На сьогодні у сучасній науці відсутній єдиний підхід з приводу тлумачення причин та умов, що сприяють злочинності в установах виконання покарань. Учені «причиною» (від латин. «causa») вважають те, без чого не було б іншого – наслідку [1, с. 365], а «наслідком» – те, що логічно випливає з чогось-іншого (тобто зі своєї підстави або причини) [1, с. 363–364]. Під «умовою» в кримінології розуміють явища, що сприяють причинам злочинності [2, с. 11–12].

На нашу думку, причинами злочинності є негативні явища, що

породжують її, а умови злочинності, в свою чергу, виступають обставинами, які сприяють виникненню та існуванню злочинності.

Відбування кримінального покарання в місцях позбавлення волі має значний вплив на психічний стан індивіда. Різде обмеження звичних раніше потреб, зміна навколишнього середовища спілкування, зміна стилю та способу життя, емоційне та психологічне навантаження з боку інших засуджених негативно впливає на психоемоційний стан людини та є одними з причин, що сприяють виникненню та існуванню конфліктної поведінки у засуджених. Існування такого роду чинників безпосередньо впливає на стан та рівень злочинності в установах виконання покарань.

Усі зазначені вище фактори мають вагомий вплив на психіку засудженого та, як наслідок, проявляються у його негативній поведінці, яка, в свою чергу, призводить до вчинення протиправних дій засудженим.

На нашу думку, факторами, що мають вплив на стан та рівень злочинності в установах виконання покарань є наступні.

По-перше, низький рівень профілактики злочинів у таких установах. У такому випадку суб'єктами злочину, зазвичай, виступають засуджені, які не порушують вимог та умов режиму утримання. На основі аналізу окремих досліджень науковців можна говорити про те, що засуджені, які перебувають на оперативно-профілактичних обліках потребують більш значної уваги та роботи з ними. Відносно таких засуджених обшуки та перевірки проводяться в першу чергу, проводиться постійний контроль за допомогою застосування сил та засобів, передбачених Законом України «Про оперативно-розшукову діяльність». У той же час, інша категорія засуджених залишається поза увагою адміністрації установ виконання покарань, використовуючи ту обставину, що, з одного боку, усі під таким жорстким контролем перебувати не можуть [3]. Отож, як наслідок, такі засуджені мають можливість для підготовки знарядь та засобів для вчинення злочинів.

По-друге, наявність латентної злочинності. Вона є перешкоджає організації боротьби зі злочинністю. Так, за результатами досліджень учених,

реальний обсяг злочинності щонайменше у два рази перевищує дані офіційної статистики [4, с. 73–74].

Також, на нашу думку, доцільно взяти до уваги неналежний стан взаємодії установ виконання покарань з іншими правоохоронними органами, як чинник, що має безпосередній вплив на злочинність в установах виконання покарань. Проаналізовані дослідження доводять, що даний чинник виявляється в частині обміну інформацією відносно засуджених. Чинне законодавство, а саме: Закони України «Про попереднє ув'язнення», «Про Державну кримінально-виконавчу службу України» та Кримінально-виконавчий кодекс надають дозвіл персоналу установ виконання покарань на будь-яку інформацію від інших правоохоронних органів щодо засудженого, однак, в той же час, таких обов'язків для останніх не встановлено. Отже, на нашу думку, необхідно переглянути та дослідити чинне законодавство з цього приводу, аби спростувати роботу персоналу установ виконання покарань з питань збору інформації на засудженого. Так, швидкий збір даних на таку особу сприятиме більш швидкому встановленню рівня негативного налаштування засудженого проти законних вимог, а тому матиме вплив на рівень попередження та запобігання злочинності в установах виконання покарань.

Отже, на сьогодні, доцільно присвятити велику увагу дослідженням, які стосуються питань злочинності в установах виконання покарань, оскільки існує безліч малодосліджених, а тому ще нерозв'язаних проблем.

Список використаних джерел

1. *Философский энциклопедический словарь*. Москва : ИНФРА, 1998. 468 с.
  2. Криминология: учебник., 1994. 414 с.
- Шнайдер Г.Й. Криминология. Пер. с нем./Под общ. ред. и с предисл. Иванова. Москва : Издательская группа «Прогресс» — «Универс», 1994. 504 с.

3. Про профілактику злочинів: Проект Закону України від 12 травня 1998 р. URL : http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=294 (дата звернення: 10.11.2018).

4. Кримінологія: спеціалізований курс лекцій зі схемами (загальна та особлива частини) : навч. посіб. / за заг. ред. О. М. Джужи. Київ : Атіка, 2001. 368 с.

5. Алексеев А.И. Криминологическая профилактика: теория, опыт, проблемы : монографія. Москва : НОРМА, 2001. 496 с.

5. Лукашевич С.Ю. Криминологічна характеристика та попередження злочинності засуджених в місцях позбавлення волі : автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08. Харків, 2001.193 с.

Мороз Тарас Ігорович,

слухач факультету заочного, контрактного навчання та підвищення кваліфікації працівників Академії Державної пенітенціарної служби;

науковий керівник:

Карелін Владислав Володимирович,

кандидат юридичних наук, доцент кафедри кримінального, кримінально-виконавчого права та криминології Академії Державної пенітенціарної служби

КРИМІНОЛОГІЧНА ХАРАКТЕРИСТИКА ТА ЗАПОБІГАННЯ НАСИЛЬНИЦЬКИМ ЗЛОЧИНАМ ПРОТИ ЖИТТЯ ТА ЗДОРОВ'Я ОСОБИ У СІЛЬСЬКІЙ МІСЦЕВОСТІ

Сучасний розвиток України характеризується значними змінами в різних сферах життєдіяльності населення. Важливим напрямком державної політики є боротьба із злочинністю, адже Конституцією України передбачено, що людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпека визнаються в Україні найвищою соціальною цінністю [1]. Зниження рівня насильницької злочинності у сільській місцевості прямо залежить від всебічного соціально-

економічного, політичного, культурно-побутового розвитку сільського населення.

Злочин – це суспільно небезпечне винне діяння (дія або бездіяльність), вчинене суб'єктом злочину [2].

Насильницькі злочини проти життя та здоров'я особи у сільській місцевості – це вчинені у селах умисні суспільно-небезпечні діяння, метою суб'єкта яких є завдання фізичних, психічних страждань чи смерті особі та становлять загрозу її життю чи здоров'ю [3, с.138].

Дослідження, проведені Шевчук Т.І., дозволили виявити особливості поширення та стан насильницької злочинності проти життя та здоров'я особи у сільській місцевості, а саме:

1) питома вага насильницьких злочинів проти життя та здоров'я особи у сільській місцевості переважала відповідні показники міської. У середньому така перевага у загальній структурі злочинності становила не менше 100%;

2) у сільській місцевості серед злочинів проти життя та здоров'я особи найбільш поширено умисне середньої тяжкості тілесне ушкодження;

3) умисні тілесні ушкодження різних ступенів та умисні вбивства чи погрози їх учинення разом охоплюють майже 90% від усіх учинених злочинів проти життя та здоров'я особи у сільській місцевості [4].

Також варто відзначити дослідження проведені у грудні 2016 року, де проблема злочинності розглядалась з двох точок зору [5]:

- правоохоронці вважають, що проблемами злочинності є пасивність жителів, небажання брати відповідальність за свою безпеку і співпрацювати з поліцією;

- сільські жителі визначили погане нічне освітлення, проблему з безпекою на дорогах, поширеність наркоманії і крадіжки. Відповідальними за свою безпеку вважають поліцейських. Однак, домашнє і побутове насильство не згадувала жодна сторона, отже вважаємо, що дана проблема розглядається населенням як внутрішньо-сімейна, яка приховує багато психологічних елементів.

На нашу думку, причини злочинності в сільській місцевості пов'язані з кризою економіки, конфронтацією різних гілок влади, відсутністю послідовної соціальної орієнтованості проводяться в країні політичних і соціально-економічних реформ, ослабленням системи державного регулювання і контролю, невиконанням державою своїх зобов'язань перед громадянами. Також варто відмітити фізичне здоров'я та рівень народжуваності – у цьому напрямку, за роки реформ, складається гостра негативна демографічна ситуація, що підсилюється зростанням алкогольної і наркотичної залежностей.

Запобігання злочинності – це соціальна політика держави, спрямована на подолання криміногенно небезпечних суперечностей у суспільних відносинах з метою їх позитивного вирішення і поступового витиснення, а також спеціальна випереджальна практика протидії формуванню та реалізації на різних стадіях злочинних проявів [6, с. 71].

Визначимо, що одним із факторів запобігання злочинності є ступінь зайнятості населення – чим вищий рівень безробіття, тим більше відбувається зростання злочинів. Це виникає через матеріальні та психологічні обставини. Наявність роботи стримує порушення законів, оскільки відбувається мотивація в результаті трудової діяльності, можливості кар'єрного зростання, отримання заробітної плати, відчуття значимості у трудовому колективі. Також важливим фактором є вдосконалення організаційних і правових основ щодо протидії насильницьких злочинів. Проведення інформаційних правових семінарів є необхідним для сільського населення (починаючи від дітей, молоді і до осіб пенсійного віку), оскільки, не знання закону не звільняє від відповідальності.

Отже, запорукою успішного розвитку й існування будь-якої держави є максимальне зниження рівня злочинності. Негативні зміни в злочинності в сільській місцевості, що відбулися за останні роки, вимагають серйозного аналізу соціальних умов, які формують злочинну поведінку і сприяють вчиненню злочинів, викликають необхідність постійної уваги до роботи, вироблення випереджальних адекватних заходів попередження злочинів у сільській місцевості.

Список використаних джерел

1. Конституція України: Закон України від 28.06. 1996 №254к/96-ВР. База даних «Законодавство України». URL : <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр> (дата звернення: 10.11.2018).
2. Кримінальний кодекс України: Закон України від 05.04.2001, №2341-III База даних «Законодавство України». URL : <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14> (дата звернення: 10.11.2018).
3. Гумін О. М. Характеристика насильницької злочинності в сільській місцевості та шляхи її запобігання. *Європейські перспективи*. 2015. № 6. С. 131–139.
4. Шевчук Т. І. Кримінологічна характеристика та запобігання насильницьким злочинам проти життя та здоров'я особи у сільській місцевості: автореф. дис. ...канд. юрид. наук: 12.00.08. Львів. 2013. 18 с.
5. Як відрізняється злочинність у селі і місті? Аналіз реєстру судових рішень (Інфографіка) URL : http://texty.org.ua/pg/article/editorial/read/84272/Jak_vidriznajetsa_zlochynnist_u_sel_i_misti (дата звернення: 10.11.2018).
6. Голіна В. В. Запобігання злочинності (теорія і практика): навч. посіб. Харків : Нац. юрид. акад. України, 2011. 120 с.

Мукомела Тетяна Михайлівна,
студент 4 курсу Кам'янець-
Подільського відділення Ірпінського
державного коледжу економіки та
права

АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ СПІВВІДНОШЕННЯ КРИМІНАЛЬНО- ВИКОНАВЧОГО ПРАВА ТА КРИМІНАЛЬНОГО ПРАВА І КРИМІНОЛОГІЇ

Політика у сфері протидії злочинності повинна виражати інтереси громадян України забезпечувати захист їх прав і законних інтересів від злочинних посягань, а також основні напрями, принципи, форми та методи

контролю держави над злочинністю. Людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпека визнаються в Україні найвищою соціальною цінністю. Права і свободи людини та їх гарантії визначають зміст і спрямованість діяльності держави.

Кримінально-виконавча політика має більш вузький зміст: вона визначає мету, принципи, стратегію, напрям діяльності держави, її основні форми та методи при виконанні покарань. Кримінально-виконавчу політику обумовлює комплекс соціальних факторів. До основних з них можна віднести соціально-політичний і економічний стан суспільства, пануючі в ньому моральні цінності, а також правові уявлення, структура та динаміка злочинності в країні, вимоги міжнародних актів про права людини та поведження із засудженими, діяльність міжнародних організацій, розвиток соціально-політичних наук [5, с. 125].

Я вважаю, що ще одним важливим фактором, що впливає на формування та розвиток кримінально-виконавчої політики, є стан злочинності. Суб'єктами формування політики у сфері виконання покарань є Верховна Рада України. Згідно з п. 5 ч. 1 ст. 85 Конституції України до повноважень Верховної Ради України належить визначення засад внутрішньої і зовнішньої політики [1].

Закон України «Про Державну кримінально-виконавчу службу України» містить положення, відповідно до яких на Державну кримінально-виконавчу службу України покладається завдання щодо здійснення єдиної державної політики у сфері виконання покарань [4, с. 1].

Слід зазначити, що кримінально-виконавче право є сукупністю забезпечених силою державного примусу загальнообов'язкових норм, що регламентують діяльність органів та установ виконання покарань, визначають порядок виконання й умови відбування покарань, регулюють правовідносини, що виникають у сфері виконання покарань. Норми кримінально-виконавчого права є похідними від норм кримінального права; визначаючи процедуру виконання-відбування покарань, вони виконують допоміжну роль у реалізації інституту покарання, визначену матеріальними кримінально-правовими нормами.

Діяльність органів і установ виконання покарань є предметом регулювання кримінально-виконавчого права й законодавства [1, с. 92]. В установах виконання покарань функціонують різні служби (служба нагляду і безпеки, служба охорони, соціально-психологічна служба, медична служба і т. ін.), що виконують свої специфічні завдання у різних напрямках діяльності.

Основним напрямком діяльності органів та установ виконання покарань, що надає їй якісно визначених характеристик, слід вважати кримінально-виконавчу діяльність, спрямовану на реалізацію кари як однієї з цілей покарання, визначених у КК України [2, с. 50].

Об'єктом кримінально-виконавчої діяльності є двоєдиний процес виконання-відбування покарання. Виконання покарань полягає у застосуванні адміністрацією органів та установ до засуджених державного примусу, тобто в процедурі обмеження їх прав та свобод, які є змістом покарань, визначених КК України. Наприклад, змістом позбавлення волі є ізоляція засудженого від суспільства, отже, забезпечення ізоляції осіб, позбавлених волі, і є змістом виконання цього покарання. Відбування покарання є забезпеченим державним примусом правовим станом засудженого, що настає після того, як обвинувальний вирок суду набрав законної сили, і полягає у підпорядкуванні поведінки засудженого обмеженням прав та свобод, передбачених у КК України відповідними покараннями [2]. Відбування покарання можливе у межах кримінально-виконавчих правовідносин, що виникають між адміністрацією органів та установ виконання покарань та засудженими.

Суб'єктом відбування покарання є засуджений. Мета кримінально-виконавчої діяльності – кара. Засобами є правові (норми кримінально-виконавчого права) і матеріально-предметні засоби (будівлі місць позбавлення волі, захисні спорудження, система охорони, сигналізації і т. ін.).

На мою думку, оскільки покарання являє собою форму державного примусу, то його виконання визначає характер основного методу правового регулювання – імперативного, що припускає нерівність суб'єктів виконання й відбування покарання.

Кримінально-виконавче право як галузева наукова теорія є результатом проведених досліджень і відповідає необхідним для цього критеріям, а саме:

а) має свій, якісно виокремлений власний предмет дослідження, яким є кримінально-виконавча діяльність;

б) наявні публікації з кримінально-виконавчого права дають цілісне уявлення про сутність і зміст виконання покарань, розкривають закономірності реалізації кари, через що ці наукові розробки можуть бути інтерпретовані як і поняття сутності виконання покарання;

в) дана наука є відбиттям досягнутих знань про кримінально-виконавче право як галузь права і про діяльність органів та установ виконання покарань у специфічних правових категоріях і поняттях;

г) правові категорії, що створюють специфічну логічну структуру кримінально-виконавчого права, певним чином уже скомпоновані;

г) кримінально-виконавче право відбиває об'єктивний процес виконання-відбування покарання, його закономірності;

д) зміст науки кримінально-виконавчого права вже об'єктивований в багатьох наукових публікаціях [5, с. 79–81].

У ч. 1 ст. 1 КВК зазначено, що: «Кримінально-виконавче законодавство України регламентує порядок і умови виконання та відбування кримінальних покарань» [3, с. 1].

Таким чином, з усього вище викладеного слід зробити висновок, що кримінально-виконавче право є дуже важливим щодо становлення відносин між державою та засудженими щодо застосування запобіжних заходів, вона є тісно пов'язаною з кримінальним правом та кримінологією, і в будь-якому разі має всебічне регулювання законами та міжнародними договорами. Кримінально-виконавче законодавство відіграє значну роль у становленні правового порядку у державі за допомогою державних органів щодо компетенції яких віднесено здійснення застосування виконання покарань до засуджених.

Список використаних джерел

1. Конституція України від 28.06.1996 №254к/96-ВР, остання редакція від 30.09.2016. *Відомості Верховної Ради України*. 1996. №30. С.141.
2. Кримінальний кодекс України: Закон України від 05.04.2001 р. №2341-III. *Відомості Верховної Ради України*. 2001. 131 с.
3. Кримінально-виконавчий кодекс України від 11 липня 2004 р., остання редакція від 28.08.2018). *Відомості Верховної Ради України*. № 3–4, Ст. 21 зі змінами.
4. Про Державну кримінально-виконавчу службу України: Закон України, остання редакція від 01.01.2018. *Відомості Верховної Ради України*. , 2005, № 30, ст.409 із змінами.
5. А.Х. Степанюк. Кримінально-виконавче право України: підруч. для студ. юрид. спеціальн. вищих навчальних закладів. Харків : Право, 2006. С. 4.
6. О. М. Джужа. Кримінально-виконавче право України: навч. посіб. Київ : Юрінком Інтер, 2000. 304 с.

Навроцька Віра Вячеславівна,
кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри кримінально-правових
дисциплін Львівського державного
університету внутрішніх справ

НЕОСУДНИЙ/ ОБМЕЖЕНО ОСУДНИЙ ЯК СТОРОНА УГОДИ ПРО ПРИМИРЕННЯ ЧИ ВИЗНАННЯ ВИНУВАТОСТІ

У зв'язку із необхідністю приведення вітчизняного законодавства до загальновизнаних міжнародних стандартів одним із об'єктів таких змін стала процедура кримінального провадження.

Каральний підхід до розв'язання проблем протидії злочинності деколи виявляється малоефективним. Іноді до правопорушників доцільніше застосовувати механізми альтернативного (відновного) правосуддя, зокрема можливість укладання угод про примирення та визнання винуватості. Таким

шляхом успішно йде більшість європейських країн, оскільки це значно зменшує навантаження на слідчих і, водночас, підвищує ефективність правосуддя та можливість виправлення особи, її ресоціалізації, забезпечення прав потерпілого.

У Кримінальному процесуальному кодексі серед особливих порядків кримінального провадження виділено й провадження на підставі угод (глава 35). Цей інститут – абсолютна новела кримінального процесуального законодавства, що потребує прискіпливої уваги, адже, за даними статистики, близько 16% проваджень в Україні (тобто, кожне шосте–сьоме з них) зараз завершується шляхом укладення обох видів угод. Водночас і законодавча регламентація цього інституту, і практика укладення угод у кримінальному судочинстві далекі від досконалості.

Одним із питань, яке постає при вирішенні питання про укладення (і затвердження) обох видів угод є те, чи можуть стороною таких угод бути неосудні / обмежено осудні особи?

Наявність у матеріалах провадження даних, які вказують на медичний критерій неосудності обвинуваченого (медичних довідок, висновків судово-психіатричних експертиз), свідчить про те, що у затвердженні угоди треба відмовляти. При відмові у затвердженні угоди потрібно посилатися на п.1 ч.7 ст.474 КПК України (а саме – «умови угоди суперечать вимогам цього Кодексу та / або закону»). Адже неосудна особа не є суб'єктом злочину. Вона якщо й вчиняє, то не злочин, а інше, заборонене КК України, суспільно небезпечне діяння. Водночас і угоди про примирення, і угоди про визнання винуватості, можуть бути укладені у провадженні тільки щодо злочинів (ч.3 та 4 ст.469 КПК України).

Стосовно ж того, чи може обмежено осудний бути стороною однієї із зазначених угод, відповідь не настільки однозначна. З огляду на те, що обмежено осудний підлягає кримінальній відповідальності та є суб'єктом злочину (ч.1 ст.20 КК України), він може бути й учасником цієї угоди. Однак слід пам'ятати й про те, що визнання особи обмежено осудною може бути

підставою для застосування примусових заходів медичного характеру (ч. 2 ст. 20 КК України). Видається, що у цій ситуації слід керуватися положенням ч. 2 ст. 503 КПК України, згідно якого, якщо під час досудового розслідування будуть встановлені підстави для здійснення кримінального провадження щодо застосування примусових заходів медичного характеру, слідчий, прокурор виносить постанову про зміну порядку досудового розслідування та продовжує його за правилами, передбаченими Главою 39 «Кримінальне провадження щодо застосування примусових заходів медичного характеру». Отож, виявлення у підозрюваного (обвинуваченого) психічного захворювання, що свідчить про його обмежену осудність означає, що кримінальні процесуальні правовідносини «переходять» до «юрисдикції» глави 39 цього ж Кодексу «Кримінальне провадження щодо застосування примусових заходів медичного характеру» (з огляду на ймовірну можливість та необхідність застосування судом заходів, що передбачають лікування обмежено осудного та запобігання вчиненню ним нових суспільно небезпечних діянь).

Проте треба звернути увагу на те, що жодна із норм КПК України не забороняє одночасного застосування судом і примусових заходів медичного характеру до обмежено осудного, і укладення із ним угод у кримінальному провадженні. За протилежного підходу безпідставно зазнає обмежень інтерес потерпілого (на укладення угод про примирення) та інтерес обмежено осудного (на укладення обох видів угод) – у порівнянні із відповідним інтересом повністю осудних осіб.

Але при цьому слід мати на увазі й те, що, відповідно до ч. 2 ст. 474 КПК України, розгляд щодо угоди може проводитися судом як під час підготовчого судового засідання, так і в ході судового розгляду. Водночас, питання про застосування примусових заходів медичного характеру суд вправі вирішувати тільки при розгляді справи по суті.

Причому зрозуміло, що здійснювати розгляд цих питань можна тільки разом – на одній і тій же стадії процесу. А тому при надходженні клопотання про затвердження угоди в ході підготовчого засідання, суд буде змушений

відмовити у затвердженні угоди – адже розгляд питання про застосування примусових заходів медичного характеру (з огляду і на інтереси самого обмежено осудного, і на публічні інтереси) за цих умов матиме пріоритет (ч. 2 ст. 503 КПК України). При цьому слід пам'ятати про те, що можливість повторного звернення до суду на наступній стадії процесу з угодою (з такими ж самими умовами чи навіть зміненими) виключена.

Однак, якщо клопотання про затвердження такої угоди надійшло до суду на стадії судового розгляду, немає ніяких перешкод (хіба наявні підстави для відмови у затвердженні угоди, передбачені ч. 7 ст. 474 КПК України) для розгляду судом одразу обох питань: а) і про затвердження цієї угоди (або відмови у її затвердженні); 2) і про можливе застосування до обмежено осудного примусових заходів медичного характеру. Обидва ці питання суд вирішуватиме в єдиному процесуальному документі – вирокі на підставі угоди (ч. 4 ст. 475 КПК України та абз. 4 п. 2 ч. 4 ст. 374 цього ж Кодексу).

При цьому, звісно ж, відповідні домовленості сторін не повинні стосуватися застосування (чи навпаки, незастосування) до обмежено осудного примусових заходів медичного характеру. Справа у тому, що у ст. 472 КПК України зміст угоди визначено чітко та вичерпно. Оскільки у цій нормі право вирішувати питання про будь-які інші заходи кримінально-правового характеру (та їх конкретні види), окрім покарання, учасникам угоди не надано, то, відповідно, сторони їх торкатися і не повинні.

Нестеренко В'ячеслав В'ячеславович,
студент факультету заочного,
контрактного навчання та підвищення
кваліфікації працівників Академії
Державної пенітенціарної служби

**ДОСВІД НІМЕЧЧИНИ ТА ФРАНЦІЇ У СФЕРІ
ВИКОНАННЯ КРИМІНАЛЬНИХ ПОКАРАНЬ ТА ПРОБАЦІЇ ЯК
ПРАВОВИЙ ОРІЄНТИР РЕФОРМУВАННЯ КРИМІНАЛЬНО-
ВИКОНАВЧОЇ СИСТЕМИ УКРАЇНИ**

Останнім часом особливої актуальності набувають питання, присвячені вивченню міжнародного досвіду у сфері виконання кримінальних покарань, зважаючи на необхідність постійного вдосконалення механізму реалізації кримінально-виконавчої політики держави. Адже під нею розуміється визначення основних напрямів, форм, методів і засобів правотворчої й правозастосувальної діяльності відповідних державних органів, громадських інститутів й окремих громадян у сфері виконання кримінальних покарань [1]. Тому неможливо обійти увагою періодизацію найбільш вагомих віх її становлення та значення. Окремі науковці виокремлюють три головних її періоди: каральний (допенітенціарний), філантропічний, політичний [2].

Перший, найтриваліший, період – каральний – охоплює майже весь час – від моменту фіксації у нормативних джерелах і пам'ятках звичаєвого права функції виконання кримінальних покарань і до кінця XVIII століття [2]. Саме у цей період здійснюються перші спроби виокремити кримінально-виконавчу діяльність у самостійну галузь державного управління і надати їй чинності на нормативно-правовому рівні [3].

Другий період у пенітенціарній літературі дістав назву філантропічного, зважаючи на прагнення окремих осіб та суспільних формувань покращити умови тримання засуджених та привернути увагу широких кіл громадськості до незадовільного стану установ виконання покарань.

Третій, останній, – період розвитку кримінально-виконавчої системи і законодавства України – політичний. Він характеризується виключно політичним підходом до реалізації державних функцій у сфері виконання покарань [4].

В подальшому, після відділення зі складу СРСР, Україна почала формувати засади власної політики у сфері виконання покарань і розбудовувати власну нормативно-правову основу її функціонування. Тобто починається формування принципово нового законодавства, сутність якого свідчить про бажання України стати на один щабель з цивілізованими країнами Європи, де честь, гідність і людські права кожної людини неухильно охороняються законом. Приведення умов тримання осіб, узятих під варту, та засуджених у відповідність до вимог Європейських пенітенціарних правил, забезпечення створення умов тримання, що не порушують гідність людини, а також недопущення порушень Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод стало одним з напрямків концепції подальшого реформування кримінально-виконавчої системи України в XXI ст.

Привертає до себе увагу досвід окремих провідних країн європейського союзу в контексті реалізації ними основних засад кримінально-виконавчої політики. Аналізуючи сучасну систему пенітенціарних установ Німеччини виділяють: відкриті установи; закриті установи, де засуджених тримають під озброєною охороною; установи, призначені для використання заходів виправлення і безпеки: соціально-терапевтичні установи, установи для тримання рецидивістів після відбування ними строку покарання, психіатричні лікувальні установи, установи для засуджених жінок; установи для неповнолітніх правопорушників; установи попереднього ув'язнення. Умови тримання засуджених у Німеччині полегшенні порівняно з умовами тримання засуджених у вітчизняних установах виконання покарання. Велике значення надається відправленню в установах релігійних обрядів, на які не існує обмежень. Для підтримання відповідного режиму тримання передбачена система заходів дисциплінарного впливу на засуджених, заходів заохочення,

спеціальних заходів безпеки. Організовується також професійне і загальноосвітнє навчання, медичне обслуговування. В установах виконання покарань Німеччини досить чітко функціонує система соціальної реабілітації засуджених, багато уваги приділяється процесу соціальної адаптації звільнених від відбування покарання [5].

Здійснивши аналіз організації виконання покарань в установах Франції, можемо виокремити їх структуру, а саме: центральні (для засуджених до покарання у вигляді позбавлення волі на строк понад один рік) і місцеві. Безпосередньо в'язничну систему Франції становлять такі установи: арештні будинки; центри ув'язнення; центральні тюрми; пенітенціарні центри; центри напіввільного режиму; центри полегшеного покарання; виправні заклади для неповнолітніх; медичний заклад Френ [6].

Беручи до уваги досвід провідних західних країн в Україні нещодавно відбулась міжнародна конференція «Візія змін – 2018» для керівного складу установ виконання покарань за участю представників Ради Європи, де за результатами роботи розмежовано формування та реалізацію державної політики з питань виконання покарань і пробації, а саме створено Адміністрацію Державної кримінально-виконавчої служби України, Державну установу «Центр пробації» з підпорядкуванням їй уповноважених органів з питань пробації, удосконалено організаційну структуру, механізм використання фінансових, матеріальних та технічних умов функціонування органів пробації для ефективного використання поставлених завдань, та створено «Центр охорони здоров'я Державної кримінально-виконавчої служби України».

Проведений аналіз основних засад розбудови пенітенціарних систем Німеччини та Франції засвідчив, що на сьогодні немає держав з ідеальним механізмом реалізації державної політики у сфері виконання покарань. Суттєві проблеми в ній існують навіть у тих раїнах, що є визнаними світовими лідерами у питаннях соціально-економічного та політико-правового розвитку, втім характер, зміст та глибина цих проблем різняться. Разом із тим, узагальнюючи практику здійснення означеної політики у високорозвинених країнах Європи,

вважаємо за доцільне виокремити такі позитивні здобутки та напрями, що мають бути враховані у процесі вдосконалення української пенітенціарної політики, а саме:

– удосконалення всебічного контролю за реалізацією даної політики не лише на відомчому рівні, а й передбачати залучення представників усіх гілок влади і, що найважливіше, громадськості;

– налагодження активної та дієвої співпраці з регіональною та місцевою владою з питань забезпечення реалізації пенітенціарної політики. Це зробить можливим враховувати у ній специфіку розвитку відповідних регіонів і організувати її реалізацію більш ефективно;

– покращення підготовки спеціалістів для роботи в пенітенціарній системі.

Список використаних джерел

1. Кондратішина В. В. Кримінально-виконавча політика України: формування та реалізація : автореф. дис... к-та. юрид. наук 12.00.08 / Львівський державний універ-т вн. справ. Львів, 2009. 30 с.

2. О.М. Джужа та ін. Кримінально-виконавче право України: Загальна та Особлива частини: навчальний посібник. Київ : Юрінком Інтер, 2002. 446 с.

3. Ягунов Д.В. Державне управління пенітенціарною системою України: механізми ресоціалізації засуджених : автореф. дис. канд. юрид. наук: 25.00.02 / Одеський регіональний інститут державного управління НАДУ при Президенті України. Одеса, 2004. 21 с.

4. Евреинов Н. История телесных наказаний: Репринт. изд. Харьков : «Харьков Прогресс ЛТД», 1994. 235 с.

5. В тюрмах Германии. *Преступление и наказание*. 1997. № 5. С. 12-14

6. Сокальська О. В. В'язнична система Франції: етапи формування та сучасний стан. Науковий вісник Ужгородського національного університету. 2016. 39(1). С. 18-22.

Нечипоренко Наталія Романівна,
студент 6 курсу Дніпровського
національного університету
імені Олеся Гончара

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ СУДОВО-МЕДИЧНОЇ ЕКСПЕРТИЗИ ТА ШЛЯХИ ЇХ ВИРІШЕННЯ В КОНТЕКСТІ ЗАХИСТУ ПРАВ ЛЮДИНИ

Провідну роль серед більшості форм застосування спеціальних знань відіграє судова експертиза, яка може використовуватися як захист прав людини. Вона є одним з унікальних способів отримання цінної доказової інформації, сприяючої встановленню істини у кримінальних, цивільних та адміністративних справах.

Однак, законодавство України визначає лише поняття судової експертизи, тобто у ст. 1 Закону України «Про судову експертизу» в редакції від 20.01.2018 року [1].

Згідно до вищевказаного Закону та Кримінального процесуального кодексу України в редакції від 05.08.2018 року [2], судова експертиза – це дослідження експертом на основі спеціальних знань матеріальних об'єктів, явищ і процесів, які містять інформацію про обставини справи, що перебуває у провадженні органів дізнання, досудового та судового слідства.

Проведення судово-медичної і судово-психіатричної експертизи призначається особою, яка проводить дізнання, слідчим, прокурором або судом у порядку, встановленому законодавством, для вирішення питань, що потребують спеціальних знань у галузі судової медицини або судової психіатрії.

Здійснюватися такі види експертиз можуть виключно державними спеціалізованими установами – науково-дослідними установами судових експертиз, судово-медичними та судово-психіатричними установами Міністерства охорони здоров'я України. Організаційне керівництво судово-медичною і судово-психіатричною службами здійснює Міністерство охорони здоров'я України. А метою проведення такого виду експертиз є дослідження на

підставі спеціальних знань матеріальних об'єктів, що містять інформацію про обставини справи, яка перебуває в провадженні органів дізнання, слідчого, прокурора чи суду.

Дослідження проблем та винесення пропозицій стосовно їх вирішення в галузі медичної експертизи робили такі науковці та вчені як: Кофанов А. В., Белкін А. Р., Довбня А. В., Стахівський С. М., Тагаєв Н. Н., Авдєєв М. І.

Особливої актуальності дана тема набуває у ході встановлення судово-медичною експертизою вини особи, мотиву, умислу злочину є питаннями правового характеру при якому відбувається втручання у компетенцію слідчого, при цьому повинно бути реалізовано, забезпечено та непорушені права людини.

Однак, інколи, практика свідчить про інше. Наприклад, у деяких випадках експерти виходять за межі своєї компетенції за «допомогою» слідчого. Це проявляється в тому, що експерти під час проведення судово-медичної експертизи втручаються у компетенцію слідчого і дають правову, юридичну оцінку фактам.

Основними проблемами з якими стикається людина на практиці для захисту своїх прав є: неправильне формулювання питань, особливо правового характеру через певну необізнаність в юридичній сфері; недоброякісна та незадовільна підготовка порівняльного матеріалу для проведення судово-медичної експертизи; повна або часткова відсутність у постановках про призначення судово-медичної експертизи необхідних для дослідження відомостей, що суттєво будуть впливати на подальший захист прав людини; невірне розрахування і визначення вихідних даних для проведення дослідження; недотримання правил упакування речових доказів і поводження з ними та ін. Все це і не тільки, дуже суттєво впливають на прийняття та винесення рішення судом будь-якої інстанції по справі, яка була відкрита з ініціативи людини для захисту її прав [3].

Вищевказане супроводжується: недостатньою правовою регламентацією діяльності, пов'язаної з призначенням та проведенням судових експертиз;

неналежною підготовкою слідчих, судових, експертних кадрів; відсутністю сучасної інформації щодо можливостей судово-медичних експертиз; відсутністю необхідних матеріалів та нової техніки для проведення судово-медичної експертизи; повністю не ліквідованим корупційним механізмом [4, с. 419].

З усього зазначеного можна зробити висновок, що для уникнення деяких вищезазначених помилок та проблем, які виникають в процесі призначення, проведення та подання висновку судово-медичної експертизи потрібно: виявляти суперечливості між висновками та іншими доказами і фіксувати їх розбіжності; призначати додатково судово-медичну експертизу з подальшим усуненням перших недоліків та помилок, що були допущені на початку; розглядати судово-медичний висновок в сукупності з іншими доказами; обов'язково оцінювати судово-медичний висновок експерта з точки зору його повноти та наукової обґрунтованості; розроблення нових і вдосконалення існуючих методик за допомогою іноземного досвіду, які використовуються при судово-медичній експертизі; підвищити відповідальність експертів, які допускають суттєві помилки при наданні судово-медичного висновку, що прямо впливають на захист прав людини.

Для вирішення цієї проблеми, на нашу думку, потрібно не тільки нормативно закріплювати нові норми та вносити зміни до вже існуючих правових норм в законодавстві України, що є найменш дієвим способом вирішення вищезазначеної проблеми, але й змінювати поступово процедурну систему надання матеріалів для проведення експертизи, проведення судово-медичної експертизи за допомогою якої людина користується цим як захист свого порушеного права.

Список використаних джерел

1. Про судову експертизу: Закон України від 25.02.1994 № 4038-ХІІ. База даних «Законодавство України». URL : <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4038-12> (дата звернення: 01.11.2018).

2. Кримінальний процесуальний кодекс України: Закон України від 13.04.2012 № 4651-VI. База даних «Законодавство України». URL : <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#n135> (дата звернення: 31.10.2018).

3. Стеценко С. Г., Стеценко В. Ю., Сенюта І. Я. Медичне право України: практ. посіб. URL: <http://medcoledg.ucoz.ru/Likspr/pravo/medpravoua2008.pdf> (дата звернення: 01.11.2018).

4. Осипенко І. П. Висновок експерта – одне із джерел доказів. *Проблеми захисту прав та свобод людини і громадянина*: тези доп. міжнар. наук.-практ. конф. молодих вчених та студентів, (Чернігів, 22–23 трав. 2014 р.) Чернігів: Десна Поліграф, 2014. С. 416–420.

Павлович Емілія Вікторівна,
студент факультету заочного,
контрактного навчання та підвищення
кваліфікації працівників Академії
Державної пенітенціарної служби

НОВЕЛИ КОРПОРАТИВНОГО ЗАКОНОДАВСТВА УКРАЇНИ

В останні роки норми корпоративного законодавства зазнали значних змін в сторону покращення. Корпоративне законодавство України виходить на новий рівень – європейський, намагаючись запозичити максимально позитивний досвід регулювання корпорацій за кордоном. Ці зміни спрямовані на ефективне регулювання правового статусу господарських товариств в Україні, які сприятимуть залученню інвестицій іноземних інвесторів.

Розглянемо закон, який ввів основні нововведення, а саме Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо підвищення рівня корпоративного управління в акціонерних товариствах» від 23.03.2017 №1983-VIII, що набув чинності 4 червня. Він закріпив: запровадження інституту публічної вимоги мажоритарія щодо продажу йому акцій

міноритаріїв (squeeze-out) та надання права останнім вимагати від власника 95% акцій обов'язкового придбання за справедливою ціною їхніх цінних паперів (sell-out); упровадження понять «домінуючий контрольний пакет акцій» (95% і більше) та «значний контрольний пакет акцій» (75% і більше); закріплення на законодавчому рівні раніше відомого, але до цього часу не регламентованого поняття рахунку умовного зберігання (ескроу) та механізму його використання; урегулювання процедури визначення справедливої ціни в процесі реалізації права на викуп та продаж акцій [1].

Законом вводяться нові поняття примусового продажу (squeeze-out), яким встановлюється право мажоритарного акціонера в приватному та публічному акціонерному товаристві змушувати міноритарних акціонерів продавати свої акції. Паралельно запроваджується механізм захисту міноритарних акціонерів – примусова купівля (sell-out), яка передбачає право міноритарних акціонерів примушувати мажоритарного акціонера купувати свої акції.

Відповідно до Закону акціонер, що володіє 95% простих акцій в акціонерному товаристві (домінуючий контрольний пакет), матиме право надавати акціонерному товаристві безвідкличну публічну вимогу про придбання акцій міноритарних акціонерів протягом 91 дня від дати придбання домінуючого контрольного пакету. По отриманні вимоги міноритарні акціонери повинні продати свої акції.

Для здійснення примусової купівлі, крім випадків застосування права примусового продажу, міноритарні акціонери (якщо вони цього бажають) повинні подати відповідну заяву до акціонерному товаристві. В такому випадку мажоритарний акціонер буде зобов'язаний придбати їхні акції. В обох випадках – і при примусовому продажі, і при примусовій купівлі, власник контрольного пакету акцій сплачує на користь міноритарних акціонерів: або (i) найвищу ціну, яку було сплачено мажоритарним акціонером за придбання контрольного пакету протягом минулого року, або (ii) ціну, визначену оцінювачем; вища з цих двох сум і буде узгодженою остаточною сумою [2].

На думку фахівців юридичного управління, некоректним є те, що законом передбачена норма, котра забезпечує можливість прописати в статуті приватного акціонерного товариства або внести відповідні зміни до нього про незастосування права squeeze-out та sell-out. Тобто нормам низки статей надається диспозитивний характер, за яким суб'єктам правовідносин надається право самостійно вирішувати питання щодо обов'язкової пропозиції, визначення ціни, порядку розрахунків тощо [3].

Законом також вводиться поняття договору ескроу (умовного зберігання). Відповідно до цього договору одна сторона вкладає кошти в банк (ексроу-агент). Ексроу-агент, у свою чергу, переводить кошти іншій стороні у разі виконання умов, передбачених договором ескроу. Механізм ескроу широко застосовується в корпоративних угодах, які раніше не регулювалися положеннями українського законодавства. Тепер договори ескроу можуть використовуватися в Україні у випадках примусового продажу та примусової купівлі з метою забезпечення належного здійснення міноритарними акціонерами сплати за свої акції.

Сторони договору рахунку умовного зберігання (ескроу) можуть передбачити порядок виплати суми (повністю або частинами) бенефіціарові й підстави повернення коштів володільцю рахунку. Грошима на ескроу-рахунку не зможуть розпоряджатися ні його володільць (покупець акцій), ні бенефіціар (продавець), якщо сторони не передбачили іншого. На ці кошти не може бути звернено стягнення, однак допускається звернення стягнення на право вимоги володільця рахунку/бенефіціара на кошти на ескроу-рахунку.

Даний закон покликаний враховувати інтереси як міноритарних, так і мажоритарних акціонерів. З одного боку, акт надає можливість позбутися акцій, що не дають жодних реальних важелів впливу, за справедливою ціною. З другого – дозволяє придбати дрібні частки та усуває ризик так званого корпоративного шантажу, коли міноритарій вимагає викупу акцій за підвищеною ціною, погрожуючи в іншому разі паралізувати роботу компанії позовами з вимогою реалізації своїх прав. Такі механізми дають змогу

сконцентрувати всі 100% акцій у руках однієї особи. Все це або спростить і здешевить корпоративне управління, або призведе до масового поглинання малих акціонерів [3].

Слід проаналізувати також зміни в регулюванні товариств з обмеженою та додатковою відповідальністю (ТОВ та ТДВ), зокрема 17 червня 2018 року набув чинності новий Закон України «Про товариства з обмеженою та додатковою відповідальністю» № 2275-VIII [4], який замінив застарілі норми Закону «Про господарські товариства» 1991 року в частині ТОВ та ТДВ.

Серед основних новел закону – введення корпоративного договору, відсутність обмеження кількості учасників ТОВ, зміна вимог до складання установчих документів товариств, встановлення чітких механізмів прийняття рішень учасниками товариств, порядку створення наглядової ради. Додатково до цього, закон передбачає скасування обов'язкового кворуму та ревізійної комісії, введення відповідальності виконавчого органу та наглядової ради, встановлення принципів добросовісності управління товариством, зняття заборони на конвертацію боргу в капітал товариства, удосконалення правил обігу часток і захист права власності на частки, врегулювання питань переважного права, застави, виходу, виключення, спадкування та багато іншого [5].

Як одне з найважливіших нововведень можна відзначити впровадження поняття корпоративних договорів. Закріплення інституту корпоративних договорів (shareholders agreement) в українському законодавстві є важливим для іноземних інвесторів, які десятиріччями звикли фіксувати в акціонерних угодах свої правовідносини, а також зобов'язання сторін щодо реалізації повноважень певним чином. Проте лише після напрацювання відповідної судової практики можна буде повною мірою оцінити можливість використання інструменту корпоративного договору для врегулювання відносин корпоративного управління ТОВ [5].

Також важливими є зміни щодо порядку виходу учасника з товариства. Якщо раніше повідомити про свій вихід слід було за 3 місяці (якщо інший строк

не встановлений статутом), то тепер закон передбачає можливість виходу з товариства й без згоди інших учасників (якщо йому належить менше ніж 50%). Така згода буде необхідна тільки в разі, якщо розмір частки учасника – 50% і більше.

Водночас закон чітко передбачає можливість виключення учасника в разі невнесення ним вкладу до статутного капіталу, а також у разі смерті фізичної особи – учасника, припинення юридичної особи-учасника, якщо їм належить менше ніж 50% у статутному капіталі, або незвернення до товариства спадкоємців чи правонаступників протягом встановленого строку [6].

Важливою новелою Закону про ТОВ є чітке визначення моменту виходу учасника із товариства. Так, учасник вважається таким, що вийшов з товариства, з дня державної реєстрації його виходу, тобто державної реєстрації відповідних змін до відомостей про товариство у частині складу учасників.

Отже, відповідні зміни в регулюванні правового статусу господарських товариств забезпечують відповідність корпоративного законодавства України міжнародним стандартам. Чи є це позитивними змінами і чи будуть вони ефективними в правовому полі України покаже практика його застосування, а також судова практика вирішення корпоративних спорів. В цілому дійсні новели є величезним кроком в усуненні прогалин чинного корпоративного законодавства.

Список використаних джерел

1 Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо підвищення рівня корпоративного управління в акціонерних товариствах: Закон України від 23.03.2017 р. № 1983-VIII. Дата оновлення: 06.01.2018. URL \: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1983-19> (дата звернення: 11.11.2018).

2. Загороднюк Г., Козаченко А. Вдосконалення корпоративного управління в АТ. URL : <https://www.dlapiper.com/uk/ukraine/insights/publications/2017/06/improvement-of-corporate-governance-in-jsc/> дата звернення: 11.11.2018).

3. Соколовська Є. Інститут публічної вимоги дозволить мажоритаріям акумулювати у своїх руках повний пакет акцій товариства. *Газета «Закон і Бізнес»*. 2017. Вип. 24 (1322). URL : http://zib.com.ua/ua/129165-institut_publichnoi_vimogi_dozvolit_mazhoritariyam_akumulyuv.html (дата звернення: 11.11.2018).

4. Про товариства з обмеженою та додатковою відповідальністю: Закон України від 06.02.2018 р. № 2275-VIII. URL : <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2275-19> (дата звернення: 11.11.2018).

5. Каргова В. 4 переваги нового регулювання діяльності ТОВ для інвесторів. *Газета «Закон і Бізнес»*. 2018. Вип. 13 (1363). URL: http://zib.com.ua/ua/1324174_perevagi_novogo_regulyuvannya_diyalnosti_tov_dlya_investor.html (дата звернення: 10.11.2018).

6. Давидова І.Що змінилося в регулюванні діяльності та реєстрації ТОВ і ТДВ. *Газета «Закон і Бізнес»*. 2018. Вип. 29 (1379). URL : http://zib.com.ua/ua/133799-scho_zminilosya_v_regulyuvanni_diyalnosti_ta_reestracii_tov_.html (дата звернення: 10.11.2018).

Паламарчук Вікторія Андріївна,
аспірант Національної академії
внутрішніх справ

ГАРАНТІЇ РЕАЛІЗАЦІЇ ПРАВОВОГО РЕЖИМУ ТЕРИТОРІЇ УКРАЇНИ

Розглядаючи територію як одну з основних ознак держави, ми маємо погодитися, що вона нерозривно пов'язана з правовим режимом, який на ній встановлює певна держава, що дозволяє їй регулювати сферу суспільних відносин пов'язаних з використанням державної території. Однак, для того щоб правовий режим повноцінно виконував свої функції, він повинен бути

стабільним. Тобто, держава повинна створити всі необхідні умови для забезпечення порядку та законності реалізації свого правового режиму на власній території.

Важливого значення для реалізації правового режиму державної території набувають правові гарантії його реалізації, а саме правові засоби та способи, що провадять законність [1, с. 234].

Для збереження суверенітету над своєю територією Україні в ході організації державної влади, необхідно підтримувати єдину державну політику, в результаті реалізації якої відбувається становлення держави як матеріальної бази розвитку та захисту суспільства, формування чітких правових позицій у міжнародній діяльності та гарантування загальнодержавної безпеки на світовій політичній арені.

Відсутність чіткої політичної волі, її слабкості або ж несвоєчасності призводить до непоправних наслідків, які тягнуть за собою порушення територіальної цілісності держави, а як наслідок і правового режиму її території. Ці явища настають у результаті збройних конфліктів між державами, провокування невдоволення серед громадян тощо.

Для мінімізації подібних негативних наслідків державою й створюються ряд правових гарантій, що повинні убезпечити від ймовірності втрати контролю над власною територією. Їх можливо досягти у випадку стабільності правового режиму, тобто держава повинна створити всі необхідні умови для забезпечення його реалізації шляхом створення необхідної юридичної бази та правового механізму втілення її на практиці. В свою чергу, це дасть нам змогу гарантувати захист державної території від зовнішніх і внутрішніх загроз, що постають в процесі розвитку суспільства, під час вирішення його нагальних проблем, політичної діяльності влади.

Однак вважаємо, що гарантії правового режиму державної території варто поділити на юридичні, інституційні та оборонні.

Розглядаючи юридичні гарантії ми маємо на увазі систему правових норм, які спрямовані на забезпечення захисту та охорону правового режиму

державної території. До них відносяться гарантії, що закріплені у внутрішньодержавному праві (Конституції України, законах, підзаконних нормативно-правових актах) та міжнародних договорах.

Важливе місце серед юридичних гарантій приділяється саме міжнародному законодавству. Воно відображається в системі загальних засобів та способів встановлення та захисту принципів територіальної цілісності і недоторканості держав, які закріплені у міжнародних актах та є обов'язковими до виконання всіма без винятку державами.

До таких міжнародних актів, зокрема, можемо віднести Статут ООН [5], Декларацію про недопущення інтервенції та втручання у внутрішні справи держав [6], Декларацію щодо неприпустимості втручання у внутрішні справи держав, про захист їх незалежності та суверенітету [7], Декларації про посилення ефективності принципу відмови від погрози силою або її застосування в міжнародних відносинах [8] тощо.

Таким чином, юридичні гарантії забезпечують правову стратегію становлення та реалізації правового режиму державної території, однак ефективність його реалізації в цілому залежить від інституційних гарантій, до яких відносяться діяльність державних та недержавних організацій, що мають на меті відновлення порушеного права [2, с. 29].

До інституційних гарантій правового режиму державної території слід віднести: народ України, Президента України, Верховну Раду України, Кабінет Міністрів України, Збройні Сили України.

Третій вид гарантій забезпечення правового режиму території України – це оборонні гарантії.

Окупація АР Крим, бойові дії на сході України зумовили формування військової доктрин, як системи поглядів на причини, сутність та характер сучасних воєнних конфліктів, принципи і шляхи запобігання їх виникненню, підготовку держави до можливого воєнного конфлікту на її території, а також на застосування воєнної сили для захисту державного суверенітету, територіальної цілісності, життєво важливих національних інтересів [3].

Основні положення військової доктрини є похідними від Стратегії національної безпеки [4], основними завданнями якої є недопущення та усунення загроз державному суверенітету, створення сприятливих умов для відновлення територіальної цілісності України у межах її державних кордонів, що визнані міжнародним правом, гарантування миру по всій території України. Виконання цих завдань можливе за ефективної системи забезпечення національної безпеки і оборони України, що дозволить нам говорити про повноцінну реалізацію правового режиму по всій території України. Відсутність ефективних зовнішніх гарантій безпеки України, зумовлює створення саме оборонних гарантій нашої держави.

Таким чином, єдність та дотримання юридичних, інституційних та оборонних гарантій забезпечення правового режиму державної території дає можливість повноцінного функціонування правових інститутів, що забезпечують його реалізацію. Так, відбувається регулювання суспільних відносин, що підтверджує правомочність державних органів та держави по всій території.

Список використаних джерел

1. Доценко О.С. Юридичні гарантії законності у сфері запобігання організованій злочинності в Україні. *Науковий вісник Національної академії внутрішніх справ*. 2017. № 3 (104) С. 231–240.

2. Бучак В. В. Верховна Рада України в механізмі забезпечення конституційних політичних прав та свобод людини і громадянина в Україні. *Право і суспільство*. 2013. №2. С. 28–32.

3. Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 2 вересня 2015 року «Про нову редакцію Воєнної доктрини України»: Указ Президента України від 24 вересня 2015 р. № 555/2015. URL : <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/555/2015> (дата звернення: 26.10.2018).

4. Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 6 травня 2015 року «Про Стратегію національної безпеки України»: Указ Президента

України від 26 травня 2015 р. № 287/2015. URL : <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/287/2015#n14> (дата звернення: 26.10.2018).

5. Статут Організації Об'єднаних Націй і Статут Міжнародного Суду: Статут ООН від 26 червня 1945 р. URL : http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/995_010 (дата звернення: 26.10.2018).

6. Декларація про недопущення інтервенції та втручання у внутрішні справи держав: Декларація ООН від 09 грудня 1981 р. URL : http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_a33 (дата звернення: 26.10.2018).

7. Декларація щодо неприпустимості втручання у внутрішні справи держав, про захист їх незалежності та суверенітету, прийнята 21.12.1965 Резолюцією 2131 (XX) на 20-ій сесії Генеральної Асамблеї ООН: Декларація ООН від 21 грудня 1965 р. URL : http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_818 (дата звернення: 26.10.2018).

8. Декларація про посилення ефективності принципу відмови від погрози силою або її застосування в міжнародних відношеннях: Декларація ООН від 18 листопада 1987 р. URL : http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_571 (дата звернення: 26.10.2018).

Паламарчук Василь Васильович,
учасник бойових дій, юрисконсульт
Олешківського професійного ліцею

ДО ПИТАННЯ РЕАЛІЗАЦІЇ ГРОМАДЯНСЬКОЇ ОСВІТИ

«Концепція розвитку громадянської освіти в Україні» акцентована на викликах, пов'язаних з формуванням активного та відповідального громадянина з високим почуттям власної гідності, стійкою громадянською позицією, готовністю до виконання громадянських обов'язків. Це потребує комплексного підходу до вирішення поставлених завдань в умовах модернізації вітчизняної системи освіти [1].

З цією метою державними інституціями було розроблено та уведено в дію низку актів законодавства, зокрема: «Національну стратегію сприяння розвитку громадянського суспільства в Україні на 2016 – 2020 роки» [3], «Стратегію національно-патріотичного виховання дітей та молоді на 2016 – 2020 роки» [4], «План заходів щодо здійснення національної єдності, консолідації українського суспільства та підтримки ініціатив громадськості у зазначеній сфері» (далі – План) [2], «Концепцію розвитку громадянської освіти в Україні» [1] тощо. Слід зазначити, що однією із основних цілей зазначених актів законодавства є розвиток та системна реалізація громадянської освіти в різних сферах українського суспільства.

Громадянська освіта – це навчання та громадянське виховання на основі національних та загальнолюдських цінностей. «Концепція розвитку громадянської освіти в Україні» базується на необхідності створення сприятливих умов для формування та розвитку громадянських компетентностей людини на всіх рівнях освіти та у всіх складниках освіти, що дасть змогу громадянам краще розуміти та реалізувати свої права в умовах демократії, відповідально ставитися до своїх прав та обов'язків, брати активну участь у суспільно-політичних процесах, а також усвідомлено забезпечувати захист, утвердження та розвиток демократії [1].

Тобто, громадянська освіта в Україні представляє собою новий формат виховання та навчання національних та загальнолюдських цінностей, які охоплюють різні сфери функціонування українського суспільства із використанням нових нестандартних, однак практичних методів.

Такі методи передбачають охопити усю горизонталь та вертикаль українського суспільства, починаючи від малолітніх громадян (у сфері дошкільної освіти), неповнолітніх (у сфері повної загальної середньої освіти, спеціалізованої та позашкільної освіти), закінчуючи повнолітніми (у сфері професійної (професійно-технічної) освіти; фахової передвищої освіти; вищої освіти; освіти дорослих у тому числі післядипломної освіти) [1].

Одним із основних суб'єктів у реалізації громадянської освіти є педагогічні і науково-педагогічні працівники та інші суб'єкти, які провадять педагогічну діяльність для реалізації громадянської освіти. Тому зазначені суб'єкти повинні, зокрема, настановленням і особистим прикладом утверджувати повагу до держави, державної мови та державних символів, суспільної моралі та суспільних цінностей (справедливості, патріотизму, гуманізму, толерантності, працелюбства) [1].

Щодо утвердження поваги до держави, державної мови та державних символів, суспільної моралі та суспільних цінностей при реалізації громадянської освіти доречним є застосування пункту 11 Плану [2], який передбачає залучення до проведення заходів з національно-патріотичного виховання учасників антитерористичної операції (операції об'єднаних сил), які своєю громадянською позицією сприяють консолідації та розвитку української нації, її історичної свідомості, культури, а також популяризують традиції боротьби за державну незалежність та територіальну цілісність України.

Так склалося, що вплив антисуспільних інформаційних ресурсів через засоби масової інформації або Інтернет-мережу негативно відображається на свідомості громадян різних вікових груп щодо утвердження національних та загальнолюдських цінностей.

Однак залучення реальних учасників бойових дій, а не «фейкових учасників АТО», які лише прикриваються іменем учасників страшних подій, допоможе їхнім особистим прикладом, розповідями та діалогами із цільовою аудиторією (об'єктом реалізації громадянської освіти) дійсно роз'яснити істинну повагу до держави як Батьківщини, державної мови та державних символів, суспільної моралі та суспільних цінностей, суть яких дуже ясно була ними (учасниками бойових дій) усвідомлена, коли існувала реальна загроза їх життю. Усвідомлюється роль людини як громадянина, усвідомлюються ті сімейні цінності, які вкрай необхідно берегти та примножувати.

Зазначений метод реалізації громадянської освіти є мізерним у загальній чисельності різних способів і методів, однак він є дієвим. Тим паче, коли

суспільство потребує пропаганди дотримання сімейних цінностей та унеможливлення допущення проявів сімейного насильства (фізичного, психологічного, сексуального, економічного), а також висвітлення та акцентування щодо цінності життя та розвитку, виховання і навчання дітей, які є нашим майбутнім. Про такі цінності потрібно інформувати. Нажаль багато членів нашого суспільства забувають про це або не знають взагалі, а інші своєю байдужістю або нехтуванням дають розвиватися негативним фактам та слугують поганим прикладом для інших.

Список використаних джерел

1. Концепція розвитку громадянської освіти в Україні: Розпорядження Кабінету Міністрів України від 3 жовтня 2018 р. № 710-р. URL : <https://www.kmu.gov.ua/ua/npas/pro-shvalennya-koncepciyi-rozvitku-gromadyanskoji-osviti-v-ukrayini> (дата звернення: 09.11.2018).

2. План заходів щодо зміцнення національної єдності, консолідації українського суспільства та підтримки ініціатив громадськості у зазначеній сфері: розпорядження Кабінету Міністрів України від 21 березня 2018 р. № 179-р. URL : <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/179-2018-%D1%80> (дата звернення: 09.11.2018).

3. Національна стратегія сприяння розвитку громадянського суспільства в Україні на 2016 – 2020 роки: Указ Президента України від 26 лютого 2016 р. № 68/2016. URL : <https://www.president.gov.ua/documents/682016-19805> (дата звернення: 09.11.2018).

4. Стратегія національно-патріотичного виховання дітей та молоді на 2016 – 2020 роки: Указ Президента України від 13 жовтня 2015 р. № 580/2015. URL : <https://www.president.gov.ua/documents/5802015-19494> (дата звернення: 09.11.2018).

Паламарчук Іван Васильович,
кандидат юридичних наук, головний
спеціаліст Департаменту персоналу
Міністерства юстиції України

ДО ПИТАННЯ АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВОЇ СУТНОСТІ ПУБЛІЧНОГО ПРАВОНАСТУПНИЦТВА

Українським законодавством було закріплено основоположні істини щодо невідворотності та повноцінної відповідальності держави за свою діяльність, яка реалізується через делегованих суб'єктів публічної адміністрації, в контексті ст. 3 Конституції України: «... Держава відповідає перед людиною за свою діяльність» [1].

Таким чином, питання правонаступництва суб'єктів публічної адміністрації (державних органів, підприємств, установ та організацій, а також органів місцевого самоврядування, підприємств, установ та організацій комунальної форми власності), тобто правове регулювання їхньої діяльності, контроль за дотриманням законодавства в їхній діяльності та інші регламентовані законодавством заходи по відношенню до таких суб'єктів, є компетенцією держави в особі її суб'єктів, в залежності від їх компетенції (територіальної, функціональної).

Натомість, доречно детально зазначити, що процедуру передання (набуття) адміністративної (управлінської) компетенції від одного суб'єкта публічної адміністрації до іншого в теорії адміністративного права визначено як публічне (позапроцесуальне, адміністративне по своїй природі) правонаступництво [2]. Враховуючи те, що публічне правонаступництво можливе щодо усіх без винятку суб'єктів публічної адміністрації, то в теорії адміністративного права також визначені його види [3].

Однак, дії таких суб'єктів публічної адміністрації у вирішеннях питань пов'язаних із правонаступництвом залежать від існування правового механізму щодо реалізації такого правонаступництва. Нажаль інститут правонаступництва є недостатньо дослідженим, а саме законодавство яке регулює такі суспільні

відносини є мізерним та допускає значну кількість прогалин у регулюванні таких суспільних відносин. В подальшому ж, неврегульовані суспільні відносини такого інституту правонаступництва дають можливість вирішувати питання пов'язані із цим інститутом на власних розсуд суб'єкта публічної адміністрації, що останній зазвичай здійснює опираючись на принцип «дозволено все, що не заборонено законом».

Отже, поміж проблем сучасної теорії адміністративного права й законодавства, які виявляються при вирішенні питань пов'язаних із правонаступництвом у судовому та процедурному порядках, доцільно погодитись із вітчизняними вченими [4; 5; 6; 7; 8] про цілковиту відсутність теоретичного обґрунтування й законодавчого врегулювання процедури набуття адміністративної компетенції одним суб'єктом публічної адміністрації після іншого. Явною вираженою проблемою, пов'язаною із відсутністю такого механізму публічного правонаступництва, є зокрема реалізація суб'єктами публічної адміністрації на сьогоднішній день деяких положень Середньострокового плану пріоритетних дій Уряду до 2020 року [9] та Плану дій Уряду на 2018 рік [10], у питаннях пов'язаних з децентралізацією: сприяння утворенню спроможних територіальних громад та підтримка їх розвитку, передача максимальної кількості повноважень місцевим органам влади та надання таким органам можливості для практичної реалізації делегованих їм повноважень; формування самодостатньої первинної ланки місцевого самоврядування – територіальних громад, які володіють відповідними матеріальними і фінансовими ресурсами, інфраструктурою, необхідними для ефективного виконання покладених на них завдань та функцій і т.п.

Окремо слід звернути увагу на питання публічного правонаступництва в органах місцевого самоврядування та проблеми, що виникають із їх реалізацією.

Так, реалізація Планів пріоритетних дій Уряду передбачає питання створення опорних загальноосвітніх начальних закладів, у відповідності до Положення про освітній округ [11], що передбачає створення освітніх округів,

одночасно оптимізувавши та ліквідувавши існуючі загальноосвітні навчальні заклади, як юридичні особи публічного права, рішеннями представницьких органів місцевого самоврядування, об'єднаних територіальних громад, районних рад (далі – засновників (співзасновників)).

Проте, в практичній реалізації зазвичай подібні рішення приймаються всупереч вказаного Положення про освітній округ, що підтверджується численними рішеннями адміністративних судів [12; 13; 14]. Окрім цього, навіть при позитивному оскарженні рішення засновників (співзасновників), пройшовши всі інстанційні рівні адміністративних судів, що уособлює собою стадії розгляду справи із дотриманням процесуальних прав учасників адміністративного процесу, яке виражається на втраченому проміжку часу, під час якого зазвичай засновники (співзасновники) здійснюють заходи з реалізації свого рішення щодо ліквідації загальноосвітніх навчальних закладів з подальшим відчуженням матеріальних ресурсів останніх.

В подальшому ж після оскарження рішення засновників (співзасновників) постає питання щодо відновлення ліквідованих загальноосвітніх навчальних закладів з одночасним поверненням їхнього публічно-майнового фонду, але зазвичай строки протягом яких розглядалися такі адміністративні справи перевищують терміни функціонування засновників (міської або районної ради), а враховуючи й проведення адміністративно-територіальної реформи щодо утворення об'єднаних територіальних громад територіальна компетенція яким зазвичай передається від подібних засновників (співзасновників) породжує ситуацію із унеможливленням встановлення відповідального суб'єкта публічної адміністрації в окресленому питанні. Хоч і ст. 370 Кодексу адміністративного судочинства України [15] передбачено обов'язковість судових рішень, які набрали законної сили, та є обов'язковими не тільки для учасників адміністративної справи, але і для їхніх правонаступників, а також для всіх органів, підприємств, установ та організацій, посадових чи службових осіб, інших фізичних осіб і підлягає виконанню на всій території України, та у випадках, встановлених міжнародними договорами, згода на обов'язковість

яких надана Верховною Радою України, або за принципом взаємності, – за її межами.

Тому, з урахуванням вище викладеного, що є лише лівовою частиною у існуючих проблемах, пов'язаних із неврегульованістю публічного правонаступництва, доречно в черговий раз наголосити на нагальній необхідності теоретичного та комплексного дослідження інституту публічного правонаступництва в теорії адміністративного права, що як вже було зазначено уособлює собою недосліджений напрямок дослідження публічних відносин. Тим паче, результати такого дослідження є вкрай затребувані, як теоретична основа яка в подальшому цілком можливо буде удосконалена результатами інших досліджень та при правовому врегулюванні таких публічних відносин – запровадженням правого механізму публічного правонаступництва.

Отже, потрібно констатувати, що відсутність чіткої законодавчо врегульованої процедури публічного правонаступництва є наслідком недослідженості цього питання взагалі, як інституту адміністративного права.

Хоча зміст публічного правонаступництва має у своєму доробку науково-напрацьовані результати вітчизняних вчених [4; 5; 6; 7; 8], проте критерії визначення видів публічного правонаступництва із змістовним розкриттям кожного із них, питання їх відповідальності по кожному, розгляд та вирішення публічно-правових спорів адміністративними судами ускладнених публічним правонаступництвом лише вкрай поверхово вивчені.

Тому інститут публічного правонаступництва потребує дослідження із ґрунтовним вивченням та подальшим внесенням у теорію адміністративного права результатів такого дослідження, що сприятиме подальшому розкриттю цієї тематики іншими вченими. Одночасно буде отримана можливість підготувати комплекс проектів змін до чинного законодавства та підготовки проекту єдиного законодавчого або нормативно-правового акту, у разі прийняття якого буде урегульовано локальні правовідносини, пов'язані із публічним правонаступництвом, що є нагально необхідним.

Список використаних джерел

1. Конституція України: Закон України від 28 червня 1996 року № 254к/96-ВР. URL : <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80> (дата звернення: 04.10.2018).
2. Бевзенко В. М. Публічне правонаступництво: сутність, процедура та особливості. URL : http://pravoisuspilstvo.org.ua/archive/2013/6_2013/32.pdf (дата звернення: 04.10.2018).
3. Мельник Р. С., Бевзенко В. М. Загальне адміністративне право: навч. посіб. Київ : Ваіте, 2014. 376 с.
4. Повар П. Правонаступництво при утворенні та припиненні центральних органів виконавчої влади. *Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Юридичні науки*. 2012. Вип. 93. С. 40-43.
5. Дорохіна Ю. Захист прав публічних службовців у зв'язку із публічним правонаступництвом суб'єкта владних повноважень. *Вчені записки ТНУ імені В.І. Вернадського. Серія: юридичні науки*. Том 29 (68). № 4. 2018. С.90-93.
6. Белей Є. Деякі питання публічного правонаступництва органів державної влади. *Адміністративне право і адміністративний процес, інформаційне право*. 2017. № 1 ч. 2. С. 119-122.
7. Гарашук В., Коросташова І. До питання про адміністративне публічне правонаступництво. *Юридичні науки: Розділ IV. Адміністративне та фінансове право. Вісник Запорізького національного університету*. 2016 № 3. С. 142-147.
8. Бевзенко В. Публічне правонаступництво: сутність, процедура та особливості. *Право і суспільство*. 2013. № 6. С. 140-149.
9. Середньостроковий план пріоритетних дій Уряду до 2020 року: розпорядження Кабінету Міністрів України від 3 квітня 2017 року № 275-р. URL : <https://www.kmu.gov.ua/ua/diyalnist/programa-diyalnosti-uryadu/serednostrokovij-plan-prioritetnih-dij-uryadu-do-2020-roku-ta-plan-prioritetnih-dij-uryadu-na-2017-rik> (дата звернення: 04.10.2018).
10. План пріоритетних дій Уряду на 2018 рік: розпорядження Кабінету Міністрів України від 28 березня 2018 року № 244-р. URL :

<https://www.kmu.gov.ua/ua/npas/pro-zatverdzhennya-planu-prioritetnih-dij-uryadu-na-2018-rik> (дата звернення: 04.10.2018).

11. Положення про освітній округ: постанова Кабінету Міністрів України від 27 серпня 2010 року № 777. URL : <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/777-2010-%D0%BF> (дата звернення: 04.10.2018).

12. Постанова Маловисківського районного суду Кіровоградської області від 17 березня 2017 року у адміністративній справі № 392/1430/16-а. URL : <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/65559064> (дата звернення: 04.10.2018).

13. Постанова Верховного Суду від 14 серпня 2018 року у адміністративній справі № 359/6814/17. URL : <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/75906258> (дата звернення: 04.10.2018).

14. Постанова Добровеличківського районного суду Кіровоградської області від 16 травня 2017 року у адміністративній справі № 387/168/17. URL : <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/66610844> (дата звернення: 04.10.2018).

15. Кодекс адміністративного судочинства України: Закон України від 6 липня 2005 року № 2747-IV (в редакції Закону України від 3 жовтня 2017 року № 2147-VIII). URL : <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2747-15> (дата звернення: 04.10.2018).

Панас Володимир Олегович,
слухач факультету заочного,
контрактного навчання та підвищення
кваліфікації працівників Академії
Державної пенітенціарної служби;

науковий керівник:
Шамрук Наталія Борисівна,
кандидат юридичних наук, доцент
кафедри адміністративного, цивільного
та господарського права і процесу
Академії Державної пенітенціарної
служби

ОСОБЛИВОСТІ ТЛУМАЧЕННЯ ПОНЯТТЯ «ЗБРОЯ» У СУЧАСНОМУ НАЦІОНАЛЬНОМУ ЗАКОНОДАВСТВІ

Сучасний етап становлення України характеризується проведенням радикальних реформ у всіх галузях держави і суспільства. Зміни, що відбуваються в економічному, політичному та суспільному житті країни, неминуче призводять до необхідності вдосконалення правового регулювання суспільних відносин, зокрема тих, що виникають у сфері обігу зброї. На сьогодні серед суспільно-небезпечних дій значну кількість становлять правопорушення, скоєні з використанням зброї, а незаконний обіг зброї є одним із факторів, які негативно впливають на стан безпеки у країні.

У словниковій літературі можна зустріти різні визначення поняття «зброя». Так, Велика радянська енциклопедія визначає зброю як пристрої та засоби, які застосовуються у збройній боротьбі для знищення живої сили противника, його техніки та споруд [1, с. 538]. Великий тлумачний словник сучасної української мови визначає поняття «зброя» як знаряддя для нападу чи оборони [2, с. 349]. Великий енциклопедичний юридичний словник за редакцією Ю. С. Шемшученка пропонує таку дефініцію: зброя – це пристрої та засоби, які застосовуються у збройній боротьбі для нападу (наступу) або захисту (оборони) з метою ураження або знищення противника.

Фахівці різних галузей права визначають поняття «зброя» таким чином. Так, на думку В. М. Плескачевського, зброя в криміналістиці – це матеріальний засіб індивідуального застосування, конструктивно і функціонально призначений для завдання летальних ушкоджень людині або тварині, а також спеціального руйнування [3, с. 322]. Л. Ф. Соколов визначає зброю як предмет, що спеціально призначений (виготовлений) для ураження живої цілі, що не має господарсько-побутового призначення (за винятком спортивного і промислового полювання та стрілецького спорту), що в інтересах громадської безпеки виключений зі звичайного цивільного обігу і допускається до обігу у необхідних випадках на підставі спеціального дозволу органів МВС [3, с. 67]. В. С. Аханов вважає, що зброя – це засіб нападу та активного захисту, що забезпечує фізичний, хімічний або біологічний вплив, тобто засіб знищення або виведення з ладу живої сили і матеріально-технічних ресурсів противника. М. П. Федоров під зброєю розуміє пристрої, прилади і предмети, спеціально виготовлені та конструктивно призначені для ураження живої або іншої цілі, які не мають іншого виробничого чи господарсько-побутового призначення [4, с. 18]. З точки зору М. Г. Пінчука, зброя – це пристрої, прилади та предмети, спеціально виготовлені, конструктивно призначені та технічно придатні для ураження живої або іншої цілі, які не мають іншого виробничого чи господарсько-побутового призначення [5, с. 101].

Загалом, а) в адміністративному праві зброя – це складова дозвільної системи, предмет, на здійснення дій з яким необхідно отримати попередній дозвіл у компетентного органу державної виконавчої влади, тобто обіг якого здійснюється у дозвільному порядку; б) у кримінальному праві зброя – це засіб, спеціально сконструйований для ураження живої цілі, який не має іншого господарсько-побутового призначення; в) у криміналістиці – зброя – це предмет або пристрій, який має певні характеристики (певний ступінь ефективності, справність), що гіпотетично дозволяють заподіяти летальні ушкодження; г) у цивільному праві зброя – це матеріальні блага, які є об'єктом речових прав, майно, яким можна володіти, користуватися, розпоряджатися на

власний розсуд, д) у конституційному праві зброя – це засіб задоволення конституційних прав громадян на самозахист.

Дослідження наведених визначень свідчить про те, що термін «зброя» визначається через категорії «предмети», «пристрої», «прилади», «засоби», «знаряддя», іноді застосовується одразу декілька категорій: «предмети та пристрої», «пристрої та засоби».

Слід підкреслити, що більшість наведених визначень поняття «зброя» містять вказівку на призначення зброї – ураження певної цілі. Як правило, застосовується термінологічна конструкція «жива або інша ціль». Деякі визначення містять більш конкретизовані словосполучення: «жива ціль, кораблі, літаки (вертольоти) та інші об'єкти», «людина або тварина», «жива сила противника, його техніка та споруди».

Варто наголосити, що дана ознака є визначальною для характеристики зброї, оскільки дозволяє відокремити її від інших предметів. Водночас вважаємо зайвою деталізацією цілей, на які спрямований вражаючий вплив зброї. Також не можна погодитися з певними вченими, які після вказівки на призначення зброї додають ще і таку ознаку, як «відсутність іншого виробничого чи господарсько-побутового призначення». Слід зазначити, що ця ознака, наприклад, не може повністю характеризувати холодну зброю, окремі зразки якої можуть використовуватися у господарстві та побуті.

Дещо інакше характеризує призначення зброї В. М. Плєскачевський. На думку вченого, вона призначена для завдання летальних ушкоджень людині або тварині, а також спеціального руйнування [3, с. 322]. З таким підходом важко погодитися, адже сучасна тенденція розвитку зброї, що спостерігається протягом останніх 10–15 років, свідчить про те, що ступінь захисту людини від різного її впливу, поява бронежилетів, шоломів, колективних засобів захисту досить серйозно захищає людину як типову ціль від летального результату. І останні розробки у військовій та правоохоронній сфері показують, що ураження не обов'язково може мати летальний характер.

Найчастіше застосування зброї приводить до такого ураження, коли людина перестає виконувати свої функціональні завдання або втрачає рухові функції, усвідомлене сприйняття навколишнього оточення, для отримання права користування та носіння її [4, с. 39]. Уявляється, що і ця ознака не є характерною сьогодні для всіх видів зброї, а тому застосовувати її в узагальнюючому понятті «зброя» є недоцільним.

В той же час не зовсім вдалимими вважаємо визначення, запропоновані в проаналізованій вище словниковій літературі. Так, у Великій радянській енциклопедії та у Великому енциклопедичному юридичному словнику в тлумаченні даного поняття застосовується термін «збройна боротьба», що певним чином створює ефект «замкнутого кола», тобто визначає поняття через нього самого: «зброя – це пристрої та засоби, які застосовуються у збройній боротьбі».

Слід також зазначити, що окремі з проаналізованих нами визначень, що запропоновані в юридичній літературі, є доволі громіздкими, тим самим ускладнюючи їх сприйняття та унеможливаючи застосування у законодавстві. Виходячи з вищезазначеного, пропонуємо дещо спрощену та менш громіздку дефініцію: зброя – це предмети, конструктивно призначені та технічно придатні для ураження живої сили та інших цілей противника. Також законотворцям варто було б виокремити поняття «несмертельна зброя» як виробів, що призначені для тимчасового виводу супротивника з ладу, пошкодження його механізмів і споруд, і дія яких при правильному застосуванні не призводить до незворотних змін в організмі людини.

Список використаних джерел

1. Большая советская энциклопедия: в 30 т. / гл. ред. А. М. Прохоров. 3-е изд. Москва : 1974. Т. 18. 648 с.
2. Великий тлумачний словник сучасної української мови / уклад. і голов. ред. В. Т. Бусел. Київ : Ірпінь, 2002. 482 с.
3. Плескачевский В. М. Оружие в криминалистике. Понятие и классификация. Москва. 1999. 346 с.

4. Федоров М.П. Адміністративно-правове регулювання відносин, пов'язаних з реалізацією права громадян на зброю та спеціальні засоби індивідуального захисту: дис. ... канд. юрид. наук. 12.00.07. Київ, 2000. 234 с.

5. Пінчук М. Г. До питання визначення правової категорії «зброя». *Право і безпека*. 2004. № 4. С. 98–101.

Парадник Дарина Александровна,
студентка 1 курсу магістратури
Вильнюсского Университета

БОРЬБА С ТЕРРОРИЗМОМ В РАМКАХ ЕВРОПЕЙСКОГО СОЮЗА

Терроризм рассматривается как угроза международному миру и безопасности начиная с 1934 года. На сегодняшний день актуальность данного вопроса заключается в том, что терроризм рассматривается как одна из наиболее важных угроз миру, безопасности, осуществлению прав человека не только на территории Европейского Союза (ЕС), но и во всём мире.

Непосредственное участие в урегулировании вопроса борьбы с терроризмом принимает Совет Безопасности ООН (СБ ООН) с помощью резолюций и конвенций. Согласно Резолюции СБ ООН 1566, под терроризмом понимаются «преступные акты, в том числе против гражданских лиц, совершаемые с намерением причинить смерть или серьезный ущерб здоровью или захватить заложников с целью вызвать состояние ужаса у широкой общественности, или группы людей, или отдельных лиц, запугать население или заставить правительство или международную организацию совершить какое-либо действие или воздержаться от его совершения и представляющие собой преступления по смыслу международных конвенций и протоколов» [3].

В законодательстве ЕС правовую базу для борьбы с терроризмом составляет Договор о функционировании Европейского Союза (ДФЕС).

Согласно ст. 75 ДФЕС, мерами принимаемым ЕС по предотвращению «терроризма и связанной с ним деятельности» можно считать, что «...Европейский парламент и Совет, постановляя посредством регламентов в соответствии с обычной законодательной процедурой, определяют правовые основы административных мер в отношении перемещений капиталов и платежей, таких как замораживание фондов, финансовых активов или экономических доходов, которые принадлежат физическим или юридическим лицам, группам или негосударственным образованиям, находятся в их владении либо удерживаются ими» [1].

После серии террористических актов 11 сентября 2001 года, в качестве ответа в борьбе с терроризмом, в ЕС был составлен список лиц, групп и организаций, участвующих в террористических актах и подлежащих ограничительным мерам. Такие меры были приняты для реализации резолюции 1373 (2001) СБ ООН, согласно общей позиции 2001/931/CFSP [2; 5]. Данный список пересматривается каждые 6 месяцев и включает в себя лиц и группы, которые ведут свою деятельность не только внутри ЕС, но и за его пределами. В общей позиции 2001/931/CFSP установлены критерии для таких лиц, групп и организаций, также определены ограничительные меры, которые должны применяться. К таким мерам относят в первую очередь те, которые связаны с замораживанием средств и финансовых активов, а также, которые касаются сотрудничества полиции и судебных органов в данной сфере [5].

К институтам ЕС, которые принимают непосредственное участие в борьбе с терроризмом относятся: Европол; Евроюст; Европейское агентство по границам; Комитет по вопросам политики и безопасности; Еврокомиссия; Секретариат Совета ЕС; Совет по вопросам юстиции и внутренних дел.

Для регулирования борьбы с терроризмом была введена должность Координатора контртерроризма в ЕС. Данная должность была учреждена после терактов в Мадриде в 2004 году, на основании Декларации ЕС о борьбе с терроризмом. Основными функциями, которыми занимается Координатор, являются координация работы Совета ЕС в области борьбы с терроризмом;

мониторинг реализации стратегии борьбы с терроризмом в ЕС; обеспечение того, чтобы ЕС играл активную роль в борьбе с терроризмом [7].

Роль Координатора не раз отмечалась в международном сообществе, а также важность и необходимость такой должности была подтверждена в стратегическом руководстве по вопросам правосудия и внутренних дел.

В связи с принятием в 2005 году стратегии борьбы ЕС с терроризмом во всём мире стали появляться основы контртеррористической стратегии ЕС, которая фокусируется на таких принципах как, предотвратить, защитить, проверить и расследовать, а также нести ответственность [9].

Одним из ключевых моментов предотвращения терроризма является борьба с отмыванием денег и финансированием террористических организаций. В июле 2016 года были предложены поправки к четвертой директиве по борьбе с отмыванием денег. Ключевыми положениями стали данной директивы стали: устранение возможных угроз, связанных с использованием современных технологий в сфере финансовых транзакций; укрепление механизма проверок финансовых потоков из третьих стран; прозрачность финансовых операций; предоставление больших полномочий национальным подразделениям финансовой разведки [4].

С 2007 года Европол предоставляет ежегодный доклад о ситуации с терроризмом (TE-SAT), в котором подробно рассматривается проблема терроризма в ЕС. В связи с тем, что борьба с терроризмом является главным приоритетом для ЕС, и также Европола, что подразумевает значимость анализов TE-SAT. В данном докладе предоставляются факты и цифры о терроризме в ЕС, выявляются тенденции развития в этой сфере, на основе проверенной предоставляемой государствами-членами информации [10, с. 4].

Доклад TE-SAT за 2018 содержит следующие разделы: 1) общий обзор; 2) религиозный терроризм; 3) этно-национальный и сепаратистский терроризм; 4) анархистский терроризм; 5) правосторонний терроризм; 6) одиночный терроризм [10, с. 3].

Также в нём содержится 7 приложений: обзор неудачных, сорванных или совершённых террористических атак за 2017; аресты за 2017 год; количество заключённых; деятельность Европола в области контртерроризма; методология; аббревиатуры; поправки в национальном законодательстве стран-участников ЕС по вопросу терроризма в 2017 году [10, с. 3].

Согласно данному отчёту количество неудачных, сорванных или совершенных террористических атак – 205 [10, с. 9]. В 2017 году было арестовано 1 219 человек, подозреваемых в террористических преступлениях. В 2017 году большинство арестов были совершены по подозрению в участии в деятельности террористической группы, в планировании и подготовке нападений. 73 человека были арестованы по подозрению в содействии терроризму (распространение пропаганды, вербовка и финансирование терроризма) [10, с. 10].

Одним из последних и ключевых документов по борьбе с терроризмом в рамках ЕС является Директива ЕС 2017/541 по борьбе с терроризмом от 15 марта 2017 года. Данная Директива детализирует 10 составов, которые представляют собой террористический акт, при наличии определенной цели, содержит положения о руководстве террористической группировки, участие в ней и содействие деятельности такой группировки и рассматривает 8 составов преступлений, которые связаны с терроризмом [8].

19 июня 2017 года Генеральный Секретариат Совета ЕС издал Выводы по внешним действиям ЕС в борьбе с терроризмом, в которых описывается деятельность ЕС по борьбе с терроризмом во внешних отношениях [6].

Таким образом, можно сделать вывод о том, что приоритет деятельности по борьбе с терроризмом закреплен в учредительных документах ЕС, а именно в ст.75 ДФЕС. Также, меры, принимаемые ЕС в области борьбы с терроризмом, являются достаточно эффективными, несмотря на глобальный характер терроризма, по причине того, что существующие в системе ЕС механизмы решения данного вопроса соответствуют быстроменяющейся нынешней ситуации в мире.

Список использованных источников

1. Договор о функционировании Европейского Союза. Право Европейского Союза. URL : <http://eulaw.ru/treaties/tfeu> (дата доступа: 14.10.2018).

2. Резолюция 1373 (2001) Совета Безопасности ООН. URL : [http://undocs.org/ru/S/RES/1373\(2001\)](http://undocs.org/ru/S/RES/1373(2001)) (дата доступа: 15.10.2018).

3. Резолюция 1566 (2004) Совета Безопасности ООН. URL : [http://undocs.org/ru/S/RES/1566\(2004\)](http://undocs.org/ru/S/RES/1566(2004)) (дата доступа: 15.10.2018).

4. Communication from the commission to the European Parliament and the Council on an Action Plan for strengthening the fight against terrorist financing. *Official Journal of the European Union*. URL : http://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/HTML/?uri=CELEX:52016DC0050&from=EN_(date of access: 15.10.2018).

5. Council Common Position of 27 December 2001 on the application of specific measures to combat terrorism. *Official Journal of the European Union*. URL : <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/HTML/?uri=CELEX:32001E0931&from=EN> (date of access: 15.10.2018).

6. Council Conclusions on European Union External Action on Counter-terrorism of General Secretariat of the Council of 19 June 2017. *Official Journal of the European Union*. URL : http://www.cbr.ru/today/anti_legalisation/eu/ConclusionsonEUExternalActiononCounter-terrorism.pdf (date of access: 15.10.2018).

7. Declaration on combating terrorism of 29 March 2004. URL : <http://data.consilium.europa.eu/doc/document/ST-7906-2004-INIT/en/pdf> (date of access: 17.10.2018).

8. Directive 2017/541 of the European Parliament and of the Council of 15 March 2017 on combating terrorism and replacing Council Framework Decision 2002/475/JHA and amending Council Decision 2005/671/JHA. *Official Journal of the European Union*. URL :

http://www.cbr.ru/today/anti_legalisation/eu/DirEU2017_541.pdf (date of access: 17.10.2018).

9. European Union Counter-Terrorism Strategy of 15 Nov. 2005. *European Commission*. URL : http://www.consilium.europa.eu/uedocs/cms_Data/docs/pressdata/en/jha/87257.pdf (date of access: 15.10.2018).

10. European Union Terrorism situation and trend Report 2018: report: The Hague, 2018. 68 p.

Пахомов Ілля Володимирович,
начальник циклу психолого-педагогічних дисциплін Білоцерківського центру підвищення кваліфікації персоналу ДКВС України

ОСНОВНІ ЕТАПИ ВЗАЄМОДІЇ ТЮРЕМНОЇ СЛУЖБИ З ЦЕРКВОЮ

Більше двохсот років у нашій державі Церква брала активну участь у процесі перевиховання і збудження покаяння в душах засуджених. Незважаючи на те, що в'язниці існують з незапам'ятних часів, держава почала здійснювати перевиховання засуджених лише з початку XVIII століття. На жаль, на самому початку XX століття цю традицію було перервано. Поновлення діяльності релігійних організацій у місцях позбавлення волі відбулося лише на початку 1990-х років. Але ми не вправі відмовлятися від тієї дорогоцінної спадщини, що залишили нам наші попередники. Адже багато чого з того, що було в минулому, актуально і сьогодні.

Душпастирську опіку ув'язнених Християнська Церква почала здійснювати ще у I ст. н.е., коли влада Римської імперії почала гоніння на християн. Християни сумлінно та самовіддано виконували настанову апостола Павла: «Пам'ятайте в'язнів, як би і ви були з ними в узах, і страждених» (Євр.

13,3). Наприклад, євангеліст Лука зазначає, що апостоли Петро та Сила продовжували проповідувати навіть в ув'язненні не тільки в'язням, але й стражам, наvertsаючи їх до Христа (Діян. 16,25).

За свідченнями святого Юстина Мученика, у III ст. у християнських громадах збирали пожертви на допомогу християнам, що перебували в ув'язненні. При цьому це була не тільки матеріальна, але й духовна підтримка, насамперед у здійсненні церковних Таїнств. Для Причастя в'язням диякони приносили Святі Дари. Про те ж свідчить і Тертуліан (III ст.). Серед християн непоодинокі були випадки, коли люди використовували свої статки на справу духовного піклування про в'язнів.

Наприкінці III – на початку IV ст. гоніння на християн були масовими і жорстокими. Тисячі християн потрапляли до в'язниць, тому Літургія здійснювалася прямо там на тілах мучеників. Незважаючи на тортури та важкі умови ув'язнення, християни-мученики допомагали не тільки християнам, але й язичникам, що сприяло наверненню їх до християнства. Сам Архієпископ Мир Лікійський Микола (IV ст.) деякий час перебував у в'язниці, де надавав всіляку допомогу ув'язненим.

Коли християнство стало державною релігією імперії, I Вселенський (Нікейський) собор у 325 році заснував інститут Procuratores Pauperum (піклування про бідних, бідолашних), члени якого повинні були відвідувати в'язниці, клопотати про визволення невинних, а в деяких випадках навіть винних, постачати в'язням їжу, одяг і використовувати всілякі заходи судового захисту, але головне – уживати заходів до їх морально-релігійного виправлення. Тюремне ув'язнення Церква завжди розуміла не як помсту, але як засіб внутрішнього очищення засудженого.

У середньовіччі увага до проблем засуджених з боку європейського духовенства значно знизилася, але активізувалася позиція громадянського суспільства, наслідком чого стало створення відповідних інститутів, що добровільно взяли на себе обов'язок піклуватися про засуджених.

Одним з перших інститутів такого типу стало створене в 1506 році в Генуї «Товариство для нагляду за тюрмами», діяльність якого абсолютно не залежала від державної влади і мала чисто філантропічний характер. У 1541 році в Мілані за ініціативою герцога Карла V була створена «Колегія піклувальників про тюрми». Крім філантропічної діяльності колегія підготувала значну кількість пропозицій щодо вдосконалення правового регулювання та практичного поліпшення тюремної справи у герцогстві. В роботі колегії брав активну участь міланський кардинал Карл Барромеус, що дало можливість поєднати у цьому напрямку зусилля як світських осіб, так і духовенства.

У 1535 році наказом короля Франції Франца I особи світського і духовного звання зобов'язувалися відвідувати в'язнів і надавати їм допомогу у вирішенні їхніх проблем. У 1636 році чернець-бернардинець Мобільйон розробив проект влаштування тюрми, розрахованої на пробудження в душах злочинців каяття, який передбачав належні умови для життя, роботи і навіть, садок для прогулянок.

На базі ідей Мобільйона і Клавдія Бернарда за ініціативою папи Климента IX (понтифікат 1704-1735 рр.) був відкритий виправний дім святого Михайла для малолітніх злочинців, які вдень працювали при повному мовчанні, а на ніч розводилися по окремих келіях. У 1766 році була побудована тюрма такого типу в Мілані, а в 1772 році за ініціативою графа Віконта Білена XIV – в Генуї.

В Північно-Американських штатах в 1776 році в Філадельфії було засноване перше тюремне товариство за ініціативою релігійної громади квакерів, під впливом якого відбувся перегляд кримінальних законів, зведене до мінімуму застосування смертної кари.

Майже до XIX століття релігійне виховання засуджених, хоч і мало статус благочестивої традиції, але трималося за рахунок особистої ініціативи деяких пастирів та мирян. З початку XIX сторіччя ця ініціатива отримує державний статус. У 1819 році видані «Правила для Піклувальної Спілки про в'язниці», які ставили головною метою моральне виправлення злочинців на засадах християнського благочестя [1]. Тюремна спілка широко розповсюдилася по

містам Російської імперії під назвою «тюремних комітетів», які опікувалися тюремними храмами, бібліотеками та школами.

Закон Російської імперії від 15 червня 1887 року визначає, що духовенство, яке служить у в'язничних храмах, відносяться до апарату управління місць позбавлення волі, тобто визнаються офіційними посадовими особами, в обов'язки яких ставиться духовно-просвітницька робота із засудженими. Посадовий оклад священика дорівнював окладу начальника в'язниці. У 1890 році були затверджені Правила для в'язничних священиків, які були включені до Статуту про тих, хто тримається під вартою [2].

У кожному рішенні міжнародних тюремних конгресів (1845 рік – Франкфурт-на-Майні, 1846 рік – Брюссель, 1856 рік, 1857 рік – Франкфурт-на-Рейні, 1871 рік – Цинцинатті, 1872 рік – Лондон, 1878 рік – Стокгольм, 1885 рік – Рим, 1890 рік – Санкт-Петербург, 1895 рік – Париж, 1900 рік – Брюссель, 1905 рік – Будапешт, 1911 рік - Вашингтон) зазначалось про необхідність духовного відродження засуджених [3].

На жаль, у 1917 році душпастирська робота із засудженими на державному рівні була припинена. Переважна більшість представників релігійних організацій були ув'язнені. Навіть знаходячись за ґратами, вони продовжували духовне піклування про інших в'язнів.

Офіційно до кінця 1990 року в силі була постанова Вищого центрального виконавчого комітету Ради народних комісарів від 1929 року «Про релігійні об'єднання» (із змінами і доповненнями, внесеними Указом Президії Верховної Ради РРФСР від 1975 року), яке дозволяло на прохання вмираючих або важко хворих засуджених, які перебувають у місцях ув'язнення, проведення релігійно-культурних обрядів в особливих ізольованих приміщеннях. Дана постанова лише декларувала право на свободу совісті громадянам СРСР, але фактично не реалізовувалося, особливо для ув'язнених.

Наказом МВС СРСР №250 від 1989 року «Рекомендації по взаємовідносинам виправно-трудоустанов з релігійними організаціями і

служителями культів» були розроблені та затверджені Рекомендації, що визначали діяльності релігійних організацій в УВП.

З прийняттям в 1990 році Закону СРСР «Про свободу совісті та релігійні організації», а потім відповідного Закону України, розпочався новий етап церковно-державних відносин.

Таким чином, аналіз історії взаємодії тюремної служби з Церквою дозволяє визначити кілька історичних періодів:

- I-IV сторіччя – гоніння Християнської Церкви з боку держави;
- IV-XV сторіччя – державний статус Християнської Церкви у Візантійській імперії;
- X сторіччя - 1917 рік – державний статус Православної Церкви у Київській Русі (згодом – Московському царстві, Російській імперії);
- 1917 рік – 1991 рік – припинення відносин між Церквою та в'язничною системою СРСР;
- 1991 рік – до наших днів – період відновлення відносин між Церквою та пенітенціарною системою України.

Список використаних джерел:

1. Дело об учреждении Комитета Общества попечительного о тюрьмах. РГИА. 1819, фонд 1287, опись 11, дело №1858.
2. Коковцов В.Н., Рухлов С.В. Систематический сборник узаконений и распоряжений по тюремной части. Санкт_Петербург : 1894. 429 с.
3. Радов Г.О. Пенітенціарна ідея: думки на тему. Київ : МП «Леся», 1997. 180 с.

Подлісник Іван Сергійович,
студент 4 курсу Одеського
національного університету
імені І. І. Мечникова;
науковий керівник:
Родіонова Тетяна Василівна,
кандидат юридичних наук, доцент
кафедри кримінального права,
кримінального процесу та
криміналістики Одеського
національного університету
імені І. І. Мечникова

ДО ПИТАННЯ ПРО ЗНАЧЕННЯ У СФЕРІ ФІНАНСОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ГОСПОДАРСЬКИХ СУБ'ЄКТІВ ПРАВА У ЦАРИНІ ФІНАНСІВ З ПОЗИЦІЇ КРИМІНАЛЬНОГО КОДЕКСУ УКРАЇНИ

Побудова сучасної європейської держави не можливе без формування ефективних державних інститутів. Зокрема, інститут кримінального права зобов'язаний забезпечити інвестиційну привабливість країни та надати усі необхідні гарантії безпечного ведення бізнесу як для власних громадян, так і для іноземних інвесторів, охочих вести господарську діяльність у нашій країні. Разом з тим наш євроатлантичний рух повинен забезпечуватися усіма можливими засобами, у тому числі й реформуванням та налагоджуванням законодавчого забезпечення у питаннях фінансової сфери.

Злочини у фінансовій сфері та у сфері економічної діяльності несуть загрозу не тільки економічній системі країни, але й підривають фундамент самої держави, оскільки поряд з порушенням прав окремого громадянина відбувається зазіхання на базові основи державного устрою – врегулювання законом економічних правовідносин. Загроза цієї групи правопорушень для нашої держави та її подальшого розвитку привертає увагу тому, що нею вражено переважну більшість сфер фінансово-економічної діяльності. Окрім того, ця проблема стала хіба не основною причиною постійного зростання частки тіньової економіки. Виходячи з вищесказаного, розуміння суті й

сутності злочинів у фінансовій сфері, їх ознаки, особливості має важливе теоретичне й практичне значення для ефективної боротьби з цим явищем.

Українське кримінальне законодавство містить велику групу норм, які спрямовані на регулювання дій у сфері фінансової діяльності та відповідальності за їх скоєння [1]. Вони зібрані в окремих розділах Кримінального Кодексу України (розділ VII) – «Злочини у сфері господарської діяльності» і розділі VI – «Злочини проти власності».

Разом з тим, слід зазначити, що внаслідок ухвалення окремого закону до Кримінального кодексу України були внесені зміни, які направлені на декриміналізацію окремих злочинів, пов'язаних з економічною діяльністю [2]. Очевидно, можна стверджувати, що заходи із декриміналізації статей Кримінального Кодексу повинні розумітися не як відмова від злочинності самих діянь, а застосування інших методів покарання, не пов'язаних з використанням позбавлення волі.

Характерною особливістю фінансових злочинів є корисний умисел. Злочини не відбуваються спонтанно, тут завжди простежується чітка структура і план дій. Набагато рідше злочини відбуваються з недбалості, коли може спостерігатися несанкціоноване вторгнення в одну зі сфер комерційної діяльності. Тут відсутній умисел, однак, можуть статися негативні наслідки для інших учасників ринку.

У питаннях природи злочинів у фінансовій сфері велике значення мають поняття суб'єкту та об'єкту злочину. Під об'єктами злочинів розуміються ті суспільні відносини, котрі визначаються спектром тих дій, що торкаються комерційної діяльності підприємств, організацій, установ, інших юридичних осіб, - а також фізичних осіб-підприємців. Суб'єктом вважається будь-яка фізична особа, яка досягла повноліття: отже, суб'єктивною стороною можуть вважатися цілі й мотиви правопорушення.

Слід, також звернути особливу увагу на питання боротьби з фінансовими злочинами у сфері податків та зборів. Відтак, чинним законодавством передбачена відповідальність у вигляді штрафу від однієї тисячі до двох тисяч

неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або позбавленням права обіймати певні посади чи займатися певною діяльністю на строк до трьох років за умисне ухилення від сплати податків, зборів, обов'язкових платежів, які передбачені чинним законодавством [1].

Особлива увага приділяється питанням надання неправдивих відомостей для органів державної влади чи територіальних громад, банків або інших кредиторів з метою одержання субсидій, субвенцій, дотацій, кредитів чи пільг щодо податків у разі відсутності ознак злочину проти власності – слід карати штрафом від однієї тисячі до трьох тисяч неоподатковуваних мінімумів доходів громадян позбавляючи права обіймати певні посади чи займатися певною діяльністю на строк до трьох років, відповідно до статті 222 Кримінального Кодексу України [1].

На закінчення необхідно відзначити, що в практичному плані знання зазначених ознак фінансових злочинів, відповідно до чинного кримінального законодавства Української держави, дозволить:

- виявляти конкретні фактори зовнішнього і внутрішнього середовища функціонування господарюючого суб'єкта, здатні чинити негативний вплив на кінцеві результати (економічну ефективність) діяльності господарюючого суб'єкта;

- розробляти індикатори щодо ефективного моніторингу факторів середовища функціонування;

- предметно і детально здійснювати збір та обробку інформації в економічній сфері для підготовки оперативних рішень щодо стабілізації стану справ, мінімізації фінансових втрат;

- на основі аналізу фактичного стану справ в економічній сфері компанії розробляти та реалізовувати конкретні заходи щодо своєчасного виявлення ризиків і усунення причин і умов, що сприяють їх виникненню.

Список використаних джерел

1. Кримінальний кодекс України: Закон України № 2341–III від 5.04.2001р. Дата оновлення: 10.11.2018. URL : <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14> (дата звернення: 04.11.2018).

2. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо гуманізації відповідальності за правопорушення у сфері господарської діяльності: Закон України від 15.11.2011 № 4025-VI. Дата оновлення: від 07.11.2015. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4025-17> (дата звернення: 07.11.2018).

Полійчук Олена Олександрівна,
студент 6 курсу Дніпровського
національного університету імені
Олеся Гончара

ОСОБЛИВОСТІ ДУШПАСТИРСЬКОЇ (ДУХОВНО-ПРОСВІТНИЦЬКОЇ) РОБОТИ В ПЕНІТЕНЦІАРНИХ УСТАНОВАХ ЩОДО ЗАСУДЖЕНИХ ТА ОСІБ, ЯКІ ТРИМАЮТЬСЯ ПІД ВАРТОЮ

Сучасний стан розвитку України як правової держави характеризується поступальними тенденціями у реформуванні соціально-правових інституцій. Кримінально-виконавча служба України як окремий інститут влади не залишилася поза правовими реформами.

Однією зі складових процесу якісних змін у пенітенціарній сфері є забезпечення максимально можливого доступу різних інститутів суспільства до установ виконання покарань, провідне місце серед яких посідає Церква.

Метою доповіді є висвітлення соціально-правових основ взаємодії персоналу пенітенціарних установ з Церквою у реалізації душпастирської (духовно-просвітницької) роботи.

У сучасних умовах реформування пенітенціарної системи України Церква відіграє провідну роль у становленні пенітенціарної ідеї, яка засвідчує відмову від виконання покарань через кару, адже поняття «пенітенціарний» походить від латинського слова «poenitentia», що означає – каяття – внутрішнє самоочищення, тобто виправлення через покаяння. Протягом століть Церква мала унікальний вплив на реалізацію пенітенціарної функції держави. Останнім часом діяльність Церкви у виправних установах здобуває усе більш системний і стійкий характер. Наявність великої кількості засуджених, що потребують духовної підтримки священнослужителів, зростання ролі релігії в повсякденному житті виправних установ вимагає продовження і зміцнення співробітництва між Церквою і адміністрацією установ. Доречно погодитися з думкою Г. Радова, що відродження споконвічних традицій душпастирської опіки в місцях позбавлення волі позитивно впливає на морально-психологічну обстановку в них, сприяє установленню взаємовідносин партнерства між персоналом і засудженими у справі їх виправлення та морального виховання [1].

Налагодженню взаємодії Української Православної Церкви (далі –УПЦ) з місцями позбавлення волі сприяв Закон України «Про свободу совісті та релігійні організації», відповідно до ст. 21 якого богослужіння та релігійні обряди в місцях попереднього ув'язнення і відбування покарання проводяться на прохання громадян, які перебувають в них, або за ініціативою релігійних організацій. Адміністрація установ сприяє цьому, бере участь у визначенні часу та інших умов проведення богослужіння, обряду та церемонії [2].

Крім установ виконання покарань (УВП), діяльність священнослужителів стала проводитися також у СІЗО. Цьому сприяв Закон України «Про попереднє ув'язнення», який визначає право осіб, взятих під варту, на відправлення релігійних обрядів. Згідно ст. 9 Закону, ув'язнені мають право відправляти в індивідуальному порядку релігійні обряди і користуватися релігійною літературою та властивими їм віруванню предметами релігійного культу, виготовленими з малоцінних матеріалів, якщо при цьому не порушується

встановлений в місцях попереднього ув'язнення порядок, а також не обмежуються права інших осіб. Право ув'язнених на свободу віросповідання також гарантовано Правилами внутрішнього розпорядку СІЗО ДКВС України, які визначають право ув'язнених відправляти в індивідуальному порядку релігійні обряди і користуватися релігійною літературою та предметами релігійного культу. Релігійні обряди проводяться на прохання ув'язнених або за ініціативою релігійних організацій [3].

Варто зазначити, що станом на 1 вересня 2018 року у сфері управління Державної кримінально-виконавчої служби України перебуває 148 установ. Крім того, 29 установ знаходяться на території Донецької та Луганської областей, що тимчасово не контролюється українською владою. В 17 установах виконання покарань засуджені не утримуються у зв'язку із здійсненням оптимізації їх діяльності. В установах виконання покарань та слідчих ізоляторах, розташованих на території, що контролюється українською владою, тримається усього 55 901 особа [4]. Категорія засуджених досить різноманітна: чоловіки та жінки, засуджені вперше та рецидивісти, неповнолітні та повнолітні, ув'язнені та засуджені до позбавлення, обмеження та довічного позбавлення волі. Пенітенціарна практика свідчить, що саме молоді засуджені найбільш підпадають під вплив кримінальної субкультури, стають її носіями. Однак особи середнього і тим більш похилого віку, на переконання Пахомова І. В., важче піддаються психологічній та педагогічній корекції, мають сформований кримінальний світогляд, порушені соціально-корисні зв'язки [5].

З метою підвищення ефективності духовного виховання засуджених 16 травня 2016 року міністром юстиції був підписаний наказ №1418/5 «Про затвердження програм диференційованого впливу на засуджених» [6], який серед інших затвердив програму «Духовне відродження» (далі Програма). Метою Програми є формування у засуджених зрілої морально-етичної свідомості, каяття у скоєному злочині.

Основні завдання Програми: взаємодія установ з релігійними організаціями, задоволення релігійних потреб засуджених, підвищення

значення духовних традицій і релігійної культури в морально-етичному вихованні засуджених, розвиток корисної ініціативи та творчих здібностей засуджених, запобігання морально-психологічній деформації, пов'язаній з позбавленням волі. Реалізація Програми поділяється на три етапи: початковий, основний та заключний. На початковому етапі з'ясовуються релігійні переконання засудженого, його бажання відвідувати релігійні заходи, пропонується інформація про релігійні організації, члени яких відвідують установу, роз'яснюються умови та порядок участі у Програмі, вивчаються наміри щодо участі у Програмі. Під час основного етапу засудженому надається можливість: брати участь у заходах релігійних організацій, які відвідують установу, відвідувати богослужіння та інші релігійні заходи, які проводять священнослужителі в установі, брати участь у заходах пізнавальної спрямованості, навчатись у школі духовної просвіти, здійснювати перегляд кіно- та відеофільмів і телевізійних передач, прослуховувати радіопередачі релігійного характеру, ознайомлюватися з релігійною пресою (передплачувати відповідні періодичні видання), відвідувати бібліотеку для читання духовної літератури, брати участь у заходах добровільного благоустрою культових приміщень та прилеглих до них територій, займатися художньо-прикладною та літературною творчістю. На заключному етапі засуджений визначає, чи буде відвідувати релігійні заходи після звільнення з установи.

Як підсумок викладеного вище, слід наголосити, що в умовах реформування вітчизняної пенітенціарної системи плідна співпраця УПЦ та Державної кримінально-виконавчої служби України надає додаткові можливості вибудовувати систему справжніх духовних цінностей у житті засуджених, що сприятиме їх виправленню, ресоціалізації та соціальній адаптації після звільнення. Також, взаємодія Служби з Церквою створює умови для духовно-просвітницької роботи з пенітенціарним персоналом. Спільні зусилля УПЦ та ДКВС України, спрямовані на реалізацію зазначених питань, сприяють втіленню в життя християнських цінностей, примноженню добра та злагоди в нашій державі.

Список використаних джерел

1. Радов Г. Пенітенціарна ідея: думки на тему. Київ : МП «Леся», 1997. 288 с.
2. Про свободу совісті та релігійні організації: Закон України від 23 квітня 1991 р. № 987-ХІІ. *Відомості Верховної Ради України*. 1991. № 25. Ст. 284.
3. Про затвердження Правил внутрішнього розпорядку слідчих ізоляторів Державної кримінально-виконавчої служби України: наказ Міністерства юстиції України від 18 березня 2013 року №460/5. ГКД Ж реезыЖ..яфлцт1юкфвфюпщмюгф .дфцы.ырщц.я0445-13 (дата звернення 07.11.2018)
4. Державна кримінально-виконавча служба України: загальна характеристика Державної кримінально-виконавчої служби України. URL : [www.kvs.gov.ua /peniten/control/main/uk/publish/article/628075](http://www.kvs.gov.ua/peniten/control/main/uk/publish/article/628075) (дата звернення: 06.11.2018).
5. Пахомов І. В. Особливості релігійної соціалізації засуджених-рецидивістів. *Актуальні проблеми психології* . Київ : Наук. світ, 2007. Т.1, Ч. 21–22 / За ред. С. Д. Максименка, Л. М. Карамушки, 2008. С. 184–188.
3. Про затвердження положень про програми диференційованого виховного впливу на засуджених: наказ Міністерства юстиції України від 16 травня 2016 року № 1418/5. URL : <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/en/z0727-16> (дата звернення 07.11.2018).

Полянська Єлизавета Андріївна,
студент 4 курсу Навчально-наукового
інституту права Сумського державного
університету;

науковий керівник:

Маланчук Петро Михайлович,
кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри кримінально-правових
дисциплін та судочинства Навчально-
наукового інституту права Сумського
державного університету

ПРОБЛЕМИ ЗАСТОСУВАННЯ ОПТИМАЛЬНИХ ТАКТИЧНИХ РІШЕНЬ СЛІДЧИМИ У ХХІ СТОЛІТТІ

Кримінальні правопорушення становлять суспільну небезпеку, тому дуже важливим є розслідування таких правопорушень та притягнення до відповідальності винних осіб. Регламентація нормативно-правовими нормами порядку та процедури розслідування кримінальних проваджень не є достатніми для швидкого та повного їх здійснення. Бо, не зважаючи на нормативне закріплення майже кожної дії посадових осіб при розслідуванні, все одно виникають певні помилки. Більшість із них спричинені саме діяльністю правоохоронних органів.

При досудовому розслідуванні кримінальних проваджень суттєве значення мають саме дії та рішення слідчого. Слідчий – це особа, на якій лежить весь тягар здійснення досудового розслідування, тому саме від нього залежить – наскільки швидко та повно воно буде здійснено. Під час своєї діяльності слідчому доводиться приймати значну кількість рішень, які у свою чергу будуть мати ряд наслідків. У науковій доктрині рішення слідчого за своєю природою, спрямованістю, змістом і наслідками розділяють на процесуальні, організаційні і тактичні.

Процесуальні рішення виражаються в прийнятті слідчим правових актів, що визначають напрямки і долю розслідуваної кримінальної справи і осіб, які проходять по ньому відповідно до завдань кримінального судочинства.

Організаційні рішення спрямовані на створення умов і забезпечення здійснення роботи з розслідування, у тому числі реалізацію процесуальних і тактичних рішень (визначення необхідності технічного забезпечення проведення слідчої дії, взаємодії з відповідними органами й ін.).

Тактичне рішення – це завжди вибір способів і засобів досягнення як загальних, так і конкретних завдань проведеного розслідування. Стрижневим елементом цього вибору є визначення необхідності проведення і яких саме дій, тобто оцінка того, чи буде досягнуто бажаний результат [3, с. 88].

Отже, тактичні рішення – це саме те, від чого залежить розслідування в цілому. Бо застосування слідчим невдалих способів і засобів виконання завдань розслідування, тобто прийняття недоцільних тактичних рішень, буде мати негативні наслідки для розслідування в цілому. Прийняття тактичного рішення ґрунтується на аналізі слідчої ситуації, особистому досвіді розслідування і певних властивостях особистості слідчого: інтелекті, вольових якостях.

Прийняті рішення повинні відповідати вимогам законності, обґрунтованості, своєчасності і реальності, як і в цілому вся діяльність слідчого. Кримінальний процесуальний кодекс України встановив чіткі строки для розслідування, тому слідчі повинні вміти приймати рішення швидко, а головне оптимально. Оптимальність тактичного рішення полягає в одержанні позитивного результату при найменших витратах часу, сил і засобів для вироблення і реалізації рішення [2, с. 4]. Оптимізація тактичних рішень впливає на результативність розслідування і є однією з умов ефективності судочинства в цілому [1, с. 88]. Але при прийнятті слідчими рішень виникають певні труднощі, що не дають можливості прийняти оптимальне тактичне рішення.

Насамперед, діяльність слідчого при прийнятті рішення характеризується маргінальністю його статусу, тобто слідчий, з однієї сторони, згідно із КПК України, є головною особою при прийнятті процесуального та тактичного рішень, у керованій ним структурі, наприклад, у слідчо-оперативній групі, а з іншого боку – він виступає як керований у рамках загальної організаційної структури кримінального судочинства.

З однієї сторони, це рішення повинно задовольняти завданням, умовам розслідування злочину, вимогам структури, якою він керує (СОГ, слідча бригада). З іншого боку, він повинен реалізувати у своїх рішеннях вимоги та накази організаційних мегаструктур (начальника слідчого відділення, управління, прокурора, а в окремих випадках – судді). Ця подвійність впливає на внутрішнє переконання слідчого і тому може бути джерелом феномена розбіжності або антагоністичності критеріїв вибору тактичного рішення. У таких випадках на рішення впливають ці додаткові детермінанти організаційного плану, які є директивними за своєю суттю, і нерідко переважають внутрішньо організаційні фактори [3, с. 137].

Також слід відмітити, що сучасні слідчі, у зв'язку з посиленням уваги до порушень прав та свобод осіб, бояться відповідальності за свої рішення. Бо у випадку прийняття рішення, яке буде тягнути порушення певних норм, для слідчого може настати як дисциплінарна, так і цивільна, адміністративна та навіть кримінальна відповідальність.

Вибір оптимального рішення залежить від внутрішнього переконання слідчого та його розумової діяльності. У даному випадку має значення виховання, освітній рівень, правова культура та свідомість слідчого. Це ті фактори, на які жодними чином не може вплинути законодавство, тому кількість тих слідчих, які можуть прийняти рішення всупереч певним суб'єктивним факторам не велика.

Список використаних джерел

1. Балудуков О. Ю. Інновації в рішенні тактичних завдань розслідування злочинів. *Інтеграція юридичної науки і практики в сучасних умовах*: матеріали всеукраїн. наук.-практ. конф. (м. Запоріжжя. 26-27 серпня 2016 р.) Запоріжжя: Класичний приватний університет, 2016. С. 88–92.

2. Басиста І. В. Окремі проблемні аспекти прийняття і реалізації тактичних рішень слідчого. *Актуальні проблеми вдосконалення чинного законодавства України*. Івано-Франківськ, 2009. Вип. 21. С. 1–7.

3. Берназ В. Д., Смоков С. М. Рішення слідчого (криміналістичний, процесуальний та психологічний аспекти): монографія. Одеса : Видавництво Одеського юридичного інституту НУВС, 2005. 151 с.

Пономар Владислав Вячеславович,
слухач факультету заочного,
контрактного навчання та підвищення
кваліфікації працівників Академії
Державної пенітенціарної служби;
науковий керівник:
Шамрук Наталія Борисівна,
кандидат юридичних наук, доцент
кафедри адміністративного, цивільного
та господарського права і процесу
Академії Державної пенітенціарної
служби

ОСОБЛИВОСТІ ТЛУМАЧЕННЯ ПОНЯТТЯ «НЕПОВНОЛІТНІЙ» У СУЧАСНОМУ ВІТЧИЗНЯНОМУ ЗАКОНОДАВСТВІ

Повноліття містить правову і соціально-психологічну складові частини. Правовий вік повноліття не обов'язково збігається з віком фізіологічного повноліття. У деяких випадках суб'єкт права може досягнути юридичного повноліття, але не досягти морально-психологічного, тому, використовуючи принцип гуманності покарання, міжнародне право дозволяє до осіб, яким понад 18 років, застосовувати покарання, що передбачені для неповнолітніх. Знову ж таки, верхня межа поняття, яке тлумачимо, може бути збільшена залежно від норм внутрішньодержавного законодавства.

Неповнолітньою вважається дитина у віці від чотирнадцяти до вісімнадцяти років, тобто це дитина яка не досягла віку, з яким закон пов'язує її повну цивільну дієздатність — можливість реалізувати в

повному обсязі передбачені Конституцією України і іншими законами суб'єктивні права, свободи і юридичні обов'язки [1, 2].

Термін неповнолітній характерний для національних законодавств, тому не рідко можна зустріти синоніми цього терміну: дитина, підліток, частково дієдатний. Універсальний документ про захист дитини — Конвенція Організації Об'єднаних Націй «Про права дитини» 1989 р. роз'яснює, що під дитиною розуміється неповнолітній у віці до 18 років. Тим самим Конвенція 1989 р. розповсюджується на всю вікову групу неповнолітніх, а не лише на дітей, як це можна було передбачити, виходячи з її назви. Включивши в закони поняття неповнолітній, законодавці держав і всього міжнародного співтовариства встановили юридичну різницю між неповнолітнім і повнолітнім, створивши тим самим автономну демографічну групу людей — носіїв специфічних прав і обов'язків [2].

Однією з перешкод на шляху побудови здорового демократичного суспільства є різноманітні порушення прав підростаючого покоління. У наш час, коли в Україні закладаються правові основи глибоких соціально-економічних перетворень, проблема неповнолітніх набуває особливого змісту. Серед жертв злочинів неповнолітні мають найменші можливості захисту своїх прав, недоторканності і, безсумнівно, володіють підвищеною віктимністю. Коли суспільство не бачить підвищеної потреби у захисті неповнолітніх і не забезпечує його, майбутнє стає небезпечним [3]. Сьогодні назріла необхідність у більш повному й об'єктивному інформуванні громадськості та й самих неповнолітніх про права неповнолітніх на захист. Визнання й забезпечення прав неповнолітніх не порушує авторитету батьків і не зменшує обов'язків неповнолітніх по відношенню до сім'ї й суспільства.

Проблема забезпечення прав дітей має своє історичне коріння. У первісному суспільстві до дитини ставилися двояко - з одного боку, вбивство дитини не вважалося злочином, з іншого-діти були економічно вигідними. Мати багато дітей, особливо синів, слугувало гарантією міцності соціальних позицій сім'ї. З розвитком суспільства, з переходом до осілого способу життя та більш надійної продуктивної бази общини, вбивство дитини практикується головним чином за "якісними" показниками — вбивали тих, кого вважали фізично або морально неповноцінними [4].

20 листопада 1989 р. Генеральна Асамблея ООН прийняла та відкрила для підписання Конвенцію про права дитини (резолюція A/44/736), яка 27 лютого 1991 року була ратифікована нашою державою. Основні положення Конвенції знайшли відображення у Законі України "Про охорону дитинства" від 7 березня 2001 р., який визначає охорону дитинства в Україні як стратегічний загальнонаціональний пріоритет і з метою забезпечення реалізації прав неповнолітніх на життя, охорону здоров'я, освіту, соціальний захист та всебічний розвиток, встановлює основні засади державної політики у цій сфері [5].

У листопаді 1985 р. були схвалені Конгресом Організації Об'єднаних Націй «Мінімальні стандартні правила щодо відправлення правосуддя у відношенні неповнолітніх», відомі як «Пекінські правила». Вони затверджені Асамблеєю і діють в усіх частинах світу.

Юриспруденція повинна бути точною не менше, ніж природничі галузі знань, і вагоме місце в систематизації й узагальненні правових стандартів та підходів відіграє теорія держави і права. Ця наука створює понятійний апарат для всієї системи знань, що охоплює правознавство. Якщо в міжнародних та внутрішньодержавних актах певні особливості, пов'язані з галузевими вимогами, можна ще допустити, то для теоретичної

юриспруденції це неприпустимо. Тому існування одного явища, що має різну лінгвістичну назву та дуалістичне тлумачення (як-от діти та неповнолітні), щонайменше, позбавлене логіки. Розв'язати цю проблему можна в один із таких способів:

1) до осіб від народження до досягнення 18 років застосовувати загальний термін «діти». У такому разі варто чітко дотримуватися формули «діти = малолітні (від 0 до 14 років) + неповнолітні (від 14 до 18 років)». Недоліком такої позиції є те, що поняттям «діти» часто відображають не вікові, а сімейні особливості статусу індивіда, адже дитина залишається такою для своїх батьків незалежно від віку;

2) до згадуваної вікової категорії застосовувати термін «неповнолітні». Недолік цієї позиції полягає в невизначеності поняття, тому що відбувається підміна двох понять одним терміном, де не зовсім чітко зрозуміло, які вікові межі взято до уваги: «0-18» чи «14-18» відповідно.

Переконливішим вважаємо обґрунтування першої позиції. Адже, по-перше, міжнародне законодавство, яке створює основні стандарти правового статусу, визначає загальноприйнятою саме категорію «діти». По-друге, така категорія відображає юридичний зміст правового статусу цих осіб, містить вказівку на дитинство як вік, який потребує особливої уваги й охорони з боку держави і суспільства. По-третє, універсальне поняття «дитина» може стати основою для формулювання понять дітей особливого статусу - «неповнолітні», «малолітні», «дитина-біженець», «дитина-іноземець», «дитина-інвалід», «дитина-сирота». Із цього приводу О. Бутько визначає, що категорії «малолітній», «новонароджений», «дитина до року», «до 5 років», «підліток», «неповнолітній» та інші охоплюються загальним поняття «дитина», водночас вони можуть бути підставою для формування самостійних видів правового статусу дітей.

Список використаних джерел

1. Конституція України:саном на 1 вересня 2016 р.: відповідає офіційному тексту. Харків : Право, 2016. 82 с.
2. Про правовий статус іноземців та осіб без громадянства: Закон України від 22.09.2011 р. № 3773-VI. Відом. Верхов. Ради України. 2001. № 47. Ст.250.
3. Бахрах Д.Н. Административное право: Учеб. для вузов. Москва, 1996. 140 с.
4. Витрук Н.В. Правовой статус личности в СССР Москва : Юридическая література, 1985. 89 с.
5. Соколенко О.Л. Теоретичні засади адміністративно-правового регулювання захисту прав громадян. *Актуальні проблеми держави і права*. Одеса. Юридична література. 2011. Вип.58. С.152-166.

Проценко Ірина Олександрівна,
студент факультету заочного,
контрактного навчання та підвищення
кваліфікації працівників Академії
Державної пенітенціарної служби;
науковий керівник:
Пузирьов Михайло Сергійович,
кандидат юридичних наук, головний
науковий співробітник науково-
дослідного центру з питань діяльності
органів та установ ДКВС України
Академії Державної пенітенціарної
служби

ВПЛИВ ФІЗІОЛОГІЧНИХ ЧИННИКІВ НА ПРИКЛАДІ ВАГІТНОСТІ НА ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ОСОБЛИВОСТЕЙ ВІДБУВАННЯ ПОКАРАННЯ ЗАСУДЖЕНИМИ ЖІНКАМИ

Вагітність, як із точки зору фізіологічної, так і з точки зору діяльності вищої нервової системи, – особливий стан жінки. У медичній науці вагітність розглядають як фізіологічний процес, під час якого в організмі жінки відбувається ряд змін, в тому числі і психологічних. У літературі зазначається, що цей процес має негативний вплив на психіку жінки, викликаючи у неї роздратування, неврівноваженість, надмірну збудженість, що знижує можливість самоконтролю за власною поведінкою та може призводити до неадекватної оцінки нею життєвих обставин і, як наслідок, – вчинення протиправного діяння.

Проблемні аспекти виконання покарання у виді позбавлення волі стосовно засуджених вагітних жінок завжди носили актуальний характер і були підґрунтям для наукових досліджень таких вчених як А. Т. Іванова, В. А. Бадири, М. С. Басенко, Т. А. Денисової, Ю. О. Красікова, Т. В. Кушнірової, В. С. Мінської, О. О. Мяснікова та ін.

Проте ряд інших науковців вважає визнання вчинення злочину жінкою у стані вагітності обставиною, яка пом'якшує покарання, пов'язане не тільки із змінами, які відбуваються у психіці жінки, а передусім, виходячи із принципу

гуманізму у кримінальному праві, і диктується турботою держави про здоров'я майбутньої дитини та самої жінки.

Така позиція обґрунтовується тим, що, виходячи зі змісту закону, вчинення злочину жінкою у стані вагітності у будь-якому випадку визнається обставиною, яка пом'якшує покарання, незалежно від строку вагітності та причинної залежності вчинення злочину від реакцій, які можуть відбуватися в такому випадку в діяльності вищої нервової системи жінки (в іншому випадку мова йшла би про вчинення злочину внаслідок стану вагітності).

Проте, на нашу думку, якщо жінка, знаючи про пом'якшуючий вплив цієї обставини, спеціально завагітніла з метою вчинення злочину або вчинення злочину ніяк не було пов'язано із тими змінами, які можуть відбуватися у психіці вагітної жінки (наприклад, одержання чи давання хабара), то така жінка навряд чи заслуговує поблажливого ставлення до себе. А посилення у літературі на турботу держави про здоров'я майбутньої дитини та жінки, яка вчинила злочин у стані вагітності, є обґрунтованими лише в тому випадку, якщо жінка перебуває у стані вагітності і на момент призначення їй покарання.

Але, виходячи зі змісту п. 4 ч. 1 ст. 66 Кримінального кодексу (КК) України, обставиною, яка пом'якшує покарання, визнається вчинення злочину жінкою в стані вагітності, тобто врахування цього стану пов'язується із часом вчинення злочину. Якщо вагітність настає після вчинення злочину, то суд не може враховувати обставину, передбачену п. 4 ч. 1 ст. 66 КК України, при призначенні покарання [1].

Отже, вчинення злочину жінкою в стані вагітності за ст. 66 КК України вважається обставиною, що пом'якшує покарання. Поряд із тим, кримінальне законодавство у більшості санкцій статей передбачає меншу кримінальну відповідальність для жінок, які мають неповнолітніх дітей. Тому засудження такої жінки до позбавлення волі може бути лише у виняткових випадках, з урахуванням підвищеної небезпеки вчиненого злочину або особи. Статтею 83 КК України передбачається, що у тих випадках, коли засуджені до позбавлення волі жінки стали вагітними або народили дітей під час відбування покарання,

вони можуть бути звільнені судом від відбування покарання в межах строку, на який згідно з законом жінку може бути звільнено від роботи у зв'язку з вагітністю, пологами і до досягнення дитиною трирічного віку [1].

Відповідно до ст. 179 Кодексу законів про працю України, на підставі медичного висновку жінкам надається оплачувана відпустка у зв'язку з вагітністю та пологами тривалістю 70 календарних днів до пологів і 56 (у разі народження двох і більше дітей та у разі ускладнення пологів – 70) календарних днів після пологів, починаючи з дня пологів. Тривалість відпустки у зв'язку з вагітністю та пологами обчислюється сумарно і становить 126 календарних днів (140 календарних днів – у разі народження двох і більше дітей та у разі ускладнення пологів). Вона надається жінкам повністю незалежно від кількості днів, фактично використаних до пологів. За бажанням жінки їй надається відпустка для догляду за дитиною до досягнення нею трирічного віку з виплатою за ці періоди допомоги відповідно до законодавства [2]. Тобто звільнення, передбачене ст. 83 КК України, може бути застосоване тільки у межах вказаних строків.

Водночас ч. 2 та ст. 83 КК України передбачає і певні обмеження щодо даного звільнення. Так, не підлягають звільненню засуджені до позбавлення волі на строк більше п'яти років за умисні тяжкі та особливо тяжкі злочини; особи, які не мають сім'ї або родичів, які дали згоду на спільне з нею проживання, або яка не має можливості самостійно забезпечити належні умови для виховання дитини. За наявності подібних обставин засуджені до позбавлення волі жінки направляються для відбування покарання в місця позбавлення волі на загальних підставах.

Адміністрація виправних колоній направляє засуджених жінок з вагітністю понад чотири місяці або жінок, які мають при собі дітей віком до трьох років, для відбування покарання у виправну колонію, де є будинок дитини. При цьому на кожну засуджену, достатньо вивчену адміністрацією, складається детальна характеристика, у якій робиться висновок про можливість надання їй надалі права проживання за межами колонії.

Стосовно жінок з вагітністю понад чотири місяці, жінок, які мають дітей у будинках дитини при виправних колоніях, встановлюються додаткові права. Так, жінкам з вагітністю понад чотири місяці, жінкам, які мають дітей у будинках дитини при виправних колоніях, дозволяється працювати за їхнім бажанням з урахуванням висновку лікарської комісії колонії; вони не можуть бути поміщені у дисциплінарний ізолятор, карцер, приміщення камерного типу (одиначну камеру); для них встановлені окремі, підвищені норми харчування тощо. Однак поряд з цим вказані категорії засуджених жінок повинні суворо дотримуватись вимог встановленого порядку відбування покарання та виконувати додатковий обов'язок – сумлінно ставитись до виховання дитини [3].

У дитячих будинках при установах виконання покарань діти засуджених жінок можуть перебувати до досягнення трирічного віку. В подальшому вони можуть:

- а) за згодою матері передаватися її родичам;
- б) за згодою матері та рішенням органів опіки і піклування – іншим особам;
- в) після досягнення трирічного віку направляються до відповідних дитячих закладів.

Законодавство визначає лише один випадок, коли дозволяється перебування дитини в будинку дитини при виправній колонії після досягнення трирічного віку – якщо невідбута частина строку покарання її матері не перевищує одного року і вона сумлінно виконує материнські обов'язки. У цьому разі перебування дитини продовжується до звільнення засудженої. Однак таке залишення може бути перервано у разі злісного порушення матір'ю вимог режиму відбування покарання [4].

Питання про можливість застосування до засуджених жінок умовно-дострокового звільнення або заміни невідбутої частини покарання більш м'яким розглядаються адміністрацією виправної колонії на загальних підставах.

Відвідування близькими родичами дитини, яка перебуває в будинку дитини, та умови їх спілкування визначаються центральним органом виконавчої влади, що забезпечує формування та реалізацію державної політики у сфері виконання кримінальних покарань.

Телефонні розмови проводяться протягом дня у вільний від роботи час та поза часом, передбаченим для приймання їжі та безперервного сну, а за необхідності та за погодженням з адміністрацією – у будь-який час.

Засудженим надається право користуватися мережею Інтернет під контролем адміністрації [4].

Вагітні жінки можуть одержувати продуктові посилки (передачі) в асортименті, який визначається медичним висновком. У зв'язку з цим для приймання передач обладнуються спеціальні кімнати, вхід у які вільний для громадян. У цих кімнатах установлюються столи з письмовим приладдям і контрольними вагами, стільцями або лавками, скриньки для заяв і скарг. На видних місцях вивішуються витяги з нормативно-правових актів, що визначають порядок надання побачень, прийняття передач і встановлюють відповідальність громадян за його порушення, а також графік приймання громадян керівництвом установи виконання покарань та інформація щодо можливості придбання особами, які прибули на побачення, продуктів харчування і предметів першої потреби в крамниці установи за власні кошти через касу установи.

Засудженим дозволяється одержувати і відправляти листи і телеграми за свій рахунок без обмеження їх кількості. Листування між перебуваючими в місцях позбавлення волі засудженими, які не є родичами, допускається тільки з дозволу адміністрації колонії.

Таким чином, виходячи з того беззаперечного факту, що материнство – це основна біологічна та соціальна функція жінки, а діти – це майбутнє держави, вагітність жінок та материнство охороняються державою і мають свої особливості у кримінально-правовій та кримінально-виконавчій сферах правового регулювання.

Список використаних джерел

1. Кримінальний кодекс України: Закон України від 05.04.2001 р. № 2341-III. *Відомості Верховної Ради України*. 2001. № 25–26. Ст. 131.
2. Кодекс законів про працю України: Закон України від 10.12.1971 р. № 2542-VIII. *Відомості Верховної Ради України*. 1971. № 50. Ст. 375.
3. Кримінально-виконавчий кодекс України: Закон України від 11.07.2003 р. № 1129-IV. *Відомості Верховної Ради України*. 2004. № 3–4. Ст. 21.
4. Про затвердження Правил внутрішнього розпорядку установ виконання покарань: наказ Міністерства юстиції України від 28.08.2018 р. № 2823/5. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1010-18> (дата звернення: 09.11.2018).

Пузирьов Михайло Сергійович,

кандидат юридичних наук, головний науковий співробітник науково-дослідного центру з питань діяльності органів та установ ДКВС України Академії Державної пенітенціарної служби;

Олейніченко Сніжана Олегівна,

слухач факультету заочного, контрактного навчання та підвищення кваліфікації працівників Академії Державної пенітенціарної служби

НАУКОВИЙ ПОГЛЯД НА ФОРМУЛЮВАННЯ МЕТИ ПОКАРАННЯ У ВИДІ ПОЗБАВЛЕННЯ ВОЛІ СТОСОВНО ЗАСУДЖЕНИХ НЕПОВНОЛІТНІХ

Формулювання специфічної мети цієї публікації ми пов'язуємо із соціально-правовими, психофізіологічними особливостями неповнолітніх, що обумовлюють необхідність особливого підходу до даної категорії осіб і в межах інституту покарання.

У кримінальному праві аксіоматичним є положення, згідно з яким будь-яке покарання незалежно від його виду і розміру повинно забезпечувати досягнення всіх цілей покарання [1, с. 346]. Заслугує на увагу і наукова позиція Б. С. Нікіфорова, який зазначав, що мета покарання єдина незалежно від виду установи та від того, хто у ній відбуває покарання: неповнолітній чи дорослий, чоловік або жінка, засуджений вперше чи рецидивіст: «...будь-яке покарання, до кого б то і за який злочин воно не було застосовано, не лише карає, але також і виправляє, перевиховує та попереджує» [2, с. 7].

Проведений аналіз норм Кримінального кодексу (КК) України засвідчив, що законодавець стосовно покарання у виді позбавлення волі, призначеного неповнолітньому, не звужує та не розширює перелік елементів мети, закріплений у ч. 2 ст. 50 КК України [3]. У зв'язку з цим виникає слушне запитання: чи має певну специфіку та особливості мета покарання у виді позбавлення волі стосовно неповнолітніх?

З огляду на таку постановку питання ми поділяємо думку І. І. Карпеця, який справедливо зазначав, що «покарання для різних категорій злочинців має неоднакове значення, по-різному впливає на них» [4, с. 188].

Аналізуючи положення ч. 2 ст. 50 КК України, можна помітити, що елементи мети покарання розташовані у певній послідовності. Спершу – кара, потім – виправлення засудженого, і завершує цей ланцюг запобігання вчиненню нових злочинів як засудженими, так і іншими особами. Однак законодавець не ранжує їх за значущістю, не виділяє серед них основні чи другорядні, кінцеві чи проміжні тощо. Усі вони значною мірою сприяють шляхетній справі боротьби зі злочинністю та захисту інтересів особи, суспільства і держави. Проте будь-яке розташування, що стосується і зазначеної послідовності, не є випадковим. Незважаючи на те, що законом не закріплено верховенства кари в ієрархії (і по суті в тексті закону такої ієрархії не простежується) елементів мети покарання, все ж таки якийсь пріоритет перед іншими складовими мети вона має (дуже звертає на себе увагу словосполучення «не лише кара», що одразу змушує зосереджуватись саме на

цьому компоненті). Звідси випливає, що першочерговим завданням держави у царині кримінально-правових відносин виступає позбавлення або обмеження прав і свобод особи, засудженої за вчинення злочину. І лише потім зусилля держави спрямовуються на виправлення засудженого та запобігання вчиненню нових злочинів.

Більше того, у найменуванні «спеціальні виховні установи (виховні колонії)» (закріпленого на рівні Кримінально-виконавчого кодексу України [5]) простежується тяжіння законодавця до одного з напрямів виправної концепції процесу виконання покарань – виховання засуджених [6, с. 386]. У контексті порушеної проблематики окремі зарубіжні вчені в дисертаційних дослідженнях обґрунтовували доцільність формулювання самостійної мети покарання – виховання засуджених неповнолітніх [7, с. 63–64].

Виходячи із наведених суджень, ми вважаємо, що послідовність елементів мети покарання, закріплена у ч. 2 ст. 50 КК України, є не зовсім обґрунтованою стосовно неповнолітніх, винних у вчиненні злочину. Щодо зазначеної категорії держава має здійснювати не стільки каральний, скільки виправний, а ще краще – виправно-виховний вплив, який би продовжився у виховному впливі з боку соціальних інституцій після повернення у суспільство у статусі повноправного його члена.

Тому ми пропонуємо змінити порядок розташування елементів мети покарання стосовно неповнолітніх, винних у вчиненні злочину, поставивши на перше місце виправлення, на друге – кару, і вже на третє – запобігання вчиненню нових злочинів. Тим більше, що каральна мета покарання стосовно неповнолітніх обмежена положеннями розділу XV КК України «Особливості кримінальної відповідальності та покарання неповнолітніх», що виявляється у незастосуванні до даної категорії найсуворішого виду покарання – довічного позбавлення волі – та деяких інших, зменшенні строків та розмірів усіх видів покарань порівняно із дорослими тощо. Також із метою посилення виправно-виховного впливу на неповнолітніх законодавець закріплює у КК України

інститути звільнення від кримінальної відповідальності та покарання із застосуванням примусових заходів виховного характеру.

Список використаних джерел

1. Кримінальне право України: Загальна частина: підручник / М. І. Бажанов, Ю. В. Баулін, В. І. Борисов та ін.; за ред. проф. М. І. Бажанова, В. В. Сташиса, В. Я. Тація. 2-ге вид., перероб. і доп. Київ: Юрінком Інтер, 2005. 480 с.

2. Никифоров Б. С. К вопросу об изучении эффективности уголовно-правовых мер борьбы с преступностью. *Эффективность уголовно-правовых мер борьбы с преступностью* / под ред. проф. Б. С. Никифорова. Москва: Юрид. лит., 1968. С. 3–19.

3. Кримінальний кодекс України: Закон України від 05.04.2001 р. № 2341-III. *Відомості Верховної Ради України*. 2001. № 25–26. Ст. 131.

4. Карпец И. И. Наказание. Социальные, правовые и криминологические проблемы. Москва: Юрид. лит., 1973. 287 с.

5. Кримінально-виконавчий кодекс України: Закон України від 11.07.2003 р. № 1129-IV. *Відомості Верховної Ради України*. 2004. № 3–4. Ст. 21.

6. Пузирьов М. С. Порівняльний аналіз виконання покарання у виді позбавлення волі на певний строк в Україні та зарубіжних країнах: монографія. Київ: ВД «Дакор», 2018. 514 с.

7. Скрыльников К. А. Назначение и исполнение уголовных наказаний, соединенных с изоляцией, в отношении несовершеннолетних: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08. Ростов-на-Дону, 2003. 215 с.

Пунтус Тетяна Миколаївна,
слухач юридичного факультету
Академії Державної пенітенціарної
служби

ПРОБЛЕМА ВИЗНАЧЕННЯ ЗМІШАНОЇ ФОРМИ ВИНИ У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРАВІ УКРАЇНИ

В умовах формування правової держави і гуманізації законодавства перед наукою кримінального права постає ряд завдань теоретичного і практичного характеру, серед яких важливе місце належить реалізації принципу суб'єктивного інкримінування. Постійний інтерес до цієї проблеми в науці кримінального права пояснюється особливою значимістю цього інституту. Саме розвиток ідеї суб'єктивного інкримінування породив теорію «змішаної», «складної» або «подвійної» вини, тобто різного психічного ставлення особи до діяння та суспільно небезпечних наслідків в одному складі злочину.

Вина виступає обов'язковою ознакою будь-якого злочину, адже згідно зі ст. 23 КК України, виною визнається психічне ставлення особи, по-перше, до вчинюваного діяння (дії або бездіяльності), передбаченого чинним КК України, по-друге, до його суспільно небезпечних наслідків, що виражається у формі умислу або необережності. Під формою вини розуміється відображення внутрішнього зв'язку і способу організації взаємодії компонентів як між собою, так і з зовнішніми умовами, з об'єктивною стороною злочину.

Важливим є твердження про те, що під формою вини слід розуміти законодавчо означене поєднання інтелектуальних та вольових процесів, що протікають в психіці винного, по відношенню до юридично значущих ознак злочинного діяння. Тобто, названі компоненти виступають обов'язковими в психологічному змісті як умисних, так і необережних злочинів [2, с. 47].

Проблема змішаної (складної, подвійної, комбінованої) форми вини стала предметом наукових досліджень В. І. Борисова, П. С. Дагеля, С. В. Гізімчука, Е. М. Зінченка, В. А. Мисливого, А. А. Музики, А. О. Пінаєва, О. Я. Светлова, В. Я. Тація, І. М. Тяжкової, В. М. Федитника, Є. В. Шевченка та інших

науковців. У науці кримінального права питання про змішану форму вини залишається дискусійним.

Зауважимо, що серед теоретиків кримінального права були прихильники концепції як змішаної форми вини, так і її помилковості. Приміром, Є. В. Шевченко стверджував, що концепція змішаної форми вини не дає можливості встановити критерій, який дозволяє відмежувати дані злочини від інших, подібних до них. На його думку, дуже важко відрізнити умисне тяжке тілесне ушкодження, що спричинило смерть потерпілого, від необережного вбивства. У той же час переконливих аргументів проти змішаної форми вини названі вчені не наводили [3, с. 107].

За відсутності єдиного розуміння при тлумаченні специфічного суб'єктивного змісту виділилося декілька напрямків. Сутність першого полягала в поширенні концепції змішаної форми вини не тільки на кваліфіковані, а й на прості склади злочинів, основний склад яких сконструйовано як формальний, а кваліфікуючою ознакою є вказівка на конкретні наслідки за умови необережного до них ставлення (наприклад, у ч. 2 ст. 151 КК України йдеться про незаконне поміщення в психіатричний заклад, що спричинило тяжкі наслідки).

Г.С. Крайник відзначав, що юридичне значення змішаної форми вини: 1) сприяє з'ясуванню правильної кваліфікації злочинів, у тому числі дозволяє відмежувати близькі за об'єктивними ознаками склади злочинів; 2) дає можливість конкретизувати ступінь суспільної небезпечності злочину, призначити належне покарання; 3) вирішити питання про звільнення від кримінальної відповідальності (розділ IX Загальної частини КК України) та звільнення від покарання (розділ XII Загальної частини КК України) [4, с. 110].

Разом із тим слід зважати на потреби правоохоронних органів та судів щодо єдиної термінології. У судовій практиці може виникнути плутанина внаслідок різного тлумачення «змішаної», «подвійної», «складної», «комбінованої», «роздвоєної» форм вини, тому слід обрати один термін для позначення цього явища – змішана форма вини (оскільки подвійна форма вини

може асоціюватися з подвійною відповідальністю; вина – не найпростіше поняття, а складна форма вини може видатись чимось надскладним). Уже традиційним стало ототожнення змішаної, складної, комбінованої та подвійної форми вини у теорії кримінального права й на практиці. Тому можна підтримати й думку криміналістів, котрі застосовують терміни «змішана», «складна», «подвійна» та «комбінована» як синоніми, вкладаючи в них один і той самий зміст.

Верховний Суд України на засіданні Судової палати у кримінальних справах 28 травня 2015 р., розглядаючи справу № 5-25кс15, висловився про те, що склад злочину, передбачений ч. 2 ст. 121 КК, належить до особливих (складних) злочинів і виділений законодавцем в окремий вид необережного заподіяння смерті, оскільки за своєю суттю, природою речей заподіяння смерті відбувається єдиним засобом – завданням тілесних ушкоджень. Верховним Судом України було роз'яснено, що якщо смерть потерпілого настала від тяжкого ушкодження, заподіяного сильним ударом кулака в голову, то такого характеру діяння винуватого мають розцінюватись як заподіяння тяжкого тілесного ушкодження, яке спричинило смерть потерпілого, та кваліфікуватись за частиною другою ст. 121 КК лише за наявності умислу винуватого щодо тяжких тілесних ушкоджень і необережності щодо смерті (тобто при змішаній формі вини) [5].

Отже, проблема «змішаної» форми вини досі залишається однією з найбільш дискусійних у кримінальному праві, що завжди привертала увагу науковців. Взагалі, прихильники «змішаної» форми вини розглядають її не як звичайне поєднання умислу і необережності в одній з існуючих в законі форм вини, а як нову, третю форму вини, хоча чинне законодавство її не знає. Це є прогалиною в українському законодавстві. Слід наголосити на необхідності внесення роз'яснень у відповідну постанову Пленуму Верховного суду України – в яких саме випадках йдеться про «змішану» форму вини щодо злочинів, що буде сприяти позитивному вирішенню питання про їх суб'єктивну сторону і не буде ускладнювати її вирішення на практиці (через те, що в диспозиції норми

не зазначено, з якою формою вини вчиняється злочин, можуть виникати суттєві труднощі).

Список використаних джерел

1. Кримінальний кодекс України: Закон України від 05.04.2001 № 2341-III. *Відомості Верховної Ради*. 2001. № 25–26. Ст.131.
2. Цвіркун Н. Ю. Окремі питання змішаної форми вини в складі злочинного безгосподарського використання земель. *Вісник Кримінологічної асоціації України*. 2014. № 8. С. 47–55.
3. Шевченко Є.В. До питання змісту і співвідношення понять «змішана», «подвійна» і «складна форма вини» в кримінальному праві. *Проблеми законності*. 2011. Вип. 115. С. 104–113.
4. Крайник Г. С. Змішана форма вини у теорії кримінального права та судовій практиці. *Вісник Асоціації кримінального права України*. 2015. № 2 (5). С. 97–110.
5. Офіційний сайт Верховного Суду України. URL : [http://www.scourt.gov.ua/clients/vsu/vsu.nsf/\(documents\)](http://www.scourt.gov.ua/clients/vsu/vsu.nsf/(documents)) (дата звернення: 20.10.2018).

Путєвська Карина Юрїївна,
студент 1 курсу Національного
юридичного університету імені
Ярослава Мудрого

АНАЛІЗ ДІЯЛЬНОСТІ СЛУЖБИ ПРОБАЦІЇ В ЗАРУБІЖНИХ КРАЇНАХ

Політика у кримінально-виконавчій сфері як один з найважливіших елементів політики держави в сфері боротьби зі злочинністю визначає стратегічні цілі та найближчі перспективи виконання покарань та заходів кримінально-правового характеру, і пробація є незамінною складовою цієї системи.

Пробація – це система наглядових та соціально-виховних заходів, що застосовуються за рішенням суду та відповідно до закону до засуджених, виконання певних видів кримінальних покарань, не пов'язаних з позбавленням волі, та забезпечення суду інформацією, що характеризує обвинуваченого [1].

Наразі одним з напрямів реформування державного управління системою кримінальної юстиції є створення національної служби пробації та відповідного комплексного правового інституту за зразками європейських країн. Служба пробації як організаційна структура з відповідними функціями є невід'ємним елементом будь-якої національної системи кримінальної юстиції. Сьогодні одним з напрямів реформування державного управління системою кримінальної юстиції є створення національної служби пробації та відповідного комплексного правового інституту за зразками європейських країн. Саме на забезпеченні безпеки суспільства робить акцент європейська практика, розглядаючи систему пробації.

Таким прикладом слугує Велика Британія, яка зробила кроки щодо законодавчого закріплення концепції пробації у 1907 р., коли було прийнято закон «Про пробацію злочинців». У ньому зазначалося, що особа яка постала перед судом за скоєння злочину, і вина її доведена у встановленому порядку, суд, беручи до уваги персональні характеристики, минуле, вік, стан здоров'я злочинця або нетяжкий характер скоєного злочину, може прийняти одне з наступних рішень: припинити провадження по справі; умовно звільнити злочинця (з гарантіями або без них) за умови, що злочинець буде добре себе поводити в суспільстві. Інакше він знову може постати перед судом для винесення обвинувального вироку, але не пізніше трьох років після проголошення рішення суду про застосування умовного засудження.

Так, діяльність служби пробації з неповнолітніми злочинцями і нагляд за ними у Болгарії є обов'язком інспекторів, соціальних працівників і громадських наглядачів. Основні функції цієї служби – наглядати та супроводжувати неповнолітніх, які вчинили злочин або щодо яких існує високий ризик злочину;

відстежувати неповнолітніх, які є жертвами злочинів, насильства або жорстокого поводження [2].

Вже у другій половині XIX століття в багатьох розвинених країнах світу застосування тюремного ув'язнення, особливо на короткий термін, піддалося різкій критиці за нездатність вирішити головну задачу позбавлення волі з соціальної реабілітації та виправлення правопорушників. Результатом стурбованості світової спільноти на сучасному етапі стала поява спеціальних міжнародних стандартів, присвячених правовим санкціям; альтернативним тюремного ув'язнення. Стандартні мінімальні правила ООН щодо заходів, не пов'язаних з тюремним ув'язненням (Токійські Правила), прийняті Генеральною Асамблеєю ООН 14 грудня 1990 року, вказують на те, що «альтернативи тюремного ув'язнення можуть бути ефективними засобами поводження з правопорушниками в суспільстві як в інтересах правопорушників, так і суспільства». Орієнтири ресоціалізації правопорушників наочно виражені в Рекомендації (92) 16 «Про європейські правила щодо застосування громадських санкцій та заходів стягнення», прийнятої в 1992 р. Радою Європи. Одними з елементів системи заходів, не пов'язаних з позбавленням волі, є пробація, її різновиди і модифікації, а також умовне засудження. Як показують дослідження зарубіжних авторів, саме ці інститути привертають дедалі більшу увагу теоретиків і знаходять широке застосування в практиці багатьох держав [3].

Наприклад, у Фінляндії Агентство по кримінальним покаранням, очолюване Генеральним Директором, складається з двох служб: служби пробації та тюремної служби. Перша – займається виконанням громадських санкцій, в тому числі наглядом за умовно-засудженими неповнолітніми, виконанням покарання у формі громадських робіт, наглядом за умовно-достроково звільненими особами, та інших покарань, не пов'язаних з позбавленням волі. Друга – займається виконанням вироків, пов'язаних з позбавленням волі, а також утриманням під вартою заарештованих обвинувачених до вироку суду.

Подібне розділення служби пробації та системи виконання покарань, пов'язаних з позбавленням волі застосовувалося до 1973 року в Данії. З 1951 по 1973 рр. в Данії функції служби пробації несла недержавна організація – Датське товариство соціального забезпечення (Danish Welfare Society), яка здійснювала цю діяльність за рахунок приватних пожертвувань. У 1973 р служба пробації повністю перейшла до компетенції міністерства юстиції Данії. Основними причинами цієї реформи було, по-перше, перевага того, що виконання всіх покарань здійснюється одним і тим же міністерством, а по-друге, те, що приватних пожертвувань вже не вистачало для реалізації програм пробації [4].

Таким чином, можна зробити висновок про те, що в зарубіжних країнах пробація полягає в проведенні різнопланових заходів: нагляд за поведінкою осіб, проведення індивідуально-профілактичної роботи, спрямованої на попередження вчинення ними правопорушень та злочинів, консультування, нагляд та супровід неповнолітніх, які вчинили злочин або щодо яких існує високий ризик злочину, відстежування неповнолітніх, які є жертвами злочинів, насильства або жорстокого поводження, нагляд за умовно-засудженими неповнолітніми, виконання покарання у формі громадських робіт, нагляд за умовно-достроково звільненими особами тощо. Для українського суспільства нагальним є розсудливий і критичний аналіз зарубіжного досвіду, запозичення його позитивних надбань з науково обґрунтованою адаптацією до сучасних умов і вимог розвитку нашої країни.

Список використаних джерел

1. Про пробацію: Закон України від 05.02.2015. *Відомості Верховної Ради України*. 2015. №13. 93 с.
2. Лутченко А. В. Запровадження служби пробації в Україні: європейський досвід. Вісник Чернігівського національного педагогічного університету. URL : http://nbuv.gov.ua/UJRN/VchdpuP_2017_142_25 (дата звернення: 02.11.2018).

3. Шатанкова Елена Николаевна. Условное осуждение и пробация за рубежом : сравнительно-правовой анализ: автореф. дис. ... канд. юр. наук: 12.00.08 / Рос. правовая акад. М-ва юстиции РФ, Москва, 2008. 22 с.

4. Ковалёв Н. П. Аналитическая записка «Пенитенциарные системы: сравнительный анализ организационно-правовых форм». URL : www.zakon.kz/134443-analiticheskaja-zapiska-penitenciarnye.html (дата звернення: 02.11.2018).

Редько Дмитро Юрійович,
слухач факультету заочного,
контрактного навчання та підвищення
кваліфікації працівників Академії
Державної пенітенціарної служби

СИСТЕМА СУБ'ЄКТІВ ПРАВОВОЇ ОХОРОНИ КОНСТИТУЦІЇ УКРАЇНИ

Правова категорія «конституційна законність» в українському законодавстві не використовується. Саме тому принцип конституційної законності майже не досліджувався на науковому рівні. Разом з тим зростання регулятивної ролі Конституції України [1] в суспільному житті, надання їй найвищої юридичної сили, а конституційним нормам прямої дії, обумовлює необхідність його виділення та вивчення.

Інститут правової охорони конституції в цілому та окремі її аспекти досліджували такі українські вчені: В. Б. Авер'янов, А. П. Засць, В. М. Кампо, В. В. Копейчиков, О. Л. Копиленко, П. Ф. Мартиненко, О. М. Мироненко, М. П. Орзіх, В. Ф. Погорілко, П. Б. Стецюк, В. Я. Тацій, Ю. М. Тодика, Є. А. Тихонова, О. Ф. Фрицький, В. В. Цветков, М. В. Цвік, Т. О. Цимбалістий, В. М. Шаповал, Ю. С. Шемшученко, Л. П. Юзьков та інші.

Необхідно констатувати такий факт, що серед вітчизняних вчених та вчених ближнього зарубіжжя, як сучасних, так і минулих років, не можна назвати тих, хто б ґрунтовно займався дослідженням проблеми конституційної законності. Можна відмітити деякі поодинокі статті або деякі поодинокі згадки про цю проблему в окремих наукових працях. Теоретичні міркування відносно поняття конституційної законності, як і законності взагалі, характеризувалися та характеризуються суперечливістю підходів до пояснення окремих аспектів поняття законності. Головним же недоліком теорії законності є те, що, не дивлячись на розмаїття присвячених їй досліджень, так і не було знайдено вихідного опорного пункту, який би дав змогу побудувати логічний ряд цієї категорії [2, с. 66].

Корейба І. В. стверджує, що Україна має своєрідну історію становлення інституту правової охорони конституції, який увібрав в себе не тільки основні риси європейської моделі судового конституційного контролю, а й всієї системи правової охорони світу [3, с. 240].

Ю. М. Тодика вважає, що «основи конституційної законності закладені в тексті самої Конституції України, в положенні, що органи державної влади і органи місцевого самоврядування, їх посадові особи повинні діяти тільки на підставі, в межах повноважень та у спосіб, що передбачені Конституцією та законами України (ст. 19 Конституції). Обов'язок додержуватися Конституції закріплений тут в найбільш загальній формі, швидше як загальний принцип функціонування державного механізму і органів місцевого самоврядування, тобто без деталізації відповідальності за її невиконання, але саме з неухильного додержання Конституції починається забезпечення режиму конституційної законності і правопорядку. Вимога функціонування в режимі конституційної законності відноситься не тільки до державних структур і органів місцевого самоврядування, але й до недержавних формувань, відповідних елементів політичної системи України» [4, с. 217].

Держава є основним гарантом конституційного ладу. Відповідно до ст. 17 Конституції України [1] захист суверенітету і територіальної цілісності

України, гарантування її економічної та інформаційної безпеки покладається насамперед на державу. Ці напрями діяльності держави є найважливішими її функціями (ст. 17).

Особлива роль в гарантуванні конституційної законності відведена Верховній Раді України, адже саме з її законодавчої функції випливає пріоритетна роль Верховної Ради у гарантуванні конституційної законності. Адже за конституцією лише законами України визначаються: засади утворення і діяльності політичних партій, інших об'єднань громадян; засобів масової інформації; засади зовнішніх зносин, зовнішньополітичної діяльності, митної справи; основ національної безпеки, організації Збройних Сил і забезпечення громадського порядку; територіальний устрій України; правовий режим державного кордону; правовий режим воєнного і надзвичайного стану, зон надзвичайної ситуації, а також статус органів державної влади та місцевого самоврядування та ін. Тобто Верховна Рада України визначає правовий статус інших суб'єктів гарантування конституційної законності.

Значна роль у гарантуванні конституційної законності належить Президенту України. За своїм статусом, визначеним Конституцією, Президент України є гарантом державного суверенітету, територіальної цілісності України, додержання Конституції, прав і свобод людини і громадянина (ст. 102).

Важлива роль належить Кабінету Міністрів України, міністерствам та іншим центральним органам державної виконавчої влади. Зокрема, Кабінет Міністрів України забезпечує державний суверенітет і економічну самостійність України, здійснення внутрішньої і зовнішньої політики держави, виконання Конституції і законів України, актів Президента України та здійснює інші повноваження відповідно до ст. 116 Конституції України [1].

Важлива роль належить Конституційному Суду України у гарантуванні конституційної законності, оскільки Конституційний Суд України вирішує питання про відповідність законів та інших правових актів Конституції України, дає офіційне тлумачення Конституції України та законів України

відповідно до Конституції України, він також дає висновки у справах: додержання конституційної процедури розслідування і розгляду справи про усунення Президента України з поста в межах, визначених конституцією; про відповідність Конституції чинних міжнародних договорів України, або тих міжнародних договорів, що вносяться до Верховної Ради України для надання згоди на їх обов'язковість; щодо відповідності проекту закону про внесення змін до Конституції України.

Важлива роль у гарантуванні конституційної законності належить органам правосуддя, які цю функцію вчиняють шляхом розгляду кримінальних проваджень про злочини проти конституційного ладу, а також прокуратурі і адвокатурі. Значна роль у здійсненні відповідних функцій належить політичним партіям, засобам масової інформації та іншим суб'єктам громадянського суспільства.

Отже, конституційна законність є універсальним правовим принципом конституційного ладу держави, на якому базується організація та діяльність всіх органів державної влади, органів місцевого самоврядування, громадських організацій та окремих громадян. Забезпечення верховенства норм Основного Закону України потребує розробки і вдосконалення ефективного механізму реалізації конституційних норм, посилення конституційно-правової відповідальності за порушення норм Конституції. Разом із тим реалізація Конституції бере початок з поваги до її приписів з боку всіх суб'єктів суспільних відносин, тому необхідно проведення кропіткої роботи по створенню системи організаційних заходів, направлених на підвищення діяльності системи суб'єктів правової охорони Конституції України.

Список використаних джерел

1. Конституція України: станом на 1 верес. 2018 р.: відповідає офіц. тексту. Харків : Право, 2016. 82 с.
2. Ткаченко Ю. В. Принцип конституційної законності. *Право і суспільство*. 2013. № 6. С. 66–71.

3. Корейба І. В. Історія становлення правової охорони конституції в Україні. *Форум права*. 2008. № 3. С. 235–240.

4. Тодыка Ю. Н. Конституционное право Украины: отрасль права, наука, учебная дисциплина: учеб. пособ./ отв. ред. В. Ф.Погорилко. Харьков : Фолио, Райдер, 1998. 293 с.

Рождественська Богдана Іванівна,
студент юридичного факультету
Академії Державної пенітенціарної
служби;

науковий керівник:

Дрижак Віктор Володимирович,
кандидат педагогічних наук, доцент,
професор кафедри педагогіки та
гуманітарних дисциплін Академії
Державної пенітенціарної служби

ПРО ВПРОВАДЖЕННЯ АКТИВНИХ МЕТОДІВ НАВЧАННЯ У ПІДГОТОВЦІ ФАХІВЦІВ ДЛЯ ДЕРЖАВНОЇ КРИМІНАЛЬНО - ВИКОНАВЧОЇ СЛУЖБИ УКРАЇНИ

Реформування кримінально-виконавчої системи України, яке здійснюється протягом останніх років, дозволило зміцнити існуючу систему виконання кримінальних покарань в плані гуманізації, демократизації взаємовідносин із засудженими, здійснювати не тільки нагляд за засудженими, але й ефективно впливати на їх свідомість, поведінку, мораль, що висуває до професійної підготовки персоналу кримінально-виконавчих установ та служби пробації підвищені вимоги. Відомо, що сучасний фахівець кримінально-виконавчої служби повинен, по-перше, мати достатній рівень професійних знань, усвідомлювати необхідність їх поновлення; по-друге, володіти практичними уміннями та навичками, спектр яких неухильно розширюється;

по-третє, працювати над формуванням критичного мислення, без якого плідної взаємодії в системі «людина – людина» не досягти.

Проте, у вищому навчальному закладі зі специфічними умовами навчання, де поряд з навчально-виховним процесом чільне місце займає військовий уклад життя курсантів, оскільки їм доводиться жити в гуртожитку, інколи в казармі, дотримуючись суворо регламентованого розпорядку дня, нести службу в добовому наряді, після занять займатися стройовою підготовкою, навіть деякі вихідні дні, проводити організовано, беручи участь у масових виховних, спортивних, культурно-масових заходах. Без сумніву, означені компоненти позитивно впливають на формування та становлення майбутнього офіцера, виховують дисциплінованість, відповідальність, почуття міри, раціональності та гордості тощо. Однак, такі заходи відбирають частину вільного часу, яку студенти звичайного закладу вищої освіти можуть витратити на більш тривалу самостійну підготовку з вивчення навчальних дисциплін. Тому, актуальним є питання про пошук раціональних методів навчання курсантів з метою підвищення їх пізнавальної активності, саме під час аудиторних занять, щоб компенсувати дефіцит часу, витраченого на виконання розпорядку дня.

На нашу думку, при постановці питання про вибір методів навчання, науково-педагогічні працівники повинні враховувати, як мінімум такі чинники: значення навчального матеріалу для подальшої професійної або навчальної діяльності; тривалість часу, відведеного на вивчення теми (питання); рівень готовності аудиторії до сприйняття інформації (навчальні можливості та бажання проявляти активність – мотивація) та /або до використання окремих елементів того чи іншого методу; об'єктивні та суб'єктивні закономірності і принципи освітнього процесу; психолого-педагогічні можливості педагога та стиль його викладання. З цією метою, сучасна дидактика орієнтує науково-педагогічних працівників на використання в освітньому процесі пошукових, розвиваючих, дослідницьких, проблемних методів навчання тощо, тобто таких методів, які дозволяють не лише більш усвідомлено засвоювати знання, але і

формують інтерес до навчального матеріалу, розширюють межі пізнавальних мотивів, примушують осіб, що навчаються, проявляти творчість та креативне мислення тощо [3]. Такі методи в педагогіці називаються «активними методами навчання».

В.Л. Ортинський до активних методів навчання відносить ділову гру. «Ділова гра – це моделювання реальної діяльності у спеціально створеній проблемній ситуації. Вона є засобом і методом підготовки та адаптації до трудової діяльності та соціальних контактів, методом активного навчання, який сприяє досягненню конкретних завдань, структурування системи ділових стосунків учасників. Її конструктивними елементами є проектування реальності, конфліктність ситуації, активність учасників, відповідний психологічний клімат, міжособистісне та міжгрупове спілкування, розв'язання сформульованих на початку гри проблем» [6].

Застосовуючи під час практичних занять ділові ігри, ми переконались в тому, що формування професійних компетентностей, які визначають здатність особи успішно соціалізуватися, провадити професійну та/або подальшу навчальну діяльність [3], може здійснюватись під час розгляду та імітації ситуацій, що наближено моделюють реальні ситуації, в яких необхідно розв'язати професійне завдання та прийняти конкретні управлінські, організаційні тощо рішення та професійно спілкуватись. Застосування ділових ігор під час навчального процесу дає змогу максимально наблизити навчальний процес до практичної діяльності, врахувати реалії сьогодення, приймати рішення в умовах конфліктних ситуацій, відстоювати свої пропозиції, розвивати в учасників гри колективізм та відчуття команди, отримати результати за досить обмежений час [6].

Вітчизняні дослідники, зокрема В. А. Гладуш, Г.І. Лисенко відмічають, що «ділові ігри – це найскладніша форма ігрових занять, під час яких імітують колективну професійну діяльність. Ділові ігри мають значні дидактичні можливості, оскільки забезпечують закріплення й комплексне застосування

знань, здобутих під час вивчення різних дисциплін (інтеграційна роль ігор); формування чіткого уявлення про професійну діяльність в обраній спеціальності; розвиток навичок ефективного управління реальними процесами, зокрема за допомогою сучасних математичних методів і технічних засобів. Професійні ігри призначені для розвитку творчого мислення, формування практичних навичок та вмінь, вироблення індивідуального стилю спілкування й поведінки під час колективного розв'язання завдань. Вони певною мірою відображають репетицію елементів професійної діяльності» [4].

Залежно від дидактичного завдання, яке визначає викладач на конкретне заняття та враховуючи особливості і специфіку різновидів ділових ігор (рольові, імітаційні, операційні, ситуаційні тощо), обирається і створюється та чи інша гра, тобто складається її сценарій. У складання сценарію беруть участь і здобувачі освіти (курсанти).

Кожний тип ігор має свої особливості. Особливістю рольової гри є те, що учасники гри можуть виконувати ту чи іншу роль, дії, функції як заздалегідь підготувавшись, так і експромтом. Під час проведення імітаційної гри можуть відпрацьовуватись елементи певної події, діяльності чи роботи організації, підприємства, закладу. Операційні ігри проводять в умовах, які імітують реальність з метою відпрацювання навичок виконання конкретних операцій. Ситуаційні ігри, або як їх називає Т.Б. Вавілова «метод моделювання конкретних ситуацій» є сильним мотивуючим фактором та одним з методів активного навчання, який дає змогу наблизити процес навчання до реальної практичної діяльності спеціалістів. Цей метод передбачає розгляд виробничих, управлінських та інших ситуацій, складних конфліктних випадків, проблемних ситуацій, інцидентів у процесі вивчення навчального матеріалу [3]. Якщо викладач на практичне заняття ставить завдання обіграти певну ситуацію і поведінку учасників в цій ситуації, то інтегруючи елементи ситуаційної та рольової ігор, він повинен підготувати такий сценарій, який називається «діловим театром». Учасники такої гри, як запевняє автор, мають «мобілізувати

весь свій досвід, знання, навички, зуміти вжитися в образ певної особи, зрозуміти її дії, оцінити ситуацію і знайти правильну лінію поведінки» [6].

Під час вивчення суспільних дисциплін психолого-педагогічного плану можливе застосування на практичних та семінарських заняттях сучасного методу «case-study» (кейс-методу), особливістю якого є багатоваріантність вирішення професійної проблеми. Цей метод – неігровий, імітаційний, активний метод навчання, що дозволяє курсантам застосовувати теоретичні знання для розв'язання практичних завдань, та вміщує в собі елементи трьох методів навчання: методу конкретних ситуацій, дискусії, рольової гри.

Для застосування цього методу викладач виступає в ролі творця (тьютора) середовища освітнього спілкування, яке сприяє діловій взаємодії всіх учасників при взаємній оцінці і контролю. В активній діяльності, яка спрямовується викладачем, відбувається процес опанування студентами знаннями, уміннями, навичками, необхідними для їх професійної діяльності, розвиваються їхні творчі здібності. Завдяки процесу діалогу, який встановлюється між педагогом і студентами, у студентів розвиваються комунікативні здібності, уміння працювати в команді, колективно вирішувати проблеми, розвивається мова майбутніх правників. Метою методу є й залучення у процес засвоєння знань, умінь і навичок усіх психічних процесів: мовлення, мислення, пам'яті, уваги. Основна функція кейс-методу – навчити суб'єктів навчання вирішувати складні неструктуровані проблеми, які не вирішуються аналітичним способом. Навчання за допомогою кейсів розвиває здатність аналізувати, вчить уникати помилок, які часто виникають під час виконання конкретних завдань.

Основними вимогами до створення кейсу є: відповідати чітко поставленій меті; мати відповідний рівень складності; мати національне забарвлення; ілюструвати типові правові ситуації; розвивати критичне мислення; провокувати дискусію; мати декілька варіантів вирішення. Кейс-метод дозволяє розвивати у курсантів такі компетентності як: здатність до аналізу та синтезу; здатність до застосування практичних навичок; здатність до застосування

творчих навичок; здатність до комунікації; здатність до дії та надання оцінки своїм діям. Під час застосування даного методу використовуються всі типи кейсів: кейс, що вимагає прийняття рішення; кейс, що вимагає розробки стратегії; описовий кейс; кейс, що вимагає визначення проблеми; кейс, що вимагає застосування теоретичних понять. З цією метою в роботі з курсантами можуть бути застосовані чотири варіанти кейс-методу (case-study method; case - problem method; case-incident method; stated-problem method), що значно підвищить ефективність результатів навчання та сприятиме саморозвиткові креативності кожного з учасників.

Отже, використання на практичних заняттях активних методів навчання, зокрема ділових ігор та кейс-методу, дозволяє погодитись з думкою багатьох вчених та дослідників про їх позитивні аспекти в плані активізації пізнавальної діяльності здобувачів вищої освіти.

Список використаних джерел

1. Про освіту: Закон України від 5 вересня 2017 року № 2145- VIII. URL : <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19> (дата звернення: 11.11. 2018).
2. Про вищу освіту: Закон України від 1 липня 2014 року № 1556- VII. URL : <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1556-18> (дата звернення: 11.11. 2018).
3. Валійова Т. В. Активізація навчальної діяльності студентів за допомогою методів активного навчання в вищих навчальних закладах. *Scientific Journal Virtus Issue # 20, Part 1, January, 2018. P. 83–85.*
4. Гладуш В.А., Лисенко Г.І. Педагогіка вищої школи: теорія, практика, історія: навч. посіб. Дніпропетровськ : ТОВ «Роял Принт», 2014. 416 с.
5. Кузьмінський А.І., Омеляненко В.Л. Педагогіка: підруч. Київ : Знання-Прес, 2008. 447 с.
6. Ортинський В.Л. Педагогіка вищої школи: навч. посіб. Київ : Центр учбової літератури, 2009. 472 с.

Савенко Євген Володимирович,
слухач факультету заочного,
контрактного навчання та підвищення
кваліфікації працівників Академії
Державної пенітенціарної служби;
науковий керівник:

Іваньков Олег Ігорович,
кандидат юридичних наук, доцент
кафедри кримінального, кримінально-
виконавчого права та кримінології
Академії Державної пенітенціарної
служби

ІНСТИТУТ ПРОБАЦІЇ У КРИМІНАЛЬНО-ВИКОНАВЧОМУ ПРАВІ

Впровадження інституту пробації у кримінально-виконавчу систему України на сьогодні є важливою проблемою, яка потребує негайного вирішення та дослідження, спираючись на досвід інших країн світу.

В Україні концепція пробації нараховує всього декілька років. Історичний розвиток пробації в країнах Західної Європи й Північної Америки розпочався ще у XIX столітті, коли пенальні реформи призвели до розуміння того, що ув'язнення не призводить до ресоціалізації злочинців та уникнення повторного скоєння злочинів.

Прийняття 5 лютого 2015 року Закону України «Про пробацію» є важливим кроком у вирішенні зазначеного питання. У Законі чітко визначені мета, завдання, підстави, види пробації, правовий статус персоналу органу пробації та суб'єктів пробації.

Пробація – це система наглядових та соціально-виховних заходів, що застосовуються за рішенням суду та відповідно до закону до засуджених, виконання певних видів кримінальних покарань, не пов'язаних з позбавленням волі, та забезпечення суду інформацією, що характеризує обвинуваченого. Метою пробації є забезпечення безпеки суспільства шляхом виправлення засуджених, запобігання вчиненню ними повторних кримінальних правопорушень та забезпечення суду інформацією, що характеризує

обвинувачених, з метою прийняття судом рішення про міру їхньої відповідальності [1].

Термін «пробація» може вживатися в декількох значеннях: 1) як концепція соціальної роботи з правопорушниками; 2) як ієрархічна організаційна структура; 3) як орган державної влади (служба); 4) як різновид кримінального покарання, не пов'язаного з позбавленням волі, і водночас як умовне звільнення від покарання з випробуванням; 5) як специфічний процес виконання деяких альтернативних покарань; 6) як стан, в якому перебуває злочинець упродовж певного терміну; 7) як певна з'єднувальна ланка між кримінальною юстицією та соціальною роботою.

Відповідно до Закону видами пробації є досудова пробація, наглядова пробація, пенітенціарна пробація.

Особливої уваги, як зазначає О.В. Ткачова, потребуватиме досудова функція служби пробації, яка здійснюється на стадії розслідування злочину, під час якого про правопорушника збирається інформація та надається суду для визначення найбільш ефективного виду покарання на основі прогнозу подальшої поведінки особи та можливостей її виправлення у в'язниці чи на волі. Підготовлений службою пробації висновок сприятиме суду у винесенні правильного і справедливого вироку, а надалі сприятиме офіцерові пробації у його роботі з виправлення злочинця [2, с. 70].

Післясудова функція пробації полягає у соціально-психологічній роботі із засудженим, у здійсненні психологічного впливу на особу, яка може виявляти агресію та схильність до подальшої протиправної поведінки.

Окремо слід виділити пробацію щодо неповнолітніх. Пробація здійснюється з урахуванням вікових та психологічних особливостей неповнолітніх. Пробація щодо неповнолітніх має бути спрямована на забезпечення їх нормального фізичного і психічного розвитку, профілактику агресивної поведінки, мотивацію позитивних змін особистості та поліпшення соціальних стосунків [1].

Слід зазначити, що науковці та законодавці тлумачать пробацію по-своєму, спираючись на власне праворозуміння.

Так, Д.В. Ягунов наголошує, що пробація не є просто різновидом покарання, альтернативним ув'язненню, або особливим органом державного управління. «Пробація – це система, яка надає злочинцям можливість реформуватися. Замість того, щоб бути покараними, ці злочинці умовно звільняються під дружній нагляд досвідченого соціального працівника, відомого як офіцер пробації. Упродовж певного часу він здійснює нагляд за злочинцями, намагаючись змінити певні риси останніх. Після завершення пробаційного періоду суд переглядає справу кожного злочинця. Якщо суд переконується, що злочинець виконав свої обов'язки, він звільняється від покарання» [3, с. 60].

В. М. Дрьомін відносить пробацію до покарання й вважає, що система покарань, яка встановлена у законодавстві України, може бути поповнена пробацією. Засудження до пробації має бути самостійним видом покарання, зміст якого полягає тільки у виконанні вимог суду про належну поведінку, виконанні визначеної програми виховання і не вчинення нових злочинів. Термін такого покарання міг би становити один-два роки і мав би дискреційний характер. Пробація може поєднуватися з виконанням суспільно корисних робіт і припускає здійснення за засудженими профілактичного нагляду органами, що виконують покарання [4, с. 375]. Саме через цю призму сьогодні нерідко розглядається пробація.

Н. Б. Хуторська визначає пробацію як «складний соціально-правовий інститут, який, з одного боку, є мірою покарання, яка полягає у передачі особи, визнаної судом винною у вчиненні злочину, без застосування до неї тюремного ув'язнення під нагляд спеціальної служби на певний термін і на умовах, встановлених судом, порушення яких тягне призначення тюремного ув'язнення, а з іншого боку, системою виконання даного кримінального покарання, що включає комплекс сил і засобів, спрямованих на досягнення мети ресоціалізації засуджених» [5, с.12].

Отже, запровадження інституту пробації в сучасну систему кримінальної юстиції України є одним з найголовніших та невідкладних питань. Гуманне ставлення до злочинців шляхом їх перевиховання та соціальної адаптації в суспільстві сприятиме попередженню рецидивних злочинів.

Першочерговими кроками подальшого розвитку інститут пробації є практичне впровадження Закону України «Про пробацію» в сучасну кримінально-виконавчу систему України, належного фінансового забезпечення, проведення навчання персоналу органів пробації, створення інформаційної системи служби пробації та електронного обліку осіб, до яких застосовано заходи пробації.

Список використаних джерел:

1. Про пробацію: Закон України від 05.02.15 № 160-VIII URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/160-19> (дата звернення: 06.10.18).
2. Ткачова О. В. Інститут пробації в Україні: історичний досвід і сучасний стан. *Науковий вісник Херсонського державного університету*. 2016. Вип.4. Том 2. С.68–71.
3. Ягунов Д. В. Служба пробації: концепції, засади діяльності, організаційна структура: консп. лекц. Одеса : ОРІДУ НАДУ, 2006. 173 с.
4. Дрьомін В. М. Застосування пробації як засіб декриміналізації суспільства. *Актуальні проблеми політики: зб. наук. пр.* Одеса. 2005. Вип. 25. С. 372–377.
5. Хуторская Н. Б. Институт пробації в США: уголовно-правовые, криминологические и организационно-управленческие аспекты: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08 / Высшая юрид. заочн. школа МВД РФ. Москва, 1992. 14 с.
6. Беца О. Про створення служби пробації в Україні. *Відновне правосуддя в Україні*. 2007. №1(5). С. 54–59.
7. Богатирьова О.І. Теоретико-прикладні засади впровадження пробації в Україні: [монографія]. Київ : Дакор, 2013. 368 с.

8. Голіна В.В. Кримінально-виконавче право: підручник. Харків : Право, 2015. 392 с.

Савицький Руслан Валентинович,
студент факультету заочного,
контрактного навчання та підвищення
кваліфікації працівників Академії
Державної пенітенціарної служби;
науковий керівник:
Іваньков Ігор Володимирович,
кандидат юридичних наук, доцент,
старший науковий співробітник
науково-дослідного центру з питань
діяльності органів та установ ДКВС
України Академії Державної
пенітенціарної служби

ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ ТАБІРНОЇ СИСТЕМИ СРСР

Використання засуджених у якості додаткових «трудових ресурсів» практикувалося з перших років існування Радянської держави. 24 січня 1918 р. була прийнята постанова Наркомату юстиції «Про створення тюремних робочих команд» [1, с. 14], в якій визначалися умови праці ув'язнених та її оплати. Аналогічні питання ставилися в циркулярі Центрального карального відділу Наркомату юстиції від 7 серпня 1918 р. № 32 [2, с. 53]. На підставі постанови Всеросійського Центрального Виконавчого Комітету від 15 квітня 1919 р. «Про табори примусових робіт» почалася робота над реальним створенням місць позбавлення волі нового типу [1, с. 15]. На початку власної історії вони не мали нічого спільного з концентраційними таборами сучасного типу. Наприклад, засудженим, які позитивно зарекомендували себе, надавалося право проживати на приватних квартирах [3, с. 29]. Обов'язковою була тільки праця.

Табори примусової праці створювалися силами органів Всеросійської надзвичайної комісії. Основна маса ув'язнених до них потрапляла у позасудовому порядку. Спочатку названа форма покарання розглядалася як

проміжна між примусовими роботами без позбавлення волі і примусовими роботами «з повною ізоляцією винної особи» [4, с. 35].

Практично відразу після закінчення Громадянської війни і світової інтервенції теоретики радянського права приступили до розробки та впровадження принципу, згідно із яким кримінальних покарань, як таких, у новому суспільстві не повинно бути. Мова могла йти тільки про заходи соціального захисту від нестійких елементів, що потрапили на злочинний шлях, яких потрібно було не карати, а виправляти шляхом трудового перевиховання [5, с. 14; 6, с. 429]. Формальне закріплення цього положення було здійснено у 4-му розділі Кримінального кодексу УСРР 1922 р. та пізніше підтверджено в його редакції від 1927 р. [7] Навіть термін «злочин» по можливості виключався із судової риторики.

17 січня 1922 р. РНК УСРР прийняла постанову «Про передачу у ведення НКЮ всіх місць ув'язнення», в якому підкреслювалося: «Всі місця позбавлення волі всіх найменувань, призначені для утримання в них під вартою як осіб, що знаходяться під слідством, так і засуджених, в чиєму б віданні ці місця до теперішнього часу ні знаходилися, повинні бути в найкоротший строк передані у виняткове ведення Центрального виправно-трудоного відділу НКЮ і його місцевих органів» [8, с. 31]. У відання НКЮ УСРР були передані табори примусових робіт, а також бюро примусових робіт, що знаходилися донині під управлінням Наркомату внутрішніх справ України.

Однак незабаром були засновані додаткові пенітенціарні структури. Рада Народних комісарів СРСР у постанові «Про організацію Соловецького табору примусових робіт» від 13 жовтня 1923 р. підтвердила рішення про заснування силами Об'єднаного державного політичного управління при РНК СРСР табору примусових робіт особливого призначення з двома пересильно-розподільними пунктами в Архангельську та Кемі [1, с. 29]. В організаційно-управлінському плані Соловецький табір особливого призначення був не однорідний, зокрема

зовнішня охорона периметру була покладена на військові частини, а внутрішній нагляд – на команди наглядачів.

До середини 1922 р. у підпорядкуванні Головного управління примусових робіт перебувало близько 90 таборів примусових робіт, які поділялися на п'ять типів: табори особливого призначення; концентраційні табори загального типу; виробничі табори; табори для військовополонених; табори-розподільники. Оновлене кримінальне та кримінально-процесуальне законодавство цю градацію спростило. Табори стали поділятися за трьома видами режиму утримання ув'язнених: початковим, полегшеним, пільговим. Перший з них передбачав максимальну ступінь ізоляції. Ув'язнені не мали права самостійно залишати приміщення, а на роботу прямували тільки загальною колоною за списком. Полегшений режим давав право на закріплення для роботи на прилеглих підприємствах і в установах та на проживання у гуртожитках. Ув'язненим, які утримувалися на пільговому режимі, надавалась можливість вільного (короткочасного) виходу з табору, призначення на адміністративно-господарські посади [9, с. 47].

У Примітках до § 75 «Положення про Соловецькі табори особливого призначення ОДПУ» від 3 березня 1924 р. вказувалось, що засуджені за політичними статтями підлягали утриманню в окремих таборах, ізольованих від інших ув'язнених. Жінок поміщали в камерах, ізольованих від чоловіків. У § 76 містилося роз'яснення, що всі ув'язнені поділялись на п'ять категорій згідно з ознаками злочину та соціальним станом. До першої категорії слід було зараховувати «засуджених робітників і селян, що мали не більше однієї судимості. До другої категорії належали засуджені, які мали більше однієї судимості, і особи іншого, ніж першої категорії, соціального становища. До третьої категорії – засуджені за ст. 57-73 Кримінального Кодексу, крім політичних. До четвертої – рецидивісти і до п'ятої – засуджені за політичні злочини (меншовики, есери та анархісти)» [2, с. 17].

У якості висновку слід підкреслити, що завдання, поставлені перед табірною системою ДПУ – ОДПУ, створеною у 1922-1923 рр., у 1920-1930-х рр.

минулого століття істотно змінилися. За аналогією з царської каторгою виправно-трудова табори отримали завдання засвоєння та колонізації малонаселених територій Півночі, Далекého Сходу, Сибіру і Середньої Азії. Іншим важливим завданням, поставленим перед табірною системою СРСР, була розробка та експлуатація природних багатств. Саме тому всі режимні заходи з охорони і утримання ув'язнених були підпорядковані цим цілям.

Список використаних джерел

1. ГУЛАГ: Главное управление лагерей. 1918-1960. Под ред. акад. А.Н. Яковлева; сост. А.И. Кокурин, Н.В. Петров. Москва : МФД, 2002. 888 с.
2. Сборник основных приказов, циркуляров и инструкций Народного комиссариата юстиции и Народного комиссариата внутренних дел РСФСР за 1918–1928 гг. о деятельности мест лишения свободы. Москва : Изд-во НКЮ, 1959. 283 с.
3. Моруков М. Ю. Правда ГУЛАГа из круга первого. Москва : «Алгоритм», 2006. 192 с.
4. Детков М. Г. Содержание пенитенциарной политики Российского государства и ее реализация в системе исполнения уголовного наказания в виде лишения свободы в период 1917-1930 годов: монография. Москва : РИПК работников МВД РФ, 1992. 192 с.
5. Шаргородский М.Д. Наказание по советскому уголовному праву. Москва : Госюриздат, 1958. 240 с.
6. Калинин М. И. Избранные произведения. Институт марксизма-ленинизма при ЦК КПСС. Москва : Государственное издательство политической литературы, 1960. 804 с.
7. Кримінальний Кодекс УСРР (1922 р.) (Витяги). URL: <https://lawbook.online/derjavi-prava-istoriya/kriminalniy-kodeks-usrr-64886.html> (дата звернення: 13.10.2018).

8. Збірник постанов та розпоряджень робітниче-селянського уряду України. Рада Народних Комісарів УРСР, Народний Комісаріат юстиції УРСР. Харків : Друк. «Вукопспілки», 1922. 1 147 с.

9. Зубков А.И., Калинин Ю.И., Сысоев В.Д. Пенитенциарные учреждения в системе Министерства юстиции России: история и современность / под ред. Степашина С.В. , Крашениникова П.В. Москва : Норма, 1998. 172 с.

Самофалов Леонід Прохорович,

кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри теорії та історії
держави і права, конституційного права
Академії Державної пенітенціарної
служби;

Білець Марина Сергіївна,

слухач факультету заочного,
контрактного навчання та підвищення
кваліфікації працівників Академії
Державної пенітенціарної служби

ПРАКТИЧНЕ ЗНАЧЕННЯ НАУКОВИХ ЗНАНЬ ПРО СКЛАД

ПРАВОПОРУШЕННЯ

Можливість ефективного використання результатів наукового дослідження у практичній діяльності є однією із головних цілей будь-якого дослідження. Тому варто зауважити те, що юридична наука також дає нам дуже важливі знання, які ми в подальшому використовуємо у процесі життєдіяльності.

Також з розвитком окремих галузей права склад правопорушення зазнав певної трансформації та, як наслідок, змінився порівняно із загальнотеоретичними уявленнями. Здебільшого такий стан речей зумовлений поглибленням процесів наукової автономії галузевих правопорушень та усвідомлення ролі загальної теорії права у системі юридичних знань [4, с. 1].

Склад правопорушення в загальній теорії права досліджували такі вітчизняні й зарубіжні автори, як А.П. Заєць, О.Л. Копиленко, Н. М. Пархоменко, В.М. Субботін, О.В. Філонов, М.С. Князькова, Ю. В. Баулін, М.С. Кельман, О.Г. Мурашин, А.М. Колодій, В.С. Нерсисянц, С.С. Алексеев, Н.М. Оніщенко, О.В. Зайчук, Г.І. Трофанчук, О. Д. Тихомиров, С.Д. Гусарєв, Ю. О. Тихомиров, О.В. Петришин, О. В. Малько та інші.

На думку В.В. Комлика, склад правопорушення як об'єкт дослідження загальної теорії права характерний тим, що абсолютна більшість сучасних науковців-теоретиків під складом правопорушення розуміють сукупність об'єктивних та суб'єктивних ознак, наявність яких дозволяє кваліфікувати діяння особи як протиправне. При цьому, роль категорії «склад правопорушення» у категоріальному апараті теорії права займає одне з центральних місць, що зумовлено місцем та роллю загальної теорії права в системі юридичних наук. Зокрема, мова йде про те, що «склад правопорушення» у загальній теорії права повинен виступати в ролі «наріжного каменю» для побудови юридичних конструкцій складу правопорушення в інших галузях права [4, с. 12].

Найбільш досліджуваним складом правопорушення є склад злочину, оскільки наявність у діях особи складу злочину дозволяє державі застосовувати до особи заходи державного примусу.

Вчення про склад злочину доволі ретельно розроблено в сучасній кримінально-правовій доктрині. Водночас, у науковій літературі висловлюється думка щодо відсутності потреби розроблення складу злочину (як мінімум для кримінально-правової оцінки вчиненого), оскільки, на думку окремих дослідників, якщо є відповідна кримінально-правова норма, за якою здійснюється кваліфікація злочину, то навіщо потрібен склад злочину? Таким чином, щодо розуміння правової природи складу злочину в науці кримінального права містяться різні підходи, а саме склад злочину розглядається як: 1) реально наявний склад злочину; 2) нормативний склад злочину; 3) законодавча модель відповідного злочину (нормотивістський

підхід); 4) юридична конструкція, розроблена теорією кримінального права [5, с. 197].

Склад злочину, який закріплюється у кримінально-правовій нормі, є «результатом правотворчості» законодавця, у якому він відносно повно відображає об'єктивно існуючі ознаки злочину.

Вчення про склад правопорушення посідає одне з центральних місць в адміністративно-правовій науці та має велике практичне значення. По-перше, воно сприяє виявленню найістотніших ознак антигромадських діянь, їх розмежуванню і встановленню справедливих санкцій; по-друге, допомагає правозастосовним органам правильно кваліфікувати правопорушення та вживати адекватних їм заходів впливу; по-третє, дає можливість зрозуміти закон, допомагає навчанню юристів і правовому вихованню громадян [3].

Аналізом питання щодо визначення меж поняття складу цивільного правопорушення, яке має велике теоретичне і практичне значення, займалися такі вчені, як С.С. Алексєєв, О.С. Йоффе, Ю.Х. Комликов та деякі інші. Більшість авторів виходить з того, що «підставою юридичної відповідальності є склад правопорушення».

Умовою цивільної відповідальності слід вважати склад цивільного правопорушення, яке включає в себе наявність завданої шкоди, протиправність поведінки заподіювача шкоди, причинний зв'язок між поведінкою особи та шкідливим результатом, вина заподіювача шкоди. При цьому слід враховувати, що протиправними можуть бути дії, які порушують норми законодавства і суб'єктивні права громадян, а незаконними – тільки ті дії, що порушують норму закону чи підзаконного акту. Проте не кожна протиправна дія може бути підставою відповідальності за завдану шкоду. За загальним правилом за випадкові дії відповідальність не настає, хоча такі дії є протиправними [6, с. 7].

Деякі дії, що призводять до шкідливих наслідків, за своєю суттю не є протиправними. Насамперед це поведінка особи в стані необхідної оборони і крайньої необхідності. Шкода, завдана нападнику особою, яка оборонялася, вважається правомірною і тому не підлягає відшкодуванню. При перевищенні

меж такої оборони настає відповідальність за загальними підставами. Такі дії визнаються законом як протиправні. Дії заподіювача шкоди в стані крайньої необхідності хоч і не є протиправними, але, за загальним правилом, призводять до настання цивільно-правової відповідальності [6, с. 27].

Першим з елементів складу цивільного правопорушення, а отже і підстав відповідальності, має бути названа наявність шкоди. За відсутності шкоди питання про деліктну відповідальність взагалі не виникає. Більшість юристів розуміють під шкодою будь-яке знецінення блага, що охороняється правом. Шкода – це не тільки втрата або зменшення того, що є, але і неотримання того, що могло прирости до майна, духовно збагатити особистість, підвищити її загальноосвітній і професійний рівень і т.д. Дискомфортний стан особистості, викликаний заподіянням фізичних або моральних страждань, – це теж шкода (моральна), що підлягає компенсації.

Правовими підставами настання конституційно-правової відповідальності є конституційно-правові норми, а фактичною підставою – вчинення відповідним суб'єктом конституційного правопорушення (делікту).

Серед об'єктів конституційно-правової відповідальності є такі «традиційні» для юридичної відповідальності, як власність, здоров'я, майно тощо, та ціла низка особливих об'єктів – територія, суверенітет, влада, розподіл повноважень та ін. Об'єктивна сторона характеризує конституційний делікт зовні, тобто розкриває саме діяння й ті наслідки, з якими пов'язаний збиток, заподіяний об'єкту конституційного делікту. Важливим елементом об'єктивної сторони є протиправність поведінки (діяльності) суб'єкта конституційного права. Протиправними визнаються ті діяння, які не відповідають вимогам конституційних норм. Але поряд із цим необхідно відзначити, що у певних випадках об'єктивна сторона може проявлятися у формі невідповідності поведінки (діяльності) не стільки конституційно-правовим приписам, скільки політико-правовому статусу (положенню) суб'єкта конституційно-правових відносин. Як правило, це зовні проявляється у вигляді неналежного виконання

органом публічної влади або їх посадовою особою своїх конституційних функцій та повноважень [2].

Особливістю конституційно-правової відповідальності є те, що особами, які відповідають за свої дії, виступають саме вищі органи державної влади. В інших видах юридичної відповідальності, як правило, суб'єктами, які несуть відповідальність за свої дії, є фізичні особи або недержавні юридичні особи.

Отже, при розгляді стану дослідження і практичного застосування складу правопорушення та його елементів у різних галузях права, можна дійти висновку, що кожна окрема галузь максимально використовує набуті вітчизняними і зарубіжними вченими знання про склад правопорушення для їх подальшого застосування на практиці.

Список використаних джерел

1. Вереша Р. В. Теоретико-прикладні аспекти суб'єктивної сторони складу злочину. Київ : Алерта, 2017. 568 с.

2. Іванова О. І. Юридична відповідальність як різновид соціальної відповідальності. *Вісник Академії адвокатури України*. 2012. № 3(25). С. 21–26.

3. Кириленко Є. Поняття та склад адміністративних правопорушень: запрошення до дискусії. *Електронно-наукове фахове видання «Порівняльно-аналітичне право»*. № 3. Ужгород, 2013. С. 11–15.

4. Комлик В. В. Історія складу правопорушення. *Гуманітарні, соціально-економічні та суспільні науки*. 2016. Вип. № 6–7. С. 151–152.

5. Микитчик О.В. Злочин як соціальне явище: філософсько-правовий аспект: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.12 /Київ, 2002. 16 с.

6. Ткаченко Ю. В. Конституційно-правова відповідальність як вид юридичної відповідальності. *Правова доктрина – основа формування правової системи держави: матеріали Міжнар. наук.-практ. конф., присвяч. 20-річчю НАПрН України та обговоренню п'ятитом. моногр. «Правова доктрина України»*, Харків, 20–21 листоп. 2013 р. / Нац. акад. прав. наук України. Харків, 2013. С. 304–307.

Селюк Марина В'ячеславівна,
студент 4 курсу Навчально-наукового
інституту права Сумського державного
університету;
науковий керівник:
Маланчук Петро Михайлович,
кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри кримінально-правових
дисциплін Навчально-наукового
інституту права Сумського державного
університету

ПІДСТАВИ ТА ПРОЦЕСУАЛЬНИЙ ПОРЯДОК ПРОВЕДЕННЯ СЛІДЧОГО ЕКСПЕРИМЕНТУ

Слідчий експеримент – це слідча (розшукова) дія, яка полягає в тому що слідчий, прокурор в присутності понятих, а в необхідних випадках за участю спеціаліста, свідка, підозрюваного, потерпілого чи обвинуваченого шляхом відтворення обстановки і умов, в яких могли відбуватися ті чи інші події в дійсності, здійснює перевірку з метою уточнення відомостей, одержання нових фактичних даних які мають значення для встановлення обставин кримінального правопорушення [3, с.101].

Слідчий експеримент може бути проведений не в усіх ситуаціях, а тільки за наявності одночасно чотирьох умов: 1) слідчий експеримент не можна проводити, якщо це може призвести до заподіяння істотної шкоди інтересам держави або окремих осіб, порушення суспільного ладу, спричинити збої у роботі підприємства, установи, організації, або у роботі транспорту; 2) при проведенні слідчого експерименту не можуть бути допущені дії, які принижують честь й гідність його учасників і інших осіб, створюють небезпеку для їхнього життя і здоров'я; 3) під час проведення слідчого експерименту необхідно створити, максимально наближену обстановку або аналогічну до тієї, у якій відбувалася розслідувана злочинна подія; 4) необхідно отримати добровільну згоду осіб, відомості щодо яких перевіряються і уточнюються з приводу їх участі в експериментальних діях [2, с. 25].

Теоретично спірним є питання про те, чи має прийняте слідчим рішення про провадження слідчого експерименту процесуальну форму, тобто, чи вноситься про це спеціальна постанова. Кримінальний процесуальний кодекс України такої вимоги не містить. Але, в ньому зазначено положення щодо того, що про проведення слідчого експерименту слідчий, прокурор складає протокол згідно з вимогами КПК України. Крім того, у протоколі докладно викладаються умови і результати слідчого експерименту.

Такий слідчий експеримент може бути здійснений і за ініціативою слідчого чи прокурора, так і за клопотанням підозрюваного, його захисника, потерпілого, свідка, інших учасників процесу. Відповідно до ст. 223 КПК України, якщо клопотання про проведення слідчого експерименту заявила сторона захисту чи потерпілий, участь особи, яка його ініціювала, та (або) його захисника чи представника є обов'язковою, крім випадків, коли через специфіку слідчої (розшукової) дії це неможливо або така особа письмово відмовилася від участі в ній [1, с. 134].

Наведемо наступні підстави для проведення слідчого експерименту:

- 1) слідчий експеримент проводиться для перевірки можливості бачити у конкретних умовах. Його завдання іноді полягає у встановленні можливості не тільки бачити, а й розрізнити деталі та особливості об'єктів у певних умовах;
- 2) слідчий експеримент проводиться для перевірки можливості чути в конкретних умовах. Під час виконання слідчого експерименту у деяких випадках на відкритій місцевості важливо встановити силу та напрямок вітру в момент події злочину та наскільки суттєво ці чинники впливають на можливість почути;
- 3) слідчий експеримент проводиться для перевірки можливості проникнути крізь певний отвір та вийняти через нього предмети. Цей експеримент встановлює і об'єктивну можливість учинення дій (проникнення, витягування), і суб'єктивну здатність на це певної особи або осіб. Також важливо з'ясувати, чи може предмет певної конфігурації та обсягу пройти через цей отвір, а також чи може вказана особа проникнути через виявлений пролом;
- 4) слідчий експеримент проводиться для перевірки

можливості вчинення якоїсь дії за певний проміжок часу. При проведенні такого експерименту головною умовою є час, тому що, викликає сумнів не факт можливості вчинення певних дій, а час, упродовж якого вони були вчинені; 5) слідчий експеримент проводиться для перевірки можливості настання певних наслідків дій (розгоряння, поломки та ін.). Такі експерименти слід виконувати у випадках, коли ці питання не вимагають експертного дослідження і застосування спеціальних знань; 6) слідчий експеримент проводиться для встановлення спеціальних і професійних навичок особи. Ці експерименти проводяться тоді, коли обвинувачений або свідок стверджує, що володіє можливістю виконати ту чи іншу роботу. Але, якщо така особа проти, то проведення такого слідчого експерименту не рекомендується [4, с. 251].

Підготовчі дії, які проводяться безпосередньо перед слідчим експериментом можна умовно розділити на два етапи: підготовка до виїзду на місце проведення слідчого експерименту й безпосередньо на місці до здійснення самих слідчих (розшукових) дій.

Підготовка до проведення експерименту повинна включати вибір місця його проведення, тому повинно бути враховано, що він пов'язаний з демонстрацією способу вчинення злочину, тому доступ туди сторонніх осіб та запобігання втечі підозрюваного повинні бути виключені шляхом залучення охорони працівників поліції. Також треба відновити колишні умови, якщо вони були порушені, попередити власників відповідних приміщень про час передбачуваного експерименту, бажано ознайомитись з місцем проведення експерименту, щоб визначити найбільш доцільне розміщення учасників експерименту, необхідність використання між ними засобів зв'язку [5, с. 181].

Слідчий, прокурор зобов'язаний запросити не менше двох незаінтересованих осіб (понятих) для пред'явлення особи, трупа чи речі для впізнання, огляду трупа, в тому числі пов'язаного з ексгумацією, слідчого експерименту, освідчення особи. Винятками є випадки застосування безперервного відеозапису ходу проведення відповідної слідчої (розшукової)

дії. Поняті можуть бути запрошені для участі в інших процесуальних діях, якщо слідчий, прокурор вважатиме це за доцільне.

Слідчий має право залучити до участі в цій слідчій (розшуковій) дії фахівця відповідної галузі знання (наприклад, експертів у галузі судової балістики та судової медицини при виробництві експерименту щодо встановлення взаємного розташування обвинуваченого і загиблого в момент виробництва пострілу зі стрілецької вогнепальної зброї), підозрюваного, обвинуваченого, потерпілого або свідка [6].

Під час здійснення слідчого експерименту важливого значення набуває використання технічних засобів, які значно підвищують можливість отримання інформації (про використання зазначається в протоколі). Під час проведення цієї слідчої дії закон надає право слідчому, прокурору або за їх дорученням залученому спеціалісту проводити вимірювання, фотографування, звуко- чи відеозапис, складати плани і схеми, виготовляти графічні зображення, відбитки та зліпки, які додаються до протоколу [6]. Відповідно до ст.107 КПК України, незастосування технічних засобів фіксування слідчої (розшукової) дії у випадках, коли воно є обов'язковим, тягне за собою недійсність слідчого експерименту та отриманих внаслідок його проведення результатів, за винятком випадків, коли сторони не заперечують проти визнання такої дії та результатів її здійснення чинними.

Висновки експерименту окрім важливої доказової інформації можуть містити важливу інформацію, яка стане підставою: для повторного проведення слідчих дій (повторний допит свідків та обвинувачених, огляд місця події, для проведення слідчих дій, які не проводились раніше).

Отже, визначивши підстави проведення слідчого експерименту, а також з'ясувавши особливості процесуального порядку його проведення ми можемо побачити, що слідчий експеримент має складну пізнавальну структуру. Він входить до слідчих (розшукових) дій, які мають лише перевірочний характер. Під час його здійснення зазвичай застосовується лише фіксація та дослідження фактичних даних, які, своєю чергою, підтверджують або спростовують

наявність певних фактів, що мають значення для кримінального провадження. Крім того, для виконання слідчого експерименту необхідно мати чіткий план, наявність відповідних підстав та умов, кола осіб і дотримуватись процесуального порядку його проведення.

Список використаних джерел

1. Кримінальний процесуальний кодекс України: Закон України від 08.03.2013. *Відомості Верховної Ради України*. 2013. № 9–10. Ст. 88.
2. Чаплинська Ю. А. Слідчий експеримент (організаційний аспект). *Криміналістичний вісник*. 2013. № 1 (19). С. 43–48.
3. Кірпач І. С. Завдання слідчих (розшукових) дій у кримінальному провадженні. *Митна справа*. 2013. № 3 (87). Ч. 2, кн. 1, травень-червень. С. 233.
4. Комісарчук Ю.А., Ряшко О.В. Підстави та процесуальний порядок проведення слідчого експерименту. *Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ. серія юридична*. 2014. Вип. 3. С. 248–260.
5. Стратонов В.М., Стратонова О.В. Окремі проблеми слідчих (розшукових) дій. *Науковий вісник Львівської комерційної академії. Серія: Юридична*. 2015. №. 1. С. 174–186.
6. Нагорний Б. В. Слідчий експеримент у системі слідчих (розшукових) дій: матер. наук.-практ. Інтернет-конф. 2017. секція №5. URL : http://www.legalactivity.com.ua/index.php?option=com_content&view=article&id=1705%3A071217-07&catid=201%3A5-122017&Itemid=248&lang=ru (дата звернення 27.10.2018).

Семенцова Оксана Анатоліївна,
слухач юридичного факультету
Академії Державної пенітенціарної
служби;

науковий керівник:

Шамрук Наталія Борисівна,
кандидат юридичних наук, доцент
кафедри адміністративного, цивільного
та господарського права і процесу
Академії Державної пенітенціарної
служби

ПРАВОВА ПРИРОДА ІНСТИТУТУ ДЕРЖАВНОЇ СЛУЖБИ В УМОВАХ СУЧАСНОСТІ

Сучасний розвиток держави тісно взаємопов'язаний зі зростанням значущості інституту державної служби. Слід зазначити, що державна служба є однією з основних складових системи державного управління, від результативного й ефективного функціонування якого залежать дотримання конституційних прав та свобод громадян, послідовний і сталий розвиток країни.

Численні спроби дослідити та визначити сутність інституту державної служби зумовили використання поняття «державна служба» в широкому та вузькому значенні. Так, у широкому розумінні під державною службою розуміється виконання службовцями своїх обов'язків в усіх державних організаціях: в органах державної влади, на підприємствах, в установах та інших організаціях [1, с. 320]. Що ж стосується вузького значення поняття «державна служба», то в такому разі під державною службою треба розуміти «виконання службовцями своїх обов'язків власне в державних органах» [2, с. 10].

В свою чергу чинний Закон України «Про державну службу» від 10 грудня 2015 року в ст. 1 чітко закріплює поняття державної служби, деталізує її ознаки та зміст. Ним встановлено, що «державна служба визначається як публічна, професійна, політично неупереджена діяльність із практичного виконання завдань і функцій держави, зокрема щодо:

1) аналізу державної політики на загальнодержавному, галузевому і регіональному рівнях та підготовки пропозицій стосовно її формування, у тому числі розроблення та проведення експертизи проектів програм, концепцій, стратегій, проектів законів та інших нормативно-правових актів, проектів міжнародних договорів;

2) забезпечення реалізації державної політики, виконання загальнодержавних, галузевих і регіональних програм, виконання законів та інших нормативно-правових актів;

3) забезпечення надання доступних і якісних адміністративних послуг;

4) здійснення державного нагляду та контролю за дотриманням законодавства;

5) управління державними фінансовими ресурсами, майном та контролю за їх використанням;

6) управління персоналом державних органів;

7) реалізації інших повноважень державного органу, визначених законодавством [3].

Крім того, сутність державної служби як найкраще розкривається в її завданнях і функціях. Оскільки в Законі України «Про державну службу» чітко не окреслено межі її практичної діяльності, то аналізуючи повноваження відповідних органів державної влади, доцільно виокремити такі основні завдання державної служби:

- охорона конституційного ладу України, створення умов для розвитку цивільного суспільства, виробництва, забезпечення вільної життєдіяльності особистості, захист прав, свобод і законних інтересів громадян;

- формування суспільно-політичних і державно-правових умов для практичного здійснення функцій державних органів;

- забезпечення ефективної роботи державних органів у відповідності до їхньої компетенції;

- удосконалення умов державної служби і професійної діяльності державних службовців;

- створення і забезпечення належного функціонування системи підготовки і підвищення кваліфікації державних службовців;

- забезпечення принципу гласності в діяльності державних службовців і державних органів, дотримання законності, викорінення бюрократизму, корупції та інших негативних явищ у системі державної служби [4, с. 280].

Немає єдиної думки й щодо визначення вичерпного переліку функцій державної служби. Проте на сучасному етапі розвитку держави, найбільш застосовуваними функціями державної служби є:

- правотворча, тобто формування та забезпечення реалізації державних політик і нормативно-правових актів, підвищення якості нормотворчої діяльності органів державної влади;

- організаційна, тобто створення системи державної служби та підтримання в ній порядку й законності; розвиток кадрової політики, правового, економічного, соціального, організаційного та культурного інститутів державної служби;

- регулювальна, тобто розробка й забезпечення реалізації державних програм на основі відповідної державної політики;

- забезпечувально-відновлювальна, тобто забезпечення прав і свобод людини й громадянина;

- примусу, тобто застосування державою встановлених у законодавстві заходів державного примусу в суворо визначених ситуаціях як необхідний елемент демократичного правового порядку;

- контролю, тобто забезпечення державного контролю (нагляду) у сфері управлінської діяльності держави.

Отже, враховуючи вищевикладене, можна дійти логічного висновку про те, що державна служба – це комплексний правовий інститут, який слід розглядати як форму організації діяльності апарату держави задля безперервного та ефективного здійснення окремих завдань та функцій держави і який є невід’ємною складовою правової системи України загалом.

Список використаних джерел

1. Сіцінський А. С. Державна служба і державна бюрократія. *Вісник Хмельницького інституту регіонального управління та права*. 2004. № 1–2. С. 317–322.
2. Дубенко С. Д. Державна служба і державні службовці в Україні: навч.-метод. посібник. / за заг. ред. Н. Р. Нижник. Київ : Ін Юре, 1999. 245 с.
3. Про державну службу: Закон України від 10.12.2015 р. № 889-VIII. Дата оновлення: 28.08.2018. URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/889-19> (дата звернення: 18.09.2018).
4. Білоусов О. С. Сутність державної служби. *Актуальні проблеми держави і права*. 2005. № 21. С. 277–282.

Семіцкий Владислав Миколайович,
слухач юридичного факультету
Академії Державної пенітенціарної
служби;

науковий керівник:

Самофалов Леонід Прохорович,
кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри теорії та історії
держави і права, конституційного права
Академії Державної пенітенціарної
служби

ДОТРИМАННЯ ЗАКОННОСТІ У СФЕРІ ДЕРЖАВНОГО УПРАВЛІННЯ ТА ЇЇ ГАРАНТІЙ

Розбудова правової, демократичної держави неможлива без зміцнення та поліпшення правової основи державного та громадського життя.

Саме через це на протязі деякого часу законодавчі та виконавчі органи державної влади України створювали діяльний правотворчий процес,

результатом якого стало ґрунтове зміцнення правового та всебічного врегулювання всіх сфер життєдіяльності суспільства.

У Конституції України відображено, що органи державної влади, органи місцевого самоврядування, посадові особи, громадяни та їхні об'єднання зобов'язані дотримуватись Конституції України та законів. Отже, з вищевикладеного треба заробити наступні висновки: законність визначає суворе і обов'язкове дотримання законів і підзаконних нормативно-правових актів усіма суб'єктами права: державними органами, громадськими організаціями, посадовими особами та громадянами; її дія стосується всіх сфер суспільних відносин.

У сьогоденних реаліях державотворчих процесів, коли наша країна зробила ставку на користь інтеграції до Європейського Союзу, що знайшло своє підтвердження в Угоді про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони від 27.06.2014 року, робота над підвищенням рівня законності у сфері державного управління відіграє важливу роль. Багато видатних вчених займалися розглядом даної проблематики та проаналізувавши її, здійснили значний внесок у вирішення даної проблеми а саме, організації правових аспектів забезпечення законності. Вагомий внесок зробили такі вчені як: В.Б. Авер'янов, О.М. Бандурка, Ю. П. Битяк, В.Т. Білоус, В.В. Богуцький, І.Л. Бородін, І.П. Голосніченко, Р.А. Калюжний, В.К. Колпаков, А.Т. Комзюк, П.П. Михайленко, О. М. Музичук, В.Л. Ортинський, О.І. Остапенко, В.П. Петков, О.П. Рябченко, М.Ф. Селівон, О.В. Серьогін, С.С. Сливка, М.П. Стрельбицький, Л.М. Стрельбицька, І.К. Туркевич, О.Ф. Фрицький, К.Ф. Шеремет, О.М. Якуба, Х.П. Ярмак, С.М. Яровий, та багато інших, які займалися дослідженням проблематики даної галузі.

Відмітимо те, що питання, які відносяться до застосування та реалізації принципу законності у спеціально відведеній літературі (А.М. Колодій, А.Ю. Олійник [1], П.М. Рабінович, М.І. Хавронюк [2]), розглядалися в

різноманітних позиціях: насамперед як метод виконання державної влади, політико-правовий режим, елемент демократії, соціальний стан, умови здійснення правопорядку, основний принцип діяльності державних органів і посадових осіб і тому подібне. Водночас у недавньому минулому вітчизняна юридична наука проаналізувала законність передусім у ролі вимоги загальної поваги до закону й обов'язкового його виконання всіма суб'єктами права.

Дотримання законності відносилось переважно до роботи контрольно-наглядних і правоохоронних органів та полягало у пошуку правопорушників, а також подальшому притягненні їх до покарання. Під судами розумілися правоохоронні органи, а не орган правосуддя, що є гарантом захисту прав і свобод громадян. У таких випадках законність розповсюджувалась тільки на громадян і торкалася організацій та органів, що мали прямо реалізовувати свої права і обов'язки. Натомість, робота органів, які мали підтримувати та забезпечувати правове регулювання, були далеко від її змісту.

Завчасно слід зазначити те, що законність є основною в системі державної дисципліни та усіх органах державної влади. Неухильне дотримання законів та інших нормативно-правових актів, виданих відповідно до них і для їх виконання, визначає стрижень державної дисципліни.

Законність насамперед є важливою тому, що вона дає право правовими засобами реалізовувати в життя політику, яку підтримує влада, захищає права та інтереси державних і громадських організацій, права та інтереси громадян, які охороняються законом, знаючи свідоме та обов'язкове виконання їх всіма установами та організаціями, і особами нашого суспільства законів та підзаконних актів і інших нормативних актів [3, с. 32].

Законність ґрунтується на трьох елементах:

1) присутність у суспільстві та державі правового законодавства (тобто діючі закони виражають право, правові принципи, правові ідеали вільного демократичного суспільства і правової держави);

2) виконання, реалізації законів і нормативно правових актів у діяннях посадових осіб органів держави та влади, місцевого самоврядування і

громадських об'єднань – та осіб, які зобов'язані за законом забезпечувати громадян та інших осіб наданими їм правами і свободами, і тих, хто за законом повинен захищати права і свободи у випадку їх порушення;

3) дієвий юридичний захист функціонування законів, якому віднесено державний контроль і нагляд за дією законів та те, що стосується системи індивідуального захисту з боку громадян та інших осіб своїх прав і свобод, законних інтересів. Нормативною базою законності є право [4, с. 6]. Законність буде означати ідею, вимогу і систему (режим) реального вираження права в законах держави, у законотворчості та підзаконній нормотворчості.

Законність передбачає:

- наявність реальних і обов'язкових гарантій прав і законних інтересів громадян. Недопущення будь-яких проявів свавілля;

- суворе та обов'язкове дотримання законів, рішуче припинення порушень права, відповідальність за правопорушення.

Список використаних джерел

1. Колодій А. М., Олійник А. Ю. Права людини і громадянина в Україні: навч. посіб. Київ : Юрінком Інтер, 2003. 336 с.

2. Рабінович П. М., Хавронюк М. І. Права людини та громадянина: навч. посіб. Київ : Атіка, 2004. 463 с.

3. Сливка С. С. Формування правосвідомості юриста: навч. посіб. Львів : Кальварія, 1997. 96 с.

4. Ануфрієв М. Процесам реформування в органах внутрішніх справ ніщо не може завадити. *Міліція України*. 2001. № 5. С. 1–6.

Сенік Анна Віталіївна,
слухач факультету заочного,
контрактного навчання та підвищення
кваліфікації працівників Академії
Державної пенітенціарної служби

РЕАЛІЗАЦІЯ ПРАВА НА НЕОБХІДНУ ОБОРОНУ ЗАСУДЖЕНИМИ

Важливою гарантією реалізації конституційних положень про непорушність прав та свобод людини і громадянина, про невід'ємність права кожної людини на життя, про недоторканність її житла і майна є закріплене в ч. 3 ст. 27 і ч. 5 ст. 55 Конституції України право кожного на необхідну оборону від суспільно небезпечних посягань на свої права і свободи, своє життя і здоров'я, життя і здоров'я інших людей.

Право на необхідну оборону одне із найдавніших і найважливіших прав людини – без права захищати себе не може бути у людини впевненості у безпеці свого життя.

Відповідно до ч. 1 ст. 36 Кримінального кодексу України необхідна оборона – це дії, вчинені з метою захисту охоронюваних законом прав та інтересів особи, яка захищається, або іншої особи, а також суспільних інтересів та інтересів держави від суспільно небезпечного посягання шляхом заподіяння тому, хто посягає, шкоди, необхідної і достатньої в даній обстановці для негайного відвернення чи припинення посягання, якщо при цьому не було допущено перевищення меж необхідної оборони. На думку В. І. Борисова, В. Я. Тація та В. І. Тютюгіна необхідна оборона – це правомірний захист правоохоронюваних інтересів особи, суспільства або держави від суспільно-небезпечного посягання, викликаний необхідністю негайного відвернення чи припинення шляхом заподіяння тому, хто посягає, шкоди, яка відповідає безпеці посягання та обстановці захисту [2, с. 292–293].

Аналіз кримінально-виконавчого законодавства дає всі підстави стверджувати про те, що у ч. 2 ст. 7 КВК України визначено, що всі засуджені користуються всіма правами людини і громадянина, за винятком обмежень визначених законами України та вироком суду. У свою чергу ст. 63 Конституції

України наголошує на тому, що засуджені користуються всіма правами людини та громадянина, за винятком обмежень, які визначені законом і встановлені вироком суду. До таких обмежень законодавець відносить обмеження, що впливають із судимості – спрощений порядок розірвання шлюбу з засудженим до позбавлення волі на строк три та більше років; обмеження, що встановлюються засудженому до покарання у виді виправних робіт – утримання із заробітку відсотків у дохід держави, визначених вироком суду; обмеження трудових прав – вільно обирати місце роботи, самовільно залишати місце роботи; обмеження, що впливають із режиму – право вільно обирати місце проживання та вільно пересуватися чи залишати територію України, право на таємницю листування, телефонні розмови, телеграфну та іншу кореспонденцію (ст. 31 Конституції України), право на свободу об'єднання у політичні партії та громадські організації (ст. 36 Конституції України), право брати участь в управлінні державними справами (ст. 38 Конституції України), право проводити збори, мітинги, походи і демонстрації (ст. 39), право на підприємницьку діяльність (ст. 42 КУ), зберігати при собі цінні речі та гроші, право продавати, дарувати або відчужувати в інший спосіб на користь інших осіб предмети, речі та вироби, що перебувають в особистому користуванні тощо; обмеження загальногромадянських прав – право брати участь у вихованні дітей, вільно користуватися більшою частиною своєї власності, розпоряджатися грошовими коштами.

Перелік прав зазначених у ст. 8 КВК України не містить права засудженого на життя, що закріплене Конституцією України, права на захист свого життя від неправомірних посягань з боку інших засуджених, відповідно і права на необхідну оборону.

Відповідно до ст. 36 КК України ознаками необхідної оборони є: мета оборони; спрямованість (об'єкт) заподіяння шкоди; характер дії того, хто захищається; своєчасність оборони; співрозмірність оборони.

Так, кінцевою метою необхідної оборони є захист правоохоронюваних інтересів або прав особи, що захищається, іншої особи від суспільно

небезпечного посягання. Для визнання оборони правомірною необхідно, щоб засуджений, який захищається переслідував зазначену мету. Захищаючись від правомірного посягання засуджений відстоює своє конституційне право на життя.

Що стосується спрямованості (об'єкта) заподіяння шкоди, виходячи з норм кримінального законодавства, шкода при необхідній обороні повинна бути заподіяна тільки тій особа, яка прямо посягає на права та інтереси засудженого, що захищається, завдання шкоди іншим засудженим, персоналу УВП підпадає під ознаки крайньої необхідності або тягне за собою відповідальність на загальних підставах.

Характер дії засудженого, який захищається від посягання виражається в активних діях засудженого, спрямованих на відвернення загрози своєму життю з застосуванням фізичної сили або знарядь, предметів, механізмів, пристроїв тощо, причому не тільки тих, що підібрані, виявлені або захоплені на місці злочину, а й тих, що були при засудженому, який захищається та були спеціально підготовлені для захисту.

Своєчасність оборони засудженого полягає в тому, що його дії, спрямовані на відвернення або попередження загрози його життю, визнаються правомірними, якщо вони були вчинені протягом усього часу здійснення посягання. Захист вважається виправданим тільки протягом всього часу існування стану необхідної оборони. Тому будь-які дії засудженого вчинені передчасно, або після вчинення посягання на його життя кваліфікуються на загальних підставах.

Співрозмірність оборони засудженого виражається у заподіянні смерті або тяжкого тілесного ушкодження тому хто посягає у відповідності до небезпечності посягання та обстановки захисту.

На даний час жодна сучасна держава, в умовах високого рівня злочинності та трансформації її форм, навіть за наявності розгалуженої системи правоохоронних органів не здатна захистити громадянина від злочинних посягань. Разом із тим у розвиненому суспільстві кожна особа повинна мати

максимум можливостей для захисту порушених прав, в тому числі і засуджені, тому Україна на рівні Конституції закріпила право кожного на самостійний захист свого життя і здоров'я, життя і здоров'я інших людей від протиправних посягань. Також, у кримінальному праві інститут необхідної оборони є однією з важливих гарантій забезпечення захисту не лише життя і здоров'я, а й честі та гідності громадян, статевої свободи і статевої недоторканості особи. Необхідна оборона є одним із найбільш неоднозначних інститутів, практика застосування якого водночас багато у чому покладається на суб'єктивне сприйняття судді.

Загальновідомим є той факт, що більшість громадян, які реалізують право на необхідну оборону, вимушені виправдовувати свої дії перед судом, тим паче якщо це особи, які відбувають покарання. Тому останні уникають здійснення захисних дій саме через побоювання опинитися у статусі обвинуваченого у злочині. На нашу думку, саме недоліки судових рішень, ухвалених у цій категорії справ, є основною причиною такої «пасивності» громадян у реалізації свого природного права на самозахист.

Список використаних джерел

1. Баулін Ю. В. Обставини, що виключають злочинність діяння. Великий енциклопедичний юридичний словник / ред. Ю. С. Шемшученко. Київ : Юрид. думка, 2007. С. 550.
2. Конституція України: станом на 1 верес. 2016 р.: відповідає офіц. тексту. Харків: Право, 2016. 82 с.
3. Кримінальне право України. Загальна частина: підруч. / В. І. Борисов, В. Я. Тацій, В. І. Тютюгін та ін.. 5-те вид., переробл. і допов. Харків : Право, 2015. 528 с.
4. Степанюк А. Х., Яковець І. С. Науково-практичний коментар Кримінально-виконавчий кодекс України: видання друге, доповн. і перероб. Харків : ТОВ «Одіссей», 2008. 560 с.

Середа Станіслав Олександрович,
слухач факультету заочного,
контрактного навчання, та підвищення
кваліфікації працівників Академії
Державної пенітенціарної служби;

науковий керівник:

Олійник Олександр Іванович,
кандидат юридичних наук, доцент,
перший проректор Академії Державної
пенітенціарної служби

ТЕРИТОРІАЛЬНИЙ УСТРІЙ УКРАЇНИ: СУЧАСНИЙ СТАН ТА ПЕРСПЕКТИВИ ЗАКОНОДАВЧОГО РЕГУЛЮВАННЯ

Вдосконалення територіальної організації влади є дуже суттєвим кроком на шляху формування місцевого самоврядування та ефективного адміністративно-територіального устрою України.

На жаль Україні за роки незалежності ще не вдалося трансформувати адміністративно-територіальний устрій, який дістався їй у спадок від Союзу Радянських Соціалістичних Республік, але наша держава стрімко прямує у вірному напрямі. Вперше за 27 років нашої незалежної історії Президент та Уряд добровільно позбавляються частини надзвичайно важливих своїх повноважень і передають їх територіальним громадам – на користь виконавчих комітетів. Діючі обласні та районні адміністрації, яким по факту і де-юре належить уся влада на території області і району, зникнуть. Їх більше не буде, бо на їх місці створюються виконкоми відповідних рад.

Дослідженням даної теми займалися такі вітчизняні науковці, як: Куйбіда В.С., Павленко В.П., Яцюк В.А., Матвіїшин О.Я., Ткачук А.Ф., Негода В.А., Карпінський Ю.О., Пухтинський М.О., Ганущак Ю.І., Бабич О.М., Лебединська О.Ю., Матійчик Т.М., Кравець Т.А. та інші.

Використовуючи термін «територіальний устрій», слід виходити з того, що територія є не тільки просторовою межею держави, а й складає матеріальну основу її діяльності, форму прояву державного суверенітету, а територіальний устрій – одну з генезисних, структурних і функціональних ознак держави. Тому

державний устрій не можна ототожнювати ні з територією, її організацією, ні з адміністративно-територіальним устроєм. Це складне системне політико-правове й державно-управлінське утворення, що має (повинне мати) соціально-економічні, політичні, національно-етнічні, культурологічні й екологічні підстави [3, с. 26].

Адміністративно-територіальний устрій України – це зумовлена географічними, історичними, економічними, соціальними, культурними та іншими чинниками внутрішня територіальна організація держави з розмежуванням її території на складові частини – адміністративно-територіальні одиниці з метою створення для всіх громадян України незалежно від місця їх проживання сприятливих умов для розвитку людського потенціалу, забезпечення необхідного рівня надання населенню адміністративних, соціальних та інших послуг, функціонування раціональної системи управління соціально-економічними процесами, збалансованого розвитку усієї території держави [1, с. 115].

Перетворення територіального устрою країни уже саме по собі може вплинути на якість життя її громадян, адже в Україні від статусу населеного пункту вже залежить можливість якісного та кількісного отримання всіх необхідних послуг. Звичайно, в політико-правовій системі держави значних змін не буде, але зрушення такого рівня ознаменуються реформуванням державної служби, змінами в органах державної влади, нововведеннями в системі управління та фінансово-кредитної системи [3, с. 28].

На сьогоднішній день існуючі системи державного управління і територіальної організації влади в Україні надмірно централізовані, внутрішньо суперечливі та не дозволяють оперативно й ефективно розв'язувати завдання економічного і соціального розвитку регіонів.

Сучасний адміністративно-територіальний устрій України сформувався за відсутності самостійної методології і визначався імперськими ідеями управління територіями в межах колишнього СРСР. Він був адаптований до командно-адміністративної системи управління. Тому декларований за

командно-адміністративної системи принцип відповідності систем територіального устрою та економічного районування потребує критичного перегляду. В умовах надзвичайно динамічного економічного розвитку, що великою мірою залежить від мінливої світової економічної кон'юнктури, змінилася суть принципу економічної доцільності. Він полягає не в тому, щоб провести межі адміністративно-територіальних утворень відповідно до сформованих ареалів і центрів господарської діяльності, а в тому, щоб, об'єднавши певні території в одне адміністративно-територіальне (управлінське) утворення, створити в його межах максимально сприятливе соціально-економічне середовище [3, с. 29].

До проблемних питань адміністративно-територіального устрою належать: законодавча неврегульованість правового статусу адміністративно-територіальних одиниць; розташування на території міст інших міст, а також сіл, селищ як окремих адміністративно-територіальних одиниць; існування серед категорій адміністративно-територіальних одиниць таких категорій, як селище міського типу, сільрада, а також селищна та міська рада; відсутність чітких критеріїв для утворення районів, районів у міста, віднесення населених пунктів до категорій сіл, селищ, міст; відсутність відповідних картографічних матеріалів [4].

21 лютого 2018 року Уряд схвалив законопроект «Про засади адміністративно-територіального устрою України», яким встановлюється трирівнева система адміністративно-територіального устрою України – регіональний рівень (АР Крим і області), субрегіональний рівень (райони) та базовий рівень – громади, до складу яких входять один або декілька населених пунктів. Також запроваджується державна реєстрація адміністративно-територіальних одиниць [5].

В Україні до сих пір діє закон про адміністративно-територіальний устрій, який був прийнятий ще в 1981 році Указом Президії Верховної Ради Української УРСР, але з прийняттям законопроекту про адміністративно-територіальний устрій ліквідується дублювання повноважень районної ради і

районної державної адміністрації із органами місцевого самоврядування, прибираються надмірні витрати на утримання апарату районної державної адміністрації, підвищується якість надання послуг за рахунок збільшення фінансування бюджетів органів місцевого самоврядування в частині створення госпітальних округів, нового освітнього простору тощо. Це є необхідною умовою для подальшої успішної децентралізації в Україні [4].

Таким чином, реформування адміністративно-територіального устрою повинне базуватися на певних принципах, які сприяють поліпшенню стандартів життя, наближають надання певних послуг населенню, сприяють розвитку місцевого самоврядування. Загалом Україна як країна стане зручнішою для життя людини, вона буде гармонійно розвиватися і позбудеться надмірного тиску з боку держави.

Список використаних джерел

1. Адміністративно-територіальний устрій України: шляхи реформування: монографія. Київ : Геопринт, 2007. 365 с.

2. Безсмертний Р. Проблеми реформування адміністративно-територіального устрою. *Проблеми реформування публічної влади*: зб. матеріалів та док. / заг. ред. Р. П. Безсмертного ; наук. ред. М. Пухтинський. Київ : Атіка, 2009. С. 141–152.

3. Саханенко С.Є. Територіальна організація влади в Україні. Харків : Магістр, 2004. 136 с.

4. Сорокіна Н.Г. Реформування адміністративно-територіального устрою України: проблеми та перспективи. Публічне адміністрування: теорія та практика. Електронний збірник наукових праць. Випуск 1 (3) / 2010. URL: <http://www.dridu.dp.ua/zbirnik/2010-01/10sngupp.pdf> (дата звернення: 02.11.2018).

5. Уряд схвалив законопроект «Про засади адміністративно-територіального устрою України». URL: <https://www.kmu.gov.ua/ua/news/uryad-shvaliv-zakonoproekt-pro-zasadi-administrativno-teritorialnogo-ustroyu-ukrayini> (дата звернення: 02.11.2018).

Сикал Максим Миколайович,
кандидат юридичних наук, доцент
кафедри адміністративного, цивільного
та господарського права і процесу
Академії Державної пенітенціарної
служби;

Пуховець Альбіна Володимирівна,
слухач юридичного факультету
Академії Державної пенітенціарної
служби

ОСОБЛИВОСТІ ДИСЦИПЛІНАРНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ПЕРСОНАЛУ ДЕРЖАВНОЇ КРИМІНАЛЬНО-ВИКОНАВЧОЇ СЛУЖБИ УКРАЇНИ

З'ясування сутності дисциплінарної відповідальності персоналу Державної кримінально-виконавчої служби України передбачає визначення її співвідношення з іншими видами юридичної відповідальності. Актуальність теми полягає у тому, що чинне законодавство однозначної відповіді на питання щодо розмежування різних видів відповідальності персоналу пенітенціарної системи не дає.

Аналіз наукових робіт, присвячених відповідальності державних службовців та працівників правоохоронних органів, дозволяє виділити низку ознак, що лежать в основі диференціації різних видів такої відповідальності.

По-перше, загальновизнаним є те, що кожен вид юридичної відповідальності передбачає окремий, властивий тільки йому вид правопорушення. Таким чином, підставою дисциплінарної відповідальності персоналу пенітенціарної системи є дисциплінарний проступок, адміністративної – адміністративне правопорушення, кримінальної – злочин.

Слід зазначити, що на сьогодні відсутнє законодавче визначення дисциплінарного проступку персоналу пенітенціарної системи, яке б було повним та дозволяло чітко розмежувати його з іншими видами правопорушень. Така ситуація може призвести і призводить до того, що кваліфікація вчинку як

дисциплінарного проступку або як посадового злочину безпідставно проводиться на розсуд особи уповноваженої приймати рішення.

Можливість одночасного застосування адміністративних та дисциплінарних санкцій за один вчинок обмежується положенням ст. 15 КУпАП, відповідно до якої особи рядового і начальницького складу Державної кримінально-виконавчої служби України несуть дисциплінарну відповідальність за адміністративні правопорушення. Проте, на наш погляд, формулювання цієї статті є невдале, оскільки вона суперечить тезі про те, що основою дисциплінарної відповідальності є дисциплінарний проступок. Отже, в даному випадку має місце ідеальна сукупність, коли одне діяння формально утворює як адміністративне правопорушення, так і дисциплінарний проступок. Наприклад, порушуючи громадський порядок, особа рядового і начальницького складу Державної кримінально-виконавчої служби здійснює два різні правопорушення: дисциплінарний проступок (оскільки обов'язок дотримуватися законів України закріплений в тексті присяги яку складають громадяни України, які вперше зараховуються на посади рядового і начальницького складу Державної кримінально-виконавчої служби України) і адміністративне правопорушення, стягнення за яке передбачено у відповідній статті КУпАП.

Дисципліна великою мірою визначається відповідальністю, яка утворює відносини, що забезпечують інтереси і свободу взаємопов'язаних сторін та гарантуються суспільством і державою. Вона формується на основі послідовної взаємодії трьох складових: а) усвідомлення обов'язку; б) оцінки поведінки; в) накладання санкцій.

Під дисциплінарною відповідальністю варто розуміти винне порушення трудової дисципліни й службових обов'язків. Такі порушення можуть бути виражені як у діях, так і в бездіяльності, допускатися як свідомо, так і з необережності. Деякі категорії державних службовців у зв'язку з виконанням своїх повноважень несуть відповідальність у дисциплінарному порядку й за провини, які ганьблять їх як державних службовців або дискредитують органи,

у яких вони працюють (керівники, державні службовці – співробітники правоохоронних органів, військовослужбовці й ін.).

Розмежування дисциплінарного проступку і посадового злочину проводиться за двома ознаками – ступеня суспільної небезпеки (матеріальна ознака) і способу визначення протиправності (формальна ознака).

Серед вчених відсутня єдина думка з приводу того, чи притаманна дисциплінарному проступку ознака суспільної небезпеки. Так, Д. Н. Бахрах вважає, що дисциплінарний проступок, як і адміністративний, не характеризується суспільною небезпекою, а має суспільну шкідливість [1, с. 30].

Відповідно до чинного законодавства суспільна небезпека взагалі не є ознакою ні адміністративного правопорушення, ні дисциплінарного проступку.

Проте деякі дослідники схиляються до тієї думки, що дисциплінарний проступок хоч і в меншій мірі, ніж злочин, але все ж таки характеризується такою ознакою як суспільна небезпека [2, с. 26–27].

На наш погляд, суспільна небезпека є загальною ознакою правопорушень, а її ступінь дозволяє відмежовувати один вид правопорушень від іншого. В кінцевому рахунку, вирішення спору щодо суспільної небезпеки дисциплінарного проступку можливо шляхом закріплення в законі визначення поняття суспільної небезпеки.

Розмежування дисциплінарних проступків і посадових злочинів за ознакою протиправності носить в значній мірі абстрактний характер. На сьогодні відсутній перелік складів дисциплінарних проступків. Закріплене в ст. 2 Дисциплінарного статуту органів внутрішніх справ визначення дисциплінарного проступку (невиконання чи неналежне виконання особою рядового та начальницького складу службової дисципліни) не дозволяє чітко розмежувати його з посадовим злочином.

Другою ознакою, що лежить в основі диференціації різних видів відповідальності персоналу пенітенціарної системи, є зміст наслідків правопорушення.

Вчинення персоналом пенітенціарної системи дисциплінарного проступку тягне за собою застосування дисциплінарного стягнення. Особливість даного виду санкцій полягає в їх виховному характері [3, с. 16]. Якщо кримінальні та адміністративні покарання багато в чому містять елемент кари, спрямовані на відновлення соціальної справедливості, то дисциплінарні стягнення в основному застосовуються з метою підвищення рівня дисципліни співробітника, виховати в ньому сумлінне ставлення до порядку несення служби, своїх службових обов'язків.

Дисциплінарні стягнення не тягнуть за собою судимість, хоча в якості негативних наслідків можна назвати обмеження у виплаті премій, у просуванні по службі, у присвоєнні чергових спеціальних звань.

До суб'єктів, уповноважених застосовувати дисциплінарні стягнення, відносяться посадовці органів і установ виконання покарань, що наділені дисциплінарною повноваженнями. У цьому суть третьої відмітної ознаки дисциплінарної відповідальності персоналу пенітенціарної системи. На відміну від дисциплінарних стягнень, адміністративні застосовуються широким колом уповноважених органів (посадовців) виконавчої влади, місцевого самоврядування, а також судами. При цьому між особою, що застосовує адміністративне стягнення, і суб'єктом адміністративної відповідальності відсутні відносини службового підпорядкування. Водночас для дисциплінарної відповідальності характерна наявність службової підлеглості.

На наш погляд, робити будь-які прогнози щодо зникнення цієї ознаки передчасно. Принаймні, на наше переконання, доцільність збереження дисциплінарних повноважень в руках керівників не викликає сумнівів. Створення спеціальних суб'єктів, які будуть здійснювати притягнення державних службовців до дисциплінарної відповідальності, цілком ймовірно, скоротить кількість фактів приховування порушень дисципліни з боку керівників. Проте це повністю не вирішить проблему, оскільки ніякому органу не під силу здійснювати контроль за діяльністю службовців в тому об'ємі, в

якому його здійснює керівник у підпорядкуванні якого перебувають означені службовці.

Таким чином, відсутність законодавчого визначення дисциплінарного проступку персоналу Державної кримінально-виконавчої служби України, яке дозволяло б чітко розмежувати його з іншими видами правопорушень, призводить до того, що кваліфікація такого вчинку як дисциплінарний проступок робиться на розсуд керівника, який уповноважений приймати відповідне рішення. Чинне формулювання ч. 1 ст. 15 КУпАП суперечить тезі про те, що основою дисциплінарної відповідальності є дисциплінарний проступок. Розмежування дисциплінарної відповідальності персоналу пенітенціарної системи з іншими видами юридичної відповідальності необхідно робити за такими підставами, як вид правопорушення, рівень його суспільної небезпеки, а також за наслідками вчинення такого правопорушення.

Список використаних джерел

1. Бахрах Д. Н. Административная ответственность граждан в СССР: учебное пособие. Свердловск : Изд-во Урал. ун-та, 1989. 204 с.
2. Никифоров А. В. Дисциплинарная ответственность сотрудников органов внутренних дел: дис. ... канд. юрид. наук. Омск, 1998. 202 с.
3. Ямпольская Ц. А. Субъекты советского административного права: автореф. дис. ... д-ра юрид. наук. Москва, 1958. 46 с.

Синько Денис Вячеславович,
слухач юридичного факультету
Академії Державної пенітенціарної
служби;

науковий керівник:

Денисов Сергій Федорович,
доктор юридичних наук, професор,
завідувач кафедри кримінального,
кримінально-виконавчого права та
кримінології Академії Державної
пенітенціарної служби

СТАН НАУКОВОГО ДОСЛІДЖЕННЯ ПРОБЛЕМИ ПЕРЕДАЧІ ЗАБОРОНЕНИХ ПРЕДМЕТІВ У МІСЦЯ НЕСВОБОДИ

Організація та підтримання на належному рівні функціонування пенітенціарної системи є одним з ключових завдань сучасної держави, важливим показником її спроможності забезпечувати захист прав людини як найвищої соціальної цінності. В умовах сучасної України очевидно, що саме правоохоронна та пенітенціарна системи опинилися у точці найгострішого конфлікту.

Задекларувавши свої прагнення долучитися до спільноти європейських націй, Україна взяла на себе майже весь набір міжнародних зобов'язань у сфері захисту прав людини, розроблених не тільки на універсальному, але і на регіональному рівні – у рамках Ради Європи. Особливістю останніх є те, що вони супроводжуються потужною інституційною підтримкою та механізмами забезпечення дотримання цих зобов'язань, головним з яких є Європейський суд з прав людини.

Проблеми передачі заборонених предметів до місць несвободи, в тому числі, установ виконання покарань була й залишається актуальною, адже передача заборонених предметів до установ виконання покарань охороняється законодавством. Серед науковців, котрі досліджували проблеми передачі заборонених предметів до місць несвободи, слід відзначити праці вітчизняних та зарубіжних учених, зокрема: Ю.М. Антоняна, Ю.В. Бауліна, М.І. Бажанова, В.М. Бородіна, І.В. Боднара, І.Г. Богатирьова, В.В. Василевича, Я.М. Квітки,

І.І. Карпеця, О.М. Костенка, А.В. Кирилюка, О.М. Литвинова, М.С. Пузирьова, М.А. Скрябіна, В.В. Сташиса, Є.Л. Стрельцова, Л.Г. Якименко та інших.

Дослідивши роботи зазначених авторів можна стверджувати те, що питання передачі заборонених предметів до місць несвободи залишається відкритим для розгляду, а тому потребує подальшої наукової розробки та сучасного осмислення, зокрема у контексті діяльності органів та установ виконання покарань Міністерства юстиції України.

Тенденції проникнення заборонених предметів на територію УВП, відзначають В.В. Шаблистий та Л.Г. Якименко, є суспільно небезпечними в силу того, що заборонені предмети сприяють вчиненню такого злочинного діяння засудженими, як втеча, і сприяють іншим протиправним діям з боку засуджених у місцях відбування покарання (масові заворушення, захоплення заручників, групова непокоря, напад на співробітників і т. п.) [1, с. 8].

О.Г. Ткаченко досліджує правові аспекти адміністративної відповідальності за незаконну передачу заборонених предметів особам, яких тримають у слідчих ізоляторах чи установах виконання покарань. Визначені властиві і специфічні особливості, які відрізняють її від адміністративної відповідальності, як висновок надане визначення адміністративного правопорушення, та адміністративної відповідальності за дане правопорушення [2, с. 448].

І.М. Копотун, досліджував кримінологічну характеристику проникнення до засуджених до позбавлення волі заборонених предметів та запропонував заходи запобігання зазначеним протиправним діянням. Він відзначає, що інколи ефективну та успішну роботу УВП можуть зводити нанівець вчинені правопорушення та злочини, серед яких найбільш поширеними є ті, що пов'язані із проникненням заборонених речей та предметів в установи виконання покарань і їх обігом. Тому з метою підтримання належного правопорядку та законності в місцях позбавлення волі у практичній діяльності УВП уживаються заходи, спрямовані на перекриття каналів проникнення в

установи заборонених предметів, речей та речовин, їх виявлення та вилучення.

Основними напрямками такої діяльності є:

- здійснення оперативно-розшукових заходів;
- виховна та соціально-психологічна робота з персоналом ДКВС України;
- проведення індивідуально-профілактичної, соціально-виховної та психологічної роботи із засудженими, схильними до вживання наркотичних засобів та алкогольних напоїв, зберігання та виготовлення заборонених предметів;

- проведення спеціальних операцій, режимних заходів, оглядів об'єктів та обшуків засуджених та території УВП;

- забезпечення надійної охорони об'єктів, перепускного режиму в УВП, здійснення модернізації інженерно-технічного оснащення УВП [4, с. 487-488].

Таким чином, в умовах сьогодення серед науковців немає єдиного трактування поняття «передача заборонених предметів до місць несвободи», а тому вважаємо, що актуальність даної тематики доведена, а сама тема потребує ґрунтовного вивчення, адже ступінь її розробленості на сучасному етапі є доволі низький, а тому в подальшому спробуємо його систематизувати.

Список використаних джерел

1. Шаблистий В. В. Запобігання проникненню заборонених предметів до установ виконання покарань : монограф. / В. В. Шаблистий, Л. Г. Якименко; за заг. ред. д.ю.н., доц. В. В. Шаблистою. Дніпро : Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ ; Ліра ЛТД, 2017. 168 с.

2. Ткаченко О. Г. Загальна характеристика та особливості адміністративної відповідальності за передачу заборонених предметів в установи виконання покарань. *Форум права*. 2008. № 2. С.447–452.

3. Богатирьов А. І. Зарубіжний досвід запобігання злочинності в місцях несвободи. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія : Право*. 2017. Вип. 42. С. 205–208.

4. Копотун. І. М. Кримінологічна характеристика проникнення до засуджених до позбавлення волі заборонених предметів. *Форум права*. 2013. № 1. С. 486–491.

Сізов Павло Леонідович,

студент 4 курсу Навчально-наукового інституту права Сумського державного університету;

науковий керівник:

Маланчук Петро Михайлович,

кандидат юридичних наук, доцент, доцент кафедри кримінально-правових дисциплін та судочинства Навчально-наукового інституту права Сумського державного університету

ПРОБЛЕМИ ВИКОРИСТАННЯ ДАНИХ ДНК-АНАЛІЗУ ПІД ЧАС РОЗСЛІДУВАННЯ ЗЛОЧИНІВ

Вимоги сьогодення ставлять перед слідчими органами завдання щодо впровадження в систему доказів все більш широких сучасних можливостей судових експертиз. Одним з ефективних засобів під час доказування причетності підозрюваного до вчиненого злочину є метод генотипоскопії в біологічній експертизі, або ДНК-аналіз, тобто дослідження мікрослідів на клітинному рівні з метою вирішення питання, чи належить виявлений матеріал конкретній особі, що є надзвичайно важливим у розслідуванні цілого ряду злочинів.

Сучасні досягнення судово-медичної молекулярно-генетичної експертизи дозволяють одержувати інформацію про визначену особу за допомогою найрізноманітніших слідів біологічного походження, особливо під час учинення тяжких неочевидних злочинів проти людини, які нерідко виявляються на місці події й мають відношення до організму людини. Наявність суттєвих переваг цього методу під час розслідування кримінальних злочинів саме у швидкому й абсолютному виключенні з кола підозрюваних осіб, не причетних

до вчинення злочину, в ідентифікації осіб, які вчинили злочин, із високим ступенем вірогідності, в надійності доказів під час розгляду кримінального провадження в суді [1].

Комаха В.О. зазначає, що в ДНК є індивідуальні ділянки, які служать немов особистим знаком людини, тобто вони неповторні, у різних людей вони різні. Людина може постаріти, вік, хвороби й життєві стреси змінять її фігуру й обличчя, проте кожна клітина організму, починаючи з внутрішньоутробного періоду й до самої смерті, зберігатиме свій, суворо незмінний вид індивідуальних елементів ДНК. Імовірність того, що генетичний відбиток, чи індивідуальний код ДНК, у двох людей випадково співпаде, нижче однієї 30-мільярдної [2, с. 143].

Проблема ідентифікації особи за слідами біологічного походження практично була вирішена з уведенням такої унікальної методики молекулярної генетики як полімеразна ланцюгова реакція, що дозволило досліджувати не лише початковий біоматеріал, який був направлений на дослідження, а й збільшити його кількість багаторазово, що, по-суті, дає можливість аналізувати матеріал однієї клітини. Тобто ДНК аналіз стає все більш важливим засобом у боротьбі зі злочинністю. Він дозволяє не лише сприяти інформації щодо осіб, які проходять у справі, але й уже на ранніх стадіях розслідування дає можливість сприяти розшуку злочинця (завдяки базі даних ДНК).

Маланчук П.М. досліджуючи криміналістичні характеристики неповнолітнього злочинця звертає увагу, що на вчинення діяння неповнолітніми загалом вказують сліди зубів на продуктах харчування, на виплюнутій жувальній гумці [3]. Отже, ДНК має велике значення при розшуку злочинця.

Наразі перспективи використання в Україні молекулярно-генетичних досліджень, завдяки яким вдається зі стовідсотковою вірогідністю ідентифікувати особу злочинця та довести причетність особи до вчинення злочинів, пов'язані із труднощами зі створенням Національної бази генетичних ознак. Можливості існуючих лабораторій в Україні не задовольняють потреби

МВС у розкритті та розслідуванні тяжких і резонансних злочинів. Законодавчо не врегульовано й генотипування певних категорій осіб для створення ДНК-обліку. Проблемою є й повільне наповнення бази: її масив на сьогодні складається лише з 8 тис. ДНК-профілів осіб, які підозрювались або обвинувачувались у вчиненні злочинів. Уже кілька років порушується питання про створення єдиного банку даних ДНК-аналізу, аналоги яких існують у багатьох Європейських країнах.

Наприклад, метод ДНК-аналізу застосовується в експертно-криміналістичній практиці США, Канади, Великобританії, Японії, Китаю, Малайзії, Сінгапуру, Таїланду, Чилі, Колумбії, Нової Зеландії та інших країн. При цьому найбільший банк даних ДНК у світі – Національна база Великобританії, яка заснована в 1995 році і містить 2,7 млн проб. У ній зберігається інформація про ДНК не лише засуджених, а й підозрюваних. За даними британських криміналістів, щотижня розкривається до 2 тис. злочинів, за якими з місця події вилучався генетичний матеріал. Даний вид експертизи дозволив значно підвищити ступінь розкриття таких видів злочинів, як крадіжки зі зломом, грабежі, угони автомашин – всього 90% розкритих справ. З 1998 року обговорюється питання про введення генної паспортизації всього населення. У США Національна база даних із генетичної інформації створена в 1998 році. До 2002 року в ній зберігалось понад 800 тис. генотипів. Обліку підлягають особи, засуджені за скоєння тяжких та особливо тяжких злочинів. У базі даних Ісландії містяться генотипи всього населення країни (близько 300 тис. осіб) [1].

Намагаючись вирішити дане питання Державний науково-дослідницький експертно-криміналістичний центр видав офіційний лист в якому зазначив, що Центральний облік генетичний ознак людини ведеться в ДНДЕКЦ МВС України, відповідно до наказу МВС від 10.09.2009 № 390 «Про затвердження Інструкції з організації функціонування криміналістичних обліків експертної служби МВС», зареєстрованого в Міністерстві юстиції України 15.10.2009 № 963/16979.

Станом на 26.01.2017 року до центрального обліку генетичних ознак людини ДНДЕКЦ МВС України поміщено 17 467 ДНК-профілів осіб [4].

На сьогодні дослідження біоматеріалу з метою ідентифікації особи проводяться в наступних випадках:

- встановлення належності біоматеріалу (крові, слини, сперми, волосся, органів, тканин та окремих частин тіла) конкретній особі або виключення такої належності;

- встановлення статевої належності біологічних слідів та об'єктів;

- діагностичного типування з метою наступної ідентифікації з об'єктами злочинів або нещасних випадків;

- настання вагітності після зґвалтування з метою встановлення, що вагітність настала від підозрюваного і що він є генетичним батьком дитини, або виключення цього;

- дітовбивств (в тому числі новонароджених), викраденні дітей, підміни їх у пологовому будинку для встановлення, чи є особи, що проходять у справі, батьками дитини;

- встановлення, чи є рештки або частини трупа рештками однієї людини і чийми саме за дослідженням зразків близьких родичів;

- виявлення зв'язку між різними злочинами – встановлення, що сліди біоматеріалу, які виявлені на місцях різних злочинів, залишені однією і тією ж особою;

- порівняння генетичного профілю біологічного об'єкта з генетичними даними, які зберігаються в комп'ютерній базі даних, і за співпадіння – зорієнтувати слідство на пошук певної особи;

- відсутності підозрюваного – зберегти біологічний об'єкт для наступної ідентифікації, коли підозрюваний з'явиться;

- встановлення справжніх батьків дитини у справах про спірне походження дітей (оспорювання батьківства, материнства або підміни дітей);

- встановлення зиготності близнюків;

- встановлення родинності.

У названих випадках дослідженню підлягають кров, слина, сперма, волосся, кістки, зуби, нігті, піднігтьовий вміст, інші тканини, органи, або окремі частини тіла (це можуть бути зразки біоматеріалу як від живих осіб або трупів, так і сліди на речових доказах), а також матеріали кримінальних і цивільних справ, вивчення яких вимагає спеціальних знань у галузі молекулярної біології і генетики [1].

Отже, можемо прийти до висновку, що на сьогодні законодавство та державні органи намагаються перейняти досвід Європи та США, але на жаль, рівень розвитку бази обліку генетичних ознак людини знаходиться на початковому рівні роботи. Проаналізувавши офіційний документ, варто зазначити, що незначна кількість профілів осіб занесена на сьогодні. Потрібно відмітити, що дана база збирає усі профілі осіб, тому в даному випадку було б доречно зробити аналогію з Великої Британії, а саме поділити на засуджених та підозрюваних. Погоджуємося з науковцями, які досліджують дану тему, що ДНК-аналіз допомагає розкриттю злочинів, тому потребує вдосконалення бази даних для ефективного застосування у практичній діяльності.

Список використаних джерел

1. Мудрецька Г.В., Цикова О.В. Проблеми використання даних ДНК аналізу під час розслідування злочинів. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. URL: <https://dspace.uzhnu.edu.ua/jspui/bitstream/lib/10377/1/%D0%9F%D0%A0%D0%9E%D0%91%D0%9B%D0%95%D0%9C%D0%98%20%D0%92%D0%98%D0%9A%D0%9E%D0%A0%D0%98%D0%A1%D0%A2%D0%90%D0%9D%D0%9D%D0%AF%20%D0%94%D0%90%D0%9D%D0%98%D0%A5%20%D0%94%D0%9D%D0%9A%20%D0%90%D0%9D%D0%90%D0%9B%D0%86%D0%97%D0%A3.pdf> (дата звернення 02.11.2018).

2. Комаха В. О. До питання відносно проблеми створення інформаційної бази даних з метою ідентифікації рецидивістів за ознаками ДНК. *Інформаційне забезпечення протидії організованій злочинності*: зб. наук. статей / за ред. М. П.

Орзіха, В. М. Дрьоміна; Бібліотека журналу «Юридичний вісник». ФЕНИКС. Одеса, 2003. С. 142–150.

3. Маланчук П. М, Шелест О. М Криміналістична характеристика особи неповнолітнього злочинця та вчинених ним злочинів. *Young Scientist*. 2017. №11 URL: <http://molodyvcheny.in.ua/files/journal/2017/11/224.pdf> (дата звернення 02.11.2018).

4. Про подання інформації: Державний науково-дослідницький експертно-криміналістичний центр МВС України. URL: <https://dostup.pravda.com.ua/request/16707/response/27985/attach/3/.pdf> (дата звернення 04.11.2018).

Сморжевський Олександр Сергійович,
слухач юридичного факультету
Академії Державної пенітенціарної
служби;

науковий керівник:

Зливко Станіслав Володимирович,
кандидат юридичних наук, доцент
кафедри адміністративного, цивільного
та господарського права і процесу
Академії Державної пенітенціарної
служби

ПРОФЕСІЙНА ПІДГОТОВКА ЯК ЧИННИК ПРОФЕСІЙНОГО СТАНОВЛЕННЯ ТА ОСНОВА ЕФЕКТИВНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ПЕРСОНАЛУ ПЕНІТЕНЦІАРНОЇ СИСТЕМИ УКРАЇНИ

Професійна підготовка персоналу Державної кримінально-виконавчої служби України (далі – ДКВС України) є основним елементом процесу формування кадрів для пенітенціарної системи. Нормативно-правовим актом, який визначає її поняття та види здійснення є Положення про організацію професійної підготовки осіб рядового і начальницького складу Державної кримінально-виконавчої служби України. Професійна підготовка осіб рядового

і начальницького складу ДКВС України – це організований, безперервний і цілеспрямований процес отримання та удосконалення ними професійних знань, спеціальних умінь і навичок, необхідних для успішного виконання службових обов'язків [1]. Реалізація даного процесу здійснюється під час підготовки у навчальних закладах ДКВС України; надання первинної професійної підготовки; перепідготовки; підвищення кваліфікації; стажування та службової підготовки.

Професійне становлення, працівника ДКВС України передбачає оволодіння ним відповідними вміннями й навичками, які спрямовані на задоволення певних вимог щодо прийняття на службу в органи і установи виконання покарань та забезпечують ефективне виконання його посадових обов'язків. Сучасна вітчизняна пенітенціарна система, як ніколи, потребує високопрофесійного, сумлінного, чесного, дисциплінованого працівника, здатного виконувати покладені на нього соціально значущі функції на основі найсучасніших підходів і методів роботи [2].

Основні вимоги до персоналу ДКВС України передбачені чинними нормативно-правовими актами, якими він керується під час здійснення своєї діяльності. Закон України «Про Державну кримінально-виконавчу службу України» визначає, що на службу до ДКВС України приймаються громадяни України, які спроможні за своїми особистими, діловими та моральними якостями, віком, освітнім і професійним рівнем та станом здоров'я ефективно виконувати відповідні службові обов'язки. Кваліфікаційні вимоги до професійної придатності визначаються нормативно-правовими актами Міністерства юстиції України [3].

Під час виконання своїх посадових обов'язків персонал ДКВС України повинен забезпечувати дотримання прав людини і громадянина, вимог чинного законодавства; правопорядок, безпеку засуджених та осіб, узятих під варту; охорону та ізоляцію засуджених, припинення адміністративних правопорушень; запобігання вчиненню нових кримінальних та інших правопорушень, виявлення та припинення їх; проведення заходів щодо

виявлення причин та умов, що сприяють виникненню таких проступків та злочинів в установах виконання покарань, слідчих ізоляторах [3]. Таким чином, персонал ДКВС України займається специфічною службовою діяльністю, що вимагає наявності високих професійних якостей та відповідного освітньо-кваліфікаційного рівня. Вища освіта в пенітенціарній сфері є необхідним елементом професійного становлення та формування кадрового потенціалу. Від останнього залежить ефективність виконання завдань, визначених перед кримінально-виконавчою службою, тобто результативність та високий рівень діяльності органів і установ виконання покарань, який в свою чергу залежить від професіоналізму та уміння працівників ДКВС України реалізовувати ці завдання.

Як зазначає Денисова Т. А та Доробалюк О. П. найважливішим елементом професійних якостей для кожного співробітника кримінально-виконавчої установи (далі – КВУ) є добрі знання кримінального, кримінально-виконавчого та кримінально-процесуального законодавства. Не менш важливим є серйозна кримінологічна та психолого-педагогічна підготовка персоналу КВУ, оскільки, як зазначено в ст. 50 КК України та ст. 6 КВК України метою покарання є не тільки кара, а й виправлення злочинця, загальна та спеціальна превенція. Саме тому, діяльність КВУ повинна бути направлена на досягнення цілей покарання, а значить вплив на його негативні якості з метою корекції поведінки на позитивну. Це неможливо здійснити без глибокого вивчення особистості засуджених, причин, умов та механізму їх злочинної поведінки, знань індивідуальних та кримінологічних особливостей особи. Працівник КВУ повинен мати достатню педагогічну та психологічну підготовку, а для цього ретельно вивчати як загальні основи цих дисциплін, так і кримінально-виконавчу педагогіку, юридичну та кримінально-виконавчу психологію [4].

Надання вищої освіти, в аспекті професійної підготовки персоналу ДКВС України, передбачає отримання знань з основ юриспруденції. Під час викладання юридичних дисциплін специфіка діяльності кримінально-

виконавчої служби розкривається поверхнево, оскільки у навчальних матеріалах відображення такої інформації залишається незначним. Водночас необхідно зазначити, що практична підготовка викладачів в сфері кримінально-виконавчої діяльності є важливим фактором щодо якості формування кадрового складу ДКВС України.

Враховуючи вище викладене можна дійти таких висновків, що професійна підготовка персоналу органів та установ ДКВС України є основним чинником його професійного становлення та передбачає отримання ним відповідних професійних якостей, освітньо-кваліфікаційного рівня, умінь й навичок, що впливають на успішне виконання завдань ДКВС України та своїх службових обов'язків. Рівень професійної підготовки відіграє значну роль при визначенні напрямків дій в різних кризових ситуаціях.

Основою ефективної діяльності персоналу ДКВС України є надання якісної вищої освіти у пенітенціарній сфері, що передбачає теоретичну та практичну підготовку на високому рівні з кримінального, кримінально-виконавчого, кримінально-процесуального права, а також формування психолого-педагогічних якостей, задля повного забезпечення мети діяльності ДКВС України – виправлення і ресоціалізації засуджених.

Основними напрямками удосконалення професійної підготовки працівника пенітенціарної системи є збільшення інформації про особливості діяльності кримінально-виконавчої системи в навчальних матеріалах, оскільки вона є специфічною групою правових відносин в якій знаходиться службовець. Також важливим є практична підготовка викладачів у сфері функціонування кримінально-виконавчої служби та співпраці з особами, які відбувають кримінальні покарання в місцях несвободи.

Список використаних джерел

1. Про затвердження Положення про організацію професійної підготовки осіб рядового і начальницького складу Державної кримінально-виконавчої

служби України: наказ Міністерства юстиції України від 08.09.2015р. № 1675/5.
URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1088-15> (дата звернення: 11.11.2018).

2. Зінченко С. А. Формування повноцінної системи підготовки пенітенціарного персоналу – головна умова практичних змін у Державній пенітенціарній службі України (створення повноцінної системи підготовки кадрів Державної пенітенціарної служби України). 2012. URL: https://minjust.gov.ua/m/str_40797 (дата звернення: 11.11.2018).

3. Про Державну кримінально-виконавчу службу України: Закон України від 23.06.2005р. № 2713-IV. Дата оновлення: 01.01.2018. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2713-15> (дата звернення: 11.11.2018).

4. Денисова Т. А., Доробалюк О. П. Професійність персоналу пенітенціарної системи. URL: <http://law-dep.pu.if.ua/conference2014/articles/denysova,%20dorobalyuk.pdf> (дата звернення: 11.11.2018).

Степанець Дмитро Михайлович,
слухач факультету заочного,
контрактного навчання та підвищення
кваліфікації працівників Академії
Державної пенітенціарної служби;
науковий керівник:
Ткаченко Олександр Григорович,
кандидат юридичних наук, т.в.о.
начальника факультету пробації
Академії Державної пенітенціарної
служби

ПОНЯТТЯ КОРУПЦІЇ ТА ІСТОРІЯ ЇЇ ВИНИКНЕННЯ

Корупція є складним соціальним явищем, яке потребує детального історичного дослідження та вивчення впливу на розвиток суспільства. Щоб розробити програму протидії корупції, потрібно знати її історичні передумови формування від початку виникнення подібного явища і до сьогодні. Слід

враховувати, що подолати корупцію та її сучасні трансформовані явища можна послідовним систематичним підходом держави та громадського суспільства.

Термінологія та явище «корупція» походить з давніх часів і включає обов'язкову причетність декількох представників однієї із сторін до однієї справи. Самостійний термін – корупція, що означає участь в діяльності декількох осіб, мета яких полягає у псуванні, руйнуванні і пошкодженні нормального розвитку або процесу керування справами суспільства.

У Короткому словнику іноземних слів корупція – це підкуп, продажність громадських і політичних діячів, посадових осіб, які використовують посаду, що вони обіймають, з метою особистого збагачення [1, с. 426].

Перша згадка про корупцію як негативну форму здійснення державної служби міститься в найстарішому з відомих людству історичних пам'яток державності: архіві стародавнього Вавилону, що датується другою половиною XXIV ст. до н.е. [2, с. 94].

Початок Нового часу, поява в Європі централізованих держав ознаменували новий етап розвитку явища корупції. Індустріалізація призвела не тільки до економічного зростання, а й до збільшення спектру громадського розподілу і підвищенню значення владних рішень. Політична влада все частіше ставала товаром на зростаючому ринку. Буржуазія активно брала участь в корумпуванні вищих посадових осіб, а часом і купувала державні посади [3, с. 60].

Сучасне поняття корупції склалося на межі Нового часу з початком утворення централізованих держав і правових систем, що існують і нині. Важливий імпульс до осмислення корупції в сучасному розумінні дають праці філософів. У філософському аспекті стверджувалось, що корупційні злочинства знищують людську сутність та перетворювали людину на залежну від своїх бажань істоту віддалену від творця.

Хабарництво в юридичному аспекті трактувалося як злочинне діяння, що полягає в отриманні чиновником безпосередньо або через інших осіб будь-яких вигод від приватної особи за виконання будь-якої дії у сфері службової

діяльності або за бездіяльність по службі, незалежно від законності чи протизаконності досконалої дії [4, с. 7].

У демократичних системах політичного життя і управління, явище корупції не зникає, а продовжує своє існування у завуальованій формі, тобто йде в тінь і становиться неконтрольованою. Наприкінці ХХ ст. подолання корупції декларують держави практично усіх форм правління і рівнів технологічного розвитку.

Поняття корупції у радянські часи асоціювалося із поняттям хабарництва, розглядалося як злочин, що полягає в одержанні службовою особою особисто або через посередників матеріальних цінностей або будь-якого іншого майна чи майнових вигод за виконання або невиконання в інтересах того, хто дає хабар, будь-якої дії, яку службова особа повинна була або могла вчинити, використовуючи своє службове становище [5, с. 863].

У Радянському Союзі коло осіб, які мали дозвіл зловживати владою, було доволі незначним, інформація щодо цього приховувалась від народу і була дозованою [6, с. 549].

В Енциклопедичному словнику того часу корупцію визначено як процес прямого використання посадовою особою прав, пов'язаних з її посадою, з метою особистого збагачення [7, с. 856].

Еволюціонуючи, корупція з окремих, спорадичних проявів у вигляді хабарництва, з часом перетворилася на складне, системне, багатогранне явище як в локальному, так і глобальному вимірах. Доведено, що політико-економічна та фінансова масштабність корупційних проявів потребує невідкладного впровадження системно дієвих механізмів протидії як у державному, так і приватному секторах [8, с. 1565].

В кінці ХХ – на початку ХХІ століття корупція перетворилася на принципово значущу проблему в умовах глобалізації. Значний розрив у доходах населення між розвиненими країнами і країнами третього світу призвів до потреби в міжнародних програмах допомоги бідним країнам. При аналізі їх реалізації були виявлені шокуючі факти низької ефективності в силу корупції в

країнах з низьким рівнем доходів, що призводило до розкрадання значної частини міжнародної допомоги місцевими корумпованими елітами [9, с. 81].

На початку XXI ст. погоджується переважна більшість західних дослідників: корупція є незаперечним і однозначним «громадським злом», що має різні форми вияву: хабарі, дарунки, розкрадання бюджету, шантаж на сексуальній основі, зловживання особистим впливом і службовим становищем тощо. У політиці це купівля голосів, незаконні надходження до виборчих фондів, лобіювання інтересів у парламенті через «пожертвування» фракціям певних сум та ін. [10, с. 43].

Корупція в Україні стала надзвичайною проблемою, зокрема корупційні діяння дозволяють державним посадовцям, політичним і громадським діячам використовувати надані права і владні повноваження для особистого збагачення, а також і задовольняти корпоративні і кланові інтереси політико-економічних груп впливу [11, с.13].

На початку 2014 р. Україна ввійшла до числа держав, які знаходяться у стані конфлікту. Необхідно враховувати, що конфліктні та пост-конфліктні держави відрізняються від стабільних правових та демократичних держав саме деградацією або повним знищенням державних та суспільних механізмів забезпечення основоположних прав людини, різким зниженням рівня доходів, політичною нестабільністю та невпевненістю в майбутньому, що призводить до того, що причиною існування корупції стає не лише неадекватність законів умовам економічної діяльності, але й потреба у виживанні в надскладних умовах [11, с. 13].

На сучасному етапі прояви корупції багатолікі: кримінальний лобізм, протекціонізм, торгівля державними посадами, використання посадового становища для надання родичам, друзям, прибічникам пільг і переваг у підприємницькій та комерційній діяльності, делегування криміналітету в органи влади й правління, купівля голосів виборців і політичного впливу, фінансові зловживання у виборчих кампаніях, купівля прохідних місць у виборчих списках, прийняття незаконних економічних і політичних рішень на

користь окремих кланів, груп, кришування під час проведення незаконної приватизації тощо [12, с. 123].

Отже, корупція є складним соціальним явищем, яке породжене суспільством і суспільними відносинами. Корупційне діяння можна розглядати як систему яка розвивається разом із суспільством. Процес її соціального розвитку включає наявність багатьох факторів хабарництва державних чиновників на різних посадах. Корупція поглинає суспільство з недостатнім економічним і технологічним розвитком та призводить до загрози існування такої держави у сучасному світі.

Список використаних джерел

1. Мельничук О.С. *Словник іншомовних слів*. Київ: Головна редакція Українська радянська енциклопедія, 1974. 426 с.
2. *Большая советская энциклопедия*. Москва: Сов. Энциклопедия, Т. 27. 1977. 94 с.
3. Руссо Ж.Ж. Об общественном договоре или принципы политического права. Электронная библиотека гражданское общество в России. URL: http://www.civisbook.ru/files/File/Russo.O_dogovore.pdf (дата звернення: 07.11.18).
4. Гулемюк Л.Й. Теоретико-соціальний аналіз корупції як загрози національній безпеці України. *Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ*. 2009. №2. С. 1–10.
5. *Советский энциклопедический словарь* / за гл. ред. А.М. Прохоров. 4-е изд. Москва: Сов. Энциклопедия, 1988. 1600 с.
6. Гуменюк Л. Й. Соціологія корупції: проблеми і перспективи становлення в Україні. *Вісник Одеського Національного університету*. Т. 12., вип. 6. Соціологія і політичні науки. Одеса. 2007. 549 с.
7. *Советский энциклопедический словарь* / за гл. ред. А.М. Прохоров. 4-е изд. Москва : Сов. Энциклопедия, 1988. 856 с.

8. *Энциклопедия. Всемирная история*: у 10 т. / за ред. А. Белявский, Л. Лазаревич, А. Монгайт, И. Лурье, М. Полтавский, Москва : Государственное издательство политической литературы 1956. Т. 2. 1565 с.

9. Клейнер В. Коррупция в России, Россия в коррупции: есть ли выход? Москва : ЦЭМИ РАН. 2014. 82 с.

10. Кармазіна М.С. Первісний гріх президентів. Грані політичної корупції в Україні. *Наукові записки. Політичні науки*. Київ: Видавничий дім. 2006. Т.45. С.43-49.

11. Волошенко А. В. Корупція: історичні витоки та сучасні прояви. *Актуальні проблеми економіки*. Вип. №3 (165).2015. С 6 –18.

12. Невмержицький Є. Політична корупція: сутність, зміст, механізми протидії. *Право України*. 2008. № 7. С. 123–129.

Сьотка Василь Вікторович,
слухач факультету заочного,
контрактного навчання та підвищення
кваліфікації працівників Академії
Державної пенітенціарної служби

ЗАСТОСУВАННЯ ЦИВІЛЬНОГО ЗАКОНОДАВСТВА ДО РЕГУЛЮВАННЯ СІМЕЙНИХ ВІДНОСИН

Цивільно-правові засади усе більше використовуються для регулювання відносин, що виникають в інших галузях права. Законодавчо підстави застосування Цивільного кодексу (далі ЦК) до регулювання відносин, які виникають в інших галузях права, закріплені у ч. 1 ст. 9 ЦК України, в якій зазначено, що положення цього Кодексу застосовуються до врегулювання відносин, які виникають у сферах використання природних ресурсів та охорони довкілля, а також до трудових та сімейних відносин, якщо вони не врегульовані іншими актами законодавства.

Оскільки цивільне та сімейне право є близькими, «суміжними» галузями права, викликають інтерес підстави, механізми застосування цивільного

законодавства до регулювання сімейних відносин, сфера та межі такого застосування.

Застосування норм ЦК до регулювання сімейних відносин передбачено ст. 8 Сімейного кодексу України (далі СК), яка закріплює таке положення: «Якщо особисті немайнові та майнові відносини між подружжям, батьками та дітьми, іншими членами сім'ї та родичами не врегульовані Сімейним кодексом, вони регулюються відповідними нормами Цивільного кодексу України, якщо це не суперечить суті сімейних відносин».

Проаналізуємо підстави та механізми застосування норм ЦК до регулювання сімейних відносин та деякі його особливості. Необхідно відзначити, що таке застосування в науці носить назву «субсидіарного». В законодавстві України немає поняття субсидіарного застосування права і умов використання цього методу. Розглянемо докладніше визначення «субсидіарності» в праві і його правові підстави. У дослівному перекладі з латині субсидіарний (*subsidiarius*) означає «резервний», «допоміжний».

Поняття субсидіарності в сучасній літературі розкривається різними авторами неоднозначно. Одні автори під субсидіарним застосуванням норм права розуміють додаткове залучення норм суміжних галузей права з метою подолання прогалини в тій галузі, до предмета регулювання якої відносяться суспільні відносини [5, с. 43].

В. П. Мироненко підставою субсидіарності вважає наявність юридичних понять і інститутів, спільних для суміжних галузей права [4, с. 24].

У випадку їхньої відсутності в одній галузі права відбувається їхнє субсидіарне застосування із суміжної галузі права. Насправді, не викликає сумнівів, що юридичні норми, які визначають такі загальнозначущі для більшості галузей права інститути, як строки, правочини, дієздатність, правоздатність, збитки та інші, регулюють відповідні відносини аналогічним чином, незалежно від того, до системи якого законодавства вони відносяться. Інша думка зводиться до того, що наявність в цивільному та сімейному праві

деяких спільних рис, дозволяє застосовувати цивільне право до сімейного в цілях заощадження правових засобів [5, с. 166].

Н. М. Єршова вважає, якщо в окремих випадках норми цивільного права застосовуються до сімейних відносин, це свідчить не про відставання сімейного права, не про його прогалини, а про наявність об'єктивних підстав до цивільно-правового регулювання зазначених відносин. Тут особливо помітно виявляється близькість цивільного та сімейного права, підкреслюється рухливість меж між ними, що приводить до заощадження правових засобів, яке виражається в застосуванні норм цивільного законодавства в сфері сімейних відносин [4, с. 9].

Таким чином, під субсидіарним розуміють таке застосування правових норм, коли певні норми регулюють не тільки відносини галузі права, до якої вони безпосередньо належать, але і здійснюють пряме регулювання відносин суміжних галузей права. Метою такого застосування є нормативна економія. Спробуємо визначити загальні умови, за яких припустиме субсидіарне застосування цивільно-правових норм до регулювання сімейних відносин. Для цього потрібно проаналізувати законодавчі і наукові позиції, висловлювані з цього приводу. По-перше, необхідно, щоб норма, використовувана для врегулювання конкретних суспільних відносин, була взята із галузі права, яка визнається суміжною [5, с. 29].

Традиційно сімейне право, поряд із цивільним, відноситься до суміжних галузей. «Можливість субсидіарного застосування норм Цивільного кодексу обумовлена спільними, «родинними» рисами, якими наділені цивільні та сімейні відносини як відносини приватного характеру» [5, с. 40]. Активне використання в сімейно-правовій сфері понятійного апарату цивільного права підсилює тезу про допустимість субсидіарного застосування до сімейних відносин норм цивільного права [6, с. 18]. Сімейний кодекс закріпив важливе положення про те, що якщо особисті немайнові та майнові відносини між подружжям, батьками та дітьми, іншими членами сім'ї та родичами не

врегульовані СК, вони регулюються відповідними нормами ЦК України, якщо це не суперечить суті сімейних відносин (ст. 8 СК України).

Таким чином, цивільне законодавство може застосовуватися до майнових та особистих немайнових відносин між членами сім'ї за умови, що вони не врегульовані нормами сімейного законодавства і є необхідні норми цивільного законодавства. Застосування норм цивільного законодавства не повинно суперечити сутності сімейних відносин, які володіють певною специфікою.

Вказане положення має принципове значення, оскільки дозволяє виключити будь-які перекручування суті відносин, які регулюються сімейним законодавством в результаті застосування тих або інших норм цивільного законодавства. Треба відзначити, що законодавче формулювання підстав застосування цивільного законодавства до сімейних відносин не охоплює повною мірою усього кола цих відносин.

На основі викладеного доцільно викласти норму ст. 8 СК України таким чином: «Якщо особисті немайнові та майнові відносини між подружжям, батьками та дітьми, іншими членами сім'ї та родичами або інші правові питання не врегульовані цим Кодексом, вони регулюються відповідними нормами Цивільного кодексу України або іншими актами цивільного законодавства, якщо це не суперечить суті сімейних відносин».

Таким чином, аналіз законодавства та даних літератури дозволяє зробити висновок, що цивільне законодавство може застосовуватися до сімейних відносин субсидіарно, якщо:

- 1) відносини не врегульовані сімейним законодавством;
- 2) існують необхідні норми цивільного законодавства;
- 3) застосування цивільного законодавства не суперечить сутності сімейних правовідносин.

Отже, ст. 8 СК України встановлена можливість застосування до сімейних відносин цивільного законодавства тільки в тих випадках, коли відсутні необхідні норми сімейного законодавства і застосування цивільно-правових норм не суперечить суті сімейних відносин. Як зазначалося, деякі

вчені вважають наявність прогалини умовою субсидіарного застосування норм права.

Таким чином, відсутність того або іншого інституту чи норми в галузі права (у нашому випадку – в сімейному праві) за наявності його в профілюючій (цивільне право) галузі не можна вважати прогалиною у праві. Крім цього, додатковим аргументом в підтримку того, що застосування норм ЦК України до сімейних відносин на підставі ст. 8 СК України та інших статей СК не є застосуванням аналогії закону, передбаченої ч. 1 ст. 10 СК України, є те, що в останній статті передбачається застосування норм СК, які регулюють подібні відносини, а не норм іншого закону.

На підставі аналізу законодавства України можна зробити висновок, що це застосування норм про обчислення строків та позовну давність. Крім цього, норми цивільного законодавства застосовуються при укладенні та в динаміці сімейно-правових договорів. Наступною сферою застосування норм цивільного законодавства в сфері сімейних відносин є їх застосування в регулюванні деяких питань спільної сумісної власності.

Норми цивільного законодавства застосовуються для регулювання встановлення опіки та піклування над дітьми, визначення майнових наслідків недійсності шлюбу. Для більш конкретного застосування норм цивільного законодавства в сфері сімейних відносин потрібно встановити межу застосування норм ЦК та інших актів цивільного законодавства до регулювання сімейних відносин [6, с. 34]. Норми ЦК та інших актів цивільного законодавства не можуть застосовуватись до регулювання публічних сімейних відносин, зокрема, пов'язаних з реєстрацією та припиненням шлюбу, визначенням походження дитини, анулюванням батьківських правовідносин, усиновленням. Крім цього, вони не можуть застосовуватись до регулювання приватних сімейних відносин, якщо це суперечить суті цих відносин.

Список використаних джерел

1. Конституція України: офіц. текст. Київ: КМ, 2013. 96 с.

2. Цивільний кодекс України: Закон України від 16.01.2003 р. № 435- IV. *Відомості Верховної Ради України*. 2003. № 40–44. Ст. 356.
3. Сімейний кодекс України: Закон України від 10.01.2002 р. № 2947- III. *Відомості Верховної Ради України*. 2002. № 21–22. Ст.135.
4. Сімейне право України: підруч. / Т. В. Боднар та ін.; за заг. ред. Т. В. Боднар та О. В. Дзери. Київ : Юрінком Інтер, 2016. 519 с.
5. Мироненко В. П. Сімейне право України: навч. посіб./ За заг. ред. В.П. Мироненко. Київ : Правова єдність. 2008. С. 149–150.
6. Ромовська З. В. Сімейний кодекс України: науково-практичний коментар. Київ : Видавничий Дім «Ін Юре», 2006. 568 с.

Тарасенко Анна Олександрівна,
слухач факультету заочного,
контрактного навчання та підвищення
кваліфікації працівників
Академії Державної пенітенціарної
служби

АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ ВИКОНАННЯ СУДОВИХ РІШЕНЬ ЩОДО СТЯГНЕННЯ АЛІМЕНТІВ НА ДІТЕЙ ТА КОШТІВ НА УТРИМАННЯ НЕПРАЦЕЗДАТНИХ БАТЬКІВ

Питання виконання рішень про стягнення аліментів є актуальним та малодослідженим у сучасній юридичній науці. Значення виконавчого провадження щодо стягнення аліментів полягає у тому, що воно гарантує фактичну реалізацію рішення суду (іншого органу), завершує юрисдикційну діяльність щодо захисту суб'єктивних прав громадян, забезпечує зміцнення законності у сфері матеріально-правових відносин, запобігає сімейним правопорушенням та сприяє вихованню громадян і службових осіб у дусі виконання законів України. Виконанням забезпечується аліментне утримання шляхом застосування процесуальних засобів і способів примусу до осіб, які відмовляються добровільно виконувати свої аліментні обов'язки. На сьогодні

ступінь виконання рішень судів, зокрема й з аліментних зобов'язань, не можна визнати задовільним.

Відповідно до ч. 8 ст. 7 Сімейного кодексу України (далі – СК) регулювання сімейних відносин має здійснюватися з максимально можливим урахуванням інтересів непрацевдатних членів сім'ї. Ця засада набуває особливого значення щодо регулювання відносин батьків і дітей по утриманню [4, с. 87].

Несплата аліментів є однією з найбільш поширених категорій невиконання судових рішень. Такі дії боржників призводить до виникнення чималої заборгованості зі сплати аліментів та ставить під сумнів існування таких принципів як верховенства права, законності, обов'язковості виконання рішень суду тощо.

У свою чергу, забезпечити своєчасне та повне виконання судового рішення покликані різні заходи правового впливу, серед яких найдієвішим є настання кримінальної відповідальності за умисне невиконання судового рішення (ст. 382 КК України).

Виконання рішення суду про стягнення аліментів покладається на органи державної виконавчої служби, але для того, щоб звернути рішення суду про стягнення аліментів до виконання, необхідно отримати виконавчий лист.

Виконавчий документ повинен відповідати вимогам, що встановлені у Законі України «Про виконавче провадження», а саме: містити назву і дату видачі документа, найменування органу, прізвище та ініціали посадової особи, яка його видала; дату прийняття і номер рішення, згідно з яким видано документ; повне прізвище, ім'я та по батькові стягувача і боржника, їх місце проживання чи перебування; індивідуальний ідентифікаційний номер стягувача та боржника; резолютивну частину рішення; дату набрання законної (юридичної) сили рішенням та строк пред'явлення виконавчого документа до виконання.

Процедура примусового стягнення аліментів починається з моменту звернення стягувача (позивача) з заявою про примусове виконання та

виконавчим листом, до територіального органу державної виконавчої служби за місцем реєстрації, проживання або місцем роботи боржника.

Статистичні дані щодо виконання судових рішень про стягнення аліментів свідчать про те, що станом на 01 вересня 2017 року на виконанні в органах Державної виконавчої служби перебуває 539 тис. виконавчих документів про стягнення аліментів. При цьому кількість виконавчих проваджень, за якими сума заборгованості сукупно перевищує суму платежів за 3 місяці, налічує 91,8 тис. (17%).

Нажаль офіційної статистики щодо виконання судових рішень про стягнення коштів на утримання непрацездатних батьків в нашій країні не передбачено, що не дає можливості прослідкувати тенденції щодо виконання рішень по справах даної категорії та зробити висновки, щодо ефективності виконання.

Також важливо відмітити, що всі зміни внесені до законів про аліментне забезпечення стосуються ухилення від сплати аліментів на дітей, оминаючи увагою ухилення від сплати коштів на утримання непрацездатних батьків.

Як приклад можна відмітити, що внесення у законодавство змін надало можливість стягнення аліментів на дитину у наказному (спрощеному) провадженні, що дасть певне скорочення строку розгляду судом таких справ. Таке провадження здійснюється за заявою про видачу судового наказу про стягнення аліментів, поданою до суду тим із батьків або інших законних представників дитини, разом з яким проживає дитина. Ці особи мають право звернутися до суду із заявою про видачу судового наказу про стягнення аліментів [5, с. 35].

Існують також відмінності у процедурі стягнення коштів на утримання дітей та непрацездатних батьків. Якщо у випадку стягнення коштів на дітей існує чітко визначний порядок передбачений Розділом XVI «Інструкції з організації примусового виконання рішень», затвердженої наказом Міністерства Юстиції України №512/5 від 02.04.2018. Що стосується стягнення коштів на утримання непрацездатних батьків, то не існує нормативно-

правового акта, що конкретно регламентує вказані відносини, стягнення коштів відбувається за загальною процедурою виконання судових рішень.

Важливо зазначити, що нормативно-правовими актами також встановлюється граничний мінімальний розмір аліментів на дитину, розмір же виплат батькам встановлюється в кожному конкретному випадку судом індивідуально і не закріплений законодавчо.

Так як аліментні правовідносини мають тривалий характер існує можливість неодноразового звернення до суду з позовами про стягнення аліментів, про зміну їх розміру, строків платежів або звільнення від них, а також щодо інших питань, пов'язаних з реалізацією права на аліменти і виконанням обов'язку з аліментування [2, с. 110].

Підводячи висновки під вище викладеним слід зазначити, що повна та всеохоплююча нормативно-правова регламентація аліментних зобов'язань в Україні, а також доступність судового захисту свої прав для громадян України складає важливу частину захисту прав та свобод людини та громадянина, але своєчасне та повне виконання судових рішень щодо стягнення аліментів на дитину та коштів на утримання непрацездатних батьків є визначальним у контексті реалізації прав дітей та непрацездатних батьків на достатній та гідний рівень життя.

Список використаних джерел

1. Інструкція з організації примусового виконання рішень: затверджена наказом Міністерства Юстиції України №512/5 від 02.04.2018. База даних «Законодавство України». URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0489-12> (дата звернення 12.11.2018).

2. Кримінальний кодекс України : наук.-практ. коментар : у 2 т. / за заг. ред. В. Я. Тація, В. П. Пшонки, В. І. Борисова, В. І. Тютюгіна. 5-те вид., доп. Харків, 2013. 1040 с.

3. Кримінальний Кодекс України: закон України від 05.04.2018 №25-26 База даних «Законодавство України». URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14> (дата звернення 12.11.2018).

4. Рабец А. М. Закон для семьи. Вопросы и ответы. Кемерово : Кемеровское кн. изд-во.1991. 127 с.

5. Розгон О. В. Аліменти на дитину: деякі аспекти стягнення у світлі останніх змін. *Офіційний бюлетень Національної асоціації адвокатів України*. 2018. №4(42) с. 64.

Тімаревська Катерина Іванівна,
слухач факультету заочного,
контрактного навчання та підвищення
кваліфікації працівників Академії
Державної пенітенціарної служби

ЩОДО ЗМІСТУ ТА РОЗМЕЖУВАННЯ ПОНЯТЬ «КАТУВАННЯ», «ПОБОЇ ТА МОРДУВАННЯ» ТА «ІНШІ НАСИЛЬНИЦЬКІ ДІЇ» У КРИМІНАЛЬНОМУ ЗАКОНОДАВСТВІ УКРАЇНИ

Беручи до уваги ст. 5 Загальної декларації прав людини, яка зазначає: «Ніхто не повинен піддаватися катуванню, чи жорстоким, нелюдським або принижуючим його гідність, поведженням та покаранням» [1], та ст. 7 Міжнародного пакту про громадянські й політичні права, де також прямо заборонено катування, є закономірним закріплення у Кримінальному кодексі України (далі – КК) даного об'єкту кримінально-правової заборони у ст. 127 «Катування».

Внесення вказаної статті має нерозривний зв'язок з ратифікацією Україною 26.01.1987 року Конвенції проти катувань та інших жорстоких, нелюдських або таких, що принижують гідність, видів поведження і покарання від 10.12.1984 року, яка від самого початку заснована для «підвищення ефективності боротьби проти катувань та інших жорстоких, нелюдських або принижуючих гідність видів поведження і покарання» [2].

В доктрині кримінального права теоретичне та практичне обґрунтування основних проблем щодо інститутів кримінального права «катування», «побої і мордування» знайшло своє місце в наукових працях таких вчених як

А.Г. Гаркуша, О. В. Грищенко, К. В. Катеринчук, О.В. Лахова,
Г.Н. Телесніцький та інші.

Зі змісту ст. 127 КК термін «катування» розуміється як спричинення сильного фізичного болю, або фізичного чи морального страждання, шляхом нанесення побоїв, мучення чи інших насильницьких дій.

Ще одним злочинним діянням, що як наслідок передбачає покарання за нанесення побоїв, є ст. 126 КК «Побої і мордування». Зазначений злочин як наслідок фізичного болю, визначає завдання ударів та побоїв, або такі дії що мають характер мордування. Та ще однією характерною ознакою що притаманна також ст. 127 КК, є вчинення «інших насильницьких дій» .

Загалом, диспозиції ст. ст. 126 КК «Побої та мордування» та 127 КК «Катування», розкривають поняття вчинення таких, що виражаються у:

- завданні удару (ч. 1 ст. 126);
- завданні побоїв (ч. 1 ст. 126);
- що завдали фізичного болю (ч. 1 ст. 126);
- мордування (ч. 2 ст. 126);
- сильний фізичний біль (ч. 1 ст. 127);
- фізичне чи моральне страждання (ч. 1 ст. 127);
- шляхом нанесення побоїв, мучення (ч. 1 ст. 127);
- вчинення інших насильницьких дій (ч. 1 ст. 127, ч. 1 ст. 126) [3].

Згідно Правил судово-медичного визначення ступеня тяжкості тілесних ушкоджень, затверджених наказом Міністерства охорони здоров'я України № 6 від 17.01.1995 р. (далі – Правила), різниця полягає в тому, що у випадку побоїв потерпілому наносяться багаторазові удари, а мордування виражається у багаторазовому спричиненні фізичного болю [4].

Мордування за своїм змістом стоїть поряд із спричиненням мук. Можна навіть стверджувати про їх схожість. Біль, що спричиняється при мордуванні, з медичної точки зору виражається у тілесному стражданні, що викликає органічні чи функціональні порушення в організмі, викликані насильницькими чи руйнівними подразниками.

Відзначаючи при цьому, що вчинення таких є найбільш тяжкими проявами жорстокого поводження по відношенню до людини, дехто з науковців (Г.Н. Телесніцький) ототожнює поняття мук, мордувань та катування [5, с. 195–196].

Таким чином удар, що викликає фізичний біль та порушення чи пошкодження анатомічної цілісності органів або тканин, викликається швидким, різким поштовхом, що заподіюється у результаті зіткнення частин тіла людини з предметами навколишнього середовища чи тіла іншої людини. Побої – це декілька багаторазових, але не постійних, тобто не систематичних, ударів, що викликають пошкодження чи порушення анатомічної цілісності органів або тканин, але не спричиняють тілесних ушкоджень. Такі ж аналогічні наслідки наступають і при мордуванні, відмінність якого від побоїв виражається у систематичності, тобто регулярності нанесення таких, та у спричиненні таких у вигляді не лише побоїв, але й щипанні, шмаганні, впливу термічних факторів, невиконання покладених обов'язків та інших аналогічних діянь.

Поняття мордування зазначене також як мучення. Фізичний біль розуміється як «специфічний психофізіологічний стан людини який проявляється у неприємному, гнітючому інколи нестерпному відчутті що виникає в чутливих нервових закінченнях закладених в органах і тканинах та пов'язаний із виділенням з уражених клітин ряду хімічних речовин, що подразнюють больові рецептори» [5, с. 197–198].

Під вчиненням інших насильницьких дій зазначених в ст. 126 КК України, розуміється вчинення до особи дій, що завдають фізичних страждань, окрім удару та побоїв, що не спричиняють об'єктивних ознак фізичних ушкоджень. Такі дії не повинні містити ознак мордування.

Аналогічна дія зазначена і в ст. 127 КК України. Такі форми насильства як «інші насильницькі дії» можуть проявлятися у фізичній та у психічній формах. В свою чергу під «іншими насильницькими діями» законодавець розуміє всі існуючі форми насильства.

Провівши аналіз «інших насильницьких дій» К.В. Катеринчук підтримує таку ж позицію О.В. Денисової, дивлячись на той факт, що об'єктивні та суб'єктивні ознаки ч. 2 ст. 126 КК збігаються з ознаками ст. 127 КК, вказує на те, що остання цілком поглинає першу [6, с. 118, 121–122].

Отже, не дивлячись на однакову термінологію обох злочинних діянь, злочин є таким, що кваліфікується саме цією статтею, якщо має всі ознаки потрібні для кваліфікації такого. Тобто, в іншому випадку, за наявності однакових ознак, одне злочинне діяння що має більшу суспільну небезпеку, цілком поглинає інше.

Катування, на відміну від ст.126 КК, з об'єктивної сторони має більш сильний характер спричинення фізичного болю та страждання, що виражається в особливо глибоких, больових відчуттях, що характеризуються особливою жорстокістю. Отже, зазначений злочин цілком поглинає діяння що виражається у завданні побоїв та мордуванні. Тілесні ушкодження та побої не спричиняють такого ефекту як катування, після якого, як показали дослідження, особа втрачає відчуття реальності та часу. В процесі катування на психологічному рівні, особа може відчувати ненависть до свого тіла через відчуття болі.

Важливим чинником визначення злочинного діяння саме як катування є тривалість такого, тобто тривалість впливу на тіло потерпілого, що характеризується безперервністю та протяжністю, що характерно саме для катування [7, с. 243–244].

Для відмежування ст. 127 КК від суміжних злочинів, основним об'єктом приділеної уваги щодо відмежування, повинна виступати саме спеціальна мета, тобто наявність або відсутність такої. В випадку відмежування ст.127 «Катування» від злочину що передбачається ст. 126 КК «Побої і мордування», де має місце при деяких обставинах, подібна структура об'єктивної та суб'єктивної сторони обох статей, різниця, головним чином полягає у відсутності спеціальної мети, притаманній ст. 127 КК [8, с. 202].

Порівняно з іншими злочинами проти здоров'я, ст. 127 КК «Катування» має невелику кількість скоєних злочинів щорічно. Відповідно до звітності за

формою № 1 «Єдиний звіт про кримінальні правопорушення», який сформовано на підставах даних, внесених до Єдиного реєстру досудових розслідувань, надані відділом розгляду запитів на публічну інформацію Генеральної прокуратури України, за ст. 127 КК в 2013 році зареєстровано 114 злочинів, в 2014 році – 78, в 2015 – 94, в 2016 – 87, в 2017 – 108, та станом на перше серпня 2018 року – 141 злочин [9].

За такої кількості зареєстрованих злочинів, можна дійти декількох висновків:

1) злочини, що передбачають покарання за катування мають найнижчий відсоток скоєння такого, порівняно з суміжними злочинами;

2) через діючу законодавчо визначену конструкцію ст. 127 КК має місце неправильна чи неточна кримінально-правова кваліфікація, що призводить до кваліфікації за іншою статтею КК.

Список використаних джерел

1. Загальна декларація прав людини: прийнята і проголошена резолюцією 217 А (III) Генеральної Асамблеї ООН від 10. 12. 1948 р. База даних «Законодавство України». URL : http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_015 (дата звернення: 17.10.2018).

2. Конвенція проти катувань та інших жорстоких, нелюдських або таких, що принижують гідність, видів поводження і покарання: ратифіковано із застереженнями Указом Президії ВР № 3484-XI від 26. 01. 1987 р. База даних «Законодавство України». URL: http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_085 (дата звернення: 19.10.2018).

3. Кримінальний кодекс України: Закон України від 05. 04. 2001 р. № 2341-III. *Відомості Верховної Ради України*. 2001. № 25–26. Ст. 131.

4. Правила судово-медичного визначення ступеня тяжкості тілесних ушкоджень: наказ Міністерства охорони здоров'я України від 17.01.1995 р. № 6. База даних «Законодавство України». URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0255-95>. (дата звернення: 06.11.2018 р.).

5. Гаркуша А. Г. Питання удосконалення окремих понять у злочинах проти здоров'я особи. *Форум права*. 2012. № 4. С. 194–199.

6. Катеринчук К. В. Характеристика «інших насильницьких дій» у злочинах проти здоров'я. *Науковий вісник Національної академії внутрішніх справ*. 2013. № 2. С. 117–124.

7. Чемеренко Б. А. Окремі питання побоїв, мордувань та катувань за чинним кримінальним законодавством України. *Актуальні сучасні проблеми кримінального права та кримінології у світлі реформування кримінальної юстиції*: матеріали всеукр. наук.-практ. конференції, присвяченої 20-річчю заснування кафедри кримінального права та кримінології Харківського національного університету внутрішніх справ (м. Харків 12 трав. 2012 р.). Харків, 2012. С. 241–245.

8. Юрій Кричун. Проблема відмежування катування від деяких суміжних складів злочині. *Підприємництво, господарство і право*. 2017. № 5. С. 201–204.

9. Генеральна прокуратура України: відділ розгляду запитів на публічну інформацію Генеральної прокуратури України. Генеральна прокуратура України: сайт. URL: <https://www.gp.gov.ua/ua/dostup.html> (дата звернення: 14.10.2018 р.).

Ткаченко Олександра Станіславівна,
студент факультету заочного,
контрактного навчання та підвищення
кваліфікації працівників Академії
Державної пенітенціарної служби

АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВІ ЗАСАДИ ПРОЦЕСУ ВІДБОРУ КАНДИДАТІВ НА ДЕРЖАВНУ СЛУЖБУ ДО ПЕНІТЕНЦІАРНОЇ СИСТЕМИ

В умовах проведення в Україні широкомасштабної адміністративної реформи, невід'ємною складовою частиною якої є формування оновленого, високопрофесійного, чесного й дієздатного персоналу, велика увага приділяється процесу відбору кадрів, виявленню й аналізу особливостей і умов

здійснення цього процесу, а також розроблення та впровадження ефективної системи його супроводу на конкурсній основі.

Дослідженню питань відбору на державну службу взагалі та на службу до правоохоронних органів зокрема присвячені роботи таких учених і практиків, як В. Авер'янов, Є. Бараш, С. Гречанюк, А. Пилипенко, В. Малиновський, Н. Матюхіна та ін. Правові питання кадрового забезпечення пенітенціарної системи, аналіз обмежень і вимог щодо прийому та правове регулювання процедури відбору розкрито в працях таких учених, як А. Галай, О. Боднарчук, В. Кобзар [1, с. 104].

Процес відбору кадрів відбувається в кілька етапів. Основними є попередня співбесіда, заповнення анкети і заяви, спілкування з менеджером з кадрів, перевірка рекомендацій, інколи тестування і медичний огляд. На основі цих даних приймається рішення про прийом на роботу [2, с. 237].

Під час співбесіди вивчаються особисті документи кандидата, а також його особисті та ділові якості, мотиви вступу на службу, попередня трудова діяльність, сімейний стан, стосунки у родині, побутові умови та ін.

Кожен кандидат, відібраний для служби до пенітенціарної системи, направляється на військово-лікарську комісію для медичного обстеження і визначення придатності до військової служби. Після проходження кандидатами військово-лікарської комісії, професійно-психологічного обстеження та визначення їх придатності до служби в пенітенціарній системі України проводиться спеціальна перевірка, яка покликана забезпечити комплектування її особами, які за своїми моральними та діловими якостями, особистою підготовленістю здатні успішно виконувати покладені на них обов'язки та є засобом вивчення осіб, які добираються на службу, і проводиться з метою уточнення відомостей стосовно самого кандидата, його родичів, близьких зв'язків.

Основними критеріями для прийняття рішення про придатність до служби в пенітенціарній системі повинні бути досвід, ділові якості, професіоналізм, комунікативність, потенційні можливості.

Поняття відбору кадрів персоналу та професійного відбору в науковій літературі вживаються як синоніми. Тобто під цими поняттями, здебільшого розуміють процес вивчення якостей кандидата з метою їх відповідності вимогам посади, та виявлення з претендентів на посаду найбільш придатних кандидатів [3, с. 12].

Потреба в кадрах організації задовольняється в процесі підбору персоналу і створенні резерву працівників, з яких потім можна відібрати осіб, найбільш придатних для роботи в організації. У практиці управління персоналом застосовуються різні методи підбору та відбору кадрів [2, с. 63].

Як підсумок можна навести певні послідовні етапи відбору кандидатів на навчання (службу) до пенітенціарної системи: соціально-правовий процес професійного відбору кадрів; спеціальний стан (перевірка кандидата і його найближчих родичів стосовно можливих зв'язків із кримінальними елементами); медичний відбір поділяється на соматичний і психіатричний (сформульовані чіткі вимоги до фізичного й психічного стану здоров'я кандидата); психофізіологічний (швидкість реакції, особливості функціонування центральної нервової системи тощо); психологічний відбір; конкурсно-екзаменаційний відбір.

Оскільки робота в пенітенціарній системі обумовлюється високим рівнем складності та відповідальності професій, ступенем психологічного напруження й частотою виникнення екстремальних ситуацій, загрозою появи професійних деформацій, тому відбір на конкурсній основі є досить актуальним.

Список використаних джерел:

1. Зливко С. В. Особливості застосування адміністративних процедур відбору та призначення керівників пенітенціарної системи. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету*. 2017. №30. С. 104–107.

2. Ортинський В. Л., Кісіль З. Р., Ковалів М. В. Управління в органах виконавчої влади України : навч. посіб. / Київ : Центр учбової літератури, 2008. 296 с.

3. Боднарчук О. Г. Кадрове забезпечення діяльності пенітенціарної системи в Україні: адміністративно-правовий аспект: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.07 / Нац. ун-т держ. податкової служби України. Ірпінь, 2009. 25 с.

Ткаченко Тетяна Геннадіївна,
слухач юридичного факультету
Академії Державної пенітенціарної
служби;

науковий керівник:

Ткаченко Олександр Григорович,
кандидат юридичних наук, т.в.о.
начальника факультету пробації
Академії Державної пенітенціарної
служби

ЗАРУБІЖНИЙ ДОСВІД ЗАСТОСУВАННЯ ЗАХОДІВ ПРИМУСУ

Залучення зарубіжного досвіду різних напрямків функціонування органів та установ виконання покарань є безсумнівним використанням позитивних практик для діяльності вітчизняної кримінально-виконавчої системи.

Так, наприклад системою виконання покарань у Великобританії опікується Національна служба управління правопорушниками (National Offender Management Service), яка є виконавчим органом, що діє у складі Міністерства юстиції. У підпорядкуванні цього органу перебувають Служба Пробації та Тюремна Служба її Величності [1].

У пенітенціарних установах Великобританії існує спеціальний порядок організації та здійснення адміністративно-юрисдикційної діяльності. Він охоплює провадження і в адміністративних, і в дисциплінарних справах. Розгляд справ реалізується в судовому та позасудовому порядку.

Перш за все слід звернути увагу на особливості дисциплінарних проваджень щодо засуджених. Ця процедура передбачена тюремними правилами 1964 року (з подальшими змінами) та Правилами для установ

виконання покарань щодо молодих злочинців 1988 року (з подальшими змінами) [2]. У зазначених документах викладені і дисциплінарні порушення, і стягнення, передбачені за їх вчинення. Крім того, існують відомчі Керівні положення з дисципліни в установах виконання покарання, які більш детально визначають зміст і специфіку кожного правопорушення та відповідного стягнення.

В англійському законодавстві немає акту, який би регулював питання адміністративної відповідальності. Більше того, чинне законодавство Великобританії не містить поняття адміністративного проступку, розцінюючи такі діяння як малозначимі злочини, що тягнуть за собою застосування спрощеного порядку судової відповідальності. Тому загальні умови відповідальності за дії, які тотожні адміністративним проступкам, регулюються не адміністративним, а кримінальним законодавством.

У Великобританії надають особливого значення дотриманню прав засуджених, повазі їх людської гідності. Основний обов'язок Тюремної служби її Величності полягає в тому, щоб не тільки гуманно відноситись до засуджених, а й допомагати їм вести законслухняне життя в умовах позбавлення волі та після звільнення. Так, наприклад, засуджені повинні мати доступ до Тюремних правил, Керівних положень з дисципліни та інших нормативних актів, копії яких зберігаються в кожній бібліотеці, блоці ізоляції або будь-якому іншому місці, де утримуються засуджені правопорушники [3, с. 36].

До основних дисциплінарних стягнення, які накладаються (здійснюються) начальником установи виконання покарання у Великобританії відносяться: попередження; позбавлення зручностей і додаткових привілеїв; відсторонення від громадських та культурно-масових заходів; призупинення виплати доходу (заробітної плати). Це ті заходи, які найбільш часто застосовуються на практиці.

Слід зазначити, що адміністративних стягнень у Великобританії немає. В англо-саксонській правовій системі, як було заявлено раніше, всі

правопорушення за ступенем своєї тяжкості поділяються на три види: treason, felony, misdemeanour. Останній вид – малозначні правопорушення, які за своїм характером найбільш схожі на адміністративні правопорушення.

Адміністративно-юрисдикційна діяльність в зазначеній системі має кілька стадій: а) обвинувачення у вчиненні конкретного проступку; б) підготовка до процесу розгляду; в) слухання за фактом правопорушення; г) процедура прийняття рішення та накладення стягнень; д) перегляд рішень.

Функції адміністрації пенітенціарної установи, як відзначає Пузирний В. Ф., у виборі виду стягнення, що накладається, зводяться до мінімуму, оскільки особа, яка здійснює юрисдикційне провадження, немає права вийти за перелік стягнень, передбачених Керівними положеннями з дисципліни в установах виконання покарання Великобританії та іншими нормативними актами [4].

Окрім досвіду Великобританії необхідно звернути увагу на особливості відбування покарання та відповідну специфіку застосування заходів примусу у Норвегії.

Згідно зі ст. 17 Кримінального кодексу Норвегії тюремне ув'язнення може бути призначено: на строк від 14 днів до 15 років; у певних випадках, передбачених ст.ст. 60, 61 та 62 кодексу, на строк не більше 20 років; у випадках, коли це спеціально передбачене відповідною нормою кодексу, на строк не більше 21 року. У Норвегії відсутні відособлені слідчі ізолятори і, за визначенням самих працівників кримінально-виконавчої служби, за цією обставиною ними не дотримуються відповідні рекомендації Ради Європи. Особи, узяті під варту, тримаються в загальних тюрмах, хоча і відокремлено. Це зумовлено тим, що з огляду на незначне число ув'язнених, окремо будувати слідчі ізолятори є економічно не вигідним [5, с. 363].

Кримінально-виконавча служба Норвегії структурно входить до складу Міністерства юстиції і поліції. Востаннє вона піддавалася суттєвій реорганізації у січні 2001 р. після того, як були переглянуті законодавчі положення про кримінальні покарання і особливості їх виконання. Закон про виконання покарань набув чинності у березні 2002 р. і врегулював особливості виконання

покарань у вигляді позбавлення волі, спеціальних кримінальних санкцій і покарань, не пов'язаних з ізоляцією від суспільства, а також особливості утримання осіб під вартою до суду.

Показовим є те, що засуджені в період відбування покарання з точки зору українського кримінально-виконавчого законодавства практично не притягуються до дисциплінарної відповідальності: у разі порушень з засудженим проводиться «бесіда», а якщо вона не допомагає – «дуже сувора бесіда». Такого стягнення, як поміщення в ізоляцію, в норвезькому законодавстві немає і персонал ізолює особу лише у разі, коли вона може спричинити шкоду собі або оточенню – як вимушений захід безпеки.

Підсумовуючи вищевикладене, можна зробити висновок про те, що аналіз зарубіжного досвіду Великобританії і Норвегії у питаннях адміністративно-юрисдикційної діяльності свідчить про таке: 1) заходи адміністративного примусу застосовуються до правопорушників як судовими органами, так і адміністрацією пенітенціарної установи; 2) застосування заходів адміністративного примусу можливе як у судовому, так і позасудовому порядку, при чому нормативно-правові акти визначають неповний перелік випадків їх застосування керівництвом установ виконання покарань та судів. На практиці перевага надається зверненням керівників пенітенціарних установ до судів щодо вирішення питань застосування заходів примусу.

Список використаних джерел

1. Досвід діяльності служби пробації Великої Британії, який вивчено під час службового відрядження до цієї країни міжвідомчої делегації від Державної пенітенціарної служби України протягом 19-24 березня 2012 року у рамках проекту Ради Європи «Підтримка в'язничної реформи в Україні» URL : http://kvs.gov.ua/zmi/Expierence_GB_24072014.pdf (дата звернення: 15.10.2018).

2. Керівні положення з дисципліни в установах виконання покарання Великобританії URL : <https://www.gov.uk/government/organisations/hmprison-service> (дата звернення: 15.10.2018).

3. Южанин В. Е. Дисциплинарная система, применяемая в пенитенциарных учреждениях Англии. *Пенитенциарный опыт Англии и возможности его реализации в уголовно-исполнительном законодательстве России и Белоруссии*: материалы междунар.науч.-практ.семинара (15 марта 2004 г.). Рязань, 2004. С. 35–45.

4. Пузирний В. Ф. Адміністративно-юрисдикційна діяльність у пенітенціарних установах Великої Британії. Порівняльно-аналітичне право: електронне наукове фахове видання. URL : <http://molodyvcheny.in.ua/files/conf/law/10april2015/41.pdf> (дата звернення: 15.10.2018).

5. Яковець І . С . Досвід виконання кримінальних покарань Королівства Норвегія та доцільність його впровадження в Україні. *Держава і право: Юридичні і політичні науки*. 2013. Вип.60. С. 362–368.

Трипадуш Тетяна Вікторівна,
студент 1 курсу магістратури
Криворізького факультету
Національного університету «Одеська
юридична академія»

ОСОБЛИВОСТІ ВПЛИВУ ПІДПІЛЬНОГО СЕКТОРА ТІНЬОВОЇ ЕКОНОМІКИ НА ЕКОНОМІЧНУ ДИНАМІКУ

Значні масштаби та різноманітні форми прояву тіньової економіки суттєво впливають на відновлення позицій легального сектора. Особливо проблематичним в цьому світлі виглядає питання забезпечення в Україні позитивної економічної динаміки. Одним з найнебезпечніших секторів тіньової економіки є «підпільний», який являє собою виробництво, розподіл, обмін і споживання індивідуальної продукції, спрямованої на задоволення деструктивних потреб. Цей сектор тіньової економіки посилює криміналізацію суспільства, відвертає значні ресурси з легального сектора на подолання наслідків існування останнього та стимулює прихід кримінальних авторитетів

до влади. У зв'язку з цим виникає потреба поглибленого дослідження підпільного сектора тіньової економіки та його впливу на економічну динаміку.

Підґрунтям для дослідження питання щодо особливостей впливу підпільного сектора тіньової економіки на економічну динаміку стали праці Є. Самойленка, Н. Крауса, а також роботи вітчизняних вчених – В. Гейця, В. Базилевича та інших. Аналізуючи зазначені праці, можна зробити висновок про відсутність комплексних та єдиних системних наукових досліджень з цієї проблеми. Тому дане питання є актуальним.

Розглянемо вплив підпільного сектора тіньової економіки на фактори економічної динаміки. Цей сегмент тіньової економіки характерний для усіх країн світу без винятку. Тіньовий обіг наркотиків у світі оцінюється в 500 млрд. дол. США., работоргівля – у 5 млрд. дол. США [1, с. 10]. Ми не будемо докладно розглядати механізм здійснення видів цього сегмента тіньової економіки, лише зазначимо, що більша частина витрат, яка формує ціну на товар або послугу на цьому ринку, є платою за ризик, який несуть власники заборонених товарів на кожному етапі його руху. Дійсно, для виробництва наркотичних засобів або для незаконного перепродажу зброї, викрадення людей тощо великі капіталовкладення не потрібні, вони необхідні для забезпечення безпеки цієї діяльності [3, с. 99].

Головним є те, що кінцеві видатки сплачуються споживачами, чи то купівля наркотиків, зброї або, навіть, шкода внаслідок крадіжки, що також є своєрідною платою. Наслідком цього є перерозподіл створеного в суспільстві національного доходу на користь кримінальних елементів. У кінцевому підсумку споживчі видатки в легальному секторі зменшуються, що призводить до скорочення внутрішнього ринку для легальних підприємств. Враховуючи той факт, що в підпільній економіці створюють товари та послуги, які, не зважаючи на свій деструктивний характер, купуються за реальні грошові кошти, це призводить до зростання попиту на національну валюту, її подорожчання відносно інших країн і, відповідно, до зменшення чистого експорту. При скороченні споживчих витрат на внутрішньому ринку та експортних

можливостей підприємств легального сектора економіки буде відбуватись падіння обсягів виробництва, що призведе до наступних наслідків: зростання рівня витрат у легальному секторі, інфляції, зменшення доходів населення та зростання рівня безробіття. Останні два чинники будуть провокувати не лише розвиток тіньових відносин, але і штовхати людей в суто кримінальну сферу.

Отже, буде відтворюватися ланцюг: поширення кримінальних відносин; зменшення легального виробництва; зменшення прибутків населення та зростання безробіття; ріст криміналізації суспільства. Зростання криміналізації економіки буде негативно впливати на потенційних інвесторів і стимулювати відтік капіталу та найбільш інтелектуальної частини населення з країни. Перерозподіл доходу на користь кримінального кола призводить до зосередження в його руках значних фінансових ресурсів, які у разі їх легалізації можуть вкладатись в легальний бізнес [2, с. 98].

Слід зазначити, що активи, які купуються такими суб'єктами, досить часто занижені в ціні в силу різних причин (рекет, корупція тощо), що призводить до прямих втрат для суспільства. Як правило, метою подібних інвестицій є не розвиток цих галузей, а створення політичних та юридичних підвалин для захисту джерел доходів, отримання максимального доходу за мінімальний час, оскільки існує велика загроза викриття походження їх капіталів. Слід також зазначити, що легалізація грошей відбувається через коло банківських та посередницьких структур. Це буде призводити до зростання банківських відсотків та трансакційних витрат в економіці.

Таким чином, поширення в суспільстві суто кримінальних відносин гальмує розвиток соціальних, економічних та політичних інститутів держави, призводить до моральної деградації певної частини населення, переважно молоді, до занепаду суспільно-необхідних сфер життя. Безумовно, що підпільний сектор тіньової економіки негативно впливає на фактори економічної динаміки.

Подальше дослідження підпільного сектора тіньової економіки має спиратися на оцінку його масштабів та визначення кількісного впливу на

динаміку національної економіки, оскільки якісний аналіз залишає незрозумілим рівень потужності цього впливу. Тому, врахування наслідків впливу підпільного сектора тіньової економіки на економічну динаміку в межах державної економічної політики дозволить підвищити ефективність заходів щодо детінізації економіки України.

Список використаних джерел

1. Попович В.М. Теорія детінізації економіки. Ірпінь : Академія державної податкової служби України, 2014. 546 с.
2. Краус Н. М. Тіньовий та офіційний сектори економіки: антагоністичне співіснування і взаємодія: Монографія. Полтава : Полтавський університет споживчої кооперації України, 2008. 179 с.
3. Латов Ю. В. Теневая экономика: учеб. пособ. для вузов / под ред. проф. В. Я. Кикотя; проф. Г. М. Казиахмедова. Москва : Норма, 2011. 336 с.

Турчин Наталія Василівна,
студент 1-го курсу Національного
юридичного університету імені
Ярослава Мудрого

ВТІЛЕННЯ МІЖНАРОДНИХ СТАНДАРТІВ У ПРАКТИКУ ДІЯЛЬНОСТІ КРИМІНАЛЬНО-ВИКОНАВЧОЇ СЛУЖБИ

Прийняття 23 червня 2005 року Верховною Радою України Закону України «Про державну кримінально-виконавчу службу України» стало важливим кроком у процесі реформування кримінально-виконавчих органів.

Незважаючи на нові засади виконання кримінальних покарань, у діяльності Державної кримінально-виконавчої служби, на сьогодні в Україні наявні значні проблеми.

Актуальним питанням для пенітенціарної системи упродовж всієї історії залишається проблема переповнення її закладів. Так, М. Гернет зазначав, що в 1857–1859 рр. у Російській імперії налічувалося 2 209 приміщень для загального утримання ув'язнених і 1 365 одиночних камер. Усі ці приміщення

були постійно переповнені, оскільки розраховувались на 38 908 ув'язнених, а найбільша їх кількість досягала 64 358 осіб. Основну масу ув'язнених становили підслідні, чисельність яких майже в тридцять разів перевищувала кількість строкових, тобто засуджених [1, с. 548].

Проблема переповнення пенітенціарних закладів наявна і сьогодні.

Уповноважений Верховної Ради України з прав людини у своїй черговій доповіді зауважував: «... попри стабілізацію чисельності засуджених і ув'язнених в установах кримінально-виконавчої системи, вона залишається значною і перевищує наявність місць, у тому числі в слідчих ізоляторах, на 5,5 тис. осіб...» [2, с. 529].

Тому вдосконалення механізму правового регулювання діяльності кримінально-виконавчої служби має відбуватися, зокрема шляхом приведення нормативної бази щодо діяльності органів і установ виконання покарань, слідчих ізоляторів у відповідність із національним законодавством, Загальною декларацією прав людини ООН (1948 року), Міжнародним пактом про громадянські та політичні права (1966 року), Конвенцією про захист прав людини і основоположних свобод (1950 р.), практикою Європейського суду з прав людини та Європейськими пенітенціарними правилами, а також шляхом конструктивної співпраці з інститутами громадянського суспільства.

Першим етапом втілення міжнародних стандартів у практику діяльності кримінально-виконавчої служби України слід вважати указ Президента України №39\2206 «Про план заходів із виконання обов'язків та зобов'язань, що випливають з її членства в Раді Європи», в якому передбачено завершення реформування пенітенціарної системи та здійснення подальшої гуманізації кримінального законодавства і системи покарань.

Серед універсальних міжнародних актів спеціального характеру, що визначають загальновизнані норми у галузі прав і свобод людини у пенітенціарній сфері та які призначені для регламентації поведінки із засудженими можна віднести наступні:

- Мінімальні стандартні правила поводження з ув'язненими (Правила Мандели) (2015 р.);

- Процедури ефективного виконання Мінімальних стандартних правил поводження з ув'язненими (1984 р.);

- Звід принципів захисту всіх осіб, затриманих чи ув'язнених у будь-якій формі (1988 р.);

- Основні принципи поводження з ув'язненими (1990 р.);

- Європейська конвенція з попередження катувань, нелюдського чи такого, що принижує гідність, поводження або покарання 1987 р.

З аналізу положень перелічених документів можна зробити висновок, що пріоритетним напрямом у діяльності Державної кримінально-виконавчої служби є дотримання прав і свобод людини в органах і установах.

Так відповідно до міжнародно-правових документів усі ув'язнені користуються правами людини і фундаментальними свободами.

Засуджені мають право на гуманне ставлення до них та на повагу до їх людської гідності; право на освіту; право сповідувати, практикувати будь-яку релігію або не сповідувати жодну з релігій; право на правову допомогу; право на оплачувану пенсію; право на соціальне забезпечення, у тому числі й на оформлення пенсій.

Покарання полягає в передбачених законом втратах та обмеженнях прав і свобод, які обмежуються або повністю втрачаються засудженим, наприклад, обмеження у виборі одягу і взуття, яке полягає у необхідності носити одяг установленого зразка, у праві на вільне пересування та свободу дій [3, с. 208].

У 2010 р. був прийнятий Закон України «Про внесення змін до Кримінально-виконавчого кодексу України, щодо забезпечення прав засуджених осіб в установах виконання покарань», який значно розширив права засуджених. На сьогодні Кримінально-виконавчий кодекс України встановлює, що засудженні мають право на листування (стаття 113), право на телефонні розмови без обмеження їх кількості під контролем адміністрації, право одержувати, а також купляти за рахунок коштів, які є на їхніх особових

рахунках, літературу через книготорговельну мережу, письмове приладдя, передплачувати газети і журнали, при цьому засудженому дозволяється мати при собі не більше десяти примірників книг, щодо журналів та газет – вони можуть зберігатися в необмеженій кількості (ст.109).

О. Ткачова виділяє кілька стратегічних напрямів впливу положень міжнародно-правових документів, що містять стандарти у сфері виконання покарань, на політику у сфері виконання покарань України:

- 1) загальна гуманізація сфери виконання покарань;
- 2) вдосконалення вітчизняного законодавства;
- 3) соціальна адаптація та ресоціалізація засуджених [4, с. 117–119].

Одним із таких напрямків є загальна гуманізація процесу виконання-відбування покарання.

Ну думку А.Х. Степанюка, гуманізм покладає на адміністрацію органів та установ виконання покарань обов'язок не тільки піклуватися про здоров'я засуджених, але і враховувати їхню поведінку в період відбування покарання,... вікові, фізичні, психічні особливості, наслідки відбування покарання, що позначаються на членах родини засудженого і т. ін. [5, с. 34].

Згідно з міжнародними актами з прав людини і поводження із засудженими тримання засудженого в окремому приміщенні (у камері чи кімнаті) в місцях позбавлення волі покликані забезпечити гуманні умови для життя засуджених, а стан тюремних приміщень здатний безпосередньо впливати на всі умови та моральну атмосферу, в яких утримуються засуджені до позбавлення волі, а також стосується функцій, які виконує персонал, засоби виправного впливу на засуджених, а також управління установами [6, с. 63].

Подальший розвиток гуманістичних засад в Кримінально-виконавчому кодексі України має місце у положеннях щодо поліпшення комунально-побутового забезпечення та медичного обслуговування.

Стаття 11 Закону України «Про попереднє ув'язнення» передбачає, що особам взятим під варту, забезпечуються побутові умови, що відповідають правилам санітарії та гігієни, а також відповідно до ст. 63 Кримінально-

виконавчого кодексу України, лікувально-профілактична і протиепідемічна робота у виправних центрах організується і проводиться на загальних підставах відповідно до законодавства про охорону здоров'я органами і закладами охорони здоров'я.

Ще одним напрямом впливу стандартів у сфері виконання покарань, закладених положеннями міжнародно-правових документів, є спрямування державної політики у сфері виконання покарань на соціальну адаптацію й ресоціалізацію засуджених. Відповідно до Кримінально-виконавчого кодексу України, до завдань установ виконання покарань відносять виправлення й ресоціалізацію засуджених. Згідно зі статтею 6 Кримінально-виконавчого кодексу України, виправлення засуджених – це процес позитивних змін, які відбуваються в його особистості та створюють у нього готовність до самокерованої правослухняної поведінки. Під ресоціалізацією треба розуміти не тільки порядок виконання та відбування покарань, але й соціально-виховну роботу, громадський вплив, суспільно-корисну працю, загальноосвітнє і професійно-технічне навчання.

Міністерство соціальної політики розробило методичні рекомендації виправлення та ресоціалізації, відповідно до яких організація мінімального рівня життя ув'язненого повинна відповідати життю людини на волі. Також ці положення відповідають статті 25 Загальної декларації прав людини, а саме: кожна людини має право на такий життєвий рівень, включаючи їжу, одяг, житло, медичний підхід і необхідне соціальне забезпечення, що необхідні для підтримки її здоров'я та добробуту. Важливою статтею чинного законодавства України є стаття 48 Конституції України, відповідно до якої кожен громадянин України має право на достатній життєвий рівень, а саме: достатнє харчування, одяг, житло.

Позитивним досвідом запровадження таких стандартів є Ковельська виховна гімназія, де була створена Ковельська трудова колонія для неповнолітніх. У зв'язку із реформуванням кримінально-виконавчої системи на території закладу було налагоджене ефективне функціонування кімнати

психоемоційного розвантаження для засуджених, функціонує комп'ютерний клас у школі, здійснена реконструкція приміщень клубу для занять засуджених атлетичною гімнастикою, настільним більярдом [7, с. 61].

На підставі викладеного можна зробити висновок, що в Україні продовжується процес вдосконалення кримінально-виконавчої служби та втілення міжнародних стандартів у практику їх діяльності.

Список використаних джерел

1. Гернет М.Н. История царской тюрьмы, изд. 2-е, доп. и пересмотр Москва : Госюриздат, 1951. 548 с.

2. Карпачова Н. І. Стан дотримання та захисту прав і свобод людини в Україні: доповідь Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини. Київ : Уповноважений Верховної Ради України з прав людини: Офіційне видання. 2004. 529 с.

3. Фролова О. Г. Злочинність і система кримінальних покарань (соціальні, правові та кримінологічні проблеми й шляхи їх вирішення за допомогою логіко-математичних методів): навч. посіб. Київ : Артєк, 1997. 208 с.

4. Ткачова О. Міжнародні документи щодо поводження із засудженими і політика України у сфері виконання покарань. *Юридична Україна*. 2010. №12. С. 117–119.

5. Степанюк А. Х., Яковець І. С. Втілення міжнародних стандартів у практику діяльності кримінально-виконавчої системи України: монографія. Харків: ТОВ «Кроссрууд», 2007. 183 с.

6. Права людини і професійні стандарти для працівників пенітенціарної системи в документах міжнародних організацій. Амстердам : Українсько-Американське бюро захисту людини, 1997. 278 с.

7. Богатирьов І. Г., Богатирьова О. І. Державна кримінально-виконавча служба України (історія та сучасність). Дніпропетровськ: ПП «Ліра ЛТД», 2007. 352 с.

Усенко Людмила Миколаївна,
аспірант кафедри кримінального,
кримінально-виконавчого права та
кримінології Академії Державної
пенітенціарної служби

ЮРИДИЧНА ПРИРОДА КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВОЇ САНКЦІЇ

Аналіз юридичної літератури дає підстави констатувати, що «санкція у праві» є багатозначним поняттям, кожне з яких «має право на існування». Той чи інший відтінок поняття «санкція» набуває залежно від змісту норми, її регулятивної та охоронної функцій, сутності правовідносин у системі тієї або іншої галузі права.

Зважаючи на зазначені обставини, вчені-праніки розглядають поняття «правова санкція» у трьох основних аспектах, а саме:

- 1) як один зі структурних елементів правової норми [1, с. 203–204];
- 2) заходи впливу на особу, якій адресовані правила поведінки, що містяться в диспозиції норми [2, с. 268; 3, с. 5];
- 3) згода компетентного державного органу на вчинення тих або інших юридично значущих дій (наприклад, санкція судді на обшук).

У спеціальних наукових дослідженнях надаються й інші визначення поняття «санкції», плюралізм яких свідчить про відмінність як у предметі, так і в методі правового регулювання тієї або іншої галузі права.

Ураховуючи те, що кримінальне право є матеріальною галуззю права, дотично до цієї сфери правильно вести мову про перші два підходи до розуміння санкції у праві.

Водночас у теорії кримінального права наявні дефініції, котрі об'єднують перше й друге значення «санкції». Так, на думку зарубіжного вченого-криміналіста А. П. Козлова, санкція – це частина кримінально-правової норми, яка має державно-примусовий якісно-кількісний характер і є формально визначеною об'єктивно-суб'єктивною моделлю заходів кримінально-правового впливу, що застосовуються до осіб, які вчинили злочин [4, с. 17].

Із повагою ставлячись до наукової позиції вищепоіменованого вченого, вважаємо, що обидва значення можуть рівною мірою застосовуватись у кримінальному праві. У першому випадку санкція, як один зі структурних елементів кримінально-правової норми, дає можливість здійснювати тлумачення і більш зручно застосовувати норми закону про кримінальну відповідальність.

У другому випадку санкція, як формалізований вираз заходів впливу на особу, якій адресовані правила поведінки, що містяться в диспозиції кримінально-правової норми, виконує функцію загального запобігання через своє інформаційне навантаження («страх покарання»).

Розуміння поняття «кримінально-правової санкції» невіддільне від завдань, які вона покликана виконувати.

Так, як зазначають С. Г. Келіна та В. М. Кудрявцев, від виду санкції, чіткості її конструкції та методологічного підходу до її побудови залежить вирішення питань, що пов'язані з індивідуалізацією покарання. Тому санкція повинна бути соціально зумовленою та справедливою. А це можливо лише за умови, якщо вона відповідає суспільній небезпеці визначеного в нормі діяння та узгоджена із санкціями за вчинення інших близьких за видом і характером злочинів. Окрім цього, санкція повинна надавати можливість індивідуалізувати покарання з урахуванням усіх можливих варіантів вчинення злочину в реальній дійсності [5, с. 35].

Вищевикладене ставить питання про види кримінально-правових санкцій. Так, у науці кримінального права виокремлюють шість видів санкцій: неконкретизовані, абсолютно визначені, відсильні, відносно-визначені (їх різновидом є кумулятивні санкції), альтернативні санкції. Водночас, не всі положення, вироблені теорією, знайшли своє застосування на практиці.

Так, із шести видів санкцій чинний Кримінальний кодекс (КК) України містить лише три. Це такі, як: відносно-визначені, кумулятивні і альтернативні санкції.

Звернення до спеціальних джерел дало можливість з'ясувати, що *відносно-визначеною* є санкція, що передбачає можливість застосування лише одного виду основного покарання та визначає нижню і верхню межу його розміру. Розрізняють два види відносно-визначених санкцій: 1) які передбачають і нижню, і вищу межу розміру покарання; 2) які визначають лише верхню межу, нижня межа розміру покарання встановлюється згідно з відповідною статтею Загальної частини КК України.

Різновидом відносно-визначеної санкції є *кумулятивна* санкція – (збільшена, або підсумована) санкція, що містить і основне, і додаткове покарання.

Альтернативна санкція містить вказівку на два або більше види основних покарань, з яких суд обирає лише одне. Альтернативні санкції також мають різновиди: 1) санкція передбачає можливість застосування відносно-визначеного або абсолютно-визначеного покарання, наприклад, санкція ст. 112 КК України; 2) санкція містить два або більше відносно-визначених покарання [6, с. 44–45].

Таким чином, наявні в науці кримінального права підходи до розуміння кримінально-правової санкції, її видів, у подальших наукових публікаціях дадуть змогу дослідити особливості їх застосування за злочини проти здоров'я особи.

Список використаних джерел

1. Томашевский Н. П. О структуре правовой нормы и классификации её элементов. *Вопросы общей теории советского права*: сб. ст. / под. ред. С. Н. Братуся. Москва: Госюриздат, 1960. 406 с.

2. Алексеев С. С. Общая теория права. Москва: Юрид. лит., 1981. Т. 1. 359 с.

3. Ветрова Г. Н. Санкции в судебном праве. Москва: Наука, 1991. 160 с.

4. Козлов А. П. Уголовно-правовые санкции: проблемы построения, классификации и измерения. Красноярск: Изд-во Краснояр. ун-та, 1989. 169 с.

5. Келина С. Г., Кудрявцев В. Н. Принципы советского уголовного права. Москва: Наука, 1988. 173 с.

6. Кримінальне право України: Загальна частина: підручник для студентів юрид. спец. вищ. закладів освіти / М. І. Бажанов, Ю. В. Баулін, В. І. Борисов та ін.; за ред. проф. М. І. Бажанова, В. В. Сташиса, В. Я. Тація. Київ – Харків: Юрінком Інтер – Право, 2004. 415 с.

Цимбал Аліна Едуардівна,
студент 4 курсу, група П–52а
Навчально-наукового інституту права
Сумського державного університету;
науковий керівник:
Маланчук Петро Михайлович,
кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри кримінально-правових
дисциплін Навчально-наукового
інституту права Сумського державного
університету

ПРОБЛЕМИ ЗАСТОСУВАННЯ ДАКТИЛОСКОПІЧНОЇ ІНФОРМАЦІЇ

У процесі розслідування злочину та виявлення злочинця велике значення мають сліди, а саме відбитки пальців, які вони залишають при вчиненні злочину. Дактилоскопичні сліди у кожної людини є унікальними, неповторними, тому проблема їх ідентифікації розробляється та удосконалюється експертами та науковцями вже достатньо довго і не втрачає зацікавленості до сьогодні.

Практичний досвід роботи показує, що у ході огляду місця події використовуючи науково-технічні засоби, спеціаліст виявляє, фіксує та вилучає інформацію дактилоскопичного походження. При цьому відбувається попереднє дослідження виявлених слідів рук; вирішується питання про доцільність вилучення слідів, які на думку фахівців криміналістів не придатні для ідентифікації за ними особи; визначається чи не належать виявлені сліди рук

потерпілим; з'ясовується механізм слідоутворення, особливості рук людини, що залишила сліди (наявність пошкоджень, відсутність пальців); досліджують внаслідок яких дій було утворено слід (торкання, захват, натиск) [1].

На підставі загальної закономірності Р.С. Белкін сформував п'ять закономірностей утворення слідів злочинів: 1) повторюваність процесу виникнення слідів події (наприклад, коли рукою торкаються до полірованої поверхні, на ній залишаються сліди пальців; коли в приміщенні, в якому проходить людина, є пил – залишаються сліди ніг тощо); 2) зв'язок між дією злочинця та злочинним наслідком, який і є доказом у справі; 3) зв'язок між способом вчинення злочину і слідами, які виникають як наслідок використання цього способу; 4) залежність вибору способу від конкретних обставин (під способом необхідно розуміти систему дій до підготування, вчинення та приховування злочину); 5) зникнення доказів, тобто слідів злочину [2, с. 135].

Експертиза слідів папілярних візерунків базується на загальних принципах криміналістичної експертизи, і включає чотири стадії: 1) попереднє дослідження. Ця стадія має два етапи: ознайомлення з матеріалами кримінального провадження та з'ясування завдань дослідження і загальний огляд об'єктів, які надійшли на експертизу; 2) детальне дослідження. Його ділять на два етапи: роздільне дослідження та порівняльне дослідження; 3) оцінка результатів дослідження та формулювання висновків; 4) оформлення матеріалів дослідження. Об'єкти, отримані для проведення експертизи, потрібно дуже обережно дослідити (в гумових рукавичках) задля забезпечення їхньої цілісності та точності.

Експерт з особливою увагою вивчає обставини провадження, пов'язані з виявленням слідів, їх розташуванням на предметі, з механізмом їх утворення, способами виявлення, фіксації та вилучення. Вивчення цих обставин допоможе експерту швидше зробити об'єктивні та достовірні висновки. До таких обставин відносяться наприклад, установлення даних, які дозволяють судити про наявність, характер та межі можливих змін об'єктів експертизи.

Детальне дослідження об'єктів дактилоскопічної експертизи проводиться у два етапи, які умовно поділяються на: роздільне дослідження (докладне, всебічне дослідження всіх слідів і їх ознак) та порівняльне дослідження (проводиться порівняння слідів між собою і з відбитками (відтисками) рук на дактилокарті (проводиться у разі вирішення ідентифікаційних завдань). На стадії роздільного дослідження визначається чіткість, повнота і виразність папілярного візерунку в слідах. На стадії порівняльного дослідження об'єктів визначається фактичне обґрунтування висновку експерта про наявність чи відсутність тотожності об'єкта. Порівняльне дослідження проводиться тільки за допомогою безпосереднього зіставлення: ідентифікують ознаки шкірного візерунка, відображеного в слідах, та візерунка у відтиску зразку за допомогою найпростіших оптичних приладів [3].

Для встановлення співпадіння пальців рук повноцінно функціонує автоматична ідентифікаційна дактилоскопічна система (АДІС), яка аналізує ознаки в закодованих слідах, перевіряє їх по десятках тисяч відбитків, внесених до масиву, та видає список найбільш схожих відбитків, які потім перевіряються оператором власноруч. За даними дактилоскопічної реєстрації є можливість встановити особу невідомого трупу, розшукати осіб, що зникли безвісті, встановити особу, причетну до вчинення кримінального правопорушення. Особливу увагу практичних працівників органів досудового розслідування націлено на якість збору і обробки дактилоскопічної інформації осіб, причетних до вчинення злочину при огляді місця події та в лабораторних умовах [4].

Для проведення дактилоскопічної експертизи на дослідження можуть надаватися такі об'єкти та зразки для порівняння: предмети з імовірною наявністю слідів папілярних ліній особи; предмети з виявленими слідами папілярних ліній особи, які не вилучені з поверхні об'єктів; дактилоскопічні плівки або інші липкі та полімерні матеріали з перекопійованими слідами папілярних ліній особи; зліпки, отримані з об'ємних слідів папілярних ліній особи; кисті рук, стопи ніг або їх фрагменти з папілярними лініями особи; зображення папілярних ліній, які містяться у матеріалах експертиз: висновку

експерта, ілюстративній таблиці; відбитки (відтиски), які містяться в оригіналах дактилокарт [5].

Необхідність більш широкого застосування дактилоскопічних обліків в Україні диктується низкою факторів. По-перше, це нагальна потреба для активізації міжнародного співробітництва для протидії тероризму, організованій транснаціональній злочинності, нелегальній міграції, торгівлі людьми, відмиванням коштів, здобутих злочинним шляхом. Слід також враховувати, що Україна бере участь у миротворчих міжнародних операціях та запобігає перетинанню державного контролю, іноземцям, які намагаються дестабілізувати ситуацію на території нашої країни. По-друге, велика кількість невпізнаних трупів під час зростання кількості природних та техногенних катастроф, забезпечення ефективності розшуку безвісти зниклих громадян, особливо неповнолітніх та ін. Таким чином, створення єдиної багатофункціональної системи дактилоскопічних обліків в Україні, вирішення питання вдосконалення правового забезпечення дактилоскопічної реєстрації в Україні є необхідним [6, с. 150].

Значний інтерес представляє проблема помилок у сфері дактилоскопії. Адже спеціалісти в ході огляду місця події значно частіше, виявляють сліди дактилоскопічного походження, які є досить інформативними в криміналістичному плані, що й зумовлює необхідність їх вивчення та дослідження. Дактилоскопічні сліди можуть використовуватися не лише при виконанні відповідних експертиз, а й для проведення різнопланового криміналістичного дослідження, вирішення широкого кола ідентифікаційних, діагностичних та ситуаційних питань, що дозволяє отримати важливу доказову та орієнтуючу інформацію. Будь-які допущені експертом помилки ставлять під сумнів доказове значення висновку дактилоскопічної експертизи, роблять неможливим його використання в процесі розслідування, чим перешкоджають встановленню об'єктивної істини, затягують слідство і судовий розгляд кримінальних справ, спричиняють появи помилок у слідчій та судовій практиці. Об'єктивно виникає необхідність призначення комплексу додаткових,

повторних дактилоскопічних експертиз, виклику на допит експерта, ініціювання комплексу інших слідчих, оперативно-розшукових, судових дій, спрямованих на усунення експертних помилок [1].

Отже, проаналізувавши усю специфіку роботи експерта з дактилоскопічними слідами, ми можемо побачити усю складність та багатоаспектність дій, яку він виконує при дослідженні матеріалу. На сьогодні вже існує велика кількість методів за допомогою яких доводиться виявляти та досліджувати сліди рук. У процесі розслідування та розкритті злочину дактилоскопічна експертиза є дуже важлива, вона допомагає відповісти на поставленні запитання, акцентує увагу на приховані деталі та розкрити злочин.

Список використаних джерел

1. Коваленко Д. Ю. Роль і місце дактилоскопічної експертизи в розслідуванні злочинів. *Наука та інновації XXI століття*. URL : http://ukrlogos.in.ua/documents/21_05_2017_57.pdf (дата звернення: 25.10.2018).

2. Криміналістика: учеб. / Т. В. Аверьянова, Р. С. Белкин и др. Москва : НОРМА-ИНФРА-М, 2000. 990 с.

3. Рогатюк І. В. Напрями удосконалення використання дактилоскопічної інформації в діяльності органів досудового розслідування та прокуратури *Часопис Київського університету права*. URL : http://nbuv.gov.ua/UJRN/Chkur_2014_1_69 (дата звернення: 25.10.2018).

4. Інформаційно-методичний лист з правил поводження з об'єктами-носіями, на яких можуть бути залишені як сліди рук, так і сліди біологічного походження осіб, причетних до учинення злочину при огляді місця події та в лабораторних умовах. Київ : ДНДЕКЦ МВС України, 2012. 5 с.

5. Інструкція про призначення та проведення судових експертиз та Науково-методичні рекомендації з питань підготовки та призначення судових експертиз: затв. наказом Міністерства юстиції України від 08.10.1998 № 53/5 (у ред. наказу Міністерства юстиції України від 26.12.2012 № 1950/5). URL : <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0705-98> (дата звернення: 27.10.2018).

6. Свобода Є. Й. Деякі аспекти правового регулювання дактилоскопічної реєстрації. *Вісник Академії адвокатури України*. 2010. № 3. С. 148–153.

Чепур Вікторія Олександрівна,
студент 4 курсу Навчально-наукового
інституту права Сумського державного
університету;
науковий керівник:
Маланчук Петро Михайлович,
кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри кримінально-правових
дисциплін Навчально-наукового
інституту права Сумського державного
університету

ЕЛЕКТРОННІ СЛІДИ ЗЛОЧИНІВ: ПОНЯТТЯ, ВИДИ ТА СПОСОБИ ВИЯВЛЕННЯ

Останнім часом кількість злочинів у сфері інформаційних технологій зростає. Стрімкий розвиток нових форм злочинності спонукає правоохоронні органи приділяти більше уваги боротьбі з таким видом суспільно небезпечних посягань та їх попередженню, як кіберзлочинність. Об'єктами кіберзлочинів є персональні дані, банківські рахунки, паролі та інша інформація. Збільшилась чисельність кібератак на енергетичні та транспортні структури, банки, окремі державні установи та фізичних і юридичних осіб.

Питання дослідження електронних слідів у криміналістиці є актуальним, оскільки вони є новим видом слідів, тому досить часто технічний рівень засобів і методів злочинної діяльності перевищує рівень боротьби з нею.

Дослідженню даного виду злочину приділяють значну увагу учені-криміналісти, проте у зв'язку зі стрімким розвитком інформаційних технологій і швидкими змінами комп'ютерної техніки та програмного забезпечення існує потреба щодо уточнення окремих наукових положень, у тому числі виокремлення специфічних слідів комп'ютерних злочинів та розроблення способів їх виявлення.

Г.К. Авдєєва та С.В. Стороженко дають таке визначення «електронні цифрові сліди – це матеріальні невидимі сліди, що можуть бути виявлені, зафіксовані й вивчені за допомогою цифрових електронних пристроїв та які містять будь-яку криміналістично-значущу інформацію (відомості, дані), зафіксовану в електронній цифровій формі на матеріальних носіях»[1, с. 170].

Тобто електронний слід має певну систему ознак у вигляді окремих інформаційних елементів, які можуть бути записані як на одному, так і на декількох носіях цифрової інформації. Носії електронних слідів можуть бути одночасно підключені до декількох цифрових пристроїв, об'єднаних, наприклад, у телекомунікаційну мережу.

Властивості електронних слідів є досить специфічними та полягають у:

- відсутності нерозривного зв'язку з матеріальним носієм;
- динамічності, можливості швидкого передання у просторі;
- можливості зміни й знищення інформації за невеликий проміжок часу;
- складності застосування «традиційних» методів та засобів.
- ідентичність оригіналу інформації і всіх його копій (незалежно від виду носія інформації).

Характерною рисою електронних слідів при вчиненні злочину є те, що вони залишаються в інформаційному просторі, тобто є тією чи іншою зміною в комп'ютерній інформації. Засобом вчинення неправомірних дій є електронні пристрої (наприклад, телефони, смартфони, комп'ютери), інформаційні технології та окремі програмні продукти.

У науці кримінально-процесуального права термін «слід» вживається у двох значеннях – процесуальному і криміналістичному. Процесуальне значення сліду полягає в тому, що інформація, одержана за його допомогою, використовується для формування доказової бази за кримінальною справою і знаходить своє відображення у процесуальних документах. Криміналістичне розуміння сліду більш широке й охоплює всю сукупність одержаної інформації, що використовується для здійснення розшукових дій, висунення пошукових та інших версій, визначення напрямку дій слідчого [2, с. 90].

Сліди злочинів у сфері використання інформаційних технологій утворюються внаслідок дії на комп'ютерну інформацію шляхом зовнішнього доступу до неї, що викликає певні зміни, пов'язані з подією злочину (наприклад, сліди знищення, модифікації, блокування, копіювання інформації). Електронними слідами є також результати роботи антивірусних і тестових програм. Такі сліди можуть бути виявлені експертом при дослідженні комп'ютерного обладнання, антивірусних програм, протоколів роботи операційних систем та ін.

Сліди неправомірного доступу до інформації можна виявити також в мережі Інтернет. Вони виникають бо система, через яку проводиться доступ, володіє деякою інформацією особи, яка прагне з'єднатися з іншим комп'ютером.

Слідами, що вказують на сторонній доступ до комп'ютерної інформації, можуть слугувати такі: перейменування каталогів і файлів, зміна розмірів і вмісту файлів, видалення з каталогів імен файлів, видалення або додавання окремих записів, фізичне руйнування або розмагнічування носіїв, зміна атрибутів файлів, поява нових каталогів і файлів тощо [1, с. 170–171].

У соціальних мережах (наприклад, Facebook, Twitter, Instagram тощо) можна виявити електронні сліди у вигляді повідомлень і коментарів осіб, що перевіряються, їх персональних даних фотознімків і відеозаписів, історію пошукових запитів тощо. Такі сліди мають важливе значення для розкриття злочину, оскільки містять інформацію про час відвідування сайту, коло спілкування та інтереси та деякі персональні дані користувача.

Проте наймасштабніші правопорушення вчиняються у сфері дистанційного банківського обслуговування, тобто це сервіси, які допомагають клієнту у доступі до банківських послуг без візиту до банку.

Основними об'єктами, які утворюють і сприймають електронні цифрові сліди, є такі: машинні носії цифрової інформації, інтегральні мікросхеми, обладнання телекомунікаційних мереж, цифрові фотокамери та диктофони, пристрої для зчитування інформації з пластикових банківських карт, мобільні

телефони, планшети тощо. Крім того, що в них зафіксовано електронні цифрові сліди, пов'язані з самою подією злочину, оскільки окремі електронні модулі цих засобів дозволяють зафіксувати місце й час перебування пристрою в певний проміжок часу. Зокрема, за допомогою системи геолокації в режимі реального часу можна визначити точне місцезнаходження конкретного комп'ютера, планшета або мобільного телефону і як наслідок, його власника [1, с. 170].

На сьогодні існує тенденція щодо розроблення окремої криміналістичної теорії (вчення) про електронний слід, в рамках якої необхідно сформулювати теоретичні основи електронного слідознавства, дослідити закономірності виникнення електронних слідів, що відображають механізм злочину, розробити загальні рекомендації щодо фіксації електронних слідів, методів і засобів їх виявлення, які в подальшому можуть бути використані як докази при розслідуванні інтернет-шахрайства [3, с. 19].

Отже, необхідне постійне удосконалення процесуальних механізмів щодо збирання доказів в електронній формі, що стосуються злочину, врегулювання питання можливості термінового здійснення процесуальних дій із застосуванням електронних документів та електронного цифрового підпису підготовка слідчих суддів, слідчих та прокурорів для роботи з доказами, що стосуються слідів, отриманих в електронній формі.

Список використаних джерел

1. Авдєєва Г. К. Електронні сліди: поняття та види. *Вісник Луганського державного університету внутрішніх справ імені Е. О. Дідоренка*. Сєверодонецьк, 2017. Вип. 1. С. 168–175.

2. Авдєєва Г. К. Сліди злочинів у сфері використання інформаційних технологій: способи виявлення. *Питання боротьби зі злочинністю*. 2015. Вип. 30. С. 88–98.

3. Білоус В. В. Роль засобів криміналістики у протидії кіберзлочинності. *Міжнародні стандарти з кібербезпеки та їх застосування в Україні*: матеріали

«круглого столу» (м. Харків, 19 квіт. 2016 р.). Нац. юрид. ун-т ім. Ярослава Мудрого. Харків, 2016. С.15–20.

Шамрук Наталія Борисівна

кандидат юридичних наук, доцент кафедри адміністративного, цивільного та господарського права і процесу Академії Державної пенітенціарної служби;

Томков Никита Олегович

слухач факультету заочного, контрактного навчання та підвищення кваліфікації працівників Академії Державної пенітенціарної служби

СУЧАСНЕ ТЛУМАЧЕННЯ ПОНЯТТЯ «ДОМАШНЄ НАСИЛЬСТВО»

Права і свободи людини і громадянина є однією з найважливіших соціальних цінностей і головним об'єктом більшості адміністративно-правових відносин. Кожній людині має бути забезпечена можливість користуватися основними правами і свободами. Держава зобов'язана гарантувати реальне здійснення цих прав і свобод усіма доступними їй засобами. Але трапляються випадки, коли ці права порушуються як у родині, так і в суспільстві.

Необхідно зазначати, що сім'я як осередок суспільства без підтримки держави та її інституцій не завжди спроможна виконувати свої головні функції, зокрема щодо забезпечення належного добробуту та виховання дітей.

Активність міжнародного руху з боротьби з насильством щодо жінок, а також міжнародно-правові зобов'язання, які взяли на себе держави, сприяли актуалізації цієї проблеми на національному рівні. Україна стала однією з небагатьох держав колишнього Союзу Радянських Соціалістичних Республік, що відреагували на рух із захисту прав жінок змінами у своїй державній політиці. В результаті цього було ухвалено Закон України «Про попередження насильства в сім'ї» від 19 березня 2002 р.

Насильством в сім'ї, відповідно до ст. 1 вищезазначеного Закону, визнавалися будь-які умисні дії фізичного, сексуального, психологічного чи

економічного спрямування одного члена сім'ї щодо іншого члена сім'ї, якщо ці дії порушують конституційні права і свободи члена сім'ї як людини та громадянина і завдають йому моральної шкоди, шкодять його фізичному чи психічному здоров'ю [3].

Доволі тривалий час в Україні ставлення до домашнього насильства залишалось суто «домашнім», а суспільство переважно закривало очі, залишаючи тактовно цю проблему поза увагою. Намагаючись вирішити проблему домашнього насильства, у грудні 2017 року Верховна Рада ухвалила закон «Про запобігання та протидію домашньому насильству», в якому запропоновано новий підхід із використанням європейських стандартів, щодо боротьби з цим негативним явищем у суспільстві, який набув чинності з 7 січня 2018 року.

Доцільно зазначити, що поняття «насильство в сім'ї» відмінено, а впроваджено таке поняття, як «домашнє насильство» – це діяння (дії або бездіяльність) фізичного, сексуального, психологічного або економічного насильства, що вчиняються в сім'ї чи в межах місця проживання або між родичами, або між колишнім чи теперішнім подружжям, або між іншими особами, які спільно проживають (проживали) однією сім'єю, але не перебувають (не перебували) у родинних відносинах чи в шлюбі між собою, незалежно від того, чи проживає (проживала) особа, яка вчинила домашнє насильство, у тому самому місці, що й постраждала особа, а також погрози вчинення таких діянь.

Із зазначеного вище ми бачимо, що коло суб'єктів, які вчиняють насильство, і коло об'єктів, щодо яких вчиняється насильство, новому Закону України «Про запобігання та протидію домашньому насильству» розширено, а саме: сім'я, особи в місцях проживання, родичі або колишнє чи теперішнє подружжя, особи, які спільно проживають (проживали) однією сім'єю, але не перебувають (не перебували) у родинних відносинах чи у шлюбі між собою тощо. Тоді як старий варіант закону констатував, що насильство здійснюється лише в сім'ї і може бути вчинено лише членом сім'ї.

Саме тому виникає потреба в з'ясуванні поняття «член сім'ї». Так, ст. 1 Закону України «Про попередження насильства в сім'ї» констатував, що члени сім'ї – особи, які перебувають у шлюбі; проживають однією сім'єю, але не перебувають у шлюбі між собою; їхні діти; особи, які перебувають під опікою чи піклуванням; є родичами прямої або непрямої лінії споріднення за умови спільного проживання [3].

Водночас, чинний Закон України «Про запобігання та протидію домашньому насильству» визначає, що його дія незалежно від факту спільного проживання поширюється на таких осіб, як: подружжя; колишнє подружжя; наречені; мати (батько) або діти одного з подружжя (колишнього подружжя) та інший з подружжя (колишнього подружжя); особи, які спільно проживають (проживали) однією сім'єю, але не перебувають (не перебували) у шлюбі між собою, їхні батьки та діти; особи, які мають спільну дитину (дітей); батьки (мати, батько) і дитина (діти); дід (баба) та онук (онука); прадід (прабаба) та правнук (правнучка); вітчим (мачуха) та пасинок (падчерка); рідні брати і сестри; інші родичі: дядько (тітка) та племінник (племінниця), двоюрідні брати і сестри, двоюрідний дід (баба) та двоюрідний онук (онука); діти подружжя, колишнього подружжя, наречених, осіб, які мають спільну дитину (дітей), які не є спільними або всиновленими; опікуни, піклувальники, їхні діти та особи, які перебувають (перебували) під опікою, піклуванням; прийомні батьки, батьки-вихователі, патронатні вихователі, їхні діти та прийомні діти, діти-вихованці, діти, які проживають (проживали) в сім'ї патронатного вихователя [4].

Треба зазначити, що дія законодавства про запобігання та протидію домашньому насильству поширюється також на інших родичів, інших осіб, які пов'язані спільним побутом, мають взаємні права й обов'язки, за умови спільного проживання, а також на суб'єктів, що здійснюють заходи у сфері запобігання та протидії домашньому насильству [4].

Отже, відповідно до зазначеного, варто виділити основні ознаки домашнього насильства такого змісту:

1) особами, які страждають від домашнього насильства, можуть бути не тільки члени сім'ї (тобто дія цього Закону має поширюватися на розлучених осіб, що проживають разом; осіб, які зустрічаються, але не перебувають у шлюбі; на інших родичів, інших осіб, які пов'язані спільним побутом, мають взаємні права й обов'язки, за умови спільного проживання, а також на суб'єктів, що здійснюють заходи у сфері запобігання та протидії домашньому насильству тощо);

2) діяння кривдника (тобто особи, яка вчинила домашнє насильство у будь-якій формі) повинно бути протиправним (тобто суперечити нормам чинного законодавства);

3) діяння призвело або могло призвести до порушення прав людини і громадянина;

4) вина кривдника повинна виявлятися у формі умислу, а не необережності. Діяння визнається насильством у сім'ї лише тоді, коли воно порушує вимоги чинного законодавства та призводить чи може призводити до порушення конституційних прав і свобод особи;

5) домашнє насильство може проявлятися у формі активних дій (нанесення побоїв, знищення майна тощо) або бездіяльності, тобто пасивної поведінки особи, коли вона не вчиняє дій, які могла та повинна була вчинити, щоб запобігти настанню шкідливих наслідків (наприклад, ненадання допомоги особі, яка перебуває в небезпечному для життя стані).

Треба зазначити, що домашнє насильством визнаються лише умисні діяння. Це означає, що особа, яка вчинила насильство, усвідомлювала або повинна була усвідомлювати характер вчинюваних нею дій або бездіяльності, передбачала або могла передбачити (виходячи з її фізичного і психічного стану) можливість настання таких шкідливих наслідків, як заподіяння моральної шкоди, шкоди фізичному або психічному здоров'ю іншої особи [5]. Зауважимо, що вчинення домашнього насильства в стані алкогольного сп'яніння не виключає можливості особи усвідомлювати і передбачати настання шкідливих наслідків. Ознакою домашнього насильства є наявність моральної, фізичної або

психічної шкоди здоров'ю особі, що заподіяна внаслідок протиправних діянь. Шкода фізичному здоров'ю полягає в тілесних ушкодженнях, завданих жертві домашнього насильства.

Отже, поняття «домашнє насильство» відрізняється від поняття «насильство в сім'ї» тим, що його зміст охоплює більшу кількість суб'єктів і об'єктів насильства. Також дані поняття різняться межами застосування насильства, оскільки насильство в сім'ї обмежується лише сім'єю, а домашнє насильство виходить за межі родини.

Список використаних джерел

1. Коломєєць О. Д. Аміністративно-правове регулювання відповідальності за вчинення насильства у сім'ї, невиконання захисного припису або непроходження корекційної програми: дис. ... канд. юрид. наук. 12.00.07. Класичний приватний університет. Запоріжжя, 2010. 223 с.

2. Шамрук Н.Б. Взаємодія суб'єктів протидії насильству в сім'ї: дис. ... канд. юрид. наук. 12.00.07. Київ, 2012. 174 с.

3. Про попередження насильства в сім'ї: Закон України від 15 листопада 2001 р. № 2789-III. *Відомості Верховної Ради*. 2002. № 10. Ст. 70.

4. Про запобігання та протидію домашньому насильству: Закон України від 07 грудня 2017 р. № 2229-VIII. Дата оновлення: 07.01.2018. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2229-19> (дата звернення: 05.11.2018)

5. Стрельченко О. Г. Адміністративно-правова протидія проступкам щодо насильства в сім'ї. *Сучасний стан та перспективи розвитку адміністративно-правової науки*: матеріали V наук.-практич. семінару. Київ. Аванпост-прим. 2011. С. 146–149.

Шевченко Юлія Сергіївна,
студент 1 курсу магістратури
Криворізького факультету
Національного університету «Одеська
юридична академія»

ЛЕГАЛІЗАЦІЯ (ВІДМИВАННЯ) ДОХОДІВ, ОТРИМАНИХ ЗЛОЧИННИМ ШЛЯХОМ: ПРАВОВИЙ АСПЕКТ

Легалізація (відмивання) доходів є небезпечним злочином в сфері економічних відносин. Отримання доходів злочинним шляхом не тільки підривають авторитет України на міжнародному рівні а й сприяють поширенню недобросовісної конкуренції, процесу інфляції та майнового розшарування суспільства.

Дослідження поняття легалізації (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом, висвітлено в наукових працях О.М. Бандурки, М. І. Бажанова, Ф. Г. Бурчака, В. К. Грищука, О. Г. Кальмана, М. Н. Мироненка, М. І. Мельника, В. М. Поповича, Н. В. Селіхова, А. В. Яковлева та ін.

Безпосереднім джерелом одержання «брудних» коштів є тіньова економіка як сукупність неврахованих і протиправних видів економічної діяльності. Вона включає три сегменти [1]:

- «неофіційну» («неформальну», «сіру»);
- «підпільну» («кримінальну», «чорну»);
- фіктивну економіку.

Відповідно до ст. 209 КК України легалізація (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом, визначається як «вчинення фінансової операції чи укладення угоди з коштами або іншим майном, одержаними внаслідок вчинення суспільно небезпечного протиправного діяння, що передувало легалізації (відмиванню) доходів, а також вчинення дій, спрямованих на приховання чи маскуванню незаконного походження таких коштів або іншого майна чи володіння ними, прав на такі кошти або майно, джерела їх

походження, місцезнаходження, переміщення, а так само набуття, володіння або використання коштів чи іншого майна, одержаних внаслідок вчинення суспільно небезпечного протиправного діяння, що передувало легалізації (відмиванню) доходів».

На посилення правової основи протидії відмиванню брудних грошей працює Закон України «Про банки і банківську діяльність». В Україні створений і постійно діє Координаційний комітет з боротьби з організованою злочинністю і корупцією. До його компетенції, крім зазначених у самій назві завдань, входить також боротьба з відмиванням брудних грошей [2, с. 565].

Легалізація злочинних доходів являє собою складний процес, що включає безліч різноманітних операцій, що здійснюються різноманітними методами, які постійно вдосконалюються. Діяльність організованих злочинних груп у більшості випадків спрямована на отримання доходів. Надалі ці гроші вкладаються в легальний фінансовий оборот. Найчастіше завдання полягає в тому, щоб повністю перевести кримінальний бізнес в легальну сферу. Це неможливо зробити, не легалізувавши отримані кримінальні доходи. Отже, борючись з легалізацією, одночасно держава бореться з організованою злочинністю.

Процес відмивання грошових коштів в Україні максимально спрощений і має такі причини:

- 1) недосконале чинне законодавство дозволяє, наприклад, за допомогою приватизації переводити великі суми готівки в активи;
- 2) змішування понять офшорної зони та офшорної країни;
- 3) відсутність законодавчо закріпленого переліку офшорних зон;
- 4) неможливість здійснення контролю за міжнародними трансакціями;
- 5) можливість відкриття та функціонування в Україні анонімних валютних рахунків.

Все сказане повною мірою свідчить, з одного боку, про реальну небезпеку відмивання грошей як діяння, безпосередньо пов'язаного з найбільш небезпечними для суспільства явищами, такими як корупція, тероризм і т. д.

З іншого боку свідчать про неефективність українського законодавства в сфері протидії відмиванню грошей. Все це об'єктивно зумовлює здійснення активних дій щодо детінізації економіки.

Отже, головним завданням боротьби з «відмиванням доходів» є детінізація економіки, а саме:

- істотне зниження рівня тінізації шляхом створення сприятливих умов щодо залучення тіньових капіталів до легальної економіки та примноження національного багатства;

- виведення на «світло» тіньових капіталів сприятиме суттєвому збільшенню національного інвестиційного потенціалу, матиме значний позитивний ефект для бюджетної сфери, слугуватиме зміцненню довгострокової стабільності та зорієнтованості національної економіки на розвиток і зростання, сприятиме забезпеченню економічної безпеки держави;

- створення сприятливого економічного середовища і поширення правової культури [3].

Таким чином, легалізація злочинних коштів – це невід'ємна складова злочинної діяльності, важлива ланка кримінального економічного циклу. Реалізація зазначених та інших заходів щодо запобігання та протидії легалізації (відмивання) коштів, одержаних незаконним шляхом не лише сприятиме формуванню повноцінного ринкового середовища, розвитку економіки, легалізації капіталу, процесу демократизації економіки і суспільства в цілому, а й забезпеченню відродження та ефективного розвитку вітчизняного підприємництва.

Список використаних джерел

1. Боринець С. Я. Міжнародні фінанси: підруч. 2-ге вид., перероб. та доп. Київ : Знання, 2006. 494 с.

2. Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України: станом на 10 жовт. 2016 р. / за заг. ред. О. М. Литвинова. Київ : ЦУЛ, 2016. 328 с.

3. Тінізація економіки та шляхи її подолання. / Матеріали «круглого столу» від 26 листопада 2003 р. Київ : НІСД, 2003. URL : http://old.niss.gov.ua/book/tyn_ekon/11.htm. (дата звернення: 05.09.2018).

Шевченко Юлія Миколаївна,
студент факультету заочного,
контрактного навчання та підвищення
кваліфікації працівників Академії
Державної пенітенціарної служби;
науковий керівник:
Самофалов Леонід Прохорович,
кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри теорії та історії
держави і права, конституційного права
Академії Державної пенітенціарної
служ

МЕХАНІЗМ ПРАВОВОГО УДОСКОНАЛЕННЯ ПРАВ ЛЮДИНИ В УКРАЇНІ

Україна ставить перед собою пріоритетне завдання – здійснювати реалізацію та захист прав людини як соціальних цінностей незалежної держави. Важливим аспектом побудови правової держави є практичне вирішення даної проблеми як однієї з основних функцій правової держави.

Не можливо не погодитись з думкою Р.Ф. Гринюка, який стверджує, що правова держава – це та держава, яка зобов'язана гарантувати й захищати права й свободи людини і громадянина [1].

Конституція України у статті 3 проголошує, що утвердження й забезпечення прав і свобод людини є головним обов'язком держави. Тобто, держава в особі публічної влади та її представників повинна реалізовувати як забезпечення так і захист прав людини.

В нашій державі ступінь захищеності населення від правопорушень є показником досягнення рівня цивілізації державою та кожним, хто в ній проживає. Способи захисту прав людини також залежать від правового виховання кожної особи, що проживає в країні. Від її поведінки залежить те,

яким чином її права можуть бути захищені, а у випадку порушення – поновлення прав в максимально найкоротші терміни.

У сучасних наукових дослідженнях відсутній єдиний підхід щодо визначення основних правових форм захисту прав людини.

Аналізуючи розвиток законодавства України категорія поняття «правові засоби забезпечення прав людини» загадується неодноразово.

Так, у Декларації про державний суверенітет України від 16 липня 1990 року та зверненні Верховної Ради України «До парламентів і народів світу» від 5 грудня 1991 року зазначалося, що Україна бажає увійти як нова, демократична, правова держава, яка ставить перед собою завдання реально забезпечити права, свободи людини і громадянина, а у зобов'язаннях має на меті суворо дотримуватись загальноновизнаних принципів й норм міжнародного права та міжнародних стандартів у галузі прав і свобод людини.

У 1995 році відбулось прийняття України в члени Ради Європи. Ця подія дуже істотно вплинула на подальший розвиток прав і свобод людини й громадянина в державі. Україна, як самостійна, незалежна держава, приєдналася до великої кількості європейських конвенцій у галузі забезпечення прав і свобод людини та взяла на себе конкретні зобов'язання – удосконалювати національне законодавство спираючись на норми міжнародних правових документів. Слід наголосити, що Україну, як члена Ради Європи, це стимулювало до процесу підготовки й прийняття 28 червня 1996 року Конституції України – Основного Закону нової демократичної, незалежної держави, яка закріпила територіальну цілісність, економічний і політичний суверенітет країни.

Поняття «правові засоби забезпечення прав людини» є результатом аналізу й узагальнення наукових знань вченими-теоретиками Н.В. Вітрука, В.М. Горшеньова. Дана категорія спрямована на забезпечення механізму захисту прав людини. З цього слідує, що правові засоби забезпечення прав людини – це матеріально-правові й процесуальні норми і процедури, які використовуються правомочними органами на вимогу особи для примусового

поновлення її порушеного права, а також ті правовідносини, які виникають у зв'язку із здійсненням своїх повноважень юрисдикційними органами, і правозастосовні акти, що спрямовані на реалізацію прав правомочною особою [4, с. 81].

На нашу думку дана позиція заслуговує на увагу, оскільки правові засоби забезпечення прав людини є захистом та однією з форм охорони, під якою слід розуміти сукупність методів, способів, прийомів впливу на відносини, які закріплені у нормативно-правових актах держави.

Право на захист – це суб'єктивне право людини на відновлення порушених прав. Це можливість людини у разі порушення її прав та свобод здійснювати свій захист внаслідок самозахисту або звернення до державних органів, зокрема, до суду.

На основі викладеного встановлюється, що право на захист забезпечується правомірною поведінкою особи. Відмінність права на захист від інших прав полягає в тому, що це право має самостійне значення у механізмі правового регулювання й фіксує свободу правомірної поведінки суб'єктів права [5, с. 8].

На думку дослідників з теми захисту прав і свобод людини і громадянина А.Ю. Олійник, А.М. Колодій, поняття «охорона» є більш широким поняттям, ніж «захист».

Як вважає А.Ю. Олійник, що виконання правоохоронними органами своїх завдань по забезпеченню реалізації конституційних свобод людини і громадянина відповідно до закону залежить не тільки від високої професійної правосвідомості і правової культури працівника правоохоронних органів, а ще й від рівня законодавчого, соціального та матеріально-технічного забезпечення її працівників [3, с. 333].

Охорона – це сукупність заходів, спрямованих на забезпечення нормальної реалізації прав, а також на захист прав у випадку їх порушення або оспорювання через конкретні засоби державного впливу, що існують в правовій формі і можуть проявлятися через встановлення правових норм. Захист –

поняття, яке пов'язане з конкретним правопорушенням або оспорюванням прав, тобто під захистом розуміється передбачена законодавством діяльність відповідних державних органів, перш за все, правоохоронних і контролюючих, та їх посадових осіб щодо поновлення порушеного права та припинення таких порушень, а також створення необхідних умов для притягнення до юридичної відповідальності осіб, які скоїли протиправні діяння, внаслідок яких було завдано шкоди правам та законним інтересам особі.

Таким чином, поняття «охорона» і «захист» співвідносяться як одне ціле та частини з них [2, с. 3].

Список використаних джерел

1. Гринюк Р.Ф. Ідея правової держави: теоретико-правова модель і практична реалізація. Київ: Видавничий Дім «Ін Юре», 2004. 388 с.

2. Обушак О.О. Адміністративне регулювання в сфері охорони прав на об'єкти інтелектуальної власності. Київ, 2009. 11 с.

3. Олійник А.Ю. *Конституційно-правовий механізм забезпечення основних свобод людини і громадянина в Україні*: монографія. Київ : Алерта, КНТ, Центр навчальної літератури, 2008. 472 с.

4. Силенко А. А. Механизмы гарантий и защиты прав и свобод человека и гражданина: Украина в контексте мирового опыта. *Актуальні проблеми політики*: збірник наукових праць / голов. ред. С. В. Ківалов. Одеса : «Фенікс», 2008. Вип. 34. С. 81 – 95.

5. Тимченко Г. П. *Способи та процесуальні форми захисту цивільних прав*: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук: спец. 12.00.03. Харків, 2002. 20 с.

Шеремета Олексій Петрович,
проректор Академії Державної
пенітенціарної служби

**ПРОБЛЕМИ ФОРМУВАННЯ ЗДОРОВ'ЯЗБЕРЕЖУВАЛЬНОЇ
КОМПЕТЕНТНОСТІ У МАЙБУТНІХ ОФІЦЕРІВ ДЕРЖАВНОЇ
КРИМІНАЛЬНО-ВИКОНАВЧОЇ СЛУЖБИ УКРАЇНИ ЯК ПРЕДМЕТ
ДОСЛІДЖЕНЬ ПРОФЕСІЙНОЇ ПЕДАГОГІКИ**

Значення ціннісного ставлення до здоров'я та здорового способу життя в цілому обумовлено потребами збереження здоров'я, а також зростанням впливу негативних чинників і загроз на стан здоров'я населення. Посилює актуальність теми збройна агресія Російської Федерації на території Донецької та Луганської областей. В'ячеслав Шрамович, посилаючись на дані ООН, стверджує, що за весь час конфлікту на Сході України з весни 2014 року загинуло понад 10,3 тис. людей [1].

Важливість формування ціннісного та свідомого ставлення персоналу Державної кримінально-виконавчої служби України (далі – ДКВС України) до здоров'я обумовлена також сучасними змінами у пенітенціарній системі України, наближенням її функціонування до європейських стандартів. Реалізація сучасних завдань вимагає пошуку нових підходів до відбору й підготовки кадрів ДКВС України, зокрема щодо формування у них ціннісного ставлення до здоров'я, здатності сповідувати здоровий спосіб життя та бути компетентним у сфері збереження здоров'я. Поліпшення кадрового забезпечення органів пенітенціарної системи та якості підготовки персоналу ДКВС України визначено одним із основних напрямів її реформування. Про це свідчить низка нормативно-правових актів, що регламентують підготовку пенітенціарного персоналу, зокрема Закон України «Про Державну кримінально-виконавчу службу України» та ін.

Теоретичні аспекти проблеми формування здоров'язбережувальної компетентності започатковані у працях Г. Ващенко, П. Лесгафта, О. Сухомлинського. Учені І. Матюшин, Ю. Мельник, В. Скумін у своїх

публікаціях наголошували, що формування ціннісного ставлення до здоров'я має відбуватися через формування загальної культури. У сучасних дослідженнях, авторами яких є Н. Башавець, В. Горащук, О. Маркова, розглядаються різноманітні аспекти проблеми формування здоров'язбережувальної компетентності збереження здоров'я. Узагальнення результатів аналізу їх праць дозволяють стверджувати про важливу роль потреби у здоров'ї і перетворенні її на норму життя. Інша група вчених, зокрема В. Бондаренко, Ю. Бородін, П. Мельник, К. Пантелєєв, А. Турчинов дослідили роль культури здоров'я та здорового способу життя для курсантів, що проходять підготовку за різними спеціальностями у військових навчальних закладах. Водночас, проблема формування здоров'язбережувальної компетентності майбутніх офіцерів ДКВС України у процесі професійної підготовки не була предметом уваги на вітчизняному науково-педагогічному просторі: не обґрунтовано педагогічних умов формування цієї значущої для професійної діяльності компетентності під час навчання у закладах вищої освіти, не розроблено моделі її формування, критеріїв та показників сформованості, немає цілісного науково-методичного забезпечення формування здоров'язбережувальної компетентності майбутніх офіцерів з урахуванням сучасних умов розвитку ДКВС України.

Результати аналізу наукових джерел із проблеми дослідження [2; 3; 4] дозволили зробити висновок про те, що проблема формування ціннісного ставлення до здоров'я, ведення здорового способу життя реалізується в контексті міждисциплінарних досліджень, окреслення яких потребує використання сучасних наукових підходів духовно-ціннісного спрямування формування в молоді здорового способу життя. Узагальнення результатів аналізу наукових праць дозволяють зробити висновок, що вирішення проблеми формування здоров'язбережувальної компетентності вчені пропонують здійснювати з урахуванням гносеологічного, системного, особистісно орієнтованого, праксеологічно-діяльнісного, аксіологічного і комплексного підходів.

На важливість вирішення проблеми дослідження вказують і результати аналізу практики діяльності ДВКС України. Складний характер професійної діяльності, ускладнення завдань, що їх виконують офіцери ДКВС України, зростання відповідальності за життя та здоров'я осіб, що відбувають покарання, обумовлюють об'єктивну потребу у вдосконаленні системи професійної підготовки зазначеної категорії фахівців, у тому числі формування здоров'язбережувальної компетентності майбутніх офіцерів ДКВС України. Це обумовлено тим, що санітарно-гігієнічні умови утримання ув'язнених не завжди відповідають встановленим нормативними документами вимогам. У сфері управління ДКВСУ станом на 1 жовтня 2018 року перебуває 148 установ виконання покарань та слідчих ізоляторів, у яких утримується близько 56 тис. осіб.

За даними громадських організацій, що здійснюють моніторинг стану утримання осіб узятих під варту та засуджених, в установах виконання покарань і слідчих ізоляторах існують певні проблеми. Так, наприклад, багато осуджених не доживають до дня свого звільнення, оскільки гинуть від хвороб, неякісного харчування, «розборок» з іншими арештантами та знущань. Умови перебування в зазначених закладах характеризуються застарілою матеріально-технічною базою, проблемами з фінансуванням, неналежним медичним обслуговуванням і поганими умовами праці співробітників. Антисанітарія, холод або навпаки нестерпна спека й досить обмежена площа жилих приміщень (інколи менша ніж та, що встановлена ст. 115 Кримінально-виконавчого кодексу України [5] та Стандартами Європейського комітету із запобігання катувань та нелюдського або такого, що принижує гідність, поводження та покарання від 15.12.2015 р. № СРТ/Inf (2015) 44 [6] щодо норми жилої площі на одного засудженого) негативно впливають не лише на стан здоров'я ув'язнених, а й офіцерів, які здійснюють свою професійну діяльність в установах виконання покарань і слідчих ізоляторах. Їхня здатність виконувати службові обов'язки залежить не тільки від професійної підготовленості, а й від високого рівня фізичного, психічного і духовного здоров'я, на які останнім

часом впливають різні негативні чинники: кліматичні умови, стан навколишнього середовища (забруднення повітря, води, ґрунту), незбалансоване і неправильне харчування, соціально-економічні умови, стан медичного обслуговування, шкідливі звички, несприятливі умови праці, моральне і психічне навантаження, малорухомий спосіб життя, низький культурний рівень тощо. Такий стан справ негативно впливає на якість набору курсантів для навчання у вищих навчальних закладах пенітенціарної системи.

Отже, проблема формування здоров'язбережувальної компетентності майбутніх офіцерів ДКВС України є актуальною і потребує дослідження.

Список використаних джерел:

1. В'ячеслав Шрамович. Скільки людей загинуло на Донбасі у 2017 році?
URL : <https://www.bbc.com/ukrainian/features-42506201> (дата звернення: 11.11.2018).
2. Єдинак Г. А. Деякі теоретико-методичні аспекти посилення мотивації студентів до систематичної фізичної активності оздоровчої спрямованості. *Вісник Чернігівського національного педагогічного університету. Серія : Пед. науки. Фіз. виховання та спорт*. 2014. Вип. 118 (3). С. 109–113.
3. Кривошеєва Г. Л. Формування культури здоров'я студентів університету : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04. Луганськ, 2001. 228 с.
4. Новицька О. В. Рухова активність у системі здорового способу життя підлітків. *Теорія і практика фізичного виховання*. 2001. № 12. С. 76-82.
5. Кримінально-виконавчий кодекс України: Закон України від 11.17.203 р. № 1129-IV. Дата оновлення: 04.11.2018. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1129-15> (дата звернення: 17.03.2017).
6. Living space per prisoner in prison establishments: CPT standards. CPT/Inf (2015) 44 URL : <https://rm.coe.int/16806cc449> (дата звернення: 11.11.2018).

Шеринєв Віктор Пилипович,
магістр державного управління,
головний державний інспектор –
начальник Головного управління
Держпродспоживслужби в Запорізькій
області;

Стулов Олексій Олександрович,
кандидат юридичних наук,
Головне управління
Держпродспоживслужби в Запорізькій
області

ОКРЕМІ ПИТАННЯ РЕГЛАМЕНТАЦІЇ І РЕАЛІЗАЦІЇ ЗАСУДЖЕНИМИ ДО ПОЗБАВЛЕННЯ ВОЛІ ПРАВА НА БЕЗПЕЧНІСТЬ ХАРЧОВИХ ПРОДУКТІВ

Основоположним критерієм досягнутого суспільством рівня правової культури і розвитку демократії в державі є стан дотримання та захисту прав і свобод (правового статусу) людини і громадянина. У рівній мірі це стосується й осіб, позбавлених волі, оскільки ст. 63 Конституції України (далі - Конституція) проголошує, що засуджені користуються всіма правами людини і громадянина, за винятком обмежень, які визначені законом і встановлені вироком суду [1].

Прокурорські перевірки, проведені із залученням спеціалістів Держпродспоживслужби, в низці виправних колоній (ЧВК №62, БВК №119 та ін.) у харчових продуктах, зокрема, у м'ясі курячому замороженому, виявили патогенні мікроорганізми, в тому числі сальмонели. В окремих колоніях Вінницької області у м'ясі курятини виявлені мезофільні аеробні і факультативно анаеробні мікроорганізми), що свідчить про грубе порушення прав позбавлених волі на безпечне харчування.

Важливість безпечності харчових продуктів для самих засуджених підтверджують результати проведеного вибіркового анкетування 100 осіб, позбавлених волі, 82% з яких право на належне харчування вважають другим за важливістю, після права на життя (96%), гарантованого ст. 27 Основного закону.

Актуальність проблеми безпеки харчових продуктів пояснюється зростанням уваги до неї, в тому числі з боку керівництва держави, яке вживає комплексні, в т.ч. інформаційні заходи щодо її належного вирішення. Як приклад, Кабінет Міністрів України на виконання Указу Президента України від 08.12.2008 N 1149/2008 «Про Всеукраїнський тиждень права», своїм Розпорядженням від 26.09.2018 №681-р затвердив План заходів з проведення у 2018 році Всеукраїнського тижня права, серед яких виступи у ЗМІ з питань реалізації і захисту прав людини, особливо соціально незахищених верств населення, в тому числі проведення заходів (лекцій, бесід) з засудженими і персоналом в установах виконання покарань.

Долучаючись до цього просвітницького заходу, хочемо привернути увагу персоналу і засуджених до тих положень чинного законодавства, що регулюють сферу безпеки харчових продуктів, тим самим встановлюють права і обов'язки для суб'єктів виконання та відбування покарання у відповідній сфері суспільних відносин.

Актуалізація даної тематики загалом пояснюється такими факторами: 1) щороку в різних виправних колоніях виявляються факти обігу (придбання, зберігання, використання) небезпечної або неякісної харчової продукції; 2) чинне кримінально-виконавче законодавство належним чином сферу безпеки харчових продуктів для засуджених не регулює, а тому потребує внесення змін і доповнень.

Незважаючи на актуальність досліджуваного питання, до цього часу законодавець у Кримінально-виконавчому кодексі України [2] (далі - КВК) праву засуджених на достатнє, якісне і головне безпечне харчування як за кошти державного бюджету, так і кошти засуджених, належної уваги не приділив. Так, ст. ст. 7, 8, 107 КВК не встановлюють права позбавлених волі на якісне і безпечне харчування. Є враження, що законодавець залишив це право за межами галузевого регулювання, вважаючи достатньо врегульованим ст. 63 Конституції. Остання ж лише проголошує, що засуджені користуються всіма правами людини і громадянина, за винятком обмежень, які визначені законом і

встановлені вироком суду. Потрібна деталізація і конкретизація цього права в інших нормативно-правових актах, перш за все, в чинному КВК, з уточненням тих законодавчих обмежень, які можуть застосовуватися до засуджених, а також тих, що їх може встановити у вирокі суд стосовно предмета нашого дослідження, якщо таке взагалі можливо.

Зауважимо, що в Основному законі термін «безпечність» відносно чи в контексті до харчових продуктів не вживається. Замість цього, у ст. 48 Конституції України стосовно гарантованих прав громадян законодавець скористався терміном «достатність»: «достатнє харчування, одяг, житло». Термін «безпечність» міститься у ст. 50 Конституції України, але не як одна з характеристик якості харчового продукту, а як право на безпечне для життя і здоров'я довкілля. «Безпечність» щодо життя і здоров'я людини знаходимо у ст. 9 Закону «Про охорону навколишнього природного середовища» [4] (далі - Закон №1264), згідно якої кожний громадянин України має право на безпечне для життя та здоров'я навколишнє природне середовище.

Порівнявши дві останні норми, доходимо розуміння: довкіллям є усе те, з чим людина зустрічається протягом життя, постійно стикається в процесі життєдіяльності: навколишнє природне середовище, предмети використання та вжитку, умови щоденного існування тощо. Оскільки харчові продукти підпадають під поняття «довкілля» в якості його складової частини, їх обіг згідно із ст. 5 Закону №1264 підлягає обов'язковому державному регулюванню.

Цивільним законодавством суспільні відносини у сфері довкілля, в т.ч. право кожного на безпечність харчових продуктів регулюються, зокрема, положеннями ст. 293 чинного Цивільного кодексу України [3], які, по-перше, закріплюють право фізичних осіб на достовірну інформацію про стан довкілля, якість харчових продуктів і предметів побуту, право на її збирання та поширення (ч.1 ст. 293), по-друге, встановлюють право фізичної особи на безпечні для продукти споживання (харчові продукти та продукти побуту). Оскільки засуджені користуються усіма правами людини і громадянина, за винятком обмежень, які визначені законом і встановлені вироком суду (ст. 63

Конституції), можемо дійти висновку, що норми ст. 293 ЦК в повній мірі стосуються і усіх засуджених. Ці права мають розглядатися як складова спеціального правового статусу засуджених, який, у свою чергу, складається із загального правового статусу людини та громадянина і правового статусу засуджених до позбавлення волі.

Спеціальним нормативним актом, який регулює суспільні відносини на ринку харчових продуктів, визначає порядок забезпечення безпечності та окремих показників якості харчових продуктів, що виробляються, перебувають в обігу, ввозяться, пересилаються.., є Закон України «Про основні принципи та вимоги до безпечності та якості харчових продуктів» [5] (далі – Закон №771). У ст.1 цей Закон містить такі законодавчі терміни, як харчовий продукт (речовина або продукт неперероблений, частково перероблений або перероблений, призначені для споживання людиною); «безпечний харчовий продукт» (харчовий продукт, який не справляє шкідливого впливу на здоров'я людини та є придатним для споживання); небезпечний харчовий продукт (харчовий продукт, що є шкідливим для здоров'я та/або непридатним для споживання), непридатний харчовий продукт (харчовий продукт, який містить сторонні речовини та/або предмети, пошкоджений в інший спосіб та/або зіпсований у результаті механічних, хімічних, мікробних факторів); «параметри безпечності» та інші терміни. До харчових продуктів Закон відносить і напої, в тому числі воду питну. У ст. 55 Закон №771 дає визначення «оператор ринку харчових продуктів» - суб'єкт господарювання, який провадить діяльність з метою або без мети отримання прибутку та в управлінні якого перебувають потужності, на яких здійснюється первинне виробництво, виробництво, реалізація, обіг харчових продуктів та/або інших об'єктів санітарних заходів... Адміністрація виправної колонії, яка окрім діяльності з виконання покарань здійснює і господарську діяльність з відгодівлі (ВРХ, свиней, птиці), вирощування зернових і овочевих, з придбання, зберігання, харчування засуджених у їдальні, продажу продуктів через крамницю, тим самим виявляє ознаки оператора ринку харчових продуктів. Одночасно адміністрація колонії є

суб'єктом кримінально-виконавчих відносин, яка зобов'язана: а) в процесі обігу харчової продукції не порушувати права засуджених на її безпечність; б) забезпечувати або в інший спосіб сприяти засудженим в реалізації їхнього права на безпечність харчових продуктів.

Необхідно зазначити, що ст.107 КВК, яка регламентує права і обов'язки засуджених до позбавлення волі в частині щодо умов відбування покарання в колоніях, фактично доповнює і уточнює їх загальні права, встановлені ст. ст. 7, 8 КВК. Але окремо не регламентує права засуджених цієї категорії на матеріально-побутове забезпечення, а тим більш на безпечне харчування. Зрозуміло, що і суд своїм вироком (ч. 2 ст. 7 КВК) не може встановлювати види, норми, порядок матеріально-побутового забезпечення, види і норми добового харчування засуджених і порядок його забезпечення. Матеріально-побутове забезпечення засуджених до позбавлення волі КВК лише проголошує, а організація такого забезпечення регулюється іншими НПА. До таких актів слід віднести Постанову КМУ від 16.06.1992 №336 «Про затвердження норми харчування осіб, які тримаються в установах виконання покарань, слідчих ізоляторах Державної кримінально-виконавчої служби, ізоляторах тимчасового тримання, приймальниках-розподільниках та інших приймальниках Національної поліції» [7], «Положення про організацію продовольчого забезпечення у Державній кримінально-виконавчій службі України у мирний час» [8] та інші акти.

Засудженим до позбавлення волі, як суб'єктам вказаних відносин, окрім права на належне харчування, яке має забезпечувати адміністрація виправної колонії, встановлюються і відповідні обов'язки та заборони, що певним чином пов'язані з обігом харчових продуктів. Згідно із ч. 3. ст. 107 КВК засуджені до позбавлення волі зобов'язані дотримуватися санітарно-гігієнічних норм, а ч. 4 ст. 107 КВК забороняє їм вживати спиртні напої, готувати та вживати їжу в непередбачених для цього місцях, виносити продукти з їдальні тощо.

«Правила внутрішнього розпорядку установ виконання покарань» [6], також містять приписи, обов'язкові для засуджених і персоналу, але вони

зобов'язують засуджених і адміністрацію до виконання саме санітарно-гігієнічних норм (правил), а не визначають вимоги щодо безпечності продуктів харчування, які регулюються, перш за все, спеціальним законодавством.

Важливо наголосити, що згідно із ст. 4 Закону №771 державне регулювання у сфері безпечності харчових продуктів здійснюється з метою захисту життя, здоров'я та інтересів споживачів. Держава здійснює регулювання безпечності та окремих показників якості харчових продуктів шляхом: встановлення санітарних заходів; встановлення вимог до окремих показників якості харчових продуктів; державної реєстрації визначених цим Законом об'єктів санітарних заходів; видачі, припинення, анулювання та поновлення експлуатаційного дозволу; інформування та підвищення обізнаності операторів ринку і споживачів щодо безпечності та окремих показників якості харчових продуктів; встановлення вимог щодо стану здоров'я персоналу потужностей; участі у роботі відповідних міжнародних організацій; здійснення державного контролю; притягнення операторів ринку, їх посадових осіб до відповідальності тощо.

Це ті питання, на які ми хотіли б звернути увагу учасників конференції, інших зацікавлених осіб, в тому числі засуджених, які мають право знати свої права і обов'язки, що прямо не прописані в кримінально-виконавчому законодавстві, однак обов'язкові для виконання.

ВИСНОВКИ

1. Право засуджених на безпечність харчових продуктів слід вважати складовою частиною спеціального правового статусу засуджених до позбавлення волі.

2. Регулювання безпечності та окремих показників якості харчових продуктів, а також організація державного нагляду у цій сфері здійснюється виключно державою.

3. Реалізація права на безпечність харчових продуктів повинна здійснюватись усіма суб'єктами та учасниками кримінально-виконавчих правовідносин, перш за все, адміністрацією виправних установ (колоній), а

також засудженими до позбавлення волі, які у процесі виконання та відбування покарань зобов'язані дотримуватись нормативних приписів у сфері безпечності харчових продуктів і санітарії.

4. Основним суб'єктом правовідносин у сфері безпечності харчових продуктів при виконанні покарання у виді позбавлення волі слід вважати адміністрацію виправної колонії, яка:

1) має право і зобов'язана виключно у законний спосіб здійснювати діяльність з обігу продуктів харчування (вирощування, виготовлення, придбання, зберігання, приготування їжі і харчування засуджених, продажу харчових продуктів для засуджених), а отже є оператором ринку харчових продуктів;

2) як головний суб'єкт виконання покарання у виді позбавлення волі має обов'язок забезпечити реалізацією права засуджених на безпечність харчових продуктів, в тому числі безпечність продуктів, придбаних у крамниці, отриманих від інших осіб в посилках (передачах), шляхом їх перевірки підготовленим персоналом колонії на безпечність у законний спосіб і у межах наданих повноважень.

5. З метою конкретизації правового статусу засуджених до позбавлення волі в частині щодо їх права на безпечність харчових продуктів, є необхідність внести зміни і доповнення до чинного КВК України. Зокрема, пропонується:

- абз.1 п. 1 ч.1 викласти в наступній редакції: «одержувати інформацію і роз'яснення про умови відбування і порядок виконання, в тому числі щодо безпечності і калорійності харчування засуджених до позбавлення»;

- п. 10 ч. 1 ст. 107 КВК України після слів «встановленому цим Законом», доповнити словами «іншими законами, міжнародними договорами» і далі за текстом;

- ч. 7 ст. 108 КВК України викласти в наступній редакції: «7. Види і найменування харчових продуктів, їх поживну/харчову цінність, вимоги щодо безпечності і окремих показників якості, найменування одягу, взуття, предметів першої потреби, дозволених для продажу засудженим, визначається цим

Законом, спеціальним законодавством у сфері безпеки товарів (продуктів), міжнародними договорами, нормативними актами Кабінету Міністрів України і Міністерства юстиції України».

Список використаних джерел

1. Конституція України : Закон України №254к/96-ВР від 28.06.1996. ВВР. 1996. № 30. Ст.141.

2. Кримінально-виконавчий кодекс України : Закон України №1129-IV від 11.07.2003. ВВР. 2004. №№ 3-4. Ст. 21.

3. Цивільний кодекс України : Закон України № 435-IV від 16.01.2003. ВВР. 2003. №№ 40-44. Ст.356.

4. Про охорону навколишнього природного середовища : Закон України №1264-XII від 25.06. 1991. ВВР. 1991. №41. Ст.546.

5. Про основні принципи та вимоги до безпеки та якості харчових продуктів : Закон України № 771/97-ВР від 23.12.1997. ВВР. 1998. № 19. Ст. 98.

6. Правила внутрішнього розпорядку установ виконання покарань : затверджені наказом Міністерства юстиції України №2823/5 від 28.08.2018. Офіційний вісник України. 2018. №70. Ст.258.

7. Постанова КМ України № 336 від 16 червня 1992 р. «Про затвердження норм харчування осіб, які тримаються в установах виконання покарань, слідчих ізоляторах Державної кримінально-виконавчої служби, ізоляторах тимчасового тримання, приймальниках-розподільниках та інших приймальниках Національної поліції» URL : <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/336-92-%D0%BF> (дата доступу –12.10.2018).

8. Положення про організацію продовольчого забезпечення у Державній кримінально-виконавчій службі України у мирний час : Наказ МЮ України від №850/5 від 8 червня 2012 р. Офіційний вісник України. 2012. №55. Стор.79. Стаття 2215.

Шкареда Діана Сергіївна,

студент 4 курсу Навчально-наукового інституту права Сумського державного університету;

науковий керівник:

Маланчук Петро Михайлович,

кандидат юридичних наук, доцент, доцент кафедри кримінально-правових дисциплін Навчально-наукового інституту права Сумського державного університету

МЕТОДИКА РОЗСЛІДУВАННЯ ЗЛОЧИНІВ У КРИМІНАЛІСТИЦІ

Вдосконалення методики у розслідуванні злочину є важлива та необхідна на сьогодні. Вона спрямована на всебічне та швидке розслідування і попередження злочинів. Дослідники зазначають, що криміналістична методика є синтезом криміналістичної техніки та тактики, які розробляють правила та способи і їх застосування сприяє успішному розслідуванню злочинів та покаранні злочинців.

Криміналістична методика виникла в результаті інтеграції та диференціації наукових знань та об'єднує в собі передові досягнення криміналістичної техніки й тактики, відповідно, щодо оптимальної організації розслідування злочинів і судового розгляду певних категорій справ [1, с. 9].

Криміналістична методика – це розділ криміналістики. Щодо цього, доречними є слова, що методика розслідування злочинів – це самостійний розділ науки криміналістики. Вона тісно пов'язана з криміналістичною технікою і слідчою тактикою, з яких черпає певні дані і прийоми формування методів розкриття і попередження злочинів [2, с. 7].

Методика розслідування злочинів може розглядатися у двох аспектах: 1) сам процес розслідування злочинів; 2) розділ науки криміналістики. Саме у взаємозв'язку цих двох напрямів – практичного і теоретичного – методика розслідування злочинів виявляє своє призначення, сприяючи розробці наукових рекомендацій і запровадженню їх у практику розслідування злочинів [3, с. 369].

Криміналістична методика має свої принципи – сукупність основоположних засад, керівних ідей, які виражають зміст та сутність даної криміналістичної теорії, носять теоретичний і практичний характер та безпосередньо направлені на здійснення розслідування.

Степанюк Р.Л. відносить до цієї категорії наступні положення:

- правова основа – обов'язкове врахування дослідником вимог нормативно-правових актів, що стосуються розроблюваної методики;

- наукова основа, тобто знання та використання сучасних досягнень криміналістики та інших наук, положення яких є необхідними для побудови відповідної методики, а також дотримання загальних правил науково-дослідної діяльності у процесі її формування;

- інформаційно-практична основа, якщо означає обов'язкове ґрунтовне вивчення дослідником злочинної діяльності певного виду, особливостей діяльності щодо виявлення, розкриття та розслідування відповідного різновиду злочинів, запобігання їм, а також урахування потреб і можливостей оперативно-розшукової, слідчої, експертної та судової практики [4, с. 88].

Вивчення слідчої практики показує, що традиційні видові і підвидові методики не завжди забезпечують належну ефективність розслідування. Пояснюється це, зокрема, тим, що такі методики орієнтовані або на конкретний кримінально-правовий вид злочинів (вбивство, крадіжка і т.п.) або на його різновид, виділений за кримінально-правовим і (або) криміналістичним ознаками (наприклад, вбивство за замовленням; вбивства, замасковані інсценуванням; крадіжки, пов'язані з проникненням в приміщення і т.п.). На початку кримінального провадження далеко не завжди можна дати однозначну кримінально-правову оцінку розслідуваної події, а, отже, правильно вибрати видову (підвидову) методику розслідування. Крім того, злочинна діяльність певної особи або групи осіб може включати цілий комплекс пов'язаних між собою злочинів, що знову таки не дозволяє продуктивно скористатися будь-якою окремою видовою методикою.

Разом з тим, криміналістична оцінка вихідної слідчої ситуації дозволяє досить точно віднести конкретний випадок до певного типу, роду, категорії злочинів, правильно поставити тактичні завдання, розробити загальні версії, визначити засоби їх вирішення та перевірки. Тому слід підтримати думку про подальшу поглиблену розробку основ формування комплексних групових криміналістичних методик розслідування укрупнених категорій злочинів, які є синтезованою моделлю відповідної категорії злочинів і основою для виділення особливостей розслідування злочинів, що входять до неї [1, с. 93–94; 5, с. 340; 6, с. 141–151].

Інші науковці дотримуються наступної думки і вказують на те, що центральним рівнем криміналістичних методик є методики розслідування окремих видів злочинів. Якщо постає проблема з розслідування системи взаємопов'язаних злочинів, що зумовлюють досягнення злочинної мети, то необхідно використовувати комплексну методику (наприклад, в розслідуванні господарських злочинів, злочинів проти власності, поєднаних з використанням службового становища або злочинів у сфері обігу наркотичних засобів тощо), а в розслідуванні певної злочинної діяльності – міжвидову методику (наприклад, корисливо-насильницької злочинної діяльності). Поряд з цим, виокремлюються і методики вузького спрямування, так звані підвидові або групові методики: вбивств на замовлення, кишенькових крадіжок, розбійні напади на житло і т.п. Інколи методики звужують ще більше, вводячи додаткові ознаки, наприклад: методика розслідування кишенькових крадіжок в громадському транспорті чи методика розслідування вбивств на замовлення, які вчинюються щодо політичних діячів. Гадаємо, що надмірне звуження окремих методик не дає змогу виявити загальні положення та порівняти особливості розслідування злочинів одного виду або підвиду. Криміналістична класифікація злочинів дозволяє виділити в межах видової методики їх певні різновиди і вказати на особливості розслідування у відповідних типових ситуаціях. Тому не можна погодитися з виокремленням таких методик, як «методика встановлення алібі», «методика встановлення злочинця по гарячих слідах», «методики виявлення і

викриття інсценувань» тощо. Слід погодитися з В.Є. Корноуховим, що в даному випадку мова повинна йти не про методики, а про типові тактичні завдання, що постають у розслідуванні [5, с. 148].

Кочнева А.О. зазначає, що розвиток криміналістичної методики дає змогу виокремити певні проблеми:

1) за своїм змістом криміналістична методика має охоплювати систему окремих методик. Традиційним вважають здійснення їх розробки відносно виду злочинів. Але на сьогодні виникають так звані «комплексні методики», «міжвидові методики», «родові методики» тощо. Такий стан потребує свого упорядкування та визначення прагматичної значущості їх розробки, місця у системі криміналістичної методики;

2) окремі криміналістичні методики мають бути звернені до формування, навпаки, так званих «мікрометодик» як певної диференціації в межах їх видової спрямованості. Зазначена тенденція має бути перспективною, оскільки такі методичні рекомендації відрізняються більшою конкретністю;

3) аналіз окремих криміналістичних методик дає підстави стверджувати, що їх зміст відрізняється залежно від підходів того чи іншого автора. Такий стан викликає заперечення, оскільки методика розслідування має бути певною програмою, алгоритмом дій слідчого. У цьому сенсі є потреба в певній уніфікації, наданні чітких методичних рекомендацій щодо виконання слідчої діяльності [7].

Отже, методика розслідування злочинів має велике значення при розкритті злочину. Розроблені наукові тактичні прийоми та застосування спеціальної техніки є допоміжним інструментарієм при розслідуванні злочину. Науковці, які працюють над даною темою висловлюють різні думки, стосовно того яка методика краща та ефективна видові чи підвидові. Розглянувши це питання, можемо прийти до висновку, що дана тема потребує подальших наукових розробок запровадження нових методик та удосконалення існуючих. Погоджуючись з пропозиціями, які на сьогодні запропонували науковці стосовно того, що потрібно формувати комплексні групові криміналістичні

методики розслідування укрупнених категорій злочинів. Отже, на сьогодні існує нагальна потреба в удосконаленні та розробці нових методик розслідування злочинів.

Список використаних джерел

1. Журавель В.А. Криміналістичні методики: сучасні наукові концепції Харків : Видавнича агенція «Апостиль», 2012. 304 с.

2. Колесниченко А.Н. Общие положения методики расследования отдельных видов преступлений (Конспект лекций по советской криминалистике). Харьков : Издание: Харьк. юрид. инст., 1965. 47 с.

3. Криміналістика: підруч. для студ. юрид. спец. вищих закладів освіти / за ред. В. Ю. Шепітька. Київ : Видавничий Дім «Ін Юре», 2001. 684 с.

4. Степанюк Р.Л. Принципи формування окремої криміналістичної методики. *Право і безпека*. 2016. № 4 (63). С. 85–90.

5. Корноухов В.Е. Методика расследования преступлений: теоретические основы. Москва : Норма, 2016. 224 с.

6. Косарев С.Ю. История и теория криминалистических методик расследования преступлений. Москва : Юридический центр-Пресс, 2006. 495 с.

7. Кочнева А.О. Криміналістична методика розслідування злочинів: сучасний стан і проблеми розвитку. *Юридичний вісник*. URL: http://law.nau.edu.ua/images/Nauka/Naukovij_jurnal/2016/ststji_n1_38_2016/27.pdf (дата звернення 27.10.2018).

Шмельов Станіслав Володимирович,
інспектор відділу виховної та
психологічної роботи Академії
Державної пенітенціарної служби;

науковий керівник:

Паламарчук Іван Васильович,
кандидат юридичних наук, головний
спеціаліст Департаменту персоналу
Міністерства юстиції України

СПАРИНГ – НЕОБХІДНА СКЛАДОВА ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ФІЗИЧНОЇ ГОТОВНОСТІ ОСІБ РЯДОВОГО І НАЧАЛЬНИЦЬКОГО СКЛАДУ ДКВС УКРАЇНИ ДО ПРОФЕСІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

У сучасному світі фізична підготовка відіграє значну роль у формуванні розумових і фізичних якостей здорової і розвиненої особистості, у розвитку фізичних та психологічних навичок, у набутті професійних здібностей, що й також стосується особливої підготовки рядового і начальницького складу Державної кримінально-виконавчої служби України (далі – ДКВС України).

Відповідно до Положення про організацію професійної підготовки осіб рядового і начальницького складу Державної кримінально-виконавчої служби України «професійна підготовка осіб рядового і начальницького складу ДКВС України – це організований, безперервний і цілеспрямований процес отримання та удосконалення ними професійних знань, спеціальних умінь і навичок, необхідних для успішного виконання службових обов’язків» [3].

Як навчальна дисципліна вона має на меті забезпечення підготовки спеціалістів правоохоронних органів з високим рівнем різнобічної фізичної підготовки, здатних ефективно вирішувати службові завдання, стійко переносити нервово-психічні та фізичні навантаження без зниження ефективності професійної діяльності та досконало володіти навичками застосування заходів фізичного впливу [1, с. 5].

Роль фізичної підготовки важко переоцінити в зміцненні здоров’я правоохоронців, покращення їх фізичного розвитку, підвищенні працездатності

і виробленню стійкості організму до дії несприятливих чинників в службовій діяльності.

На сучасному етапі підготовки правоохоронців до служби постає необхідність, викладацького складу з спеціальної фізичної підготовки, у максимально вимогливішому ставленні до рівня спеціальної фізичної підготовки правоохоронців. Однак ця потреба має місце і в фізичній підготовці осіб рядового і начальницького складу ДКВС України. Адже максимально вимоглива та ефективна спецпідготовка в органах та підрозділах ДКВС України необхідна у роботі із засудженими. Іноді існують ситуації, коли працівники ДКВС України не в змозі дати відсіч або затримати засуджених під час нападу.

Згідно висновків міжнародної контртерористичної тренінгової асоціації зроблених на підставі аналізу практичного досвіду співробітників контртерористичних груп спеціальних служб, правоохоронних органів, спецпідрозділів Міністерств оборони, Міністерств внутрішніх справ і співробітників спеціальних державних відомств по охороні вищих посадових осіб з понад 30 країн світу, до основних причин травматизму чи загибелі співробітників в реальній оперативно-бойовій обстановці віднесені: низький рівень спеціальної підготовки і навчання особового складу для дій у швидко змінюваній бойовій обстановці; недостатній рівень професійних навичок кожного співробітника; неграмотне бойове шикування, недотримання дистанції, неправильне пересування групи у бойовому порядку, неправильне перенесення і фіксація зброї як в бою, так і після бою та ін. [2, с. 12-13]. Подібні недоліки цілком можливі і в ДКВС України.

Тому для більшої ефективності необхідно оновити порядок спецпідготовки ДКВС України. Методика фізичної підготовки осіб рядового і начальницького складу ДКВС України потребує впровадження спарингу як необхідної складової удосконалення вмінь і навичок фізичної підготовки правоохоронців. Якщо правоохоронні відомства залишаються на одному рівні фізичної підготовки, то криміналітет розвивається в більш активному й ефективному напрямку.

Прикладом удосконалених вмінь і навичок спецпідготовки є склад осіб начальницького складу Національного антикорупційного бюро України, серед яких багато майстрів спорту з рукопашного бою, кікбоксингу, дзюдо, самбо, кульової стрільби та багатоборства тілоохоронців [4].

Продовжуючи слід зазначити, що спаринг у бойових мистецтвах прийнято вважати тренувальним поєдинком. Найчастіше спаринги проходять між представниками однієї спортивної школи і слугують додатковим елементом (в багатьох спортивних школах єдиноборств – обов'язковим елементом) тренувального процесу. Метою спарингу у підготовці правоохоронців є набуття практичних навичок при відсічі нападників, які своїми діями створюють загрозу життю або здоров'ю правоохоронця чи членам його сім'ї, а також при затриманні злочинця.

Завдяки впровадженню даного виду спецпідготовки та ефективному тренуванню працівники правоохоронних органів, в тому числі й працівники ДКВС України, можуть оволодіти навиками спортивної майстерності вищого рівня.

Однак спаринг – це не тільки формування фізичних розвинених якостей, але і здатність удосконалювати власну витривалість, швидко реагувати на ті чи інші надзвичайні обставини, розвивати самовпевненість, силу волі.

Спаринг може представляти собою необхідну складову фізичної підготовки кожного працівника ДКВС України, адже на сучасному етапі «кримінальний світ» набуває досвіду у сфері бойових мистецтв. Тому рівень фізичної підготовки осіб рядового і начальницького складу ДКВС України повинен не тільки не відставати, а й бути на вищому рівні.

Отже, цілком слушною є ідея щодо передбачення спарингу як необхідної складової фізичної підготовки осіб рядового і начальницького складу ДКВС України у Положенні про організацію професійної підготовки осіб рядового і начальницького складу Державної кримінально-виконавчої служби України [3], за аналогією з Національним антикорупційним бюро України [5].

Список використаних джерел

1. Криволапчук В.О., Кримська М.С., Решко С.М., Бутов С.Є. Спеціальна фізична підготовка: навч. посіб. /під заг. ред. проф. Є. М. Моїсеева та проф. О. Ф. Долженкова. Київ : Національна академія внутрішніх справ, 2009. 208 с.
2. Лактионова Е. В. Вооруженная безопасность: практик. руков-во для сотрудников спецслужб. Санкт-Петербург: РИПОЛ Классик, 2009. 640 с.
3. Положення про організацію професійної підготовки осіб рядового і начальницького складу Державної кримінально-виконавчої служби України: наказ від 08 вересня 2015 р. № 1675/5 URL : <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1088-15> (дата звернення 15.10.2018).
4. Сидоренко Л. В спецназе НАБУ ждуть умных спортсменов. *Комсомольская правда в Украине*: електрон. версія газ. 2016. Дата оновлення: 10.02.2016. URL : <https://kp.ua/life/529131-v-spetsnaze-nabu-zhdut-umnykh-sportsmenov> (дата звернення: 16.10.2018).
5. Порядок проведення кваліфікаційного тестування з фізичної підготовки кандидатів на зайняття посад в Управлінні спеціальних операцій Національного антикорупційного бюро України та здачі заліків з фізичної підготовки працівниками даного управління: наказ від 25 травня 2015 р. №7-н. Національне антикорупційне бюро України. URL : <https://nabu.gov.ua/poryadok-testiv-z-fizychnoyi-pidgotovky> (дата звернення: 16.10.2018).

Юрченко Катерина Євгенівна,
слухач юридичного факультету
Академії Державної пенітенціарної
служби;

науковий керівник:

Шумна Лариса Петрівна,
доктор юридичних наук, доцент,
завідувач кафедри теорії та історії
держави і права, конституційного права
Академії Державної пенітенціарної
служби

ОКРЕМІ НАПРЯМКИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ОХОРОНИ ПРАЦІ В УМОВАХ СУЧАСНОЇ ЕКОНОМІКИ УКРАЇНИ

Проблема забезпечення здорових і безпечних умов праці, попередження нещасних випадків на виробництві та зниження захворюваності, обумовленої виробничими причинами, і пов'язаних з цим виробничих втрат в умовах сучасної економіки України є досить актуальною. Незважаючи на те, що за останнє десятиліття значно оновлена правова база, зокрема, Закон України «Про охорону праці», Кодекс законів про працю, створена Служба охорони праці, сформована система страхування професійних ризиків, однак травматизм і професійні хвороби продовжують бути притаманними виробничій діяльності переважної більшості підприємств України. Причинами є відсутність належних умов праці, недостатня обізнаність працівників у правилах техніки безпеки, і, як наслідок, їх недотримання, а також небажання роботодавців приділяти вирішенню цієї проблеми належної уваги.

Для поліпшення умов праці на робочих місцях існують наступні напрямки. Перший орієнтований на загальне оздоровлення економіки держави, що передбачає викорінення корупційних схем постачання й забезпечення матеріальними ресурсами та сировиною, ліквідацію тіньового сектора економіки, зміцнення правової виробничої культури працівників тощо. Другий напрямок передбачає залучення комплексу науково-технічних, організаційно-економічних та соціально-психологічних заходів, що дозволять сприймати

охорону праці, як невід'ємну четверту (після їжі, одягу і житла) потребу людини і забезпечувати її в реальному житті [4, с.154].

Що стосується реалізації завдань першого напрямку, то з упевненістю можна констатувати, що Україна тільки підійшла до початку їх здійснення, хоча є очевидним, що саме ці заходи дозволять створити нормальні і комфортні умови праці на кожному робочому місці. Основна проблема їх реалізації полягає у тому, що у сфері трудових і соціально-трудова відносин в Україні існує дисбаланс між вимогами у сфері охорони праці та сучасним станом її організації. За даними статистики близько 70 % основних фондів виробництва вимагають заміни, третина нещасних випадків на виробництві обумовлена появою працівників на роботі у нетверезому вигляді, більше половини (а за окремими даними понад 65 %) випадків травматизму пояснюються причинами, пов'язаними з людським фактором, практично кожен четвертий працівник працює в умовах, шкідливих або небезпечних для його здоров'я, а інколи і життя. Зокрема, стан виробничого травматизму в агропромисловому комплексі за 12 місяців 2017 р. у порівнянні з аналогічним періодом 2016 р. збільшився на 6,5 % (з 537 до 578 випадків), у вугільній промисловості – на 9,7 % (з 780 до 864 випадків) [5].

Протягом більше двадцяти років незалежності умови праці в Україні кардинально у кращу сторону не змінилися, заходи з її охорони ефективними не стали. Таким чином, головна причина низької ефективності вжитих заходів полягає в безсистемному або, скоріше, фрагментарному підході до вирішення цієї значної для економіки держави проблеми.

До теперішнього часу існує думка, що травматизм і професійна захворюваність спричиняють втрати, а охорона праці сприяє скороченню цих втрат. Як вважає Н.В. Дараганова «всі звикли вимірювати травматизм абсолютними і відносними показниками, а професійну захворюваність – числом визнаних професійно хворими... Таким чином втрати, природно, будуть пов'язані з наслідками, що будуть включати лікування, реабілітацію, соціальні виплати тощо. Однак цей перелік втрат є неповним. Для визначення

повних втрат їх слід доповнити демографічними та соціально-економічними складовими втрат (втрати у відтворенні, вихованні, навчанні трудової зміни; втрати, обумовлені призупиненням або припиненням кар'єрного зростання, самореалізації)». Слід також додати до сукупних втрат упущену вигоду від трансформації якісних і кількісних характеристик функціонування головної продуктивної сили – працівника [6, с. 10].

Отже, запорукою зниження рівня виробничого травматизму і поліпшення стану охорони праці є піднесення економіки, що в сучасних умовах господарювання може бути досягнуто лише шляхом децентралізації виробництва, запровадження на нерентабельних підприємствах посади найманого менеджера, який підзвітний і переобирається на зборах акціонерів, досягнення цілеспрямованого управління цією діяльністю, створення фондів охорони праці; систематичного інженерного забезпечення охорони праці шляхом приведення виробничого обладнання, технологічних процесів, будівель і споруд, санітарно-гігієнічного стану, санітарно-побутового забезпечення у відповідність до вимог нормативних актів з охорони праці.

Список використаних джерел

1. Про охорону праці: Закон України від 14.10.1992 р. № 2694-XII. Дата оновлення: 20.01.2018. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2694-12> (дата звернення: 09.11.2018).

2. Кодекс законів про працю: Закон України від 10.12.1971 р. № 322-VIII. Дата оновлення: 11.10.2018. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/322-08> (дата звернення: 09.11.2018).

3. Про затвердження Типового положення про службу охорони праці: наказ Держнаглядохоронпраці України від 15.11.2004 р. № 255 Дата оновлення: 14.04.2017. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1526-04> (дата звернення: 09.11.2018).

4. Запорожець О. І., Протоєрейський О. С., Франчук Г. М., Боровик І. М. Основи охорони праці: підручник. Київ : Центр учбової літератури, 2009. 264 с.

5. Державна служба України з питань праці. URL: <http://dsp.gov.ua/statystychni-dani-vyrobnychoho-travma-2/> (дата звернення: 09.11.2018).

6. Дараганова Н. В. Поняття охорони праці: адміністративний аспект. Юридична наука. 2014. №6. С. 7–13.

Юхта Ілона Анатоліївна,
студент 4 курсу Навчально-наукового інституту права Сумського державного університету;
науковий керівник:
Маланчук Петро Михайлович,
кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри кримінально-правових дисциплін Навчально-наукового інституту права Сумського державного університету

СТРАТЕГІЇ ЗАХИСТУ КОМП'ЮТЕРНОЇ ІНФОРМАЦІЇ ВІД НЕСАНКЦІОНОВАНОГО ДОСТУПУ

У сучасному суспільстві дуже розвинені комп'ютерні технології, без яких людина на сьогодні не може уявити своє життя. І тому постає нагальна потреба у інформаційній безпеці, над удосконаленням якої працює велика кількість експертів.

Для захисту персональних комп'ютерів використовуються різні програмні методи, які значно розширюють можливості по забезпеченню безпеки інформації, що зберігається. Серед стандартних захисних засобів персонального комп'ютера найбільше поширення отримали:

- засоби захисту обчислювальних ресурсів, що використовують парольну ідентифікацію і обмежують доступ несанкціонованого користувача;
- застосування різних методів шифрування, що не залежать від контексту інформації;
- засоби захисту від копіювання комерційних програмних продуктів;

- захист від комп'ютерних вірусів і створення архівів [1].

Бусол О. досліджуючи досягнення США у сфері захисту комп'ютерної інформації, зосереджує увагу на тому, що для України цей досвід є дуже важливим, особливо для військового захисту. І наводить приклад, а саме Указ Президента України від 25 лютого 2017 р., щодо введення в дію Рішення Ради національної безпеки і оборони України від 29 грудня 2016 р. «Про Доктрину інформаційної безпеки України». Доктрина спрямована на захист українського суспільства від агресивного інформаційного впливу, що спрямований на розпалювання національної та релігійної ворожнечі, зміни конституційного ладу та порушення суверенітету і територіальної цілісності держави. Завдання щодо перевірки українського сегмента Інтернету та засобів масової інформації на предмет забороненої інформації покладено на Міністерство інформаційної політики. Служба безпеки України також братиме участь у перевірці, але сфера її діяльності – це моніторинг спеціальними методами й способами вітчизняних та іноземних ЗМІ й Інтернет-сайтів. Кабінет Міністрів України має координувати роботу міністерств (та інших органів виконавчої влади) і фінансувати програми, які пов'язані з інформаційною безпекою [2].

Яремчук Ю.Є., Павловський П.В., Катаєв В.С., Сінюгін В.В. виділяють три стратегії захисту:

- оборонна – захист від вже відомих загроз здійснюваний автономно, тобто без надання істотного впливу на інформаційно-керувальну систему;

- наступальна – захист від усієї множини потенційно можливих загроз, при здійсненні якої в архітектурі інформаційно-керувальної системи і технології її функціонування повинні враховуватися умови, продиктовані потребами захисту;

- упереджувальна – створення інформаційного середовища, в якому загрози інформації не мали б умов для прояву [3].

Виходячи з національних інтересів і потенціалу України, для створення цілісної системи протидії комп'ютерній злочинності, з урахуванням проблемних питань організації та управління на всіх рівнях, необхідний пошук,

формування та реалізація шляхів рішень на основі передових наукових методів системного і структурного підходу.

Основними напрямками даної діяльності пропонується вважати наступні:

- посилення міждержавної взаємодії та координації зусиль в області боротьби з комп'ютерною злочинністю;

- створення національного законодавства, що забезпечить захист інформації у комп'ютерних мережах;

- вироблення та реалізація єдиної науково-технічної політики захисту державних інформаційних ресурсів та інформаційно-телекомунікаційної інфраструктури з метою протидії комп'ютерній злочинності;

- розробка і впровадження в практику комплексу виховних заходів у групах, схильних до вчинення комп'ютерних злочинів;

- організація міжвідомчої взаємодії та координації державних органів при оцінці реальних і потенційних загроз у сфері комп'ютерної інформації, а також виробленні та реалізації заходів щодо їх усунення;

- забезпечення реалізації державного контролю за розробкою, виробництвом, застосуванням, експортом та імпортом засобів захисту інформації;

- створення системи уніфікованих нормативно-методичних і технічних документів у сфері захисту комп'ютерної інформації;

- посилення діяльності з професійної підготовки та перепідготовки кадрів, зайнятих у сфері інформаційної безпеки;

- створення правової бази, що забезпечує боротьбу з комп'ютерними злочинами;

- визначення або створення державного органу з функцією координації боротьби з комп'ютерною злочинністю.

Рекомендується створити єдиний орган (Контактний національний пункт), який у відповідності з внутрішньодержавним законодавством і практикою, з урахуванням міжнародних норм права повинен забезпечувати надання технічних порад, збереження даних, збирання доказів, надання

юридичної інформації і встановлення місцезнаходження підозрюваних. Визначений орган для здійснення контактів у цілодобовій мережі повинен мати можливість термінового встановлення контакту з органом іншої країни [4].

Досліджуючи дане питання ми можемо прийти до висновку, що дана проблема є глобальною і потребує нових підходів до її вирішення. На наш погляд потрібно створювати спеціальні центри для підготовки висококваліфікованих спеціалістів, які будуть розробляти і впроваджувати в життя високотехнологічні програми для захисту комп'ютерної інформації від несанкціонованого проникнення. Прикладом на цьому шляху для України можуть слугувати європейські країни та США, які вже на даний час зробили великий крок вперед у цьому напрямку. Звертаючись до нормативно-правової бази, що регулює дане питання, треба звернути увагу на Розпорядження Кабінету Міністрів України від 11 липня 2018 року № 481-р «Про затвердження плану заходів на 2018 рік з реалізації Стратегії кібербезпеки України» в якому закладені основоположні ідеї, за умови виконання яких громадяни отримають захист комп'ютерної інформації.

Список використаних джерел

1. Яроменко І. М. Організація комп'ютерної інформації та захисту інформації. *Інформатика та інформаційні технології*. Одеса, 2015. С. 64–67.

2. Бусол О. Інформаційна безпека США: законодавче регулювання та перспективи співпраці для України. Центр досліджень соціальних комунікацій НБУВ. URL:

http://www.nbuviap.gov.ua/index.php?option=com_content&view=article&id=2988:informatsijna-bezpeka-ssha-zakonodavche-regulyuvannya-ta-perspektivi-spivpratsi-dlya-ukrajini&catid=8&Itemid=350 (дата звернення: 27.10.2018).

3. Комплексні системи захисту інформації: навч. посіб. URL: <https://posibnyky.vntu.edu.ua/kszi/rozdil1.html> (дата звернення: 27.10.2018).

4. Бутузов В. М. Особливості реформування організаційно-функціональної структури протидії комп'ютерній злочинності. *Правова*

інформатика. URL: <http://ippi.org.ua/sites/default/files/09bvmpkz.pdf> (дата звернення: 29.10.2018).

Янішевська Катерина Дмитрівна,
кандидат юридичних наук, викладач
кафедри кримінально-правових
дисциплін та судочинства Навчально-
наукового інституту права Сумського
державного університету;
Кульченко Марина Юріївна,
студент 4 курсу Навчально-наукового
інституту права Сумського державного
університету

ВПЛИВ МІГРАЦІЇ ТА УРБАНІЗАЦІЇ НА ЗЛОЧИННІСТЬ

Україна на сучасному етапі свого розвитку є об'єктом змін в політичній, економічній та соціальній сферах. Однією з характерних особливостей українського суспільства є міграція та урбанізація. Ці соціальні явища відбуваються повсюди, але їх темп, рушійна сила, наслідки в різних містах, країнах відрізняються. Вони спричиняють зміни в соціальній структурі населення, збільшення стрімкими темпами населення міст та занепад села, що впливає на зростання рівня злочинності. Саме тому виникає потреба всебічного та глибокого дослідження міграції та урбанізації та їх впливу на злочинність.

Міграція та урбанізація населення – загалом позитивні соціальні явища, тому що збільшення темпів розвитку промисловості у країні потребує раціонального та організованого переміщення певної частини населення. Такі процеси є однією з важливих умов нормального функціонування суспільства, так як міграція та урбанізація сприяють розвитку виробничих сил, збільшенню суспільних благ, а відповідно, й поліпшення матеріального благополуччя людей. Однак, як і будь-які інші складні соціальні явища, міграція та урбанізація мають негативні наслідки. І одним із них є збільшення рівня злочинності.

Значною частиною серед мігрантів (в тому числі внутрішніх) є молодь. Це викликано бажанням отримати кращу освіту, бажану кваліфікацію та

високооплачувану посаду. Внаслідок таких переміщень ослаблюються соціальний контроль за поведінкою людини, соціально корисні зв'язки, створюються умови для небажаних контактів, змінюється життєва орієнтація молодого покоління, що впливає на збільшення рівня злочинності. Більшість злочинів вчиняються саме в період адаптації.

Слід зазначити, що різні види і форми міграції населення по-різному впливають на рівень злочинності. Одним із істотних кримінологічних факторів є нелегальна міграція, яка сприяє зростанню загального рівня злочинності. Саме специфіка географічного та геополітичного становища України, наявність кордонів, що межують з країнами Західної Європи, недосконалість українського законодавства сприяють переміщенню через територію України нелегальних транзитних мігрантів. Не маючи правових підстав перебування у країні, люди не мають відповідно доходу для існування, тому вони шукають різні способи для отримання достатнього заробітку. В більшості це протиправна діяльність. В такому випадку є складність розкриття злочинів, які вчинили такі особи, так як вони не мають ні офіційного місця проживання, ні офіційної роботи, і у разі загрози їхнього виявлення вони швидко зникають.

Велика частка таких мігрантів беруть участь у протиправній діяльності етнічних злочинних угруповань, що займаються наркобізнесом, торгівлею зброєю, розбійними нападами, шахрайствами, викраденням автомобілів тощо.

Така діяльність є небезпечною не тільки для країни, а й загрозою виникнення міжнаціональних конфліктів, порушення миру та спокою в суспільстві.

Збільшенню злочинності сприяє також і внутрішня міграція. Остання включає в себе урбанізацію. Урбанізація – це процес збільшення населення міст та зменшення сільського населення. В процесі урбанізації сільські жителі, які приїжджають до великих міст, не завжди можуть пристосуватись до ритму життя. Відсутність належних умов проживання та засобів до існування спонукає деяких з них поповнювати ряди злочинців, а труднощі соціального контролю, в тому числі з боку правоохоронних органів, ускладнюють

виявлення злочинців з числа переміщених осіб. Також, люди, які переїжджають, не відчують себе повноцінними жителями міста, вони не беруть активної участі в громадській та виробничій діяльності, що впливає на їх психологічний стан та сприяє вчиненню злочинів.

Умови життя в великому місті спричиняють виникнення найрізноманітніших суперечностей. Через певні обставини у більшості випадків вони не знаходять належного вирішення і переходять у конфлікт. Найчастіше останні є причиною зіткнення інтересів особистості із суспільними інтересами, внаслідок чого вчиняються злочини. Постійне збільшення населення міст призводить до ускладнення взаємовідносин між різними верствами соціуму. Це також пояснюється неоднорідністю людей в освітньому, культурному, національному розвитку тощо.

Однією з причин збільшення злочинності внаслідок урбанізації є прагнення людей відчутти себе вільними й спробувати всю красу міської насолоди. Більшість з них впевнені, що все це вони отримають в розважальних комплексах. Як зазначалось вище, більшість мігрантів складає молоді люди, вони в свою чергу є морально не стійкими особистостями. Тому в більшості випадків молодь сприймає негативний бік різних міських спокус, зміцнюючи свої життєві погляди. На відміну від села, в місті значно легше знайти джерела нетрудових доходів, що зазвичай є злочинами. В.І. Шакур зазначала, що місто приваблює людей легкими грошима, які можна заробити, особливо в часи економічної кризи [1, с. 21].

Таким чином, вплив міграції та урбанізації на рівень злочинності є досить значним. В річному звіті про рівень злочинності в країні за 2016 рік, оприлюдненому Генеральною прокуратурою України, вказується, що за 2016 рік було зареєстровано 592 604 кримінальних порушення. Переважна кількість злочинів вчинялася в містах – 461 798, що свідчить про стрімке збільшення злочинності в містах [2]. Отже, вплив міграції та урбанізації на злочинність потребує подальшого досконалого дослідження.

Робимо висновок, що вплив міграції та урбанізації на рівень злочинності є досить значним. Сьогодні злочинність у великих містах являє собою досить складне соціальне явище, що набуває загрозливих розмірів. Основними причинами злочинності є: велика концентрація населення у великих і особливо великих містах, безробіття, спад виробництва, що призводить до низького матеріального забезпечення населення, міграційні процеси серед осіб, найбільш схильних за своїм соціально-психологічним станом до антисуспільної поведінки.

У містах внаслідок перенаселеності більш часті побутові злочини, в основі яких конфлікти між близькими (і не тільки) людьми, які скупчуються у обмеженому просторі, наприклад, на маленькій житловій площі. Велика концентрація населення призводить до хуліганства, вандалізму, масових порушень громадського спокою тощо.

Однією з детермінант міської злочинності виступає наявність великої кількості населення. Певні види злочинів взагалі мають чітко виражену міську специфіку – у громадському транспорті, на ринках тощо, та пояснюються наявністю місць ситуативного скупчення великої кількості людей, що створює сприятливу ситуацію для майнових злочинів.

Не зважаючи на ці моменти, рівень доходів населення України залишається надто низьким, щоб забезпечити громадянам якість життя, співставну з якістю життя громадян європейських країн. Більше того, в Україні формується розподіл населення за доходами, характерний не для країн Європейського Союзу, а для латиноамериканських країн, де основна частина населення концентрується в групі з низькими доходами, а розрив між багатими та бідними постійно зростає.

Низька матеріальна забезпеченість, неможливість прожити на одну зарплату чи на інші доходи впливають на злочинність не тільки прямо, а й опосередковано. Ця атмосфера не тільки веде до вчинення різного роду протиправних посягань, а й до морального виправдовування вчинюваних злочинів.

Список використаних джерел

1. . Шакур В. І. Урбанізація і злочинність: монографія. Київ : Укр. акад. внутр. справ, 1996. 256 с.

2. Річний звіт про рівень злочинності в Україні за 2016 рік / Генеральна прокуратура України. URL:

https://www.gp.gov.ua/ua/stst2011.html?dir_id=112755&libid=100820# (дата звернення 17.10.2018).

ЗМІСТ

<i>Анохіна К. Е.</i>	Деякі питання реформування пенітенціарної системи в Україні	3
<i>Антощенко В. С.</i>	Поняття насильницьких злочинів в установах виконання покарань.....	7
<i>Базурина Т. І.</i>	Основні проблеми розслідування кіберзлочинів	15
<i>Бакуменко О. В.</i>	Теоретико-правовий аспект основ організації та діяльності місцевих рад	18
<i>Бачинський В. М.</i>	Шляхи зміцнення законності та правопорядку	25
<i>Бердник В. А.</i>	Кримінологічна характеристика та запобігання перешкоджанню здійснення виборчого права	29
<i>Березовська Н. Л.</i>	Необхідність застосування праці засуджених за сучасним правом	33
<i>Берцюх А. О.</i>	Засоби дослідження і шифрування телефонних розмов	37
<i>Бирко М. А.</i>	Психолого-педагогічний супровід процесу виправлення та ресоціалізації засуджених	41
<i>Вальчук П. В.</i>	Суб'єкти запобігання вчиненню злочинів засудженими у кримінально-виконавчих установах закритого типу.....	44
<i>Верчук І. В.</i>	Історико-правові засади становлення та розвитку сучасної кримінально-виконавчої системи України	48
<i>Гаврюшенко С. Ю.</i>	Особливості розвитку служби пробації Грузії.....	52
<i>Гетта В. Г.</i>	Роль сучасних педагогічних технологій у формуванні в студентів ключових і предметних компетентностей	56
<i>Гладкий В. В.</i>	Корупційні ризики окремих норм Кримінально-виконавчого кодексу України	59
<i>Гловацький Д. С.</i>	Правові аспекти національної системи запобігання та протидії легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом.....	65
<i>Голованова В. І.</i>	Поняття вогнепальної зброї, її класифікація та особливості огляду	69
<i>Головенко В. В.</i>	Соціальна адаптація осіб, потерпілих від незаконного поміщення в психіатричний заклад	74
<i>Голубкова Е. О.</i>	Тіньова економіка в Україні: причини та шляхи подолання.....	76
<i>Гончарова А. С.</i>	До питання кримінальної відповідальності нотаріуса	80

<i>Гриб Н. М.</i>	Використання біометричних характеристик для ідентифікації користувача в Інтернеті.....	84
<i>Гришко І. Ю.</i>	Судово-почеркознавча експертиза.....	89
<i>Джепа О. О., Бабич Р. В.</i>	Актуальні питання в кримінальному процесі, які виникають під час експертного дослідження насіння маку.....	94
<i>Дорошенко Я. Е.</i>	Особливості утримання осіб без громадянства, які незаконно перебувають на території України, в пунктах тимчасового перебування іноземців та осіб без громадянства.....	99
<i>Дрижак В. В.</i>	До питання про ювенальну пробацію та програми роботи з неповнолітніми.....	104
<i>Єрмак О. В., Козьма Є. М. Жученко В. В.</i>	До питання про правову природу спеціальної конфіскації	110
<i>Заболотна І. С.</i>	Щодо криміналістичної характеристики особи злочинця, що вчиняє вбивство на замовлення.....	115
<i>Звенигородський О. М.</i>	Об'єктивна сторона злочинів, що перешкоджають діяльності журналістів в Україні	119
<i>Звенигородський О. М.</i>	Кримінально-правові аспекти реалізації в Україні положень Конвенції Ради Європи «Про запобігання насильству стосовно жінок і домашньому насильству та боротьбу з цими явищами».....	122
<i>Зобнів Л. М.</i>	Кримінально-правова характеристика злочинів проти правосуддя	128
<i>Зубарєв О. І.</i>	Правові засади забезпечення протидії корупції у діяльності Державної фіскальної служби України	134
<i>Зуєв І. В.</i>	Відображення норм Конвенції з захисту прав людини і основоположних свобод у національному кримінальному законодавстві України та Польщі	138
<i>Іваньков І. В., Куручка Ю. М. Івахно Т. О.</i>	Особливості формування табірної системи СРСР у передвоєнні роки (1939-1941 рр.).....	143
<i>Каграманян Е. А.</i>	Поняття та ознаки обставин, що виключають злочинність діяння	147
<i>Карелін В. В.</i>	Актуальні проблеми сьогодення щодо відшкодування (компенсації) шкоди, завданої злочинцем, у кримінальному провадженні.....	151
<i>Карелін В. В.</i>	Правовий режим звернень засуджених на окремих територіях Донецької і Луганської областей в умовах проведення Операції Об'єднаних сил	154

<i>Карнаухий Є. В.</i>	Поняття, ознаки та правова природа банди	159
<i>Картун Т. В.</i>	Соціальний педагог як суб'єкт центрів служби пробації	164
<i>Кернякевич-Танасійчук Ю. В.</i>	Питання кримінально-виконавчої політики у працях видатних письменників та мислителів.....	169
<i>Кім А. В.</i>	Особливості становлення та розвитку служби пробації в Україні	171
<i>Койло Ю. В.</i>	Криміналістична характеристика вбивства при відсутності трупа	176
<i>Конопля Ю. М.</i>	Про особливості організації науково-дослідницької роботи здобувачів вищої освіти у закладі вищої освіти зі специфічними умовами навчання	181
<i>Костецька Ю. Д.</i>	Аналіз конституційно-правової відповідальності органів публічної влади	185
<i>Костюченко Р. П.</i>	Деякі аспекти впровадження зарубіжного досвіду застосування інституту звільнення від відбування покарання.....	190
<i>Кочубко Ю. В.</i>	Історико-правові засади становлення та розвитку сучасної кримінально-виконавчої системи України	194
<i>Кравченко М. М.</i>	Право і державний примус	199
<i>Красногор О. В.</i>	Вчинення нотаріальних дій в місцях позбавлення волі	202
<i>Куценко А. О.</i>	Корупційна злочинність в Україні: проблеми та шляхи запобігання	207
<i>Кучерява К. О.</i>	Використання спеціальних знань при розслідуванні злочинів у сфері господарської діяльності	212
<i>Левченко Я. О.</i>	Нові криміналістичні підходи щодо протидії корупції	217
<i>Лобова Ю. С.</i>	Характеристика штрафу як виду кримінального покарання	222
<i>Лукашева Н. О.</i>	Закріплення правового статусу засуджених в законодавстві України	225
<i>Маланчук П. М., Сізова К. О.</i>	Проблеми судово-експертної діяльності	229
<i>Марійчик А. В.</i>	Особливості правового статусу Конституційного Суду України як єдиного органу конституційної юрисдикції	235

<i>Марканич Д.І.</i>	Вищий суд з питань інтелектуальної власності як суб'єкт захисту прав на результати творчої діяльності.....	238
<i>Милейко А. П.</i>	Дослідження окремих причин та умов, що сприяють злочинності в установах виконання покарань	241
<i>Мороз Т. І.</i>	Кримінологічна характеристика та запобігання насильницьким злочинам проти життя та здоров'я особи у сільській місцевості	244
<i>Мукомела Т. М.</i>	Актуальні питання співвідношення кримінально-виконавчого права та кримінального права і кримінології.....	247
<i>Навроцька В. В.</i>	Неосудний/обмежено осудний як сторона угоди про примирення чи визнання винуватості.....	251
<i>Нестеренко В. В.</i>	Досвід Німеччини та Франції у сфері виконання кримінальних покарань та пробації як правовий орієнтир реформування кримінально-виконавчої системи України	255
<i>Нечипоренко Н. Р.</i>	Актуальні проблеми судово-медичної експертизи та шляхи їх вирішення в контексті захисту прав людини	259
<i>Павлович Е. В.</i>	Новели корпоративного законодавства України ...	262
<i>Паламарчук В. А.</i>	Гарантії реалізації правового режиму території України	267
<i>Паламарчук В. В.</i>	До питання реалізації громадянської освіти	271
<i>Паламарчук І. В.</i>	До питання адміністративно-правової сутності публічного правонаступництва	275
<i>Панас В. О.</i>	Особливості тлумачення поняття «зброя» у сучасному національному законодавстві	281
<i>Парадник Д. А.</i>	Борьба с терроризмом в рамках Европейского Союза	285
<i>Пахомов І. В.</i>	Основні етапи взаємодії тюремної служби з церквою	290
<i>Подлісняк І. С.</i>	До питання про значення у сфері фінансової діяльності господарських суб'єктів права у царині фінансів з позиції Кримінального кодексу України	295
<i>Полійчук О. О.</i>	Особливості душпастирської (духовно-просвітницької) роботи в пенітенціарних установах щодо засуджених та осіб, які тримаються під вартою	298

<i>Полянська Є. А.</i>	Проблеми застосування оптимальних тактичних рішень слідчими у ХХІ столітті.....	303
<i>Пономар В. В.</i>	Особливості тлумачення поняття «неповнолітній» у сучасному вітчизняному законодавстві	306
<i>Проценко І. О.</i>	Вплив фізіологічних чинників на прикладі вагітності на правове регулювання особливостей відбування покарання засудженими жінками.....	311
<i>Пузирьов М. С., Олейніченко С.О.</i>	Науковий погляд на формулювання мети покарання у виді позбавлення волі стосовно засуджених неповнолітніх.....	316
<i>Пунтус Т. М.</i>	Проблема визначення змішаної форми вини у кримінальному праві України	320
<i>Путєвська К. Ю.</i>	Аналіз діяльності служби пробації в зарубіжних країнах	323
<i>Редько Д. Ю.</i>	Система суб'єктів правової охорони Конституції України	327
<i>Рождественська Б. І.</i>	Про впровадження активних методів навчання у підготовці фахівців для Державної кримінально-виконавчої служби України.....	331
<i>Савенко Є. В.</i>	Інститут пробації у кримінально-виконавчому праві.....	337
<i>Савицький Р. В.</i>	Особливості формування табірної системи СРСР	341
<i>Самофалов Л. П., Білець М. С.</i>	Практичне значення наукових знань про склад правопорушення	345
<i>Селюк М. В.</i>	Підстави та процесуальний порядок проведення слідчого експерименту	350
<i>Семенцова О. А.</i>	Правова природа інституту державної служби в умовах сучасності	355
<i>Семіцький В. М.</i>	Дотримання законності у сфері державного управління та її гарантій	358
<i>Сенік А. В.</i>	Реалізація права на необхідну оборону засудженими	362
<i>Середа С. О.</i>	Територіальний устрій України: сучасний стан та перспективи законодавчого регулювання	366
<i>Сикал М. М., Пуховець А.В.</i>	Особливості дисциплінарної відповідальності персоналу Державної кримінально-виконавчої служби України	370
<i>Синько Д. В.</i>	Стан наукового дослідження проблеми передачі заборонених предметів у місця несвободи.....	375

<i>Сізов П. Л.</i>	Проблеми використання даних ДНК-аналізу під час розслідування злочинів	378
<i>Сморжевський О. С.</i>	Професійна підготовка як чинник професійного становлення та основа ефективної діяльності персоналу пенітенціарної системи України.....	383
<i>Степанець Д. М.</i>	Поняття корупції та історія її виникнення.....	387
<i>Сьотка В. В.</i>	Застосування цивільного законодавства до регулювання сімейних відносин	392
<i>Тарасенко А. О.</i>	Актуальні питання виконання судових рішень щодо стягнення аліментів на дітей та коштів на утримання непрацевдатних батьків	397
<i>Тімаревська К. І.</i>	Щодо змісту та розмежування понять «катування», «побої та мордування» та «інші насильницькі дії» у кримінальному законодавстві України	401
<i>Ткаченко О. С.</i>	Адміністративно-правові засади процесу відбору кандидатів на державну службу до пенітенціарної системи	406
<i>Ткаченко Т. Г.</i>	Зарубіжний досвід застосування заходів примусу	409
<i>Трипадуш Т. В.</i>	Особливості впливу підпільного сектора тіньової економіки на економічну динаміку	413
<i>Турчин Н. В.</i>	Втілення міжнародних стандартів у практику діяльності кримінально-виконавчої служби	416
<i>Усенко Л. М.</i>	Юридична природа кримінально-правової санкції	422
<i>Цимбал А. Е.</i>	Проблеми застосування дактилоскопічної інформації	425
<i>Чепур В. О.</i>	Електронні сліди злочинів: поняття, види та способи виявлення	430
<i>Шамрук Н. Б., Томков Н. О.</i>	Сучасне тлумачення поняття «домашнє насильство»	434
<i>Шевченко Ю. С.</i>	Легалізація (відмивання) доходів, отриманих злочинним шляхом: правовий аспект	439
<i>Шевченко Ю. М.</i>	Механізм правового удосконалення прав людини в Україні	442
<i>Шеремета О. П.</i>	Проблеми формування здоров'язбережувальної компетентності у майбутніх офіцерів Державної кримінально-виконавчої служби України як предмет досліджень професійної педагогіки... ..	446
<i>Шершнєв В. П., Стулов О. О.</i>	Окремі питання регламентації і реалізації засудженими до позбавлення волі права на безпечність харчових продуктів	450

<i>Шкареда Д. С.</i>	Методика розслідування злочинів у криміналістиці	458
<i>Шмельов С. В.</i>	Спаринг – необхідна складова забезпечення фізичної готовності осіб рядового і начальницького складу ДКВС України до професійної діяльності	463
<i>Юрченко К. Є.</i>	Окремі напрямки забезпечення охорони праці в умовах сучасної економіки України	467
<i>Юхта І. А.</i>	Стратегії захисту комп'ютерної інформації від несанкціонованого доступу	470
<i>Янішевська К. Д., Кульченко М. Ю.</i>	Вплив міграції та урбанізації на злочинність	474

Наукове видання

**КРИМІНАЛЬНО-ВИКОНАВЧА СИСТЕМА УКРАЇНИ
ТА ЇЇ РОЛЬ У РОЗБУДОВІ
ПРАВОВОЇ І СОЦІАЛЬНОЇ ДЕРЖАВИ**

Матеріали

*III заочної науково-практичної конференції
(Чернігів, 27 листопада 2018 року)*

Матеріали подано в авторській редакції

Головний редактор – *Тогочинський О. М.*

Відповідальні редактори – *Аніщенко В. О., Іваньков І. В.*